

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
УНИВЕРЗИТЕТ „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
Школа за докторски студии
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Македонистика – Научноистражувачки студии

**ЈАЗИЧНИТЕ ГРЕШКИ ПО МОРФОЛОГИЈА
КАЈ УЧЕНИЦИТЕ ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ
ВО ШТИПСКО**

-докторска дисертација-

кандидат:

м-р Марија Гркова

ментор:

д-р Лидија Тантуровска, н. сов./ ред. проф.

С к о п ј е, октомври 2018 година

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	6
1. МОРФОЛОГИЈАТА ВО ЛИНГВИСТИЧКАТА ЛИТЕРАТУРА	7
1.1. ЗА ЗБОРОВНИТЕ ГРУПИ ВО ЛИНГВИСТИЧКАТА ЛИТЕРАТУРА.....	9
1.2. ЗА МЕНЛИВИТЕ ЗБОРОВИ ВО НЕКОИ СЛОВЕНСКИ ЈАЗИЦИ.....	10
1.3. ЗА МЕНЛИВИТЕ ЗБОРОВИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК	13
2. МЕСТОТО НА ГРАМАТИКАТА ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК.....	15
3. МОРФОЛОГИЈАТА ВО МЕТОДИКИТЕ НА НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ	17
4. ЗНАЧЕЊЕТО НА НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ.....	22
5. КРАТОК ОСВРТ КОН НАСТАВНИТЕ МЕТОДИ ПРИМЕНЕТИ ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ.....	26
6. ТЕСТОВИТЕ НА ЗНАЕЊЕ ОД ИСТОРИСКИ АГОЛ	28
6.1. НАУКАТА ЗА ТЕСТОВИТЕ НА ЗНАЕЊЕ	29
6.2. УЛОГАТА НА ТЕСТОВИТЕ НА ЗНАЕЊЕ ВО НАСТАВАТА	31
6.3. ЗА ВЕЖБИТЕ	32
6.4. ОЦЕНУВАЊЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ТЕСТОВИТЕ НА ЗНАЕЊЕ.....	34
7. АНОНИМЕН ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА ОДДЕЛЕНИЈАТА ОД ПРЕДМЕТНАТА НАСТАВА	35
7.1. АНОНИМНИОТ ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК СПРОВЕДЕН ВО ОСНОВНИТЕ УЧИЛИШТА ВО ШТИПСКО	37
7.1.1. ИСТРАЖУВАЊЕ СПРОВЕДЕНО ВО VI ОДДЕЛЕНИЕ.....	37
7.1.2. ИСТРАЖУВАЊЕ СПРОВЕДЕНО ВО VII ОДДЕЛЕНИЕ	80
7.1.3. ИСТРАЖУВАЊЕ СПРОВЕДЕНО ВО VIII ОДДЕЛЕНИЕ	126
7.1.4. ИСТРАЖУВАЊЕ СПРОВЕДЕНО ВО IX ОДДЕЛЕНИЕ.....	169

ЗАКЛУЧНИ БЕЛЕШКИ	214
Користена и консултирана литература	223

БЛАГОДАРНОСТ

При истражувањето за работниот дел од дисертацијава учество земаа и класните раководители во шест основни училишта во Штипско каде што го спроведовме тестирањето. По овој повод, во овој дел од трудот, најпрвин и особено им изразувам искрена благодарност на сите класни раководители, без чија помош, реализацијата на дисертацијава би била невозможна. Раководителите ги прикажуваме според основните училишта. Во ООУ „Ванчо Прќе“: Маја Крстевска-Коларова (VI¹), Загорка Донска (VI²), Вилма Ничева (VI³), Еми Трајчева (VI⁴), Марица Рунтева (VI⁵), Бети Огњанова (VI⁶); Лазо Китанов (VII¹), Елеонора Стојчевска (VII²), Адријана Иванова (VII³), Верица Наумова (VII⁴), Евдокија Коцева (VII⁵), Дејан Павлов (VII⁶); Јасмина Дурдубакова (VIII¹), Силвана Донева (VIII²), Игор Стојменов (VIII³), Лидија Василева (VIII⁴), Панче Ристов (VIII⁵), Љубинка Ѓурова (VIII⁶); Марјана Прилепчанска (IX¹), Грозданка Јорданова (IX²), Мијалче Чачаров (IX³), Дејан Панев (IX⁴), Зоран Адамчевски (IX⁵) и Марјан Трајковиќ (IX⁶). Во ООУ „Димитар Влахов“: Никола Стефанов (VI¹), Дејан Марков (VI²), Бисера Н. Пиперевска (VI³), Славица Ефтимова (VI⁴); Марија Иванова (VII¹), Славица Мишева (VII²), Ристо Тунцов (VII³), Викторија Тунцова (VII⁴); Васе Ордева (VIII¹), Никица Давкова (VIII²), Снежана Арсова (VIII³), Марија Петровска (VIII⁴); Олгица Ефремова (IX¹), Билјана Стоименова (IX²), Ване Саракинов (IX³), Христина Двојаковска (IX⁴); Миле Младеновиќ (директор) и Убавка Шаклева (социјална работничка). Во ООУ „Славејко Арсов“: Рада Зафироска (VI¹), Киро Јорданов (VI²), Драгица Петрова (VI³); Горан Христов (VII¹), Кристина Сандева (VII²); Деспина Крстева (VIII¹), Милкица Милековиќ-Стојанова (VIII²); Даниела Накова (IX¹) и Габриела Бреслиска (IX²). Во ООУ „Тошо Арсов“: Катерина Силвевска (VI¹), Саво Лазов (VI²), Јулијана Сулева (VI³); Мартин Лапевски (VII¹), Наташа Денкова (VII²), Емилија Донева (VII³); Елизабета Чичевска (VIII¹), Валентина Шалева (VIII²), Мирјана Акалиева (VIII³); Благородна Николова (IX¹), Мијалче Ставрев (IX²), Магдалена Ангелески (IX³), Димитар Параклиев (IX⁴) и Зоран Георгиев (педагог). Во ООУ „Гоце Делчев“: Јорданка Вереса (VI¹), Маре Стојанова (VI²), Зоран Митев (VI³); Виолета С. Мирчевска (VII¹), Ацо Манчев (VII²), Марика Балабанова (VII³), Наташа Стојанова (VII⁴); Марија Ристова (VIII¹), Валентина Атанасовски (VIII²), Љупчо Мирчевски (VIII³); Маја Андонова (IX¹), Виолета Иванова (IX²), Наталија Џамѓозова (IX³)

и Цветанка Николова (педагог). Во ООУ „Страшо Пинџур“, Карбинци: Горица Смилкова (VI¹), Катерина П. Тошева (VI²); Слободан Арсов (VII¹), Стојан Спасов (VII²); Зоран Давков (VIII¹), Габриела Д. Милојевиќ (VIII²); Цветанка Камчева (IX¹), Силвана Ј. Бинова (IX²), Зоран Трајанов (директор) и Маја Андова (педагог).

При подготовката на оваа дисертација или, би рекла, авантурата во која се вклучивме, од неограничена помош беа менторката д-р Лидија Тантуровска, ред. проф. со нејзината постојана посветеност и ажурност, професорите и колегите кои помогнаа со своето мислење и со сугестиите за темава, како и моето семејство и пријателите за бесценетата поддршка и за помошта во истражувањето на терен. Од сè срце им благодарам на сите.

ПРЕДГОВОР

Од лингвистичката литература станува јасно дека постојат голем број истражувања поврзани со морфологијата, а дел од нив се однесуваат и за *менливите зборови*, каков што е случајот и со дисертацијата. Истражувањата покажуваат дека дефинирањата за менливите зборови или, ако сакаме, за тоа кои зборовни групи се менливи, главно не се разликуваат во македонскиот јазик од останатите јазици.

Основната цел на истражувањето по овој повод беше да се види во која мера учениците од предметната настава во Штипско ги владеат, односно ги научиле и ги усвоиле менливите зборови во македонскиот јазик.

Познато ни е дека менливите зборови претрпуваат промени, а преку додавање на префикси и/ или на суфикси доаѓа и до промена на граматичкото значење на зборот, а со тоа се изразуваат различни граматички значења од еден ист збор.

Понекогаш, промената на граматичкото значење на зборот, дијалектното влијание и бројни други причини, можат да доведат до појава на јазични грешки. Оттука, се јавува и потребата од нивно разгледување и од обид за објаснување. Во таа смисла, истражувањето ни даде можност да ги откриеме појавените јазични грешки и да дадеме свој придонес во анализирањето и во објаснувањето, како и да се обидеме да дадеме и предлози за нивно елиминирање, но и нивно спречување.

Суштината на оваа дисертација ја наоѓаме во отворањето можности за понатамошни истражувања, од една страна, а ни дава слика и за познавањето на македонскиот јазик, било како мајчин или како немајчини како наставен предмет *Македонски јазик* од друга страна.

МОРФОЛОГИЈАТА ВО ЛИНГВИСТИЧКАТА ЛИТЕРАТУРА

Морфологијата, како дел од граматиката која се занимава со проучување на формите на зборовите и на нивните значења држи важно место во литературата, како од областа на лингвистиката, така и од областа на методиката. Земајќи ја предвид важноста на морфологијата станува јасно постоењето на големиот број обиди за нејзиното дефинирање во лингвистичката литература.

Според **Ивиќ** (Ivić, 1975, стр. 139), Блумфилд ја дава најосновната морфолошка динстинкција и внесува соодветна терминологија во втората половина од XIX век. Тој смета дека при дефинирањето мора да се води сметка на кое јазично *ниво* (анг. *level*) се проучува одреден јазичен факт. Оттука, најмалиот јазичен знак – *морфемата* која има можност за пренесување значење е јазичната единица на морфологијата.

Шкилјан (Škiljan, 1980, стр.102), морфологијата ја дефинира како лингвистичка дисциплина која се занимава со најмалите јазични единици, знаци – *морфемите* и сложените елементи на првото повисоко ниво – *зборовите*. Во основа, морфологијата ги проучува овие единици само според нивниот израз, но со оглед на тоа што станува збор за знаци, таа се осврнува и кон нивната содржина. Авторот смета дека со цел да се одреди доменот на морфологијата мора да се дефинираат термините **морфема избор**.

Морфемата¹ е најмалиот јазичен знак, односно најмал елемент во јазичниот состав, којшто има и израз и содржина, пишува Шкилјан (Škiljan, 1980, стр.102). Чомски ги користи бинарните динстинктивни признаци претставени од Јакобсон, според кој, секоја морфема се претставува како последователност од фонемите, самите прикажани како збир од признаци, за да ги претстави морфемите. Ваквото бележење го сметале за економично, а не поради волјата да се претстават морфемите преку тоа што е динстинктивно при нивното остварување во живата реч (Дикро, Тодоров, 1994, стр. 16). Со оглед на тоа што **зборот** е составен од морфемите, и традиционалната и современата морфологија го опишуваат начинот на здружувањето на морфемите во зборот.

¹*Морфемите*, во француската традиција, се единици со суштинска граматичка вредност, а кои се спротивставуваат на единиците со лексичка вредност (Дикро, Тодоров, 1994, стр. 55).

Слично дефинирање наоѓаме и кај **Кристал** (Crystal, 1985, стр.155), кој, морфологијата ја дефинира како гранка на граматиката која се занимава со структурата на зборовите преку поделба на морфеме. Морфологијата обично се дели на две области: *флективна² морфологија* и *деривациона³ морфологија*.

Според **Дикро** и **Тодоров** (Дикро, Тодоров, 1987, стр. 79), морфологијата расправа за зборовите, независно од нивните односи во реченицата. Од една страна, таа ги дистрибуира во разни класи кои се нарекуваат „делови на говорот“ (именка, глагол итн.). Од друга, пак, се покажуваат сите варијации што може да ги поднесе ист збор, при што се даваат правила за образувањето родови и броеви, за деклинацијата, за конјугацијата. Авторите (Дикро, Тодоров, 1987, стр. 85) наведуваат дека Трубецкој го нарекуваше морфо-логија (**морфологија**) – делот од јазичниот опис кој има задача да проучува како гласовите (фонемите) се користат за да ги изразат поимите или граматичките категории. Таа би го проучувала, на пример, феноменот алтернантност, односно модификациите кои може да ги повлече тој израз, особено во индоевропските јазици.

Накучо, **Миновиќ** (Minović, 1974, стр.110) ја дефинира морфологијата како област на лингвистиката која се занимава со проучувањето на формата на зборовите (*morfe* = **форма, облик** и *lógos* = **збор, учење**) и нивните граматички значења. Промената на формата на зборовите ја нарекува **деривациона промена**, а граматичките средства кои ја прават промената ги нарекува **деривациони граматички средства (афиксални морфеме)**.

²Флексија (*flexio*) или збороменување е промена во формата на имињата (**деклинација**) и на глаголите (**конјугација**), којашто укажува на нивниот однос со другите зборови во реченицата (Софрониевски, 2012, стр. 63). Вообичаено е меѓу *морфемите* да се разликуваат и **флексии** – што влегуваат во системите деклинација и конјугација и **афикси** кои се понезависни едни од други (Дикро, Тодоров, 1994, стр. 54).

³*Деривацијата* е еден од двата главни процеса на формите на зборовите, додека другата е *флексијата*. Во суштина, резултатот од деривациониот процес е нов збор (**народ - народен**), а резултатот од флективниот процес е друга форма на ист збор (**народ - народи**) (Crystal, 1985, стр.44).

1.1.

ЗА ЗБОРОВНИТЕ ГРУПИ ВО ЛИНГВИСТИЧКАТА ЛИТЕРАТУРА

Со оглед на тоа што наш предмет на истражување се менливите зборови⁴ кои според менливоста се изделуваат како посебна група од зборовните групи, накусо ќе ги разгледаме и нив, следејќи го хронолошкиот тек во јазиците од лингвистичката литература.

Уште во периодот на Античка Грција проучувањето на јазикот е директно врзано со филозофијата на јазикот според коментарите на литературните текстови од школата во Александрија, како и според претсократовците Платон, Аристотел и сотичарите (Дикро, Тодоров, 1994, стр. 74). Ова проучување на јазикот се движело според три главни насоки: *етимологијата, фонетиката и морфологијата*. Сепак, најразвиен дел од јазичните проучувања е теоријата за **деловите на говорот**⁵ од третата насока – морфологијата. Оваа теорија е заснована и е продолжена од претсократовците, а потоа, била системски претставена од авторот на првата грчка граматичка расправа Дионис Тракиецот, кој, пак, разликува осум делови на говорот. Во V век, Донат и Присциен ја кодифицираат латинската граматика за нивните потомци, определувајќи ја, уште тогаш, во голем дел, формата на нашите училишни прирачници.

Во времето на антиката деловите на говорот биле предмет на низа расправи кои биле уочувани и обработувани по еден доста постапен начин, а, кои денес се чинат сосема јасни (Дикро, Тодоров, 1994, стр. 59).

Земајќи го зборот како основен јазичен елемент, меѓу првите задачи на јазичарот е утврдувањето на класификацијата на зборовите. По многубројните антички расправи за деловите на говорот, конечно во расправата *De octo orationis partibus* на Елиус Донатус со мали поправки, безмалку во целост, во *Граматиката на Пор Роајал* се претставени овие делови на говорот: *именка, заменка, глагол, глаголска придавка, сврзник, предлог, прилог, извик* (Дикро, Тодоров, 1994, стр. 59).

⁴ Зборови, коишто во зависност од нашите потреби ги менуваат формите по род, број, определеност, лице, време, начин, по вид и сл.

⁵ Грчките и латинските граматичари, главните класи зборови што успеале да ги разликуваат, ги нарекувале *делови на говорот* (*μέρος τοῦ λόγου, partes orationis*).

Грчкиот јазик како еден од најстарите јазици кои постојат денес сведочи за дефинирањето на деловите на говорот (зборовните групи) според морфолошките карактеристики уште од античката ера.

Една морфолошка поделба која ја разликуваме денес е поделбата на деловите на говорот според менливоста.

Така, во „Дискриптивната грчка фонетика и морфологија на име“ од **Софрониевски** (Софрониевски, 2012, стр. 63), се споменува дека и во грчкиот јазик како и во повеќето други јазици се одликуваат овие зборовни групи:

1. менливи зборовни групи:

- *имиња – nomina (именки – substantīva, придавки – adiectīva, заменки – pronōmina, броеви – numerālia, член – articulus);*
- *глаголи - verba.*

2. неменливи зборовни групи:

- *прилози – praepositiones;*
- *предлози – adverbia;*
- *сврзници – coniunctiones;*
- *честички – particulae; и*
- *извици – interiectiones.*

1.2.

ЗА МЕНЛИВИТЕ ЗБОРОВИ ВО НЕКОИ СЛОВЕНСКИ ЈАЗИЦИ

Како што е познато, една од најголемите групи на индоевропските јазици се словенските јазици. Во овој дел од трудот накусо ќе дадеме преглед за менливите зборови во некои од јазиците.

Според *Граматика српског језика* (Станојчић, Поповић, 2004, стр.76), при анализата на зборовите и врз основа на фонетската форма, граматичката форма и на граматичкото значење на зборот, како и во зависност од службата на зборовите во јазикот и во реченицата, се разликуваат овие десет класи: *именки, придавки, заменки, броеви, глаголи, прилози, предлози, сврзници, честички и извици.* Именките, придавките, заменките

и броевите (*еден, два, три и четири*) ја сочинуваат групата *менливи* (променливи) *зборови* кои се нарекуваат *именски зборови*. Во српскиот јазик и глаголите влегуваат во групата *менливи зборови* кои се одликуваат со најголем број граматички категории. Прилозите, броевите од пет, па натаму (кога не се именки како *стотина, илјада, милион*), предлозите, сврзниците, честичките и извиците влегуваат во групата *неменливи* (непроменливи) *зборови*.

Во хрватскиот јазик, исто како и во српскиот, се разликуваат *променливи* и *непроменливи* зборови. Вторите главно имаат една форма, додека првите (*променливите*) имаат повеќе форми, особено глаголите (Jelaska, 2005, стр. 136). Во променливите спаѓаат: *глаголи, именки, придавки, заменки и броеви*, а во непроменливите: *прилози, предлози, сврзници, извици и честички* (Pravopis-Gramatika-Jezik.pdf, стр. 45).

Додека, во словенечкиот јазик, во менливите зборови влегуваат: *именки, заменки, глаголи, броеви и придавки*, а во неменливите: *предлози, сврзници, честици и извици* (Slovenský jazyk – gramatika, pdf., стр. 15).

Црногорскиот јазик, пак, се одликува со десет зборовни групи и тоа: *именки, заменки, придавки, броеви, глаголи, прилози, предлози, извици, сврзници и честички*. Некои имаат самостојно, а некои несамостојно значење. Самостојно значење имаат зборовите кои можат да стојат самостојно и се наречени *полнозначни зборови*. Тие се: *именки, придавки, глаголи, броеви и прилози*. Другите не можат да стојат самостојно и се потпираат на самостојните. Некои се *променливи*, а други *непроменливи*. Во променливите се вбројуваат: *именки, заменки, придавки, броеви и глаголи* (Čirić, Pranjković, Silić, 2010, стр. 67).

Во бугарскиот јазик, како што е наведено во *Граматиката на съвремения български книжовен јазик* од **Стоян Стоянов** (Стоянов, 1983, стр. 40), според морфолошката класификација се разликуваат два признака: *изменяемост* и *неизменяемост* (менливост/ неменливост) на зборовите. *Менливи* се зборовите што имаат можност да ја менуваат формата со посредни формообразувачки морфеми и на тој начин да изразуваат различни граматички значења. *Неменливите* зборови не можат да ја менуваат својата форма, а со тоа и значењето, според тоа, се јавуваат во една единствена форма. Сепак, некои од нив имаат фонетски варијанти, но и тогаш не станува збор за посебни форми кои би означувале различни граматички значења. Во Граматиката

(Стојанов, 1983, стр. 41) се споменува и следново: „Изменяеми думи (части на речта) са: съществителните имена, прилагателните имена, числителните имена, местоименията и глаголите, а неизменяеми са: наречията, предлозите, съюзите, междуметията и частиците“, односно во менливи зборови спаѓаат: *именките, придавките, броевите, заменките и глаголите*, а во неменливите спаѓаат: *прилозите, предлозите, сврзниците, извиците и честичките*.

Како што може да се забележи од наведеното, во сите јазици што ги споменуваме се среќаваат слични или исти дефинирања за менливите зборови, а, исто така, во нив, главно, се јавуваат истите зборовни групи.

1.3.

ЗА МЕНЛИВИТЕ ЗБОРОВИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Слично дефинирање за морфологијата наоѓаме и во граматиките за македонскиот јазик. Според *Опитата граматика на македонскиот јазик* (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 155), делот од науката за јазикот што ги проучува формите на зборовите, правилата за нивното градење и нивните граматички значења се нарекува **морфологија**.

Во Граматиката (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 158 – 159), во однос на **зборовните групи** или **класи** е наведено дека тоа се зборови кои се групираат врз основа на некој општ, заеднички признак. Според **морфолошката класификација** на зборовните групи предвид се зема нивната менливост, односно неменливост. Тргувајќи од можноста да ја менуваат или, пак, да не ја менуваат својата форма, зборовите ги делиме на **менливи** и **неменливи**.

Како што е познато, во македонскиот јазик се изделуваат единаесет зборовни групи, кои, пак, поделени според менливоста, разликуваме: **менливи зборови** – *именки, придавки, заменки, броеви и глаголи* **неменливи зборови** – *прилози, предлози, сврзници, честички, извици и модални зборови*.

Според Граматиката (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 160), припадноста на еден збор во некоја зборовна група најуспешно се определува ако се разгледува во рамките на реченицата, а не изолирано од неа.

Различните зборови се обединуваат во посебни зборовни групи или класи врз основа на некои истородни појави кои се нарекуваат **граматички категории** и кои се искажуваат со посебни граматички средства (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 160).

Како што е познато, за зборовната група *именки* се својствени категориите: **род, број** и **определеност**. *Придавката*, пак, ги презема граматичките белези од именката до која стои, што значи дека **родот, бројот** и **определеноста** ги добива од именката, а кај некои придавки е својствен и **степенот**. За личните *заменки* е својствена категоријата **лице**, а *глаголите*, пак, имаат најсложена структура во однос на сите останати зборовни групи и за нив се својствени категориите: **време, начин, лице, вид, преодност, залог**,

роди број. Од менливите зборови ни остануваат **броевите** кои, како и придавките, одат со именките и означуваат количествен признак. За нив не се карактеристични одделни форми за изразување на граматички значења, освен за **определеноста**. Исклучок се броевите *еден* и *два* кои имаат форми за **род**.

Грамматичките категории својствени за менливите зборови и воопшто менливите зборови честопати се предмет на низа истражувања, од една страна, како специфичност за македонскиот јазик („*За врската меѓу завршокот на именката и нејзиното вклопување во јазичниот систем*“ (Минова-Ѓуркова, 1985/86); „*За граматичката категорија лице*“ (Тантуровска, 2011); „*Некои особености во творењето на придавки од именки*“ (Корубин, 1952); „*За множинските форми на именките во македонскиот јазик*“ (Корубин, 1972); „*Ареалите на членската морфема кај именките од машки род во еднина што завршуваат на консонант*“ (Гајдова, Лаброска, 2000)...), од друга страна, се разгледуваат во функција на контрастивна анализа со некој друг близок или различен јазик (до)од македонскиот („*Степенување на придавките во македонскиот и во турскиот јазик*“ (Леонтиќ, 1999); „*За граматичката категорија род во македонскиот и во англискиот јазик*“ (Саздов, 2007); „*Кон категоријата определеност/ неопределеност кај сопствените имиња во македонскиот литературен јазик во споредба со рускиот (месни имиња)*“ (Поварницина, 1992)...).

МЕСТОТО НА ГРАМАТИКАТА ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Кога станува збор за местото и за улогата на граматиката во наставата по јазик ќе нагласиме дека сè уште постојат различни ставови во наставната практика. Наставата по граматика најпрвин се сфаќала како настава за совладување на граматичките правила, на фонетските норми и на лексиката од јазикот што се учи. Откако се покажало дека сведувањето на наставата по граматика ја намалува мотивациската компонента кај учениците, се направени обиди да се излезе од општата рамка на учење на јазикот и да се зголеми функционалноста на наставата од аспект на примената и на употребата на јазикот во секојдневното говорење и општење. **Елица и Атанас Николовски** (Николовска, Николовски, 1983, стр. 292) наведуваат дека при изучувањето на граматиката доминираат неколку гледишта и пристапи во лингвистичка смисла. Позначајни, според авторите се: **контрастивната граматика** – која се темели на детското сфаќање на законитостите на јазикот; **активната граматика** – која се темели на толкувањето на граматичките содржини преку разновидни форми и модели со активно дејство и учество на повеќе фактори, како што се: *говорната ситуација, општествената средина, интересите на учениците, претходните знаења, дидактичките средства* итн.; **функционалната граматика** – според која граматичките содржини се изучуваат тргнувајќи од функцијата што ја вршат одделните јазични елементи во составот на реченицата која е истовремено и определено јазично ниво и основна граматички и интонациски оформена единица во изучувањето.

Во *Методиката на наставата по Македонски јазик во основното образование* (Николовска, Николовски, 1983, стр. 293) се издвојуваат и четирите значења на граматиката во наставата по Македонски јазик: **образовното, воспитното, функционалното и практичното**. Оттука, станува јасна значајната улога на граматиката, како во секојдневното говорење и општење, така и во наставата по Македонски јазик. Затоа, ако на јазикот гледаме како на вербално средство со кое ги искажуваме сопствените мисли и ги разбираме туѓите, во рамките на поголем број теми од различни говорни ситуации, тогаш на граматиката треба да гледаме како на појава која не се усвојува сама за себе, туку за правило предавање на мислата (Накев, 1981, стр. 141).

Со оглед на тоа што во овој труд ја разгледуваме морфологијата, ќе споменеме дека нејзиното учење во наставата по граматика треба да се заснова на **принципот на единството на содржината и на формата** (Паноска, 1994, стр. 68). Тоа значи дека не може да се допушта еднострано приоѓање кон анализата на јазичните појави. Не треба да се посветува внимание само на формата, ниту, пак, да се говори само за значењето на зборот без притоа да се изјаснат формите. На тој начин се осиромашува граматичката структура, пишува Паноска.

Авторката (Паноска, 1994, стр. 68), наведува и дека во наставата по граматика треба постепено да се формираат граматичките поими како елементи на целината на системот; граматичките појави да се разгледуваат како појави на живиот современ стандарден јазик кој има постојана норма; врската меѓу морфологијата и синтаксата да се согледува преку зборовните групи; да се посвети внимание на структурата на зборот, на начините на зборообразувањето што е важен услов учениците правилно да го сфатат развивањето на појавите во јазикот, да ги сфатат важните патишта за збогатување на речникот, за значењето на именските зборови и глаголот од аспект на зборообразувањето и за оние правописни норми што се потпираат на морфолошкиот состав на зборот или на начините на зборообразувањето.

Грамматиката во наставата по Македонски јазик треба да носи важна улога во фазите на учењето на јазикот, бидејќи, од една страна, граматиката е темелот на јазикот, а, од друга страна, го помага целосното усвојување и учење на македонскиот јазик. При учењето на граматиката на македонскиот јазик, поткрепувачката улога ја носат и граматичките вежби од различен тип. Според тоа, добро пренесената граматичка структура и нејзиното успешно имплементирање во говорот на учениците како производ од учењето, се само основата, а извршувањето на голем број граматички вежби од страна на ученикот, како и свесноста во употребата на јазикот (пишана или говорна), се очекува да доведат до успешно совладување на целната јазична компетенција, бидејќи, познавањето на граматиката на мајчиниот јазик го помага усвојувањето и учењето граматика од кој било друг јазик.

МОРФОЛОГИЈАТА ВО МЕТОДИКИТЕ НА НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Морфологијата е застапена и како методска единица во програмското подрачје *Јазик* во наставните програми⁶ по Македонски јазик во образованието. Оттука, произлегува дека морфологијата се разгледува и во методиките на наставата по Македонски јазик во основното образование.

Во методиката на **Паноска** (Паноска, 1980, стр.83), е наведено дека морфологијата како граматичка наука за зборот, ги изучува граматичките својства на зборовите. Според авторката, содржините за морфологијата во училишните програми се состојат во разгледувањето на фактите за зборовните групи како лексичко-граматички категории и фактите за структурата на зборот со најкарактеристичните начини на зборообразувањето. Во однос на зборовните групи, во Методиката се споменува дека нивната суштина главно треба да се сведе на објаснувањето дека сите зборови во македонскиот јазик се делат на определени лексичко-граматички групи, кои се наречени *зборовни*. Се групираат на *полнозначни* и *службени*, *модалнизборови* и *извикот* врз основа на лексичкото значење, карактерот на морфолошките признаци и синтаксичката служба. Авторката (Паноска, 1994, стр.88 – 89) споменува и дека полнозначните зборови (*именките*, *придавките*, *бројот*, *заменките*, *глаголот* и *прилогот*) изразуваат определени поими со обопштено значење. Според Паноска, изучувањето на зборовните групи во наставата по Македонски јазик ги подготвува учениците за логичкото мислење. Причината ја наоѓаме во логичките операции како што се izdelувањето на граматичките признаци на зборовите својствени за разните зборовни групи, разграничувањето на различните видови и родови поими,

⁶Како што е познато, првата наставна програма по Македонски јазик е изготвена во 1945 година и до денес поминала низ повеќе измени и дополнувања (Ташева, 2016, стр. 50). Така, на пример, во поранешните наставни програми од 1945 и од 1946 година подрачјето за граматиката е насловено **поуки за јазикот**, во 1960, 1966 и во 1973 како **поуки за јазикот** во одделенската настава и **поуки за јазикот и обработка на граматичкиот материјал**, во 1981 година се користи терминот **граматика** (Николовска, Николовски, 1983, стр. 296). Денес, граматичкиот материјал е опфатен во програмското подрачје **јазик**, а во него се опфатени целите што треба да се постигнат за време на наставата по предметот; содржините што треба да се совладаат во согласност со учебниците; новите поими кои треба да бидат разгледани и запомнати од страна на учениците; како и активностите и методите кои треба да бидат применети и реализирани за време на наставата.

класификацијата на појавите според едни и други признаци. Учењето на зборовните групи води до систематско учење на морфолошкиот состав на зборовите, нивната синтаксичка служба, а со сето тоа е поврзано изучувањето на правописните правила, на зборообразувањето, развитокот на речта и збогатувањето на речникот на учениците, наведува Паноска (Паноска, 1994, стр. 89). Оттука, станува јасна важноста на зборовните групи како во јазикот воопшто, така и при првите запознавања со јазикот од страна на неговите говорители.

Елица и Атанас Николовски (Николовска, Николовски, 1983, стр. 18) пишувајќи за методиката и за македонистиката наведуваат дека во науката за македонскиот јазик, наставниот предмет Македонски јазик е предмет на објективно, научно истражување и проучување. Во воспитно-образовната работа по Македонски јазик, македонскиот стандарден јазик е наставен предмет, цел, програмска содржина и основно средство за изразување и за комуницирање. Во методиката на воспитно-образовната работа по Македонски јазик, македонскиот стандарден јазик е предмет на истражување од аспект на неговата функција во воспитно-образовниот процес, во изразувањето и во комуницирањето, т.е. во нивното култивирање.

Понатаму, авторите (Николовска, Николовски, 1983, стр. 303) ја разгледуваат морфологијата од аспект на научните методи. Според нив, во делот *анализа*, разликуваме **морфолошка анализа** која се состои во идентификувањето на зборовите според нивната припадност на одделните зборовни групи (видови зборови), определувањето на одделните зборови според родот, бројот, членот, времето, лицето, преодноста, поредбениот степен, потеклото, образувањето, значењето, употребата итн. *Синтезата* на општите делови (корените) кај одделните зборови со одделните морфеме – суфикси и префикси – доведува до одделните зборови, потоа од зборовите – до зборовните групи.

Разгледувајќи го значењето на програмското подрачје *Јазик*, **Синадиновска** (Синадиновска, 2000, стр. 105), споменува дека иако се во единство во наставниот процес, за подобро уочување разликуваме образовно, воспитно и функционално значење. Функционалното усвојување на јазикот најчесто подразбира текстови и наставни/ работни листови кои опфаќаат јазични форми од реалните говорни ситуации, вежби, диференцирани содржини за индивидуализирана настава и сл. Реализацијата на вежбите, според авторката, опфаќа: работа врз реченицата, видовите зборови, гласовите и

слоговите, правописот и интерпункцијата. Воспитно-образовниот процес по граматика е спознавачки и низ него учениците се здобиваат со знаења, умеења и со навика од програмските содржини за соодветното одделение. Се запознаваат со правилата, законитостите, формите на македонскиот стандарден јазик, преку постојаното повторување, утврдување и практичното применување.

Со морфологијата се среќаваме и во методиките на наставата за другите јазици.

Барјамовиќ (Барјамовиќ, 2013, стр. 23) во *Моделирање процеса учења у настави морфологије српскога језика* наведува дека децата усвојуваат зборови дури и без да знаат дека тоа што го изговораат всушност е *збор*, што значи, пред поаѓањето во училиште. Во предметната настава на часовите по граматика се усвојува следнава дефиниција за зборот: „Речи су језичке јединице вишег ранга од гласова (фонема). Избор и редослед гласова у речима није произвољан. За сваку реч постоји сталан низ гласова са утврђеним редоследом“. Авторката (Барјамовиќ, 2013, стр. 27) наведува дека наставата по морфологија се заснова на морфологијата на современиот, стандарден јазик. Затоа е потребно методиката на наставата по мајчин јазик да се потпира на достигнувањата на современата лингвистика. Барјамовиќ (Барјамовиќ, 2013, стр. 29) уште споменува дека во наставата по граматика, па и морфологија треба да се применуваат методите кои во пракса се покажале функционални. Во оваа настава како функционални се методите кои успешно ја сузбиваат незаинтересираноста кај учениците, а кои развиваат интерес и самостојност и го зајакнуваат нивниот истражувачки и создавачки однос кон јазикот, пишува авторката.

Во методиките за хрватскиот јазик се споменува дека граматиката во наставата служи за усвојување на структурните карактеристики на јазикот. Му овозможува на ученикот да ги користи особеностите на јазикот при комуникацијата која, потоа, попрецизно се одвива и ученикот подобро се изразува (*Metodika nastave hrvatskog jezika I*, стр. 3). **Pelikan** цитирајќи го Тежак наведува дека во наставата по граматика треба да се применува *методот на цртање* (Matea Pelikan, *Metode i postupci u nastavi hrvatskoga jezika, diplomski rad*, 2013, стр.16). **Bežen** (Bežen, 2006, стр. 248), пак, во однос на наставата по граматика споменува дека граматиката во основното училиште е, всушност, краток метод на граматика, ограничена на наставни форми и граматиката како дисциплина, што, се разбира, не ја исцрпува целокупната настава по јазик.

Од методиките за црногорскиот јазик ќе го издвоиме следново: „Покрај усвојувањето граматички и правописни правила, учениците преку наставата по јазик стекнуваат значајни вештини, но и учат како се учи со читање“ (Вогојевиќ, 2009, стр.9).

Кога станува збор за бугарскиот јазик, Стефанова (Стефанова, стр. 5) наведува дека во наставата по граматика на бугарскиот јазик треба да се применува комуникативниот пристап. Тоа значи, да се пристапи кон учење на граматичките структури преку различни активности, како што се на пример, извршување вежби и задачи, а не преку учење граматички правила и термини.

Во методиките за рускиот јазик, пак, се споменува дека морфологијата е дел од лингвистиката што се занимава со проучување на системот и на граматичките карактеристики на различните зборовни групи (Литневская, Багрянцева, 2006, стр. 312).

Според авторките, целите на проучувањето на морфологијата се следните:

1) да се прикажат зборовните групи како резултат на класификацијата на зборовите земајќи ги предвид одредените карактеристики;

2) да се прикажат зборовните групи како лексичко-граматички категории;

3) да се прикаже нивниот систем во рускиот јазик;

4) да се прикажат различните карактеристики на службените, на полнозначните и на модалните зборови;

5) да се прикаже зборот како единица на граматиката со заедничките, но и со специфичните граматички категории на секоја зборовна група;

6) да се прикаже различната природа на зборот, како што е: лексичкото и граматичкото значење; граматичките категории што ги опфаќа, како и промената на формата на зборот (деклинацијата и конјугацијата);

7) да се прикажат морфемите, како и граматичката форма на зборот.

Кога станува збор за морфологијата во наставата по руски јазик, Литневская и Багрянцева (Литневская, Багрянцева, 2006, стр. 312) наведуваат дека приучењето и усвојувањето на морфологијата во наставата по руски јазик се користат следниве пристапи: *екстралингвистички, структурно-семантички, системски, лексичко-граматички*. Оттука, во методиката, авторките ги разгледуваат и службените и полнозначните зборови.

Од литературата за полскиот јазик дознаваме дека е потребно да се совладаат покрај јазичните и граматичките вештини за да се постигне успешна комуникација (Kowalewski, 2013, стр. 266).

Во методиките за наставата по германски јазике наведено дека при учењето на јазикот преку слушање со разбирање во постарите учебници за учење на германскиот јазик главно се посветува внимание на граматиката и на нејзиното објаснување преку правила и дефиниции. Во поновите учебници, граматиката на германскиот јазик се усвојува преку решавање повеќе вежби кои можат да бидат од различен тип. Најпрвин се применуваат едноставни вежби за учениците кои немаат никакво познавање од јазикот, а се почнува на тој начин што повторуваат зборови и кажуваат едноставни реченици. Потоа се применуваат потешки и посложени вежби, со побогат речник и со повеќе содржини од граматиката, во фазата кога учениците имаат побогат вокабулар и повеќе знаење за јазикот (Ritgerd til B.A., 2010, стр. 9).

Слични ставови наоѓаме и во методиките за англискиот јазик каде што се наведува дека во поново време се усвојува граматиката преку комуникативниот приод, со цел да им послужи на учениците во реалните говорни ситуации, а сè повеќе се одалечуваат од традиционалниот начин на учење и на меморирање на граматичките правила (Sadia Afrin, 2014, стр. 11).

Во методиките за францускиот јазик, пак, се споменува дека **зборот** е појдовна точка за сите традиционални методи. Така, на учењето јазик се гледало како на процес на запомнување одреден број зборови, кои потоа се поврзуваат со граматичките правила на јазикот што ја регулираат употребата на зборовите. Потоа се покажало дека и знаењето на голем број зборови, како и на граматичките правила од јазикот што се учи, не биле доволни за формирање точна реченица во дадена ситуација. Оттука, доаѓаат до израз комуникативните методи кои им овозможуваат на учениците да ги планираат своите говорни ситуации (Truong Quang Đệ, 2014, стр. 162).

ЗНАЧЕЊЕТО НА НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Вонаучната и во стручната литературасе дадени бројни дефиниции за наставата. Така, **Попоски** (Попоски, 1996, стр. 28), цитирајќи го Петаниќ, наведува дека наставата е организирано меѓусебно испреплетено поучување и учење, поврзано во еден единствен процес. Според Попоски, во продолжение, носители на активностите во наставата се наставникот (кој поучува) и учениците (кои учат). Авторот (Попоски, 1996, стр. 33), наведува и дека некои автори ја дефинираат наставата како процес на учење со помош на наставникот. Оттука произлегува и важноста од учењето во наставата, но и надвор од неа, како и важноста од разбирањето на учењето.

Со оглед на тоа што учењето се сфаќа како сложен процес, се разгледува и од тесна и од најширока смисла на зборот и се прават обиди да се даде најсоодветната дефиниција за неговото толкување.

Во делот *Прва група теории за учењето*, Попоски (Попоски, 1996, стр. 34) ја потенцира следнава дефиниција: „Учењето се сфаќа како процес на зајакнување и на задржување во помнењето на соединети осети и перцепции“.

Гогоска (Гогоска, 1993, стр. 9), пак, во најширока смисла на зборот учењето го објаснува како резултат на искуството и настојувањето на поединецот да ги задоволи своите цели и мотиви. Според авторката, во продолжение е наведено дека учењето може да се сфати како претпоставка за подобрување на личноста во однесувањето затоа што секое ново знаење личноста ја чини поискусна, со повеќе умеење и навики, поуспешно може да ги врши работите и да ги решава задачите што се бараат од неа.

Од аспект на наставата, Гогоска (Гогоска, 1993, стр. 9) тврди дека основен услов за успешно учење е најпрвин да се сфати материјалот што треба да се научи, па дури потоа да се запомни.

Според авторката (Гогоска, 1993, стр. 10), општата цел на учењето е субјектот да добие знаења, умеења и навики што му се потребни во животот и во работата, додека, за значењето на учењето, Гогоска (Гогоска, 1993, стр. 11) пишува дека може да се види и во фактот што во процесот на учењето се развиваат вкупните психички процеси на оној кој

учи, особено интелектуалните способности, а тоа врши влијание врз подобрувањето на неговиот севкупен статус како работник, соработник, родител, член на разни групи и како член на општеството.

Во однос на **способноста за учење**, во *Заедничката европска референтна рамка за јазици* (ЗЕРР, 2012, стр. 12) се споменува дека ги мобилизира егзистенцијалната компетенција, декларативното знаење и вештините и се потпира врз разни видови компетенција. Способноста за учење може да се опише и како *знаење или како расположливост да се открива „другоста“* – без разлика дали се учи јазик, култура, за други луѓе или нови области на знаење.

Ќе потсетиме дека значењето на наставата по Македонски јазик методичарите го разграничуваат на *воспитно, образовно и нафункционално*. *Воспитното значење* се состои од силното влијание на наставата по Македонски јазик и на мајчиниот јазик врз умственото, моралното, естетското, производно-техничкото и физичкото формирање на учениците. *Образовното значење* се согледува во значајната улога што наставата по Македонски јазик ја врши во совладувањето на читањето и на пишувањето, во усвојувањето на нормите и на законитостите на македонскиот стандарден јазик и во здобивањето на определен систем на основни поими од науката за литературата. *Функционалното значење* се одразува во развојот и во поттикнувањето на психичките процеси кај учениците (Николовска, Николовски, 1983, стр. 47).

Синадиновска (Синадиновска, 2000, стр. 9), пишувајќи за значењето на наставата по Македонски јазик споменува дека современата настава бара програмските содржини, одбраните литературни творби и начинот на обработка да овозможуваат реализација на образовно-воспитно-функционалните задачи (што ги споменуваме погоре) за да може учениците да стекнат сигурна и објективна слика за светот околу себе.

Според авторката (Синадиновска, 2000, стр. 7), целта на наставата по Македонски јазик е да создаде интерес, љубов и желба кај учениците за запознавање и за применување на македонскиот јазик како основно средство за учење и за комуникација и како најкарактеристичен белег на националниот идентитет, да го унапредува и да го усовршува слушањето, читањето, пишувањето, разбирањето, доживувањето и толкувањето на сите видови текстови, учениците свесно да ги применуваат нормираните правила за стандардниот јазик, усно и писмено да се изразуваат и да комуницираат и сл.

Од аспект на задачите од наставата по Македонски јазик, авторката ги издвојува следниве:

- оспособување на учениците за слушање, говорење и за читање;
- пишување, усно и писмено изразување и збогатување на речникот;
- постапно и систематско запознавање со правилата од **граматиката** и од **правописот** за македонскиот јазик;
- запознавање со функцијата на зборовите и со нивната примена;
- распознавање на различните функционални стилови во говорното и во писменото општење;
- запознавање со литературните дела од народната и од уметничката литература на македонскиот народ;
- запознавање со историското и со културното наследство;
- оспособување за самостојно читање, доживување, разбирање, интерпретирање и вреднување на литературните, сценските и на филмските остварувања;
- оспособување за користење на библиотеките и на другите извори на сознание и самообразование преку користење на литература од сите области на животот;
- поттикнување на сознајниот, емоционалниот и на социјалниот развие и развивање позитивно мислење за себе;
- развивање и поттикнување на самостојноста и на индивидуалните, интелектуалните и на креативните способности за литературно, сценско и за друг вид изразување;
- запознавање со теориските поими од литературата, театарската и од филмската уметност и со другите медиуми, како и нивното користење во комуникацијата;
- да развива хуманизам, вистинољубивост, трудољубивост, солидарност, љубов кон татковината и други позитивни морални вредности;

- воспитување во духот на мирот и на толеранцијата, културните односи и соработката меѓу луѓето, почитување и исполнување на граѓанските права и задолженија;
- унапредување и заштита на природата и опкружувањето, културен и здрав начин на живеење.

Според **Петковска** (Петковска, 2010, стр. 289), предметот Македонски јазик ја држи доминантната позиција во системот на предметите на основното образование во Р Македонија. Авторката (Петковска, 2010, стр. 294) смета дека овој предмет е од суштенствено значење не само за одделенската настава, туку и за предметната настава на основното образование. Бидејќи македонскиот јазик покрај тоа што е наставна содржина е и средство за комуникација и дидактичко средство за стекнување на информации и по другите предмети на образованието. Како мајчин јазик е блескав показател за развиеното чувство на припадност, кој помага на говорителот да стекне самодоверба за изразување на своите мисли, чувства и доживувања, притоа, развивајќи свест за значењето на мирот и на толеранцијата, културните односи и соработката меѓу луѓето и народите, со почитување и со исполнување на граѓанските права и задолженија.

Пишувајќи за важноста на наставата при постигнување најдобар успех, Гогоска (Гогоска, 1993, стр. 58), наведува дека посакуваниот успех се остварува кога наставата се организира во согласност со конкретните услови во паралелката и во согласност со потребите на конкретните ученици; кога наставникот поседува поголем број позитивни карактеристики специфични за неговиот позив; ако има повисоко образование и ако ги користи во целост условите; ако добро ги познава законитостите на психичкиот развој на учениците; ако образовните содржини одговараат концептуално на научните достигнувања и идејните барања и, особено ако добро се познаваат теориите на учење и теориите на личноста и тие сознанија доследно се применуваат во работата со учениците.

КРАТОК ОСВРТ КОН НАСТАВНИТЕ МЕТОДИ ПРИМЕНЕТИ ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Во XII век се забележани различни варијации од пристапите и од методите во предавањето јазик (Richards, Rodgers, 2001, стр. 15). Според **Richards** и **Rodgers**, ваквите варијации во наставата по јазик можат да се сведат на следниве претпоставки:

1. Пристап или метод во наставата по јазик се однесува на теоретски конзистентен сет од наставни постапки, со кои се дефинира и се создава најдобрата практика во наставата по јазик.
2. Одредени пристапи и методи ако доследно се следат, ќе доведат до поефективни нивоа во учењето јазик, отколку алтернативните начини на предавање.
3. Квалитетот во наставата по јазик ќе се подобри, доколку практичарите ги користат најдобрите пристапи и методи.

Кон средината на минатиот век, американскиот лингвист **Edward Anthony** посочи три нивоа на концептуализација и на организација, кои ги нарече: *пристап*, *метод* и *техника* (Richards, Rodgers, 2001, стр. 19).

Според него, *пристапот* збир од корелативни претпоставки кои се занимаваат со природата на предавањето и на учењето јазик. Edward нагласува и дека пристапот е аксиоматски, но и дека тој ја опишува природата на предметот што се предава; *Методот* е комплетен план за претставување на јазичната содржина, од кои, дел се противречат, а дел се темелат врз избраниот пристап. Како што нагласува Edward, наспроти пристапот, кој е аксиоматски, методот е процедурален. Во рамките на еден пристап, може да има многу методи. *Техниката*, според Edward, се користи за да се постигне некоја непосредна цел во наставата по јазик. Важно е техниката да биде во согласност со методот, а, според тоа, и во хармонија со пристапот.

Во наставата по Македонски јазик се смета дека соодветноста на **методите** и на **техниките**, конкретно во наставата по граматика е едно од суштинските прашања.

Според Елица и Атанас Николовски (Николовска, Николовски, 1983, стр. 302), во наставата по граматика научните методи кои успешно се применуваат се: **анализата**, **синтезата**, **индукцијата** и **дедукцијата**. Авторите наведуваат и дека овие научни методи

се комбинираат со дидактичките/ наставните методи во наставата по граматика. Тие се: **методот на живиот збор на наставникот и на учениците** во форма на **усно излагање** и во форма на **разговор**, односно **монолошкиот и дијалошкиот метод**; **текст-методот** или **методот на работа со текстови**; **методот на демонстрација**; **методот на илустративно-графичкото прикажување**; **методот на писмените состави и текстовите**.

Како што е познато, во поново време, сè повеќе се посветува внимание на реализирање активна настава (интерактивното учење) во која учениците не се наоѓаат само во улога на „слушатели“ во наставата, туку земаат активно учество со тоа што им се дозволува да поставуваат прашања, да полемизираат, објаснуваат или, пак, ако сакаме, да покажат голема интелектуална ангажираност во наставата по јазик. Активната настава во Републикава се применува од 1995 година, а подразбира дидактички концепт кој со своите особености се вклучува во концептите познати како **настава во чиј центар се личноста на ученикот и процесите на учењето** (Делчева-Диздаревиќ, 2000, стр. 391).

Тргувајќи од овие ставови, методичарите сметаат дека во наставата по Македонски јазик, освен познатите дидактички методи, треба да се имплементираат и: **методот на самостојна работа на учениците**; **методот на програмирано учење**; **методот на проблемско истражување**; **методот на откривање** и други методи кои допрва се афирмираат во наставната практика во земјава (Делчева-Диздаревиќ, 2000, стр. 394).

ТЕСТОВИТЕ НА ЗНАЕЊЕ ОД ИСТОРИСКИ АГОЛ

Со оглед на тоа што при истражувањето по овој повод се служиме со **тестовите**⁷ како инструменти на техниката *тестирање*, во овој дел од трудот ќе се осврнеме конкретно кон тестовите на знаење.

Најпознат вид тестови што актуелно се користат за најразлични цели во наставата се токму *тестовите на знаење*. За овој вид тестови ќе стане збор подолу, а овде ќе посветиме внимание на историскиот развој на тестирањето.

Петроска-Бешка, во делот *Почетоци на тестирањето*, наведува дека најраните корени на современото тестирање се најдени 2200 години пр.н.е. во древна Кина (Петроска-Бешка, 2016, стр. 33). Според авторката, во тој период бил воведен софистициран систем на евалуирање на државните службеници кој се повторувал на секои три години, а служел како основа за утврдување на нивната соодветност на работното место. Авторката пишува дека процената на овој систем се состоела од широк спектар на знаења и на вештини, почнувајќи од познавањето протокол, географија, земјоделие, граѓанско право и воени прашања, па сè до успехот во стрелаштво и во музика.

Кинескиот систем на селекција потоа бил воведен на европскиот континент, при што во 1855 година станува официјален во Британија, наскоро потоа бил пренесен во Франција, Германија, па и во САД (Петроска-Бешка, 2016, стр. 33).

Во училиштата во античка Грција постоел систем на испитување на знаењата и на вештините, а за средновековна Европа е познато дека образованието било сфера каде што се утврдени почетоци на системот на тестирање (Петроска-Бешка, 2016, стр. 34). Најпрвин, системот на тестирање се одвивал преку усно испитување, па со достапноста на хартијата се формирале и објективните тестови на знаење⁸. Според Петроска-Бешка (Петроска-Бешка, 2016, стр. 34), резултатите од овие тестови служеле за доделување дипломи, награди и унапредувања. Во XIX век, системот на тестирање на знаењата и на

⁷Зборот **тест** води потекло од латинскиот збор *testum* што значи аптекарски сад за проба, испитување со кое нешто се мери или се проверува, а глаголот *testor – testari* значи да се посведочи нешто, да се докаже (Јованова-Митковска, стр. 4)

⁸Постојат различни поделби на тестовите кои произлегуваат од различните критериуми што се земаат предвид при нивната поделба. Најчесто среќаваме три типа тестови и тоа: *тестови за испитување на личноста*; *тестови на знаење* и *тестови на способности* (Јованова-Митковска, стр. 5). Во овој труд од посебен интерес е вториот тип тестови.

вештините од универзитетите, постепено бил пренесен и во средните училишта, пишува авторката.

6.1.

НАУКАТА ЗА ТЕСТОВИТЕ НА ЗНАЕЊЕ

Кога станува збор за тестовите на знаење, во голема мера е пишувано во научната и во стручната литература, како домашна, така и странска. Овие тестови се посебен вид писмено проверување на знаењата на испитаниците за различни цели. Кон средината на XIX век американскиот педагог Ман Хораце во своите истражувања заклучил дека до најобјективни резултати за знаењето кај учениците се доаѓа токму преку тестот. Ставовите на Хораце биле потврдени со текот на времето од бројни методичари и практичари.

Според Петроска-Бешка (Петроска-Бешка, 2007, стр. 4), со ваквиот метод на проверување на знаењата се помага во остварувањето на сите функции во процесот на оценување.

Треба да се спомене дека заслугата за почетоците во конструирање објективни тестови на знаење⁹ му се препишува на Американецот Рајс, според кого, со ваквиот начин на тестирање се добива можност да се процени ефикасноста на наставниците (Петроска-Бешка, 2016, стр. 41). Откако биле увидени предностите на објективниот начин на проверка на знаењата, како што се: економичност во задавањето; неможноста да влијае врз оценката личниот однос на испитувачот кон оној што е испитуван; можноста да се покрие поголем обем од материјалот, наспроти да се дозволи удел на среќа во изборот на прашања; и ставањето на сите испитаници во идентична испитна ситуација (Петроска-Бешка, 2016, стр. 41), тестовите на знаење имале сè поширок спектар на можности за употреба во сè повеќе земји што придонело до развој и до усовршување на тестовите на знаење кои ги имаме денес.

Треба да се има предвид дека тестовите на знаење покрај предности, имаат и слабости. Така, на пример, го проверуваат фактографското знаење, но не и практичната примена и поврзаноста на знаењата; постои можност за случајно погодување на точниот

⁹Се среќаваат и под називите *педагошки тест*, *наставен тест*, *дидактички тест* (Јованова-Митковска, стр. 5).

одговор (кај вежбите со двочлен или со повеќечлен избор); со нив се намалува можноста за целосни и за оригинални одговори; бараат поголем напор и време од наставникот за подготовка на тестот и негово прегледување и оценување; и со вежбите во кои се бараат кратки одговори не може да се добие слика за размислувањата на учениците (Попоски, 1996, стр. 106-107).

Тестовите на знаење можат да се категоризираат на најразлични начини, поаѓајќи од различни критериуми на класификација. Најчести се три вида класификација:

а) Стандардизирани и неформални тестови според тоа кој ги изработува тестовите и со каква цел се задаваат;

б) Нормативни и критериумски тестови според начинот на кој се интерпретираат добиените резултати;

в) Објективни и есеистички тестови според форматот на прашањата што ги сочинуваат тестовите (Петроска-Бешка, 2007, стр. 12 - 15).

Во однос на изработката на тестот на знаење ќе споменеме дека се утврдени четири етапи на изработка, со претходно планирање на тестот. Така, според Петроска-Бешка (Петроска-Бешка, 1993, стр. 7), добар тест на знаење не може да се изработи доколку фазата на планирање на тестот не е завршена пред да започне фазата на составување на прашањата. Во фазата на планирање на тестот, изготвувачот одговора на низа прашања како што се: зошто ќе служи тестот?; кои наставни содржини ќе ги опфати?; за кои наставни цели ќе биде наменет?; од каков вид прашања ќе се состои?; од колку прашања ќе се состои?; по колку прашања ќе бидат посветени за секоја наставна цел применета на секоја наставна содржина?

Во одговорот на овие прашања се одразуваат етапите/ фазите низ кои поминува адекватното планирање на тестот, пишува Петроска-Бешка (Петроска-Бешка, 1993, стр. 8).

Така, првата етапа се состои од дефинирање на целта на тестот, а ги опфаќа прашањата: што ќе се испитува со тестот?; кому му е наменет?; за што ќе служат добиените резултати? (Петроска-Бешка, 1993, стр. 8).

Втората етапа го опфаќа дефинирањето на наставните содржини. За оваа етапа е потребно: консултирање со наставните програми и со актуелните учебници; идентификување на тематските подрачја што ги сочинуваат наставните содржини; конкретизирање на наставните содржини; определување на комплексноста (обемноста) на

наставните содржини; определување на процентот на наставна содржина што ѝ припаѓа на една наставната содржина, ако се има предвид дека целиот тест изнесува 100 % (Петроска-Бешка, 1993, стр. 9 – 10).

Третата етапа подразбира дефинирање на наставните цели. Според Блумовата таксономија¹⁰, наставните цели се вбројуваат во овие шест категории: *познавање, разбирање, примена, анализа, синтеза и евалуација*. Така, со дефинирањето на наставните цели се вклучува и определување на важноста на секоја наставна цел – посебно, во рамките на сите наставни цели – заедно (Петроска-Бешка, 1993, стр. 13 – 14).

Последната етапа е подготовка на шематски план на тестот (табела на спецификација). Во оваа етапа, во зависност од одговорите на прашањата – од каков вид прашања ќе се состои тестот?; колку прашања ќе содржи?; и по колку прашања ќе и бидат посветени на секоја наставна цел применета на секоја наставна содржина? – се добива комплетна подготовка на шематскиот план (Петроска-Бешка, 1993, стр. 15 – 18).

6.2.

УЛОГАТА НА ТЕСТОВИТЕ НА ЗНАЕЊЕ ВО НАСТАВАТА

Може да се каже дека улогата на тестовите на знаење во наставата е голема и значајна затоа што резултатите добиени со нив се користат при донесувањето на најразлични одлуки од страна на сите фактори што учествуваат во одлучувањето на сите нивоа, почнувајќи од наставниците па сè до Министерството за образование (Петроска-Бешка, 2007, стр. 4).

Тестовите на знаење помагаат при разјаснување на курикулумот. Наставникот е принуден да ги конкретизира целите поставени во наставната програма што во крајна линија му овозможува да состави тест кој соодветува на барањата во курикулумот (Петроска-Бешка, 2007, стр. 4).

¹⁰ Таксономијата е наука која го проучува хиерархискиот распоред на единиците во системот, односно систем на начини и на правила на формулирање и на спроведување на целите во наставата (Ташева, 2016, стр. 53)

Со овие тестови наставникот може да добие увид во предзнаењата на учениците што потоа му овозможуваат да го планира најефективниот приод во наставата (Петроска-Бешка, 2007, стр. 5).

Примената на тестовите му помага на наставникот да го определи времето потребно за совладување на даден материјал. Со добивање увид до каде е совладан материјалот, наставникот одлучува дали треба да посвети уште време за негово совладување (Петроска-Бешка, 2007, стр. 5).

Тестовите на знаење се полезни и за определување на ефикасноста на наставата. Преку анализа на одговорите на учениците од тестовите наставникот ќе добие податоци за тоа дали учениците ја совладале материјата што им е предочувана и објаснувана за време на часовите, односно дали наставата е доволно ефикасна (Петроска-Бешка, 2007, стр. 5).

6.3.

ЗА ВЕЖБИТЕ

Во литературата од областа на психологијата се среќава терминот *ајтем* (анг. *item*). Со овој термин се означуваат **вежбите во тестот**. Така, во некои тестови ајтемите се формулирани во вид на прашања, во други, во вид на тврдења, а во трети, во вид на задачи или проблеми. Ајтемите се тие што ја предизвикуваат активноста на тестот, пишува Петроска-Бешка (Петроска-Бешка, 2016, стр. 16).

Во нашиот труд ќе се служиме со терминот **вежби**.

Како што е познато, под *вежба* се подразбира поставено барање (задача, ставка, ајтем) пред испитаникот за кое се бара решение, одговор или нешто да се изведе (Јованова-Митковска, 2008, стр. 8). Постојат повеќе видови вежби од кои може да се состои еден тест на знаење. Тестовите можат да бидат комбинирани од повеќе видови вежби или од еден вид вежби. Такви видови вежби се, на пример, следниве: вежби со кратки одговори; со повеќечлен избор; со двочлен избор; вежби со поврзување. Треба да се има предвид дека во рамките на секој од наведените видови, можат да се разликуваат повеќе различни варијанти коишто ги делат карактеристиките на видот во кој се вбројуваат (Петроска-Бешка, 1993, стр. 22).

При изборот на вежбите за тестот на знаење треба да се имаат предвид следниве критериуми: подготвувачот на тестот да се придржува кон табелата на спецификација; да ги приспособи прашањата кон возраста и кон нивото на способноста на учениците; вежбите да се однесуваат на важен аспект од наставната содржина; секоја вежба треба да има јасно определен точен одговор; упатствата на вежбите треба да бидат јасни и недвосмислени; да не се позајмуваат реченици од учебникот, бидејќи можат да бидат извадени од контекст; да се избегнуваат трик-прашања; да се избегнуваат негативни вежби секогаш кога е можно; да се обезбеди независност на вежбите; да не се укажува на точниот одговор преку ирелевантни показатели (Петроска-Бешка, 2007, стр. 39). Кон ова, ќе го пренесеме и мислењето на **Тереза Клајн** (Клајн, 2015, стр. 34), којашто ги додава следниве критериуми при изборот на вежби: да се избегнуваат упатства со двојна негација; да се избегнуваат упатства со зборовите *сите*, *никој* итн.; да се избегнуваат упатства со зборовите *честопати*, *понекогаш* итн. Во тестовите на знаење често се употребуваат и таканаречените **дистрактори** или, ако сакаме, *погрешни одговори* во понуденото барање, меѓу кои треба да се препознае едниот или повеќе понудени точни одговори (Ташева, 2016, стр. 62).

Во однос на прашањето „колку вежби треба да содржи еден тест?“ секогаш треба да се има предвид времетраењето на тестирањето. Иако е сосема разумно да се верува дека со повеќе вежби е попрецизна мерката, сепак треба да се нагласи дека станува збор само за можност. Според тоа, колку различни конструкти се проценуваат и колку време им треба на испитаниците за да одговорат на секоја вежба одделно, ќе игра улога во одлучувањето колку вежби се соодветни за еден даден контекст (Клајн, 2015, стр. 35).

При подготовката на тест на знаење треба да се внимава и на тежината на секоја вежба одделно. Така, колку тешки треба да бидат вежбите за да биде добар тестот зависи од неговата намена, но и од видот на вежбите што го сочинуваат (Петроска-Бешка, 2016, стр. 78).

Од напишаното произлегува дека секогаш треба да се внимава што мериме со тестот, колку е точно мерењето и за која цел го мериме знаењето на испитаниците.

6.4.

ОЦЕНУВАЊЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ТЕСТОВИТЕ НА ЗНАЕЊЕ

По тестирањето следува етапата на бодувањето, односно оценувањето на добиените резултати од тестовите.

Под **оценување** се подразбира утврдување дали одговорот што го дал ученикот соодветствува со точниот одговор на прашањето (Петроска-Бешка, 1993, стр.48). Попоски (Попоски, 1996, стр. 151), пак, под *оценување* подразбира постапка на определување или придавање бројчана (нумеричка) или квалитативна (категоријална) вредност (оценка) на тоа што се оценува.

Во пракса, а и како што советуваат методичарите, односно практичарите, пред почетокот на тестирањето изготвувачот на тестот подготвува *клуч за оценување*, а тоа значи дека на посебен тест ги дава точните одговори на секоја вежба одделно. Тоа, пак, значи дека клуч на оценување се подготвува на последната верзија од тестот, односно на тестот што се спроведува кај испитаниците. Се препорачува овој клуч да биде проверен од компетентна личност или да биде спореден со одговорите на најдобрите ученици откако ќе биде завршено тестирањето (Петроска-Бешка, 1993,стр. 48).

Под **бодување**, пак, Петроска-Бешка (Петроска-Бешка, 1993, стр. 49) смета дека се подразбира доделување поени на одговорите дадени на секое прашање/ вежба одделно. Според авторката, наједноставен принцип на бодување е за секој точен одговор да се даде 1 поен, а за секој одговор (независно од тоа дали е неточен, делумно точен или пропуштен) да се дадат 0 поени, а ваквиот начин на бодување кој, впрочем е релативно лесен, упатува на објективноста на тестот.

АНОНИМЕН ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА ОДДЕЛЕНИЈАТА ОД ПРЕДМЕТНАТА НАСТАВА

Анонимните тестови по Македонски јазик се граматички, наменски составени тестови коишто ни послужија при истражувањето по овој повод.

Според **Гочкова-Стојановска, Минова-Ѓуркова, Пановска-Димкова** (Гочкова-Стојановска, Минова-Ѓуркова, Пановска-Димкова, 2005, стр. 26), граматичките тестови се составуваат на начин да дадат информација за степенот на владеењето со морфосинтаксичките правила.

При нашето истражување, станува збор за четири анонимни тестови по морфологија коишто се наменети за секое одделение од предметната настава (шесто, седмо, осмо и деветто одделение) одделно.

При изработката на тестовите внимававме на одредени критериуми кои важеа за сите тестови. Тие критериуми се:

- Вежбите се содржински приспособени кон возраста и кон нивото интелектуална способност на учениците;
- Вежбите се методски приспособени кон наставните програми по предметот Македонски јазик;
- Вежбите се однесуваат на важен аспект од наставната содржина за која се врши истражувањето;
- Направивме обид да дадеме јасно определен точен одговор на секое прашање во вежба одделно, а тоа значи дека вежбите, односно прашањата се од затворен тип¹¹;
- Секој тест се состои од вкупно 12 вежби кои се од различен вид – вежби со избирање на одговорот или вежби со составување на одговорот (впрочем, вежбите

¹¹Овој тип прашања бараат единичен одговор, а анализирањето е релативно едноставен процес. Фреквенциите на одговори на затворени прашања можат нумерички да се кодираат и потоа графички да се прикажат. На пример, можат да се употребат графикони на пита или на столбови за да се нагласат различните категории на одговори за различни групи (Клајн, 2015, стр. 50), впрочем како што постапуваме во монографијата, притоа давајќи и табеларно претставување на одговорите како резултат од графиконите. Затворените прашања нудат одговори и бараат од испитаникот да реагира на нив преку избор на еден или на повеќе одговори и преку рангирање или вреднување (Петроска-Бешка, 1999, стр. 95).

според форматот на одговорите главно се класифицираат (категоризираат) во споменатите две категории (двата вида) (Петроска-Бешка, 2016, стр. 67));

- Во секој тест има вкупно 90 точни одговори кои соодветствуваат на 100 % точност на одговорите според табела подготвена врз основа на табела од Блумовата таксономија¹². Исто така, во тестовите е застапен принципот на бодување што го споменуваме погоре, односно за секој точен одговор се добива 1 поен, а за секој одговор (неточен, делумно точен или пропуштен) се добива 0 поени.

Табелата се наоѓа на крајот од секој тест, а со неа се одредува процентот и бројот на точно одговорени прашања.

Ја прикажуваме во прилог:

Процент и број на прашања			
10 %	9	60 %	54
15 %	12-15	65 %	57-60
20 %	18	70 %	63
25 %	21-24	75 %	66-69
30 %	27	80 %	72
35 %	30-33	85 %	75-78
40 %	36	90 %	81-84
45 %	39-42	95 %	87
50 %	45	100 %	90
55 %	48-51		

Со оглед на тоа што наш предмет на истражување се менливите зборови во македонскиот јазик во основното образование, секоја вежба од тестот се однесува за еден или за повеќе аспекти од менливите зборови. Во консултација со наставните програми по Македонски јазик (а со тоа и во консултација со актуелните учебници по Македонски јазик) ја конкретизиравме содржината на секоја вежба одделно, во секој тест одделно, односно се одлучивме што сакаме да испитуваме со одредена вежба, а што, секако, се учи и се усвојува според наставната програма за одделението во кое го вршиме тестирањето.

Тестовите беа спроведени во шесте¹³ основни училишта во Штипско на ден 11.12.2017 година. Со тестирањето опфативме вкупно 1513 ученика, а меѓу нив имаше и ученици од другите националности кои се малцинства во државата (Турци, Роми, Власи,

¹²<http://hemija.pmf.ukim.edu.mk/materials/download/44bf9927f35d59c2b15dc0f133042c45>, пристапно на 9.2.2018 година.

¹³ Три од шесте училишта се централни за уште пет подрачни, што значи дека станува збор за вкупно единаесет основни училишта во Штипско.

Срби, Албанци¹⁴), од кои, посебно ќе ги споменеме учениците од турската националност кои следеле настава на мајчин, турски јазик до IV одд., а потоа преминале во настава на немајчин, македонски јазик.

По тестирањето следеше фазата на анализирањето на податоците (одговорите) добиени со тестовите од тестираната целна група. Методичарите се согласуваат дека по извршувањето на вежбите во тестовите е потребно да се направи задолжителна статистичка обработка и анализа на резултатите за секој тестиран ученик, за целата паралелка, за секоја вежба; да се направи учување и регистрирање на грешките кај секој ученик, кај секое прашање и за целото одделение. Потоа, следи етапата на планирање и организирање вежби за корекција на појавените грешки – индивидуално и групно (Синадиновска, 2000, стр. 138). На тој начин, знаењата од програмското подрачје *Јазик* се усвојуваат во функција на јазичната компетенција – комуникацијата, пишувањето и читањето.

7.1.

АНОНИМНИОТ ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК СПРОВЕДЕН ВО ОСНОВНИТЕ УЧИЛИШТА ВО ШТИПСКО

7.1.1.

ИСТРАЖУВАЊЕ СПРОВЕДЕНО ВО VI ОДДЕЛЕНИЕ

1. Од наставните програми по предметот Македонски јазик за VI одделение

Според наставните програми по предметот Македонски јазик преземени од официјалната интернет-страница на Бирото за развој на образованието¹⁵ учениците за првпат се среќаваат со поделбата на зборовите според нивната менливост во шесто одделение. Со оглед на тоа што наш предмет на истражување се јазичните грешки по морфологија, конкретно поврзани со менливите зборови, а кои се направени од страна на

¹⁴ Редоследот на прикажување на националностите е даден според застапеноста на овие националности во Штипско.

¹⁵ <http://bro.gov.mk/?q=osnovno-obrazovanie>, пристапно на 21.1.2018 година.

учениците во предметната настава во Штипско, во овој дел од трудот накусо ќе ги разгледаме јазичните содржини за менливите зборови кои се учат и се усвојуваат во шесто одделение.

Така, во програмското подрајче *Јазик*, во делот **морфологија**, за менливите зборови се среќаваат следниве содржини:

- морфолошка класификација на зборовите: *менливи* и *неменливи*;
- *именки*: општи, сопствени и збирни; именки кои именуваат глаголски дејства (глаголски именки); определеност кај именките;
- *придавки*: заменски; односни придавки: материјални придавки;
- *заменки*: лични и показни;
- *глаголи*: граматичка категорија начин: исказен, заповеден и можен начин.

Во прилог е даден и извадок од наставната програма:

МОРФОЛОГИЈА			
Цели	Содржини	Поими	Активности и методи
<ul style="list-style-type: none"> • Да ги препознава видовите зборови; • да ја определува групата во која припаѓаат видовите зборови (менливи или неменливи). 	<ul style="list-style-type: none"> • Морфолошка класификација на зборовите: менливи и неменливи зборови 	<ul style="list-style-type: none"> • Видови зборови 	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби за препознавање на видовите зборови. • Вежби за класификација на зборовите во зборовни групи. <i>Вежба:</i> Учениците добиваат листа на менливи и неменливи зборови (може и да се запишат на табла) со листа на наставки, претставки, суфикси и префикси. Нивна задача е да ги употребат предложените додавки во формирање на нови форми на зборови. Учениците ги издвојуваат зборовите кои останале во првобитната форма. Наставникот фронтално извлекува одговор на прашањето зошто на тие зборови не им ја промениле формата.
<ul style="list-style-type: none"> • Да го препознава видот на именките; • да ја разликува глаголската именка од другите видови именки; • да знае правилно да го применува членувањето на именките. 	<ul style="list-style-type: none"> • Именки: општи, сопствени (како повторување) и збирни • Именки кои именуваат глаголски дејства (глаголски именки) • Определеност кај именките 	<ul style="list-style-type: none"> • Именки: општи, сопствени (како повторување) и збирни • Глаголска именка • Определеност кај именките (членување) 	<ul style="list-style-type: none"> • Препознавање на видот на именките. • Препознавање на глаголската именка и посочување свои примери за глаголска именка. • Вежби за трансформирање на глаголи во глаголски именки. • Вежби за препознавање на членските наставки и нивна правилна примена.
<ul style="list-style-type: none"> • Да ги применува глаголите како видови зборови; • да ги препознава исказниот, заповедниот и можниот начин (без дефинирање). 	<ul style="list-style-type: none"> • Глаголи • Граматичка категорија начин: исказен, заповеден и можен начин 	<ul style="list-style-type: none"> • Категорија начин кај глаголите 	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби за препознавање на глаголите и за сфаќање на нивните граматички категории: вид, лице, број (како повторување) и начин. <i>Вежба:</i> Учениците по анализа на текст од учебник добиваат задача во одреден пасус да ги подвлечат сите глаголи. Подвлечените глаголи ги запишуваат во својата тетратка и за истите определуваат лице, вид, број и начин.

Цели	Содржини	Поими	Активности и методи
<ul style="list-style-type: none"> • Да го препознава видот на придавките; • да ги категоризира според видот; • да ги употребува соодветно во реченици. 	<ul style="list-style-type: none"> • Придавки: заменски • Односни придавки: -материјални придавки 	<ul style="list-style-type: none"> • Заменски придавки • Односни придавки: - материјални придавки 	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби за препознавање и категоризирање на придавките според видот. • Вежби за препознавање на материјалните придавки. • Вежби за збогатување на текстот со употреба на придавки.
<ul style="list-style-type: none"> • Да ги применува заменките како видови зборови; • да ги категоризира по групи. 	<ul style="list-style-type: none"> • Заменки (лични и показни) 	<ul style="list-style-type: none"> • Лични • Показни 	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби за препознавање на заменките и нивниот вид. • Вежби за примена на видовите заменки. <i>Вежба:</i> Учениците добиваат текст (не подолг од 4-5 реченици) и листа на лични и показни заменки. Тие добиваат задача да ги заменат местата на определени зборови со лични или показни заменки. Новоформиран текст го разменуваат меѓу себе и даваат коментар дали со употребата на заменките текстот има значење.

2. Учебниците по Македонски јазик за VI одделение

Според официјалната интернет-страница¹⁶ за нарачка на учебници¹⁷ за предметите во основното и во средното образование, којашто е воспоставена од Министерството за образование и наука на Р Македонија, во делот за основно образование – шесто одделение може да се забележи дека во шестото одделение учениците по предметот Македонски

¹⁶<http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/>, пристапно на 21.1.2018 година.

¹⁷Учебникот е печатено наставно средство и посебен вид училишна литература, што има поливалентна функција во наставниот процес и што помага во интелектуалниот развој на учениците; органски е вграден во воспитно-образовниот процес по соодветниот наставен предмет и непосредно учествува во интеракциската комуникација меѓу ученикот, наставните содржини и наставникот (Алексова, 2009, стр. 31).

јазик работат со учебникот *Учебник по македонски јазик за VI одделение*¹⁸ од Снежана Велкова и од Соња Јовановска¹⁹. На истата интернет-страница е даден уште еден учебник по Македонски јазик наменет за учениците од другите заедници²⁰ во Македонија што не се мнозинство во земјата и на кои македонскиот јазик не им е мајчин. Станува збор за учебникот *Македонски јазик за VI одделение за учениците од другите заедници*²¹ од Зора Андовска и од Сузана Кулеска²². Имајќи предвид дека во овој труд предмет на истражување во преден план се јазичните грешки по морфологија, конкретно кај менливите зборови, независно од мајчиниот јазик на тестираната целна група, ќе направиме обид да ги издвоиме и да дадеме објаснување на настанатите грешки кај менливите зборови. Со тоа ќе бидат опфатени и грешките направени од страна на учениците-припадници²³ на другите заедници. За истражувањето се служевме со *Учебникот по македонски јазик за VI одделение* од Велковска и од Јовановска, меѓудругото и поради фактичката состојба на терен²⁴.

Така, според споменатиот учебник, а согласно и со наставната програма по Македонски јазик за шесто одделение, учениците најпрвин се потсетуваат дека во македонскиот јазик се izdelуваат единаесет зборовни групи (Велкова, Јовановска, 2011, стр. 15), при што се дадени дефиниции, како и примери од секоја зборовна група одделно. Потоа, авторките ги воведуваат во запознавање со менливоста на овие зборовни групи, па така, учениците за првпат ја усвојуваат поделбата според менливоста на менливи и неменливи зборови. Понатаму, во текстот се дадени и вежби за часот и вежби за домашна работа со кои би се утврдило новоусвоеното знаење. Во однос на зборовната група

¹⁸http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/Makedonski_6.pdf, пристапно на 21.1.2018 година.

¹⁹ Велкова, Сн., Јовановска, С. 2011. *Учебник по македонски јазик за VI одделение*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

²⁰ Предметот го доби овој назив во 2003 година, кој претходно се именуваше Македонски јазик за учениците од националностите (Алексова, 2009, стр. 32).

²¹http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/Makedonski_zaednici_6.pdf, пристапно на 21.1.2018 година.

²² Андовска, З., Кулеска, С. 2011. *Македонски јазик за VI одделение за учениците од другите заедници*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

²³ Според Службен весник на РМ, бр. 92, објавен на ден 22.7.2008 година (https://www.google.com/url?sa=t&rc=1&q&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj-1pW50M7JAhWBEiwKHc13AiUQFghZMAk&url=http%3A%2F%2Fpravda.gov.mk%2Fdownload.asp%3Fid%3D375&usq=AFQjCNE7aBsfUv1eeXDxwAOu_VzdRlmXpg&sig2=OqYRDvs-eWyCO9Crix_nRw), државјаните на Р Македонија, кои се помалку од 20% од населението, се наречени припадници на заедниците, па според тоа, ќе се служиме со истите термини и во овој труд (пристапно на 21.1.2018 година).

²⁴ Во Штип и во Штипско не постојат паралелки во шесто одделение во кои по Македонски јазик се работи со вториот учебник, односно паралелки составени само од ученици на кои македонскиот јазик не им е мајчин.

именки, во учебникот е дадено кратко потсетување за општите, сопствените и за збирните именки, при што следува запознавање со глаголските именки и нивното образување со наставките *–ње* (играње) и поретко со *–ние* (соопштение). Потоа, учениците се запознаваат и со **определеноста** на именките, при што авторките (Велкова, Јованоска, 2011, стр. 19) наведуваат: „Ова означување на веќе познати суштества (предмети или појави) се образува со **членски наставки** и се нарекува **определеност** на именката (или **членување**)“. Во шесто одделение учениците се запознаваат со граматичката категорија **начин** кај глаголите. Авторките ги наведуваат исказниот, можниот и заповедниот начин, давајќи примери за нивното образување. Од видовите придавки, пак, во шесто одделение акцентот се става на заменските и на односните материјални придавки, а во учебникот се дадени мноштво примери и вежби за новоусвоените видови придавки. Во шесто одделение се усвојуваат и личните и показните заменки. Авторките во учебникот ги прикажуваат трите групи придавки карактеристични за македонскиот јазик, а потоа ги споменуваат и трите групи показни заменки поделени според просторното определување (блиску (*овој, оваа...*), односно далеку (*оној, онаа...*) до/од говорителот), како и заменките без него (*тој, таа...*).

Во учебникот се дадени поголем број вежби кои се однесуваат на сите споменати граматички содржини, а дел од вежбите ги употребивме во наменски составениот анонимен тест по Македонски јазик за шесто одделение, што ни послужи за истражувањето по овој повод, а кој ќе биде даден подолу, каде што ќе биде разгледана и секоја вежба поединечно.

3. Анонимен тест по Македонски јазик за VI одделение

За нашето истражување/ тестирање по овој повод беше подготвен анонимен тест по Македонски јазик за VI одделение што го прикажуваме во првиот прилог (Прилог 1) даден подолу. Како што споменавме, тестот содржи 12 вежби поврзани со менливите зборови и со дел од нивните граматички особености што е предвидено да се усвојат во шестото одделение.

Прилог 1

АНОНИМЕН ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА VI ОДДЕЛЕНИЕ

Училиште _____

Одделение _____

Националност _____

Мајчин јазик _____

Слушам настава на македонски јазик од _____ одделение.

Датум _____

1. Именувајте ги менливите зборови:

2. Распоредете ги зборовите: **мачка, златен, нејзе, спие, еден, ние, зборува, убав, Марина, петнаесет, трчање, брз, педесет, себе, мисли** во зборовните групи во кои припаѓаат:

именки	
придавки	
заменки	
глаголи	
броеви	

3. Распоредете ги следните именки во табелата: **Исадора, мебел, стол, Вардар, население, мачка, учебник, Кале, народ, река, свет, Исар.**

општи	
сопствени	
збирни	

4. Членувајте ги следните именки: **книга, наставници, училиште, молив, креда, велосипед, пенкало, тетратки.**

5. Распределете ги наведените придавки во табелата: **метален, убав, мирен, пченичен, наш, прв, негов, трет.**

описни	
односни	
бројни	
заменски	

6. а) Проширете ја следнава реченица со **описна** придавка:

Изгоревме од сонцето.

- б) Проширете ја следнава реченица со **бројна** придавка:

Му се стркала солза.

- в) Проширете ја следнава реченица со **односна** придавка:

Играа пред вратата.

7. Распоредете ги во табелата следните броеви: **стотина, осумстотини и два, три-четиринаесет, двесте седумдесет и пет.**

определена бројност	
приближна бројност	

8. Во следниве реченици заокружете ги само **показните** заменки:

а) Тоа дете е најдоброто во нашето одделение.

б) Вчера се возев со оваа санка.

в) Таа куќичка им се допадна на посетителите.

г) Тој ветер можеби беше и најсилниот оваа година.

д) Тие колачиња ги подготви онаа готвачка.

9. Менувајте го глаголот **јаде** во форма за **2 лице** **еднина**:

сегашно време	
идно време	
минато време	
можен начин	
заповеден начин	

10. Направете **глаголски именки** од прикажаните глаголи:

глаголи	глаголски именки
пишува	
гледа	
мисли	
определува	
препознава	
запишува	
гради	
прави	
сфаќа	
грее	

11. Напишете ги испуштените **глаголи**.

сегашно време	идно време
трча	
	ќе јадам
пишуваат	
	ќе играме
пиеш	
	ќе читам
цртате	

12. Кои од следните глаголски форми се во **минато време**? Заокружете ги!

- а) ќе оди, гледа, везев, мислам, ќе јадеме, цртавте;
- б) пишувавме, читаат, пиеше, ќе патуваме, носи, ќе мијам;
- в) броеја, ќе водат, чекам, слушавме, зборува, ќе пее.

Во вториот прилог (Прилог 2) ќе биде даден тестот со дополнети информации за изворот на вежбите (од која литература се преземени делумно или целосно или, пак, се правени врз основа на вежба), односно дали се наменски составени, како и бараните одговори за секое прашање по вежба одделно.

Прилог 2

АНОНИМЕН ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА VI ОДДЕЛЕНИЕ

(Со точните одговори и со изворот на вежбите)

1. Именувајте ги **менливите зборови**: *Именки, придавки, заменки, броеви и глаголи*.

Практикум по морфологија на македонскиот литературен јазик од Татјана Гочкова-Стојановска (2008, стр. 12).

Оригинална вежба: Именувајте ги одделно зборовните класи што ја чинат:

- а) групата менливи (полнозначни) зборови –
- б) групата неменливи (службени) зборови –

2. Распоредете ги зборовите: **мачка, златен, нејзе, спие, еден, ние, зборува, убав, Марина, петнаесет, трчање, брз, педесет, себе, мисли** во зборовните групи во кои припаѓаат:

именки	<i>мачка, Марина, трчање</i>
придавки	<i>златно, убаво, брзо</i>
заменки	<i>нејзе, ние, себе</i>
глаголи	<i>спие, зборува, мисли</i>
броеви	<i>еден, петнаесет, педесет</i>

Наменски составена вежба.

3. Распоредете ги следните именки во табелата: **Исадора, мебел, стол, Вардар, население, мачка, учебник, Кале, народ, река, свет, Исар.**

општи	<i>мачка, река, учебник, стол</i>
сопствени	<i>Кале, Исар, Исадора, Вардар</i>
збирни	<i>мебел, свет, население, народ</i>

Наменски составена вежба.

4. Членувајте ги следните именки: **книга, наставници, училиште, молив, креда, велосипед, пенкало, тетратки.** *Книгата, наставниците, училиштето, моливот, кредата, велосипедот, пенкалото, тетратките.*

Наменски составена вежба.

5. Распределете ги наведените придавки во табелата: **метален, убав, мирен, пченичен, наш, прв, негов, трет.**

описни	<i>убав, мирен</i>
односни	<i>метален, пченичен</i>
бројни	<i>прв, трет</i>
заменски	<i>наш, негов</i>

Наменски составена вежба.

6. а) Проширете ја следнава реченица со **описна** придавка:

Изгоревме од сонцето. *Изгоревме од топлото сонце.*

- б) Проширете ја следнава реченица со **бројна** придавка:

Му се стркала солза. *Му се стркала првата солза.*

- в) Проширете ја следнава реченица со **односна** придавка:

Играа пред вратата. *Играа пред дрвената врата.*

Учебник по македонски јазик за шесто одделение од Снежана Велкова и од Соња Јовановска (2011, стр. 21).

Оригинална вежба: Збогати ги (прошири ги) речениците со придавки. 1. Беше зима.

2. Му се стркала солза. 3. Играа пред вратата.

7. Распоредете ги во табелата следните броеви: **стотина, осумстотини и два, три-четиринаесет, двесте седумдесет и пет.**

определена бројност	<i>осумстотини и два, двесте седумдесет и пет</i>
приближна бројност	<i>стотина, три-четиринаесет</i>

Наменски составена вежба.

8. Во следниве реченици заокружете ги само **показните** заменки.

- а) Тоа дете е најдоброто во нашето одделение.
- б) Вчера се возев со оваа санка.
- в) Таа куќичка им се допадна на посетителите.
- г) Тој ветер можеби беше и најсилниот оваа година.
- д) Тие колачиња ги подготви онаа готвачка.

Учебник по македонски јазик за шесто одделение од Снежана Велкова и од Соња Јовановска (2011, стр. 23).

Оригинална вежба: Посочи кои заменки во речениците се показни.

- 1. Тој беше купил три килограми јаболка.
- 2. Таа куќичка им се допадна на посетителите.
- 3. Тие не сакаа да го навредат оној дрзок човек.
- 4. Тој ветер можеби беше и најсилниот оваа година.
- 5. Тие колачиња ги подготви онаа готвачка.

9. Менувајте го глаголот **јаде** во форма за 2 лице еднина:

сегашно време	<i>јадеш</i>
идно време	<i>ќе јадеш</i>
минато време	<i>јадеше</i>
можен начин	<i>би јадел</i>
заповеден начин	<i>јади</i>

Вежбата е правена врз основа на вежба плус под а) од Практикумот по морфологија на македонскиот литературен јазик од Татјана Гочкова-Стојановска (2008, стр. 86).

Оригинална вежба: Менувајте го глаголот **сака** во форма за 3л. еднина:

	форма за 3л. еднина
--	---------------------

сегашно време	
идно време	
минато определено несвршено време	
минато определено свршено време	
заповеден начин	
глаголска л-форма	
глаголска придавка	
глаголска именка	
глаголски прилог	
минато неопределено несвршено време	
предминато време	
идно прекажано време	
минато-идно време	
можен начин	
во има-конструкција	
во сум-конструкција	

10. Направете **глаголски именки** од прикажаните глаголи:

Глаголи	Глаголски именки
пишува	<i>пишување</i>
гледа	<i>гледање</i>
мисли	<i>мислење</i>
определува	<i>определување</i>
препознава	<i>препознавање</i>
запишува	<i>запишување</i>
гради	<i>градење</i>
прави	<i>правење</i>
сфаќа	<i>сфаќање</i>
грее	<i>греење</i>

Учебник по македонски јазик за шесто одделение од Снежана Велкова и од Соња Јовановска (2011, стр. 18).

Оригинална вежба: Трансформирај ги наведените глаголи во глаголски именки: пишува, гледа, мисли, определува, препознава, запишува, гради, прави, сфаќа, грее. (Пример: седи – седење.)

11. Напишете ги испуштените глаголи.

Сегашно време	Идно време
трча	<i>ќе трча</i>
<i>јадам</i>	ќе јадам
пишуваат	<i>ќе пишуваат</i>
<i>играме</i>	ќе играме
пиеш	<i>ќе пиеш</i>
<i>читам</i>	ќе читам
цртате	<i>ќе цртате</i>

Наменски составена вежба.

12. Кои од следните глаголски форми се во **минато време**? Заокружете ги!

- а) ќе оди, гледа, везев, мислам, ќе јадеме, цртавте;
- б) пишувавме, читаат, пиеше, ќе патуваме, носи, ќе мијам;
- в) броеја, ќе водат, чекам, слушавме, зборува, ќе пее.

Наменски составена вежба.

4. Анализа на вежбите од анонимниот тест по Македонски јазик за VI одделение

За анонимниот тест по Македонски јазик за VI одделение што го прикажавме во првиот прилог (Прилог 1), ќе потсетиме дека 12 вежби што го сочинуваат тестот се приспособени од една страна, кон нашите барања врз основа на вежбите од учебникот за

VI одделение²⁵, како и од *Практикумот по морфологија на современиот македонски јазик*²⁶ од Татјана Гочкова-Стојановска, а од друга страна, кон возраста на учениците вклучени во тестирањето, при што составивме и наменски вежби.

Така, во првата вежба од тестот преземена од *Практикумот по морфологија на современиот македонски јазик* од Гочкова-Стојановска (Гочкова-Стојановска, 2008, стр. 12), се бара да се именуваат менливите зборови. Нашата варијација од оваа вежба се однесува само на менливите зборови, со оглед на тоа што се наша цел на истражување, иако во оригиналната вежба во *Практикумот* треба да се наведат и неменливите зборови. Со прикажаната вежба целите да утврдиме дали нашата целна група ги (пре)познава менливите зборови.

Во втората вежба која е наменски составена и приспособена кон нашите потреби се бара да се распределат зборовите (**мачка, златен, нејзе, спие, еден, ние, зборува, убав, Марина, петнаесет, трчање, брз, педесет, себе, мисли**) според зборовната група во која припаѓаат. Со оваа вежба целите да утврдиме дали учениците можат соодветно да ги распределат различните видови менливи зборови издвоени од група дадени зборови.

Следните три вежби се, исто така, наменски составени, а во нив се бара да се распоредат именките (**Исадора, мебел, стол, Вардар, население, мачка, учебник, Кале, народ, река, свет, Исар**) според видовите именки (во третата вежба); да се членуваат дадените именки (**книга, наставници, училиште, молив, креда, велосипед, пенкало, тетратки**) (во четвртата вежба), односно да се распределат придавките (**метален, убав, мирен, пченичен, наш, прв, негов, трет**) според видовите придавки усвоени дотогаш (во петтата вежба). Третата и четвртата вежба се однесуваат на именките, а со нив правиме обид да утврдиме дали учениците ги (пре)познаваат различните видови именки и дали го имаат усвоено определувањето (членувањето) на именката како специфична граматичка категорија за македонскиот јазик. Додека, со петтата вежба имаме за цел да утврдиме дали учениците ги (пре)познаваат различните видови придавки.

Во шестата вежба учениците ги прошируваа речениците со описна, бројна и со односна придавка, а вежбата е правена врз основа на вежба од *Учебникот по македонски*

²⁵ Велкова, Сн., Јовановска, С. 2011. *Учебник по македонски јазик за VI одделение*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/Makedonski_6.pdf (пристапно на 22.1.2018 година).

²⁶ Гочкова-Стојановска, Т. 2008. *Практикум по морфологија на современиот македонски јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.

јазик за VI одделение од Велкова и од Јовановска (Велкова, Јовановска, 2011, стр. 21). Во нашата верзија од вежбата нема значителни промени, туку направивме мали измени во барањето на вежбата, а и го заменивме првиот пример од *Беше зима*, во *Изгоревме од сонцето*. Со оваа вежба се цели да се утврди дали учениците имаат способност соодветно да ги употребуваат различните видови придавки во реченица.

Во седмата наменски составена вежба се бара да се распределат броевите (**стотина, осумстотини и два, три-четиринаесет, двесте седумдесет и пет**) според бројноста (определена/ приближна), а со тоа дознаваме дали учениците прават разлика меѓу определената и приближната бројност.

Осмата вежба е правена врз основа на вежба од *Учебникот по македонски јазик за VI одделение* од Велкова и од Јовановска (Велкова, Јовановска, 2011, стр. 23), а во неа се бара да се заокружат показните заменки во дадените реченици. Во оваа вежба направивме делумни измени во дадените примери, како и измени во барањето. Со неа правиме обид да утврдиме дали учениците можат да ги (пре)познаат показните заменки во реченица и дали прават разлика меѓу показните заменки без просторна определба и личните заменки за 3 лице еднина и множина.

Во деветтата вежба, пак, се бара да се менува глаголот **јаде** според дадените барања во 2 лице еднина. Вежбата е правена врз основа на вежба од *Практикумотна Гочкова-Стојановска* (Гочкова-Стојановска, 2008, стр. 86). Оригиналната вежба е со поголем број барања, а во нашата верзија барањата се намалени само на содржините што се усвоени до VI одделение, а кои се наша истражувачка цел. Со вежбата правиме обид да утврдиме дали учениците соодветно ги користат различните глаголски форми за ист глагол.

Десеттата вежба е преземена од *Учебникот по македонски јазик за VI одделение* од Велкова и од Јовановска (Велкова, Јовановска, 2011, стр. 18), а во неа се бара да се направат глаголски именки од дадените глаголи (**пишува, гледа, мисли, определува, препознава, запишува, гради, прави, сфаќа, грее**). Вежбата нема претрпено големи измени од оригиналната вежба, а со неа целиме да го провериме знаењето за новоусвоената содржина – глаголски именки и нивното образување.

Последните две вежби се наменски составени, а во единаесеттата вежба се бара да се напишат испуштените глаголи од сегашно, односно од идно време. Додека, во дванаесеттата вежба се бара да се заокружат (да се издвојат) глаголските форми во минато

време од дадените глаголи. Овие две вежби служат за проверување на знаењата поврзани со граматичката категорија – време кај глаголите за времињата усвоени до периодот на тестирањето.

5. Анализа на одговорите и на јазичните грешки од вежбите во анонимниот тест по Македонски јазик за VI одделение

При анализата на анонимните тестови по Македонски јазик за шесто одделение се покажа дека располагаме со 382 тестови, од кои: 341 тест се на ученици-Македонци, 18 се на ученици-Турци, 13 се на ученици-Роми и 10 тестови се на ученици-Власи. При сумирањето на одговорите подготвивме и графикони кои ќе бидат дадени во третиот прилог (Прилог 3). За графиконското претставување на одговорите треба да се спомене следново: за секоја вежба од тестот се даваат по два графикони; во првиот графикон ги вклучивме сите одговори на учениците и точните и неточните одговори, како и неодговорените прашања; анализата на одговорите е правена за секое барање по вежба одделно; во вториот графикон се опфатени националностите на тестираните ученици, притоа треба да се води сметка дека бројот на учениците-припадници на другите заедници е значително помал од бројот на учениците-Македонци; треба да се има предвид дека во некои графикони за националностите ги даваме само точните одговори заради подобрата прегледност на графиконот (во случаи на вежби со повеќе барања по вежба, со оглед на тоа што графиконите опфаќаат два параметри – прв параметар – точни/неточни одговори и неодговорени прашања/втор параметар – националности, односно прв параметар – точно одговорани барања (две, три или повеќе) од вежба/втор параметар – националности).

Иако во графиконското прикажување ги опфативме сите одговори на учениците (точни и неточни одговори и неодговорени прашања), водејќи сметка и за националностите, по прилогот со графикони ќе направиме и анализа на најчестите јазични грешки од вежба одделно.

Да сумираме:

Графиконскиот преглед е направен според следниве параметри:

- Анализата е направена на 382 тестови;

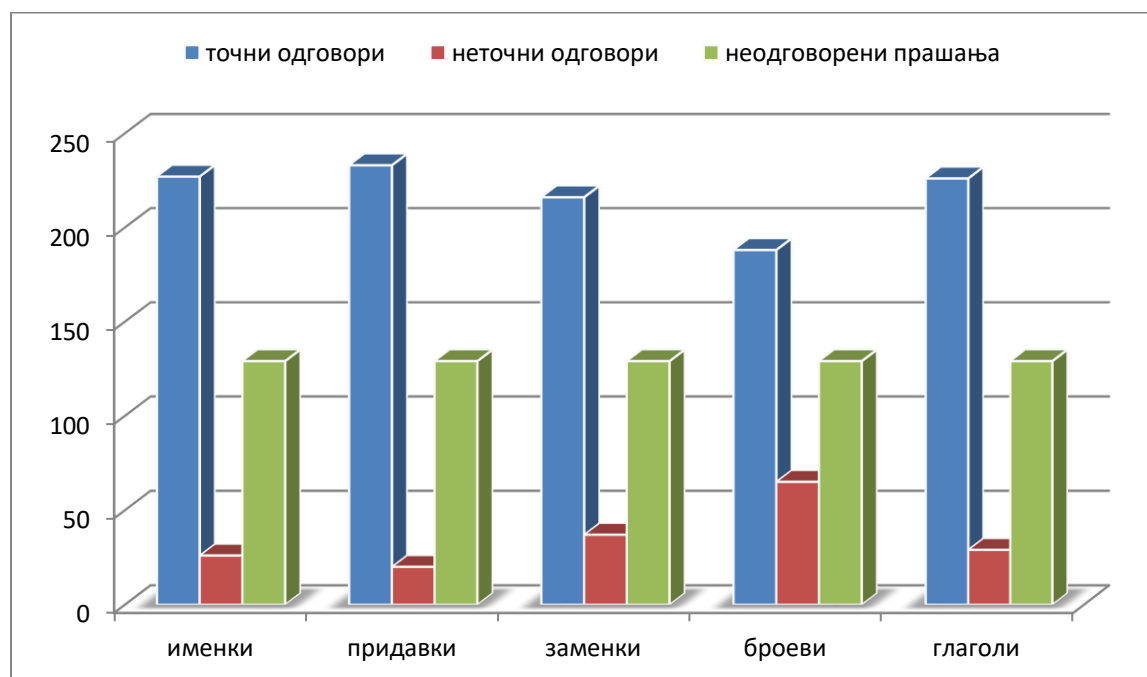
- Земени се сите одговори на учениците – точните и неточните одговори, како и неодговорените прашања;
- Анализата е направена на секоја вежба одделно;
- Анализата е направена на секое барање по вежба одделно; и
- Земени се и различните националности на тестираните ученици.

Прилог 3

ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД АНОНИМНИОТ ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА ШЕСТО ОДДЕЛЕНИЕ СО ГРАФИКОНИ

1. Именувајте ги менливите зборови:

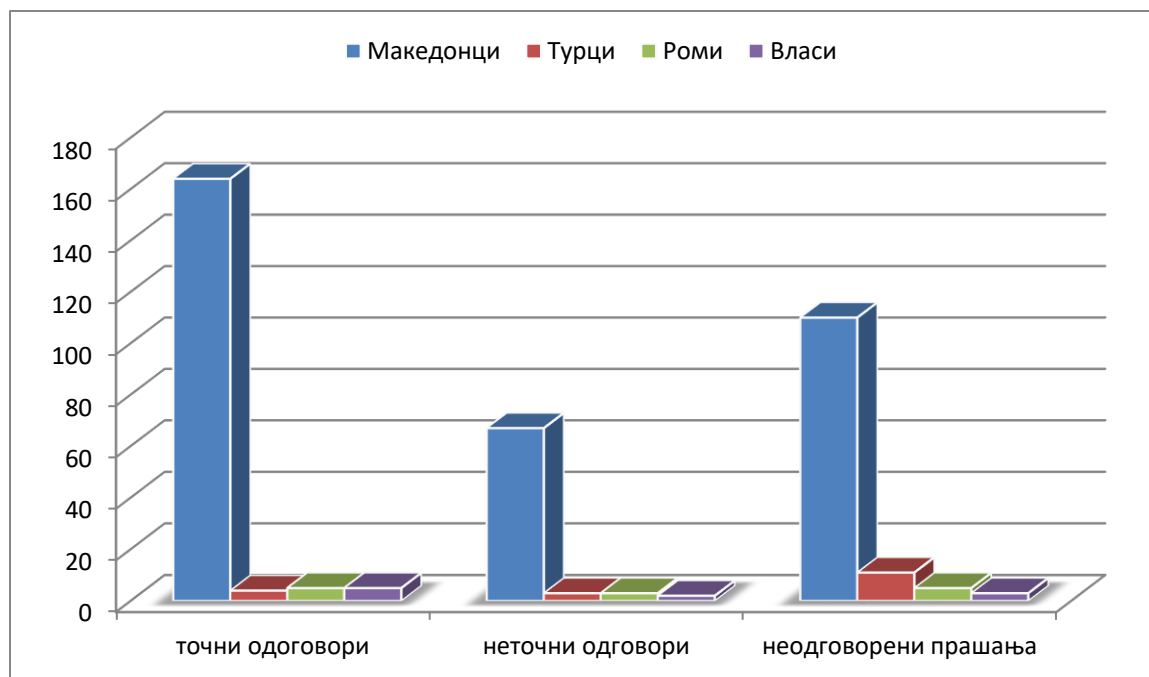
I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
именки	227	26	129
придавки	233	20	129

заменки	216	37	129
броеви	188	65	129
глаголи	226	27	129

II. Графикон според националноста на учениците:

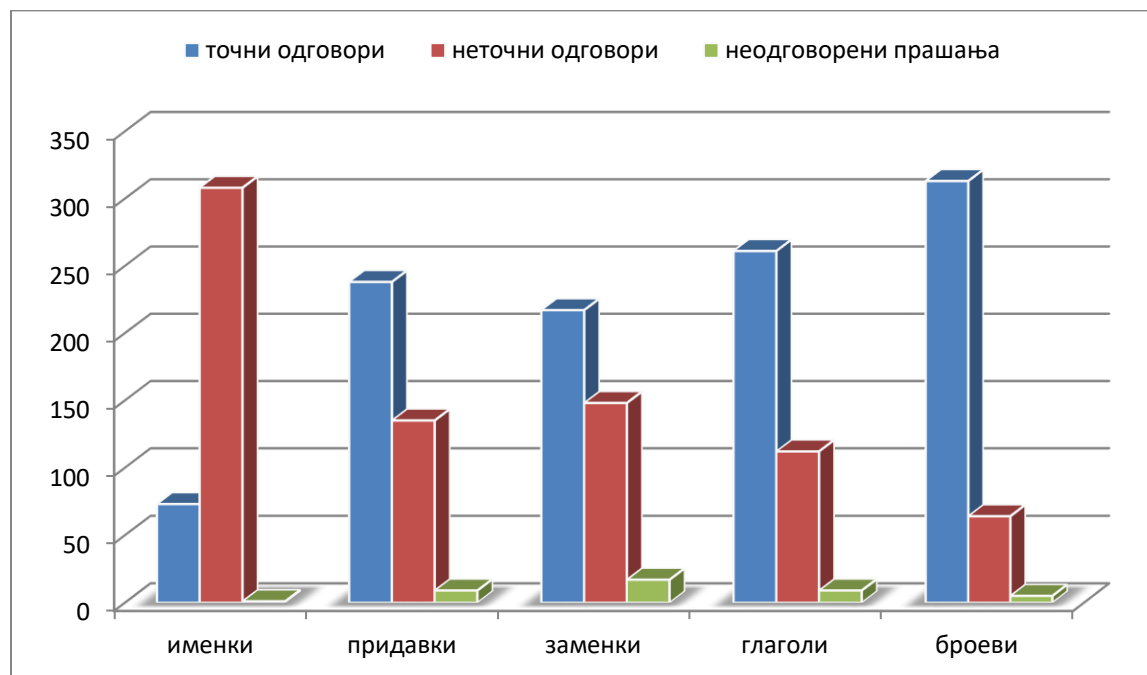

	Македонци	Турци	Роми	Власи
точни одговори	164	4	5	5
неточни одговори	67	3	3	2
неодговорени прашања	110	11	5	3

2. Распоредете ги зборовите: **мачка, златен, нејзе, спие, еден, ние, зборува, убав, Марина, петнаесет, трчање, брз, педесет, себе, мисли** во зборовните групи во кои припаѓаат:

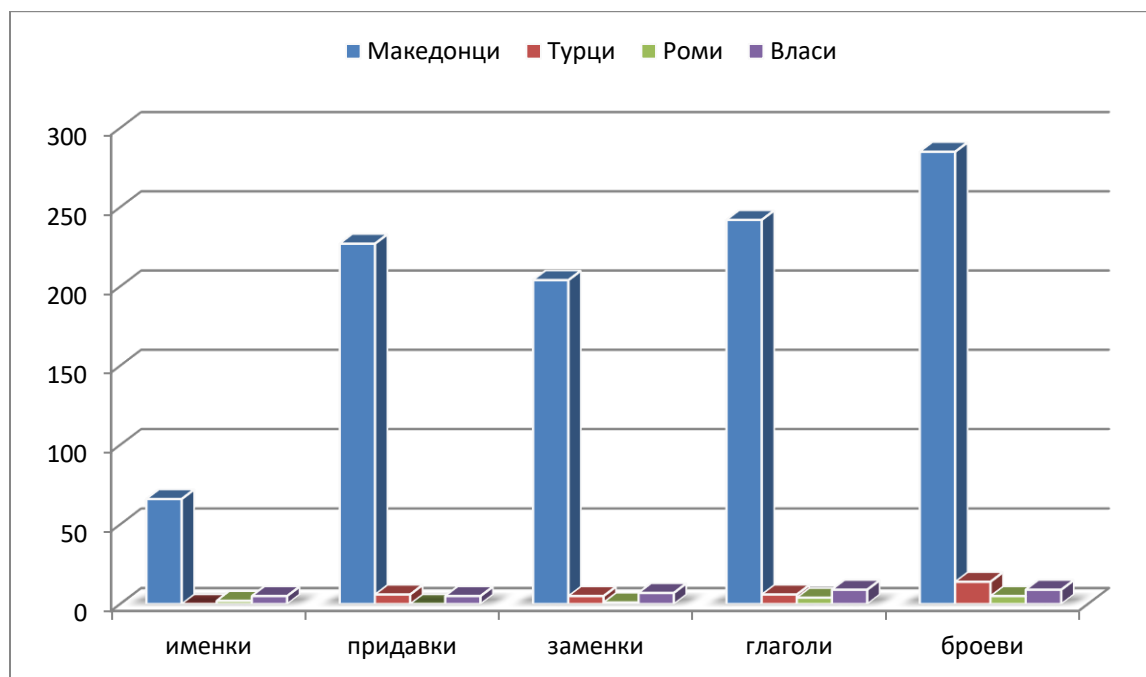
именки	
придавки	
заменки	
глаголи	
броеви	

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
именки	73	308	1
придавки	238	135	9
заменки	217	148	17
глаголи	261	112	9
броеви	313	64	5

II. Графикон²⁷ според националноста на учениците:

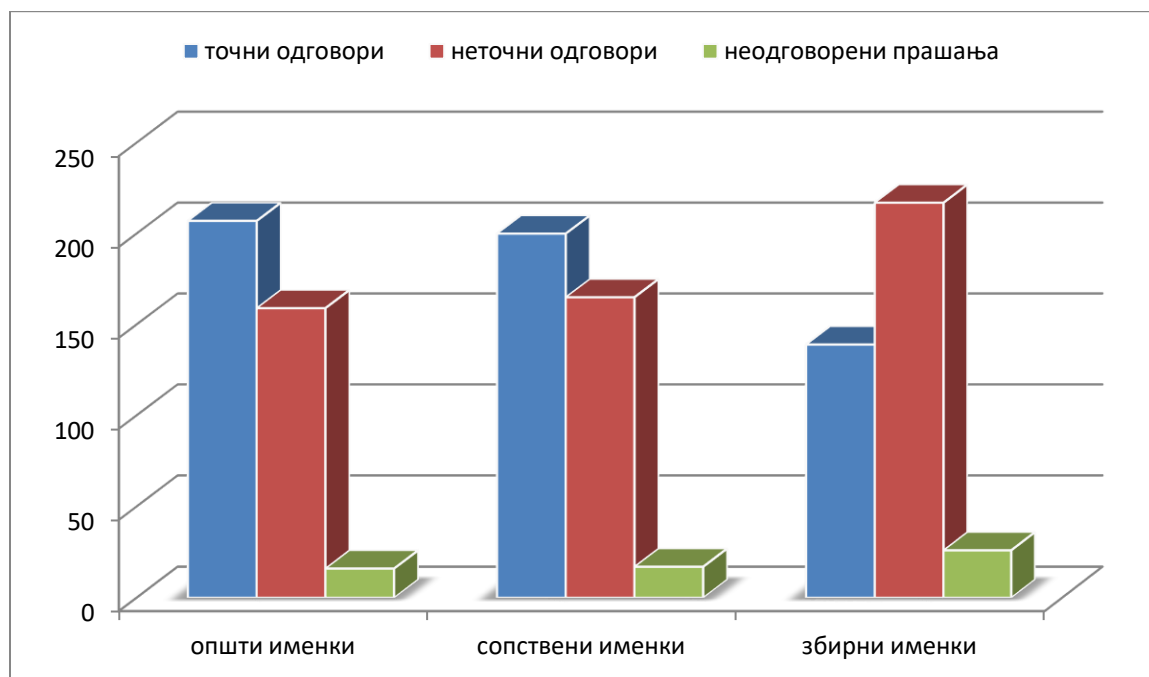
	Македонци	Турци	Роми	Власи
именки	66	0	2	5
придавки	227	6	0	5
заменки	204	5	1	7
глаголи	242	6	4	9
броеви	285	14	5	9

3. Распоредете ги следните именки во табелата: **Исадора, мебел, стол, Вардар, население, мачка, учебник, Кале, народ, река, свет, Исар.**

општи	
сопствени	
збирни	

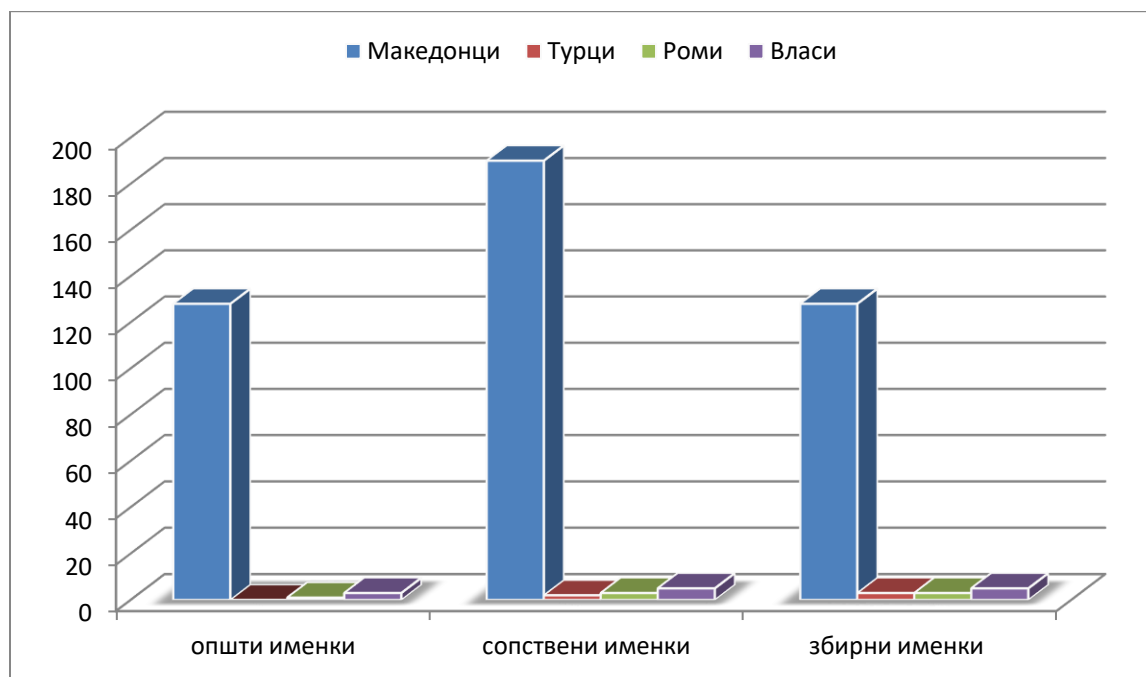
²⁷ Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
општи именки	207	159	16
сопствени именки	200	165	17
збирни именки	139	217	26

II. Графикон²⁸ според националноста на учениците:

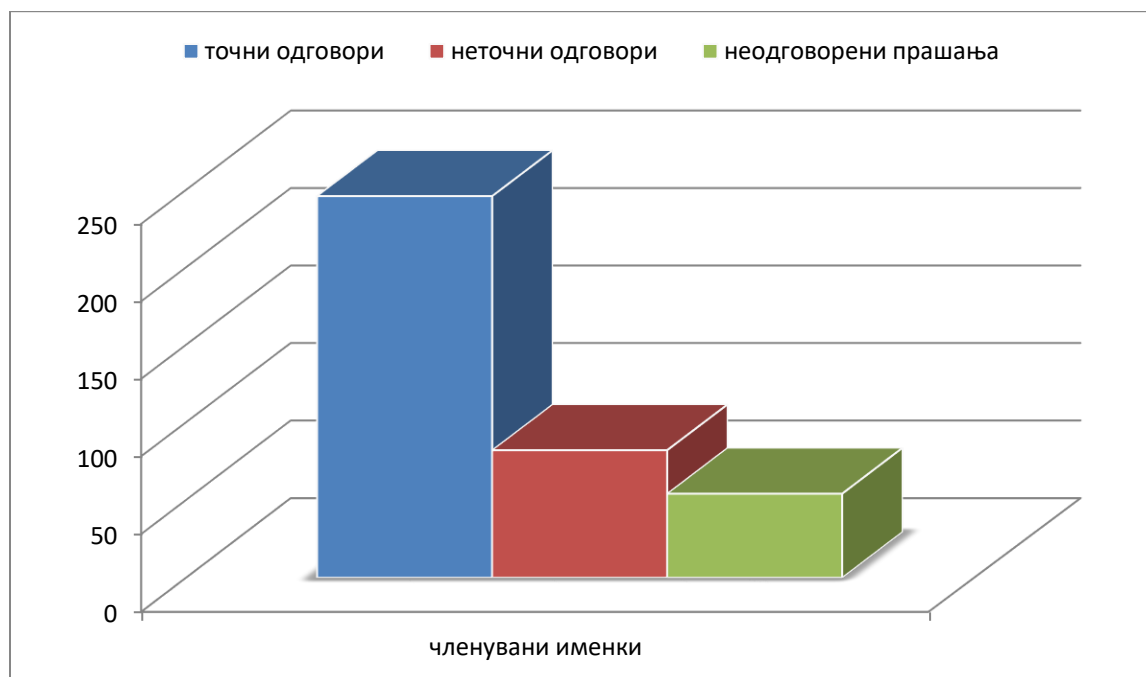

	Македонци	Турци	Роми	Власи
општи именки	203	0	1	3
сопствени именки	190	2	3	5
збирни именки	128	3	3	5

4. Членувајте ги следните именки: **книга, наставници, училиште, молив, креда, велосипед, пенкало, тетратки.**
-
-

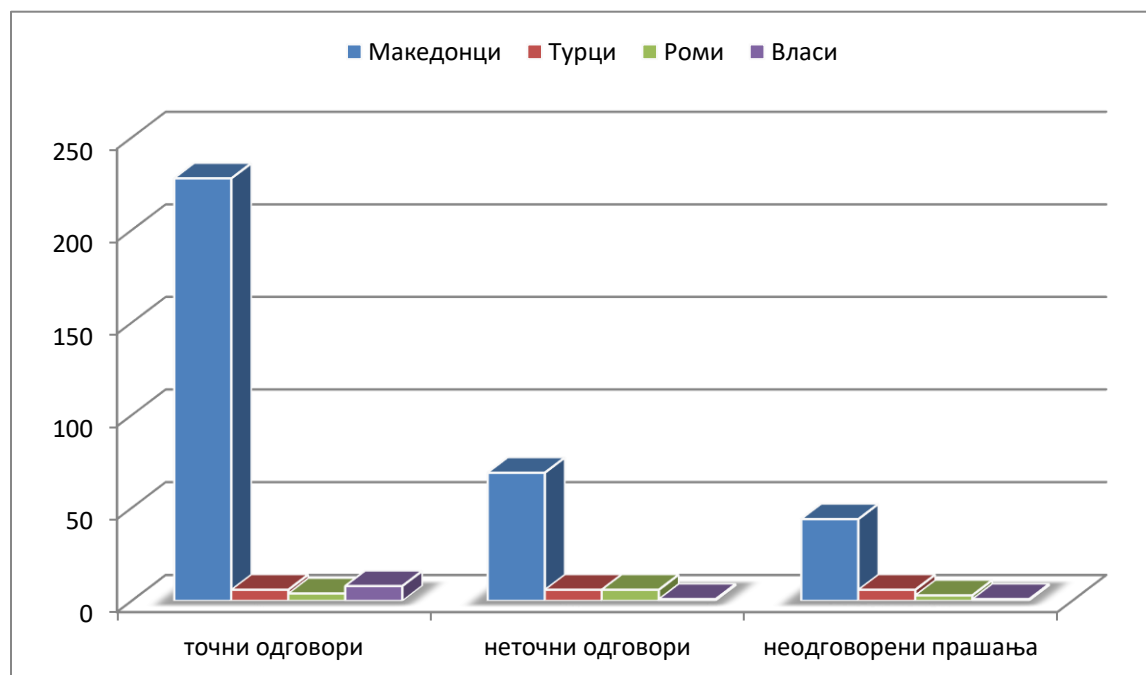
²⁸Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

I. Графикон според дадените одговори:

	Членувани именки
точни одговори	246
неточни одговори	82
неодговорени прашања	54

II. Графикон според националноста на учениците:

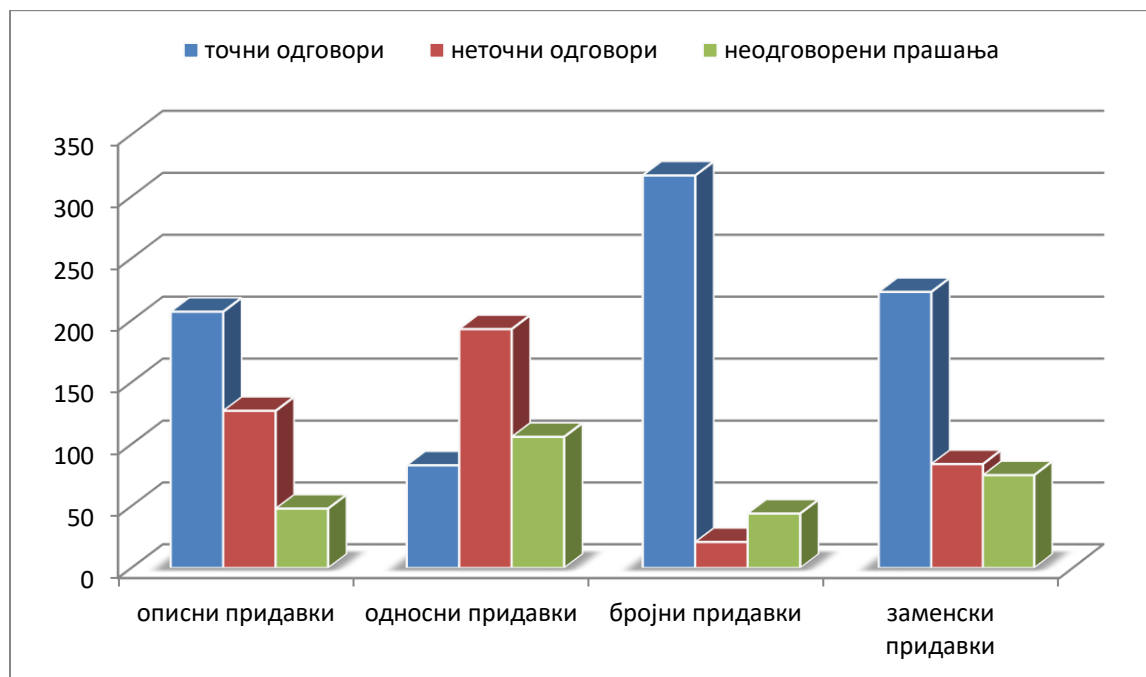

	Македонци	Турци	Роми	Власи
точни одговори	228	6	4	8
неточни одговори	69	6	6	1
неодговорени прашања	44	6	3	1

5. Распределете ги наведените придавки во табелата: **метален, убав, мирен, пченичен, наш, прв, негов, трет.**

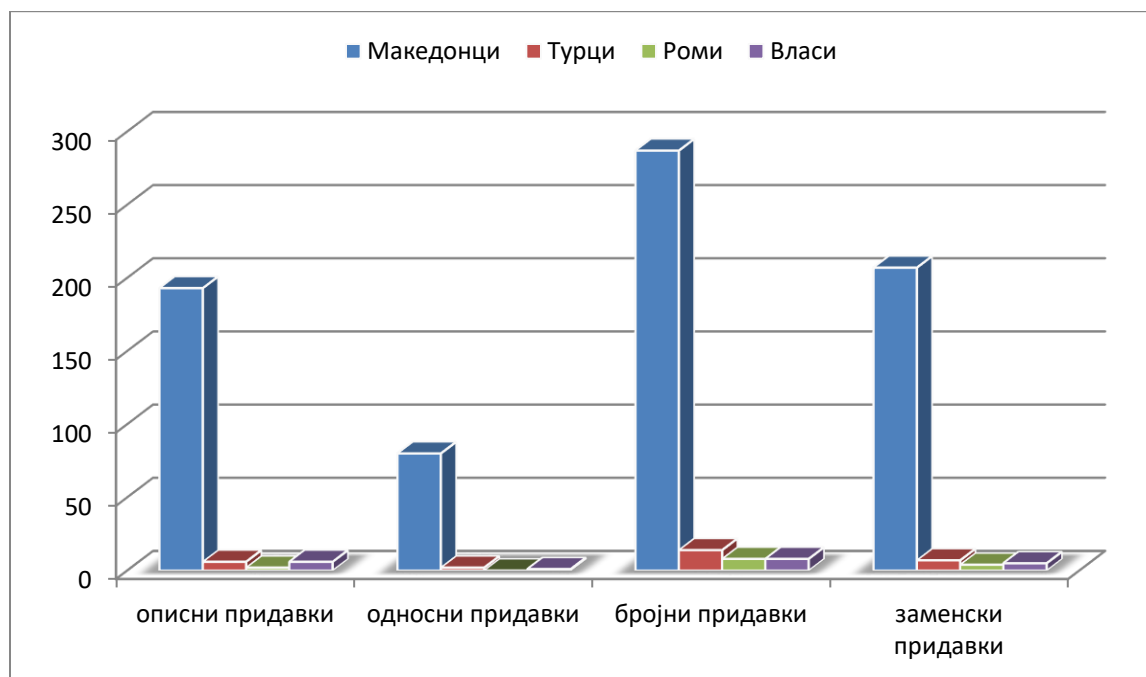
описни	
односни	
бројни	
заменски	

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
описни придавки	207	127	48
односни придавки	83	193	106
бројни придавки	317	21	44
заменски придавки	223	84	75

II. Графикон²⁹ според националноста на учениците:

	Македонци	Турци	Роми	Власи
описни придавки	193	6	2	6
односни придавки	80	2	0	1
бројни придавки	287	14	8	8
заменски придавки	207	7	4	5

б. а) Проширете ја следнава реченица со **описна** придавка:

Изгоревме од сонцето.

б) Проширете ја следнава реченица со **бројна** придавка:

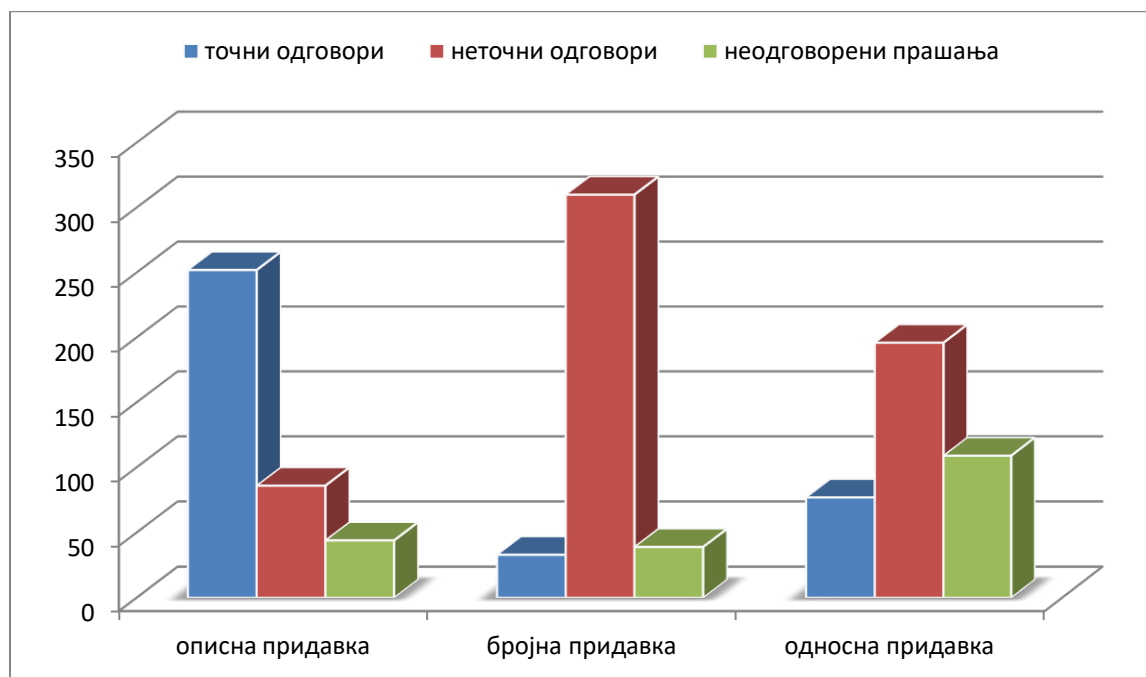
Му се стркала солза.

в) Проширете ја следнава реченица со **односна** придавка:

Играа пред вратата.

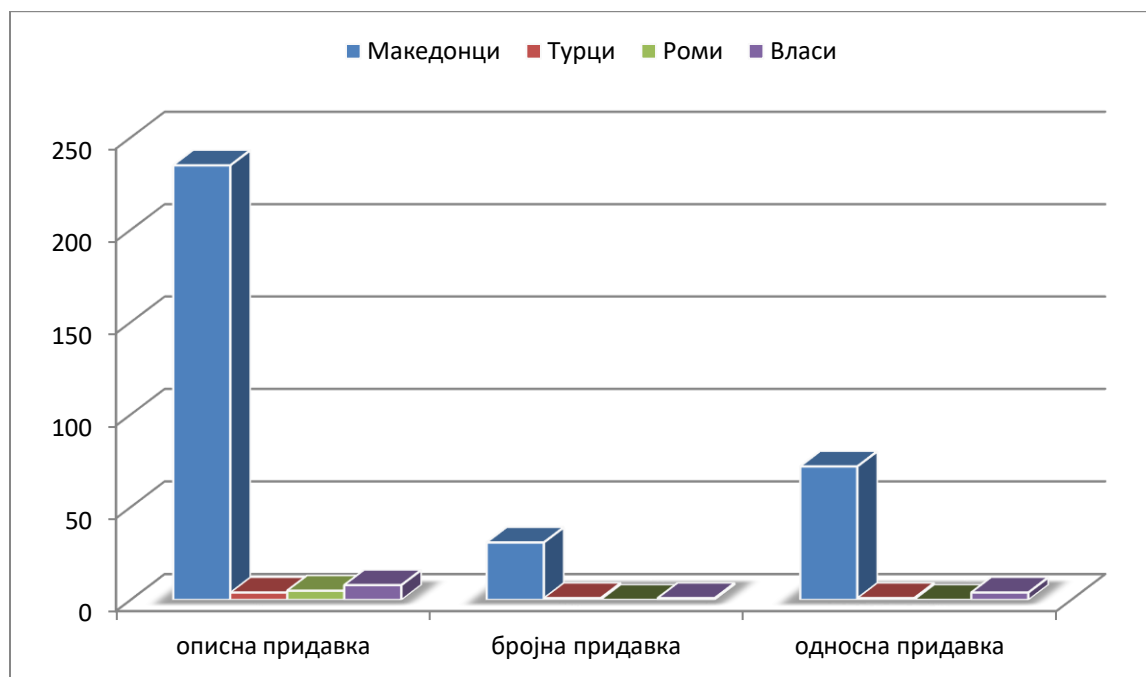
²⁹Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
описна придавка	252	86	44
бројна придавка	33	310	39
односна придавка	77	196	109

II. Графикон³⁰ според националноста на учениците:

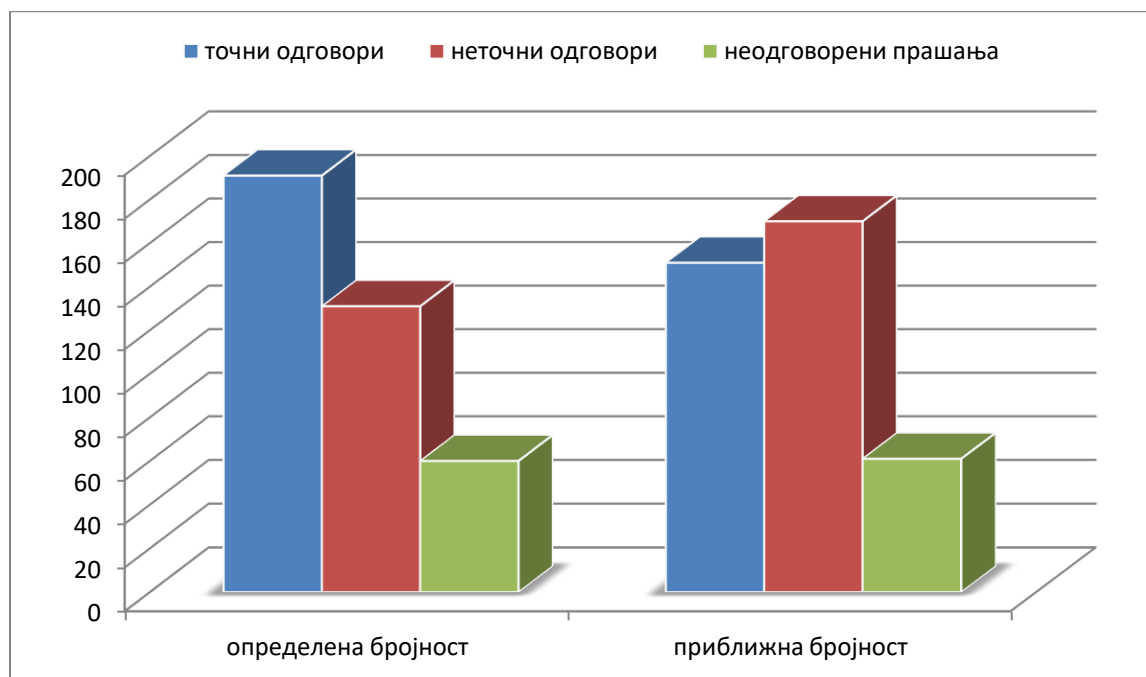
	Македонци	Турци	Роми	Власи
описна придавка	235	4	5	8
бројна придавка	31	1	0	1
односна придавка	72	1	0	4

7. Распоредете ги во табелата следните броеви: **стотина, осумстотини и два, три-четиринаесет, двете седумдесет и пет.**

определена бројност	
приближна бројност	

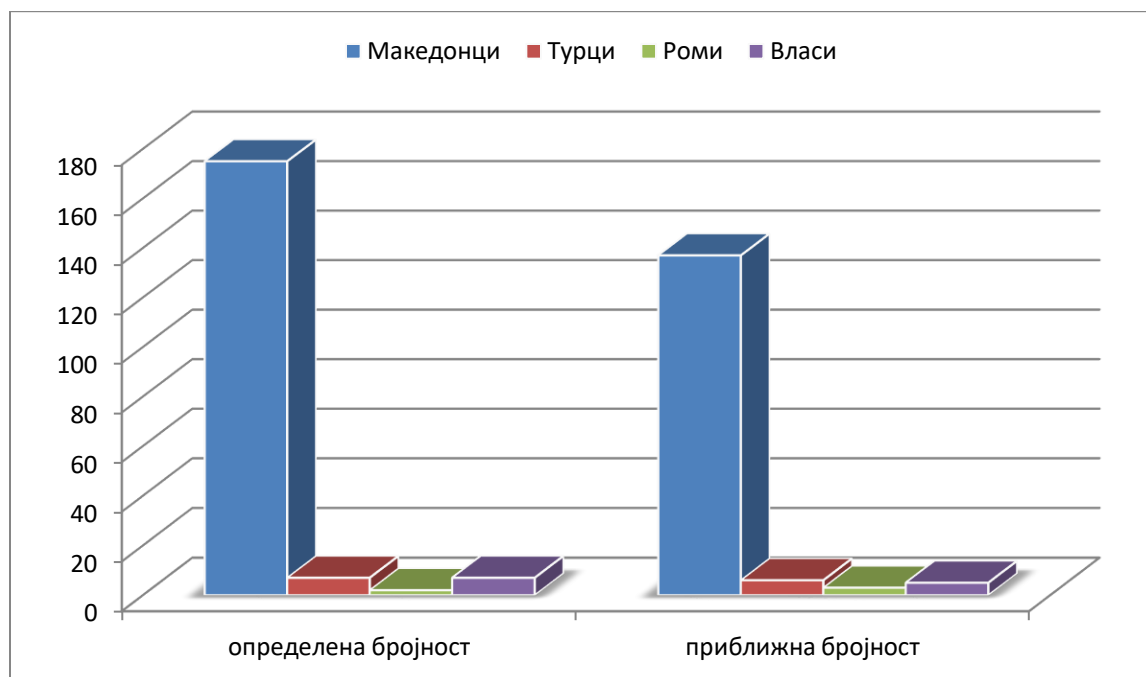
³⁰Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
определена бројност	191	131	60
приближна бројност	151	170	61

II. Графикон³¹ според националноста на учениците:

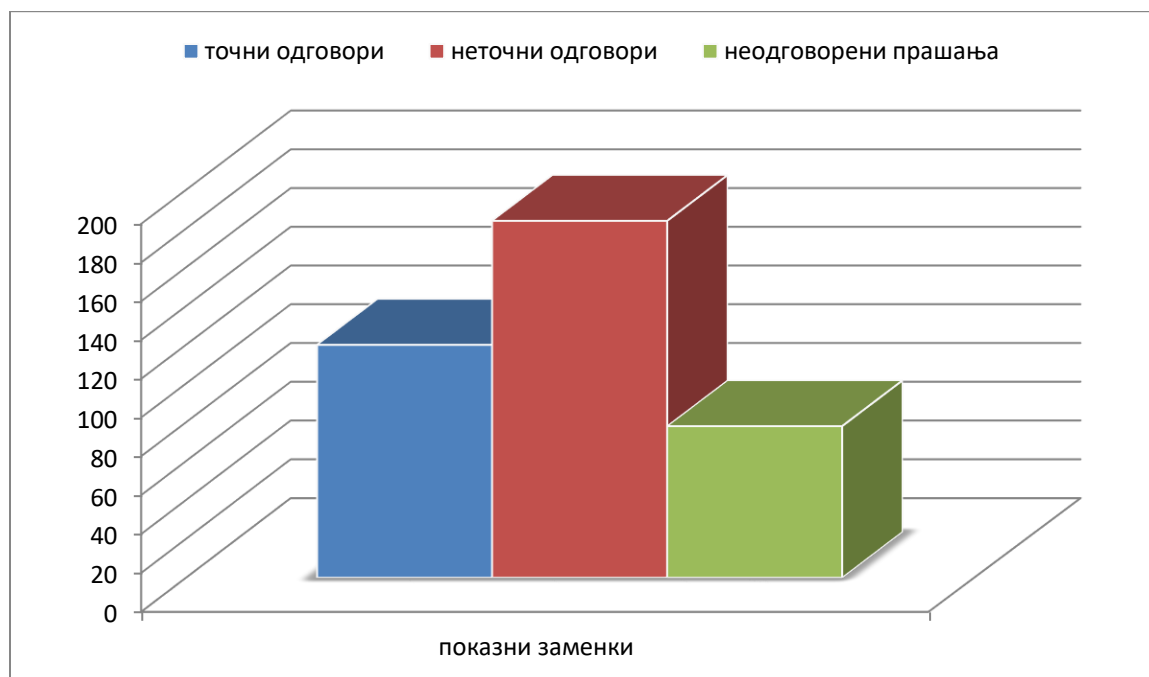
	Македонци	Турци	Роми	Власи
определена бројност	175	7	2	7
приближна бројност	137	6	3	5

8. Во следниве реченици заокружете ги само **показните** заменки:

- Тоа дете е најдоброто во нашето одделение.
- Вчера се возев со оваа санка.
- Таа куќичка им се допадна на посетителите.
- Тој ветер можеби беше и најсилниот оваа година.
- Тие колачиња ги подготви онаа готвачка.

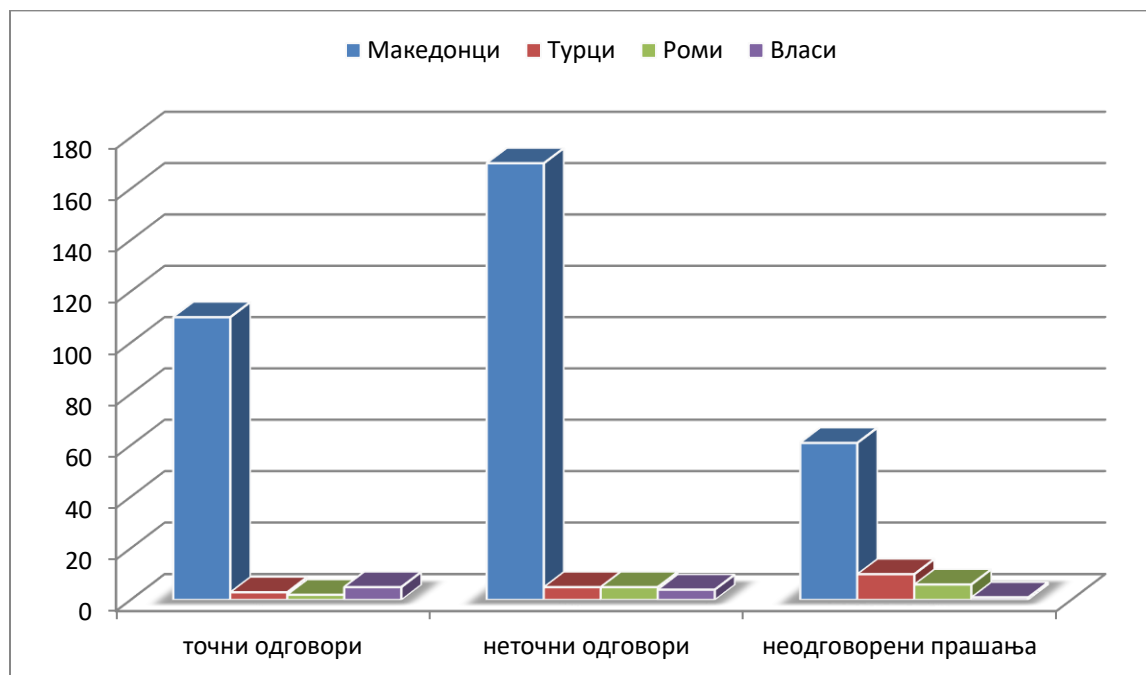
³¹Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

I. Графикон според дадените одговори:

	показни заменки
точни одговори	120
неточни одговори	184
неодговорени прашања	78

II. Графикон според националноста на учениците:

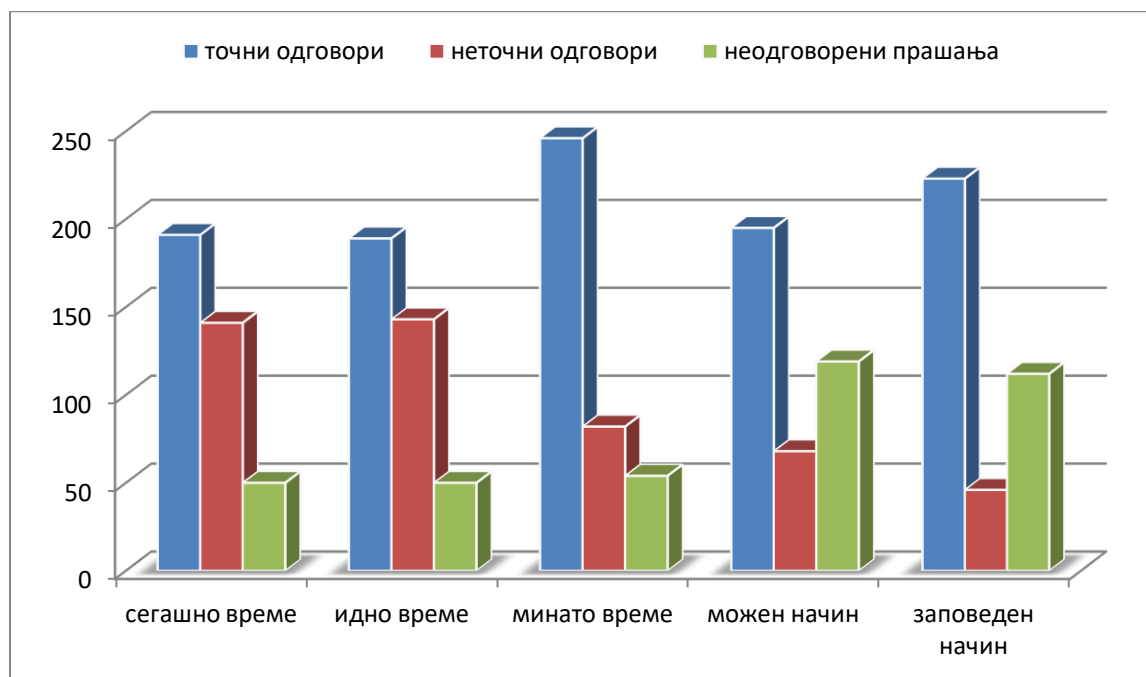

	Македонци	Турци	Роми	Власи
точни одговори	110	3	2	5
неточни одговори	170	5	5	4
неодговорени прашања	61	10	6	1

9. Менувајте го глаголот **јаде** во форма за 2 лице еднина:

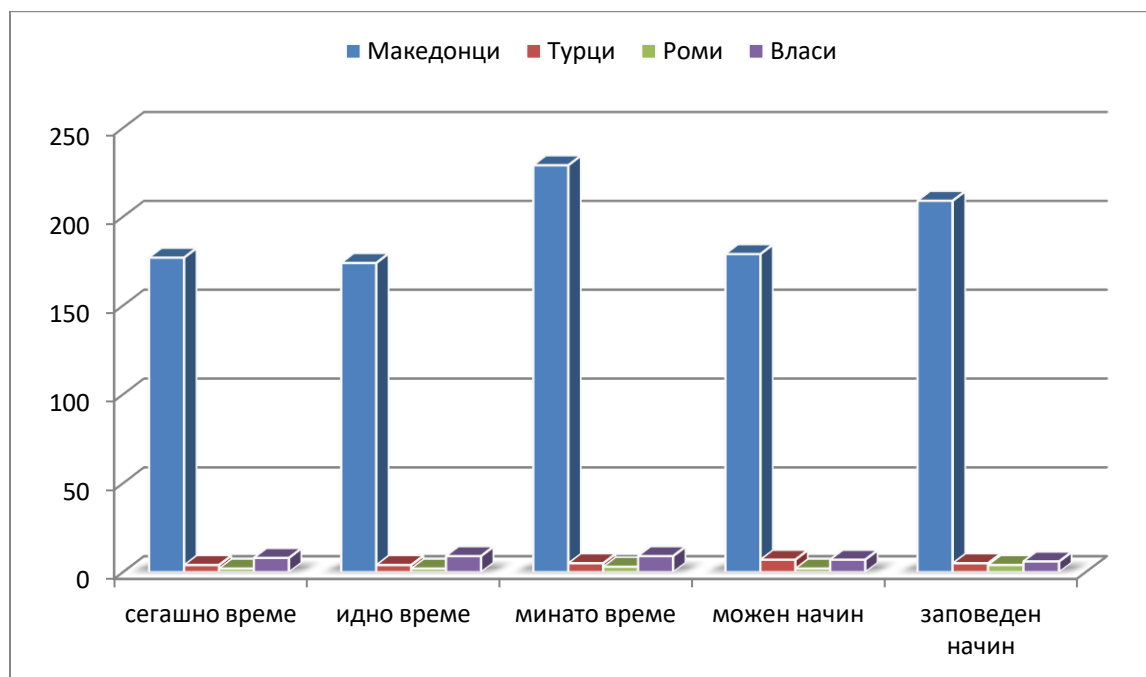
сегашно време	
идно време	
минато време	
можен начин	
заповеден начин	

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
сегашно време	191	141	50
идно време	189	143	50
минато време	246	82	54
можен начин	195	68	119
заповеден начин	223	46	112

II. Графикон³² според националноста на учениците:

	Македонци	Турци	Роми	Власи
сегашно време	177	4	2	8
идно време	174	4	2	9
минато време	229	5	3	9
можен начин	179	7	2	7
заповеден начин	209	5	4	6

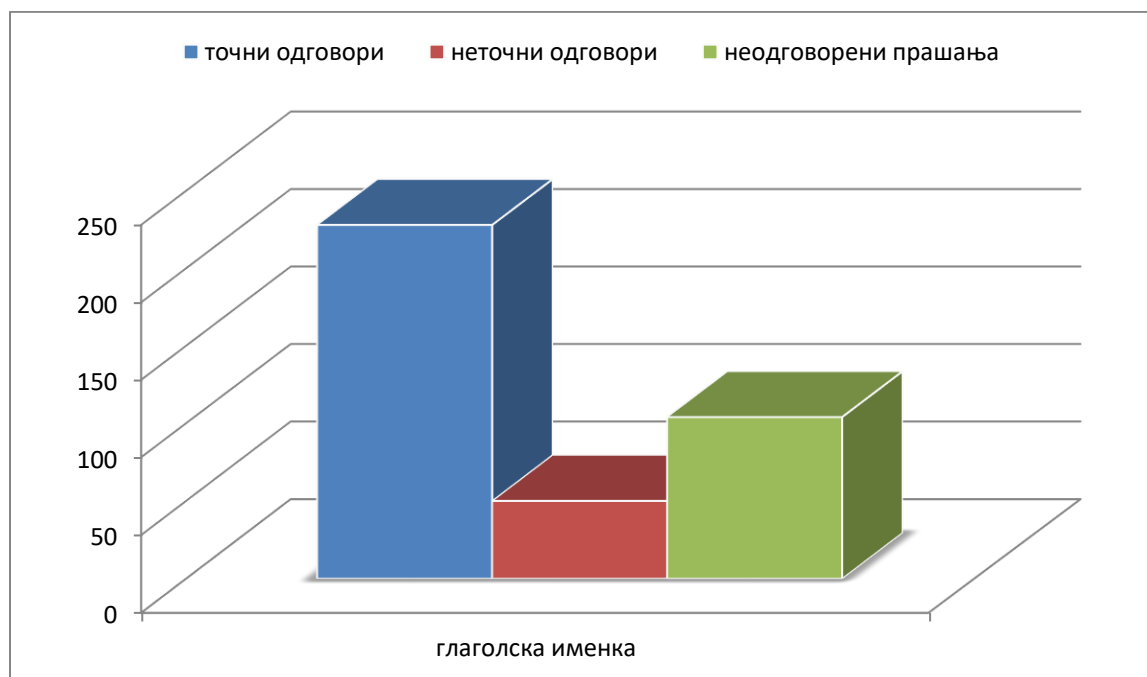
10. Направете глаголски именки од прикажаните глаголи: **пишува, гледа, мисли, определува, препознава, запишува, гради, прави, сфаќа, грее.**

глаголи	глаголски именки
пишува	
гледа	
мисли	
определува	
препознава	
запишува	

³²Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

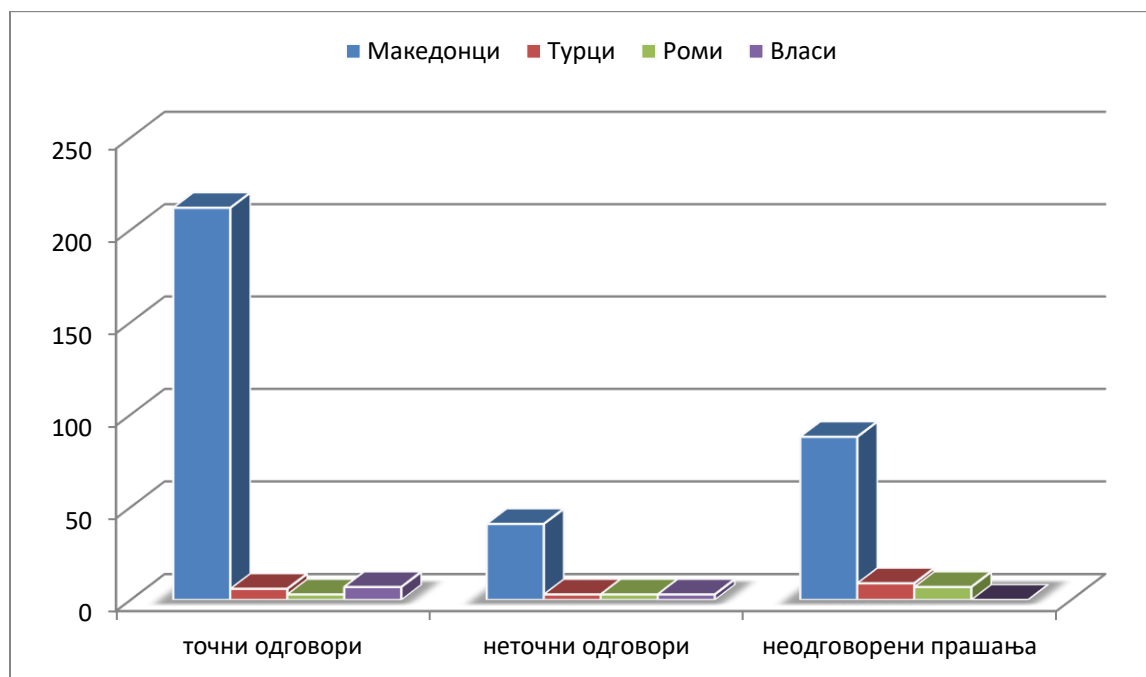
гради	
прави	
сфаќа	
грее	

I. Графикон според дадените одговори:

	глаголска именка
точни одговори	228
неточни одговори	50
неодговорени прашања	104

II. Графикон според националноста на учениците:

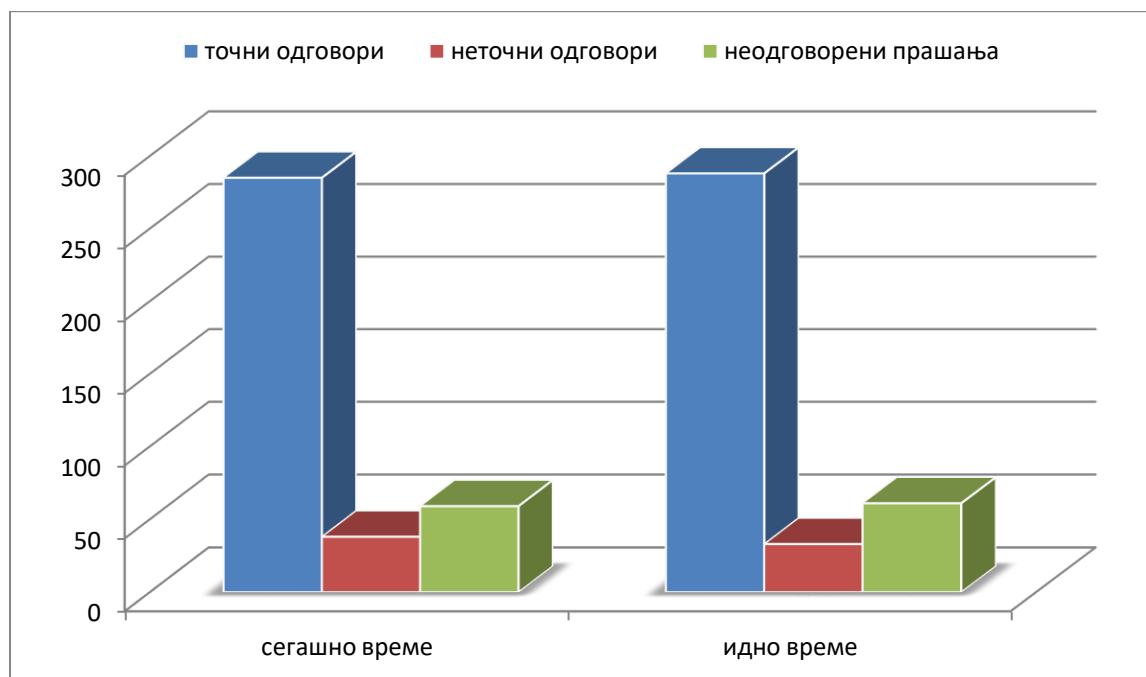

	Македонци	Турци	Роми	Власи
точни одговори	212	6	3	7
неточни одговори	41	3	3	3
неодговорени прашања	88	9	7	0

11. Напишете ги испуштените глаголи.

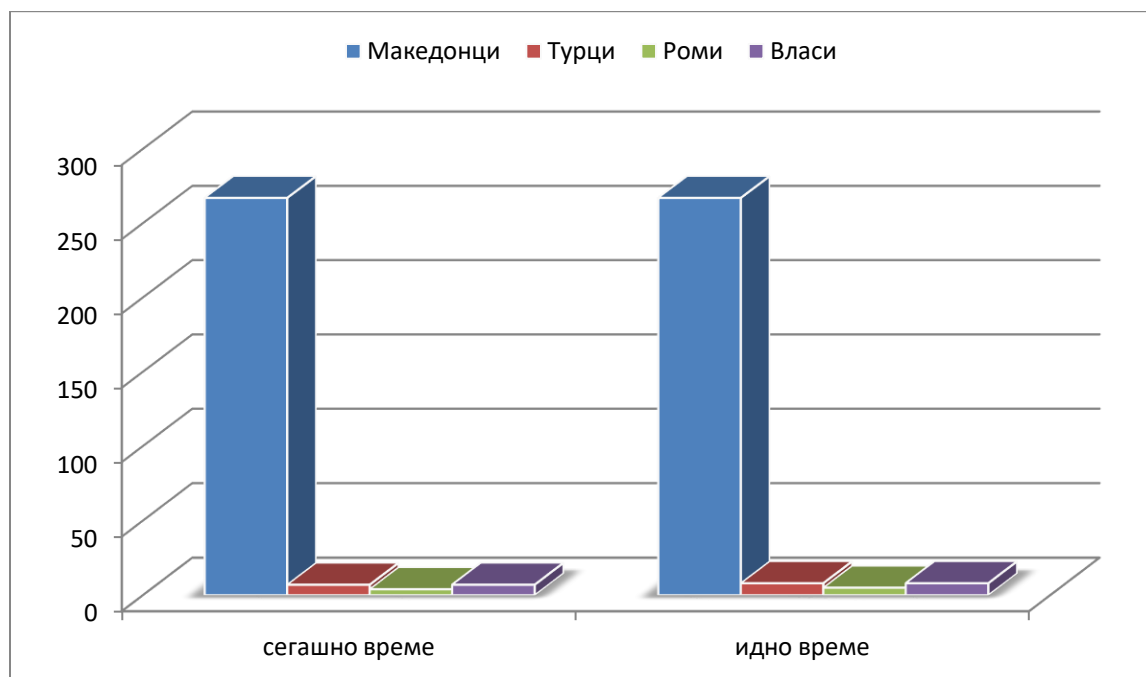
сегашно време	идно време
трча	
	ќе јадам
пишуваат	
	ќе играме
пиеш	
	ќе читам
цртате	

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
сегашно време	285	38	59
идно време	288	33	61

II. Графикон³³ според националноста на учениците:

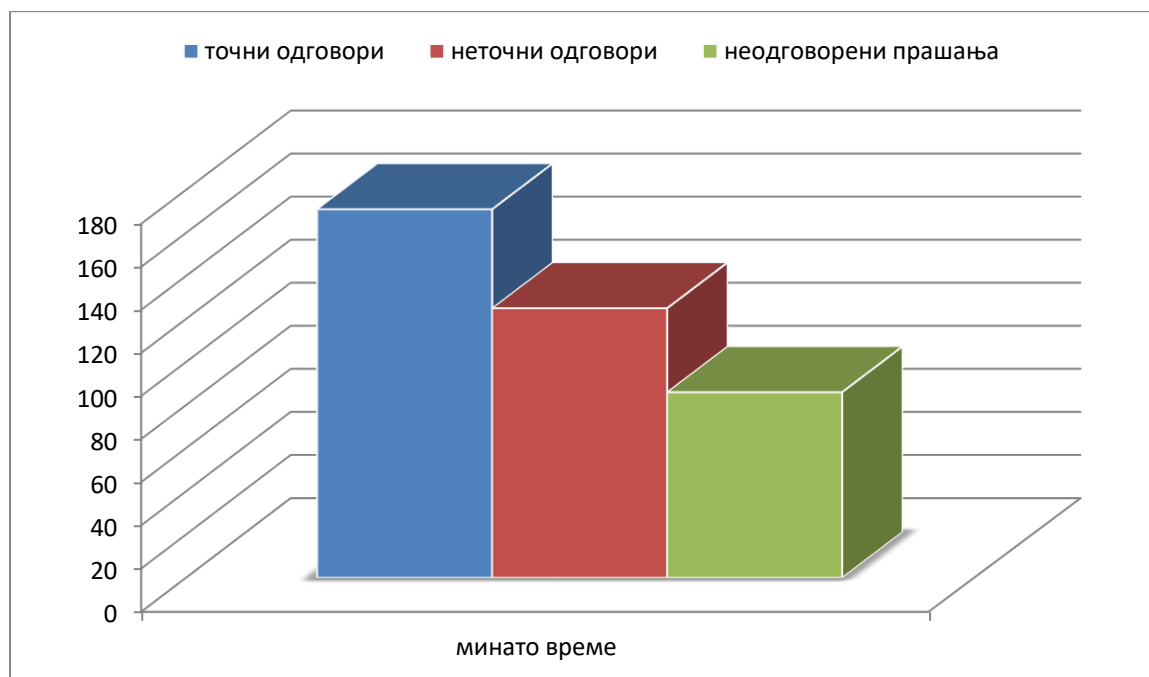
	Македонци	Турци	Роми	Власи
сегашно време	267	7	4	7
идно време	267	8	5	8

12. Кои од следните глаголски форми се во **минато време**? Заокружете ги!

- а) ќе оди, гледа, везев, мислам, ќе јадеме, цртавте;
- б) пишувавме, читаат, пиеше, ќе патуваме, носи, ќе мијам;
- в) броеја, ќе водат, чекам, слушавме, зборува, ќе пее.

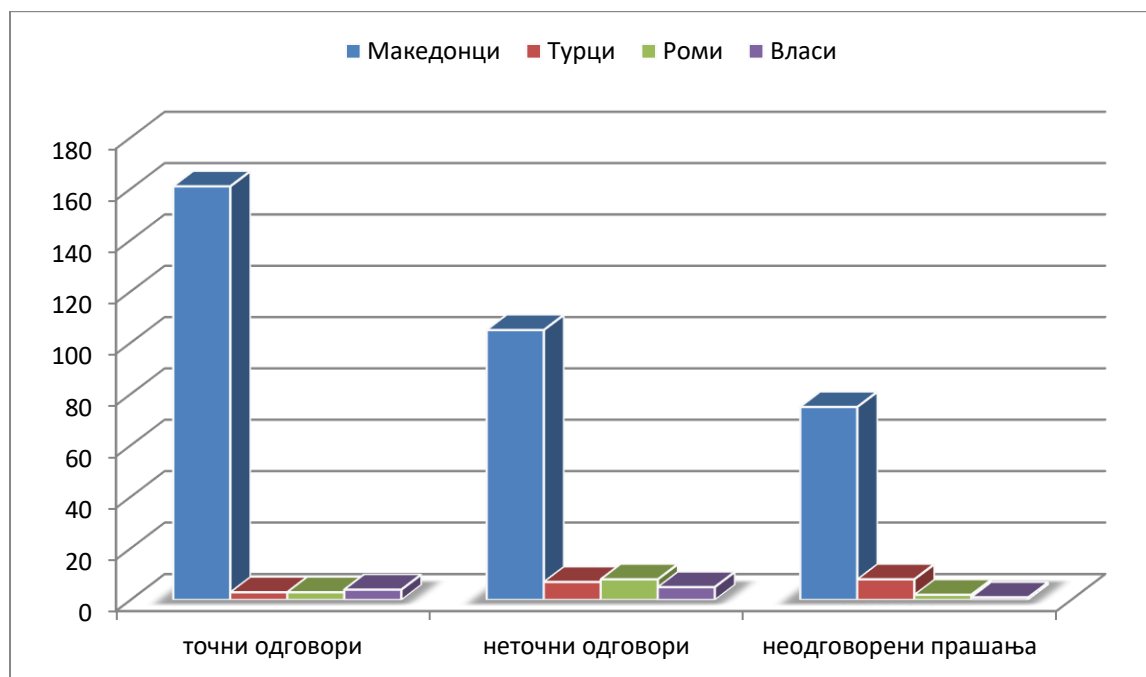
³³Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

I. Графикон според дадените одговори:

	минато време
точни одговори	171
неточни одговори	125
неодговорени прашања	86

II. Графикон според националноста на учениците:

	Македонци	Турци	Роми	Власи
точни одговори	161	3	3	4
неточни одговори	105	7	8	5
неодговорени прашања	75	8	2	1

Од графиконското претставување визуелно можат да се видат точните и неточните одговори и неодговорените прашања дадени од учениците во VI одделение од Штипско. Графиконите за секоја вежба одделно, а во нив, за секое барање од вежба одделно, можат да се видат во третиот прилог (Прилог 3). Од графиконите може да се издвои следново:

- Во графиконот за првата вежба во која се бара да се именуваат менливите зборови, може да се забележи дека имаме еднаков број неодговорени прашања кај сите барања од вежба одделно. Додека, најголем број точни одговори се дадени кај придавките (233) и најголем број неточни одговори се дадени кај броевите (65);
- Во втората вежба во која се бара да се распоредат зборовите според зборовната група во која припаѓаат. Со сосема спротивен резултат од првата вежба, во оваа вежба најголем број точни одговори се дадени кај броевите (313), наспроти нив, најголем број неточни одговори (308) се дадени кај

именките кои се должат главно на пишување на глаголската именка **трчање** во делот за глаголи. Според *Грамастиката* на Конески (Конески, 2004, стр. 271), првичното значење на именките изведени од глаголи останува обележувањето на глаголскиот процес, но ова не се изразува во еднаков степен кај сите случаи, туку зависи од самата наставка. Така, на пример, именките изведени со *-ње* (*викање, носење*) повеќе ја чуваат врската со глаголот, пишува авторот;

- Во третата вежба во која се бара да се распоредат дадените именки во табелата според видот на именката, најголем број точни одговори имаме кај општите именки (207), наспроти нив, најголем број неточни одговори се среќаваат кај збирните именки (217). Како што е познато од *Опитата грамика на македонскиот јазик* (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 161), збирни (колективни) именки се зборовите кои претставуваат целост, збир од еднородни предмети од кој не се izdelува одделен предмет. Со единската форма означуваат множество;
- Во четвртата вежба е потребно да се членуваат дадените именки, во 246 тестови оваа вежба е одговорена точно. Во својата вистинска служба членот ја означува определеноста на даден предмет, неговото обособување од родовиот поим под кој потпаѓа. Така, на пример, додека во формата *дрво* се побудува родов поим, со формата *дрвото* се укажува на еден определен предмет од тој вид (Конески, 2004, стр. 228). Треба да се спомене дека во источните дијалекти е специфично губењето на финалното *-т* од членската морфема *-от* што било олеснато од фактот дека таа и без тоа била доволно изразена (сп. Конески, автори: Гајдова, Лаброска, *XXVI Научна дискусија*, 2000, стр. 205). Видоески (Видоески, 1999, стр. 193) во третиот том наведува дека членот *-о* доминира во источните македонски говори што се наоѓаат источно од линијата Крива Паланка – Кратово – Штип – Дојран – Кукуш – Висока (Лагадинско). Во нашите тестови не беа забележани пишани примери со отсуството на *-т* во членуваните форми од именките од м.р.;
- Петтата вежба се состои од распределување на дадените придавки според видот на придавката. Најголем број точни одговори (317) се дадени кај

бројните придавки, наспорти најголемиот број неточни одговори (193) кај односните придавки кои најчесто се должат на нивно мешање со описните придавки. Како што е познато од *Опитата граматика* (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 172 – 173), со описните придавки се означуваат такви особености на предметите што произлегуваат од самите нив, додека со односните придавки се означува признак на предметот што не произлегува од самиот него, туку од односот со некој друг предмет, во смисла на произлез, припадност, намена и сл.;

- Во шестата вежба учениците ги прошируваа дадените реченици со описна, бројна и со односна придавка. Во оваа вежба најголем број точни одговори (252) се дадени кај описната придавка, а најголем број неточни одговори (310) имаме кај бројната придавка, што е сосема спротивен резултат од претходната вежба. Неточните одговори кај бројната придавка најчесто се должат на пишување на броевите **еден, два, три...** наместо бројните придавки **прв, втор, трет...**; Добиените резултати покажуваат дека учениците полесно ги препознаваат бројните придавки доколку се дадени во барањето, наспроти нивно самостојно употребување во реченица. Според *Граматиката на македонскиот јазик* од Бл. Конески (Конески, 2004, стр. 304), обично во училишната граматика бројните придавки се разгледуваат во составот на групата на броевите. Меѓутоа, тие и по својата форма и по службата што ја вршат наоѓаат прво место меѓу придавките. Во бројните придавки спаѓаат прво оние придавки што го покажуваат односот на предметите по ред, пишува авторот (Конески, 2004, стр. 304);
- Седмата вежба се состои од распоредување на дадените броеви во табелата според нивната бројност (определена/ приближна). Во оваа вежба најголем број точни одговори (191) има кај определената бројност, додека, најголем број неточни одговори (170) се среќаваат кај приближната бројност. Како што знаеме, со броевите се означува количество кое може да биде точно избројано (*пет, сто, двесте*) или, пак, приближно (*два-тринаесет, стотина*). Врз основа на тоа се разликуваат броеви за **определена** и за

приближна бројност (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 175);

- Во осмата вежба се бара да се заокружат показните заменки од дадените реченици. Во 184 тестови оваа вежба е неточно одговорена, а дел од неточните одговори се должат на заокружување на заменската придавка со присвојно значење **нашето**(ИГ³⁴—**нашето**одделение). Според Конески (Конески, 2004, стр. 342), неколку работи говорат за целесообразноста на вклучувањето на показните заменки во групата на заменките. Тие покажуваат и некои формални разлики: среден род на *a*: *тоа*, множина на *e*: *тие*. Не се членуваат, бидејќи во нивното значење се содржува посочувањето на предметот (членот се развил од нив). Постои и поголема врска со личните заменки: формите за 3л. од личната заменка *тој*, *таа*, *тоа*, *тие*, се, зависно од службата, и форми показни. Според авторот (Конески, 2004, стр. 342), сето тоа зборува дека имаме важни разлики меѓу двете категории и дека е поправилно показните заменки да влегуваат во групата на заменките;
- Во деветтата вежба се бара да се дополни табелата со промена на глаголот **јаде** во форма за 2 лице еднина и во бараните граматички категории кај глаголот (време/ начин). Во оваа вежба најголем број точни одговори (246) има кај минатото време, а најголем број неточни одговори (143) има кај идното време. Приближно толку неточни одговори (141) се дадени и кај сегашното време. Поголем дел од тестовите каде што имаме неточни глаголски форми кај сегашното и кај идното време се должат на пишување на форма за 1л. ед. или за 2л.мн., наместо 2л. ед. Од оваа вежба треба да се издвојат примерите: *мораи да јадеи*; *тој мои ќе јаде* кои ги забележавме во дел од тестовите како форми за заповеден начин (првиот пример), односно можен начин (вториот пример). Формата *мои* има функција на скратена верзија од модалниот глагол *можеби* во штипскиот говор, каде се јавува и обезвучување кај корелативниот пар **ж-ш**. Штипскиот говор, како што е познато, важи за говор со изразена временска економичност во

³⁴Именската група (синтагма/ фраза).

зборувањето (економијата на јазикот е најизразена во разговорниот стил) што води до скратување на некои зборови;

- Десеттата вежба се состои од образување глаголски именки од дадените глаголи. Оваа вежба е точно одговорена во 228 тестови и неточно одговорена во 50 тестови. Познато е дека глаголската именка се образува од несвршени глаголи со наставката *-ње*, а поретко и со наставката *-ние*, најчесто од свршени глаголи (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 198). И во штипскиот говор глаголската именка се образува со *-ње*: *Мн'огу по'ичење 'имаше на н'ашио зан'аат; Плет'ење, вез'ење им'ало е* (Маленко, 2012, стр. 187);
- Во претпоследната вежба се бара да се напишат испуштените глаголи во табелата во сегашно, односно во идно време. Најголем број точни одговори (288) имаме кај идното време, но во речиси исто толку тестови (285) вежбата е точно одговорена и кај сегашното време. Кај него се дадени неточни одговори кај 38 тестови, наспроти 33 кај идното време;
- И во последната вежба се бара да се заокружат ((пре)познаат) глаголските форми за минато време од (меѓу) понудените глаголи. Во 171 тест оваа вежба е одговорена точно, наспроти 125 тестови во кои оваа вежба е одговорена неточно. Личните наставки за аорист во штипскиот говор се следниве: еднина: 1л. /, 2л. /, 3л. /, множина 1л. *-ме*, 2л. *-те*, 3л. *-а/-ја* (Маленко, 2012, стр. 178).

7.1.2.

ИСТРАЖУВАЊЕ СПРОВЕДЕНО ВО VII ОДДЕЛЕНИЕ

1. Од наставните програми по предметот Македонски јазик за VII одделение

Како што споменаваме претходно, според наставните програми по предметот Македонски јазик учениците за првпат се среќаваат со поделбата на зборовите според нивната менливост во шесто одделение, односно за првпат се среќаваат со менливите зборовни групи кои, впрочем, се наш предмет на истражување. Веќе во седмо одделение учениците го продлабодуваат своето знаење за менливите зборови, при што се запознаваат со именската група зборови, односно нивните заеднички граматички категории.

Така, во програмското подрачје *Јазикод* содржините за менливите зборови во наставната програма по Македонски јазик за VII одделение³⁵ се среќаваме со следниве теми:

- *именки*: граматички категории кај именките (род и број);
- *глаголи*: граматички категории кај глаголите (лице, вид, број и време);
- *придавки*: описни, односни, бројни и заменски (повторување); граматички категории кај придавките; степенување на придавките;
- *броеви*: граматички категории кај броевите; бројни форми за лица; приближна бројност.

Во прилог е даден и извадок од наставната програма:

³⁵http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/6odd/nastavni%20programi/makedonski_jazik.pdf, пристапно на 29.1.2018 година.

	Морфологија		
<ul style="list-style-type: none"> - Да ја препознава именската група зборови (именки, придавки, заменки и броеви); - да ги разликува заедничките граматички категории што ги има именската група зборови. 	Именска група зборови: именки, придавки, заменки и броеви Граматички категории заеднички за именската група зборови	Именска група зборови Граматички категории на именската група зборови	Вежби за распознавање на именската група зборови (именки, придавки, заменки и броеви). Вежби за препознавање на заедничките граматички категории кај именската група зборови од кои може да се види согласувањето во граматичките категории кај оваа група зборови.
<ul style="list-style-type: none"> - Да ги разликува граматичките категории кај именките; - да го разликува родот кај именките (природен и граматички); - да ги препознава единските и множинските форми и видовите множина кај именките. 	Именки: Граматички категории кај именките (род и број)	Именки: Граматички категории кај именките (род и број) Природен род Граматички род Еднина Видови множина	Вежби за препознавање на граматичките категории кај именките. Разликување на именките што имаат природен род и споредба со нивниот граматички род. Препознавање на машкиот, женскиот и средниот род кај именките. Вежби со трансформирање на едински во множински форми на именките.
<ul style="list-style-type: none"> - Да ги разликува граматичките категории кај глаголите; - да го разликува свршениот и несвршениот вид кај глаголите; - да ги трансформира несвршените глаголи во свршени и обратно; - да ја применува граматичката категорија време кај глаголите (минато, сегашност, иднина). 	Глаголи: Граматички категории кај глаголите (вид, лице, број и време)	Граматички категории кај глаголите	Вежби за препознавање на граматичките категории кај глаголите. Примери за препознавање на глаголи од свршен и несвршен вид. Избор од исти глаголи поставени на временската оска (минато, сегашност, иднина) за да се толкува поимот време и граматичката категорија време.
<ul style="list-style-type: none"> - Да ги препознава граматичките категории кај придавките; - да ги разликува придавките (описни, односни, бројни и заменски); - да ги употребува придавките во соодветна форма во составот на именска група; - да го разликува и да го применува степенувањето кај придавките (компаратив, суперлатив) во споредба со основната форма. 	Придавки: описни, односни, бројни и заменски (повторување) Граматички категории кај придавките Степенување кај придавките	Граматички категории кај придавките: компаратив и суперлатив	Вежби со примери за препознавање на видовите придавки. Вежби каде што е дадена основната форма на придавката и градење на компаратив и суперлатив.
<ul style="list-style-type: none"> - Да ги препознава граматичките категории кај броевите како видови зборови; - да ги разликува бројните форми за лица; - да има претстава за избројаност и за приближна бројност. 	Броеви: Граматички категории кај броевите Бројни форми за лица Приближна бројност	Броеви: Граматички категории кај броевите Бројни форми Приближна бројност	Вежби за препознавање на граматичките категории кај броевите. Примери со бројни форми за лица. Вежби каде паралелно се дадени примери од определена избројаност да се трансформираат во приближна бројност.

2. Учебниците по Македонски јазик за VII одделение

Од официјалната интернет-страница³⁶ за нарачка на учебници за предметите во основното и во средното образование, воспоставена од Министерството за образование и наука на Р Македонија може да се забележи дека за седмо одделение за предметот Македонски јазик се понудени два учебника. Првиот понуден учебник е *Македонски јазик*

³⁶<http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/>, пристапно на 29.1.2018 година.

за VI одделение за основно образование³⁷ од Снежана Велкова и од Соња Јовановска³⁸, а вториот е *Македонски јазик за VI одделение основно образование*³⁹ од Билјана Димковска и од Сузана Цветковиќ⁴⁰.

На истата интернет-страница се понудени уште два учебника по Македонски јазик наменети за учениците од албанската и од турската заедница во Македонија што следат настава на наставен албански или на наставен турски јазик. Станува збор за учебниците: *Македонски јазик за паралелките со настава на албански и турски јазик* од Нада Николовска, Лилјана Ефтимова и од Анастасија Стојановска и *Македонски јазик за паралелките со настава на албански и турски јазик* од Косара Гочкова. Како што е познато, во Штип и во Штипско најголем број ученици кои се припадници на малцинските заедници се ученици од турската националност. Во околината на Штип во услови на поголем број ученици од турската заедница се формираат паралелки и се одвива настава на наставен турски јазик. Според фактичката состојба на терен, овие ученици следат настава на мајчиниот јазик до IV одделение. Состојбата на следење настава на турски јазик до одредено одделение, а потоа преминување во настава на македонски јазик, е почеста во селата и во помалите градови поради немање виши одделенија или средно училиште на наставен турски јазик во нивното место или во блиската околина (Леонтиќ, 2013, стр. 155⁴¹).

Според учебникот *Македонски јазик за VI одделение за основно образование* од Снежана Велкова и од Соња Јовановска, во делот *Морфологија* се дадени белешки за потсетување за зборовните групи учени во претходната учебна година, како што се: именки, придавки, заменки и броеви. Потоа, учениците увидуваат дека овие зборовни групи се поврзани во тесна врска, па оттука и се наречени *именска група зборови*. Продлабочувајќи го знаењето за именската група зборови учениците се запознаваат со нивните заеднички граматички категории. Според учебникот (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 92) тоа се: *родот, бројот и членот (определеноста)*. Авторките во учебникот накусо ги разгледуваат и граматичките специфичности за македонскиот јазик за споменатите

³⁷http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/makedonski_jazik_6_sv_sj.pdf, пристапно на 29.1.2018 година.

³⁸ Велкова, Сн., Јовановска, С. 2009. *Македонски јазик за VI одделение за основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

³⁹http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/makedonski_jazik_6_bd_sc.pdf, пристапно на 29.1.2018 година.

⁴⁰ Димковска, Б., Цветковиќ, С. *Македонски јазик за VI одделение основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

⁴¹<http://eprints.ugd.edu.mk/8459/1/makedonski-prv-vtor-drug-jazik-2013.pdf>, пристапно на 29.1.2018 година.

граматички категории. Во прилог на учебникот се дадени и вежби (индивидуални и во двојки) со цел да се провери и потврди новоусвоеното знаење.

Во однос на именките, учениците се запознаваат со нивните граматички категории. Па така, од аспект на *родот*, според учебникот (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 95) се разликува: *машки*, *женски* и *среден* род. Именките во македонскиот јазик имаат и два броја: *еднина* и *множина* (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 97), а потоа се разликуваат и три вида множина (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 98). Од аспект на глаголите учениците се запознаваат со граматичката категорија *вид*, при што се дадени мноштво примери и поголем број вежби за *свршени* и за *несвршени* глаголи. Потоа, се посветува внимание и за граматичките категории *лице*, *број* и *време* кај глаголите. Од видовите придавки во седмо одделение учениците се запознаваат со *описните*, *односните* и со *бројните придавки*, а од граматичките категории во овој дел се посветува посебно внимание на *степенувањето*. Според учебникот (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 109) во седмо одделение учениците се запознаваат и со граматичките категории кај броевите, *бројните форми за лица*, како и со *приближната бројност*. Секоја новоусвоена содржина во учебникот е придружена и со поголем број вежби од различен тип, а дел од нив ни послужија и при составувањето на анонимниот тест по Македонски јазик за VII одделение што, пак, ни послужи при истражувањето.

Според учебникот *Македонски јазик за VI одделение основно образование* од Билјана Димковска и од Сузана Цветковиќ (Димковска, Цветковиќ, стр. 49) во делот за именската група зборови се споменува дека централното место во оваа група зборови го имаат *именките*, а останатите именски зборовни групи (*придавки*, *глаголи* и *броеви*) граматичките категории ги добиваат преку поврзаноста со именките, оттука и заедничкото име *именски зборовни групи*. Потоа, авторките (Димковска, Цветковиќ, стр. 53) посветуваат внимание за граматичките категории кај именките (*род* и *број*, како и видовите *множина*). Од аспект на *броевите* во учебникот (Димковска, Цветковиќ, стр. 87) се споменуваат граматичките категории *род* и *број*, потоа, *бројните форми за лица* и *приближната бројност*. Во овој учебник (Димковска, Цветковиќ, стр. 106) како граматички категории кај *глаголите* кои треба да се усвојат во седмо одделение се издвоени: *вид*, *лице*, *број* и *време*. Додека, во однос на *придавките* (Димковска, Цветковиќ,

стр. 109) се посветува внимание на *описните, односните, бројните* и *назаменските придавки*. Во учебникот се застапени и поголем број вежби со текстови.

3. Анонимен тест по Македонски јазик за VII одделение

Анонимниот тест по Македонски јазик за VII одделение го сочинуваат 12 вежби поврзани со граматичките особености кај менливите зборови кои треба да се усвојат во седмото одделение. Тестот е даден во првиот прилог (Прилог 1).

Прилог 1

АНОНИМЕН ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА VII ОДДЕЛЕНИЕ

Училиште _____

Одделение _____

Националност _____

Мајчин јазик _____

Слушам настава на македонски јазик од _____ одделение.

Датум _____

1. Распределете ги именките од речениците според **родот** на кој му припаѓаат:

а) Лекарката беше љубезно пречекана на шалтерот;

б) Тој како личност предизвикуваше восхит;

в) Ете го селото во кое сум роден;

г) Купи масло и шеќер, но солта ја заборави;

д) Ќ го позајмив пенкалото.

машки род: _____

женски род: _____

среден род: _____

2. Направете **множина** од прикажаните именки:

именки	множина
земја	
двор	
пиле	
леб	
нога	
скакулец	
дете	
цар	
цвеќе	
село	
рака	
оган	
брат	
човек	
уво	
број	

3. Допишете соодветни **придавки** во речениците според барањата:

- а) Вчера купивме _____ чаши. (со материјална односна придавка)
 б) Гледа _____ змија има во грамушката. (со заменска прашална придавка)
 в) Ова е добар _____ пријател. (со присвојнаодносна придавка)
 г) Се обидов да одам по _____ пат. (со бројна придавка)
 д) Горан е мирно, _____ дете. (со описна придавка)

4. Образувајте **компаратив** и **суперлатив** од прикажаните придавки:

придавки	компаратив	суперлатив
слаби		

мала		
вредни		
бавен		
брза		
силно		
тенко		
тежок		

5. Образувајте **суперлатив** од придавките во следните реченици:

- а) Билјана носи чиста облека. _____
- б) Ме воодушеви стариот човек. _____
- в) Го облеков новиот фустан. _____
- г) Иван беше љубезно момче. _____
- д) Вчера прочитав убав расказ. _____

6. Заокружете го **членуваниот број**:

- а) седум б) сто в) четирите

7. На линијата напишете ги броевите со **приближна бројност** од дадените броеви: **два-три, четири, пет-шест, деветнаесет, седум-осум, дванаесет, осум-деветстотини, триесет и шест.**

8. Следните глаголи распределете ги во низата во која припаѓаат: **реди, роди, затвори, пали, падне, работи, оди, купи, појде, чита.**

свршени глаголи	
несвршени глаголи	

9. Заокружете го **свршениот глагол**:

- а) мисли б) појдев) се нервира

Заокружете го **несвршениот глагол**:

- а) стави б) нарача в) оди

10. Напишете ја формата на глаголот и за другите две времиња.

минато определено време	сегашно време	идно време
		ќе трчаме
читавме		
	гледаме	
		ќе пишуваме
пеевме		

11. Глаголите од следниве реченици распределете ги во табелата:

- а) Цело време мислев како ќе патувам до Охрид.
 б) Нарачавме и јадење за да не чекаме премногу.
 в) Сонцето сирка од зад облаците, но повторно ќе се скрие.

минато определено време	
сегашно време	
идно време	

12. Менувајте го глаголот **мисли** според барањата:

	3 лице еднина	3 лице множина
минато определено време		
сегашно време		
идно време		

Во вториот прилог (Прилог 2) ќе биде даден тестот со дополнети информации за изворот на вежбите (од која литература се преземени делумно или целосно или, пак, се правени врз основа на вежба), односно дали се наменски составени, како и бараните одговори за секое прашање по вежба одделно.

Прилог 2

АНОНИМЕН ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА VII ОДДЕЛЕНИЕ

(Со точните одговори и со изворот на вежбите)

1. Распределете ги именките од речениците според **родот** на кој му припаѓаат:

а) Лекарката беше љубезно пречекана на шалтерот;

б) Тој како личност предизвикуваше восхит;

в) Ете го селото во кое сум роден.

г) Купи масло и шеќер, но солта ја заборави;

д) Ќе го позајмив пенкалото.

машки род: *шалтер, восхит, шеќер.*

женски род: *лекарка, личност, сол.*

среден род: *село, масло, пенкало.*

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VI одделение за основно образование од Снежана Велкова и од Соња Јованова (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 96).

Оригинална вежба: Класифицирајте ги именките од речениците според родот на кој му припаѓаат. (Внимавајте на именките кај кои има колебање во родовата припадност).

а) Таа е личноста која преживеа тешко детство;

б) На шалтерот странките беа пречекани љубезно;

в) Тој како личност не предизвикуваше восхит;

г) Песокта на плажата беше многу ситна;

д) Купи масло и шеќер, но солта ја заборави;

ѓ) Ставија крупен песок во аквариумот со ситни риби;

е) Во јадењето имаше ставено премногу сол.

2. Направете **множина** од прикажаните именки:

ИМЕНКИ	МНОЖИНА
земја	<i>земји</i>
двор	<i>дворови</i>
пиле	<i>пилиња</i>

леб	<i>лебови</i>
нога	<i>нозе</i>
скакулец	<i>скакулци</i>
дете	<i>деца</i>
цар	<i>цареви</i>
цвеќе	<i>цвеќиња</i>
село	<i>села</i>
рака	<i>раце</i>
оган	<i>огнови</i>
брат	<i>браќа</i>
човек	<i>луѓе</i>
уво	<i>уши</i>
број	<i>броеви</i>

Вежбата е подготвена според две вежби од учебникот Македонски јазик за VI одделение за основно образование од Снежана Велкова и од Соња Јованова (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 98 – 99).

Прва оригинална вежба: Од именките во еднина напишете ги формите за множина: земја, двор, крв, срам, пот, леб, нога, скакулец, река, цар, нож, село, цут, грозд.

Втора оригинална вежба: Трансофрмирајте ги именките од еднина во обична множина. Внимавајте, зашто тие прават исклучоци во начинот на образување на множината! (Односно, се случуваат некои гласовни промени.)

нога, рака, оган, брат, човек, ветер, дете, уво, број, јунак

3. Допишете соодветни **придавки** во речениците според барањата:
 - а) Вчера купивме *стакленичаши*. (со материјална односна придавка)
 - б) Гледа *каква* змија има во грамушката. (со заменска прашална придавка)
 - в) Ова е добар *татков* пријател. (со присвојна односна придавка)
 - г) Се обидов да одам по *вторипат*. (со бројна придавка)
 - д) Горан е мирно, *љубезнодете*. (со описна придавка)

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VI одделение за основно образование од Снежана Велкова и од Соња Јованова (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 106).

Оригинална вежба: Допишете соодветни придавки во речениците според барањата.

- а) Вчера купивме _____ чаши. (со материјална придавка)
- б) Гледа _____ змија има во грамушката. (со заменска придавка)
- в) Ова е добар _____ пријател. (со присвојна придавка)
- г) Се обидов да одам по _____ пат. (со бројна придавка)
- д) Горан е мирно, _____ дете. (со описна придавка)

4. Образувајте **компаратив** и **суперлатив** од прикажаните придавки:

придавки	компаратив	суперлатив
слаби	<i>послаби</i>	<i>најслаби</i>
мала	<i>помала</i>	<i>најмала</i>
вредни	<i>повредни</i>	<i>највредни</i>
бавен	<i>побавен</i>	<i>најбавен</i>
брза	<i>побрза</i>	<i>најбрза</i>
силно	<i>посилно</i>	<i>најсилно</i>
тенко	<i>потенко</i>	<i>најтенко</i>
тежок	<i>потежок</i>	<i>најтежок</i>

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VI одделение за основно образование од Снежана Велкова и од Соња Јованова (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 108).

Оригинална вежба: Образувајте компаратив и суперлатив од придавките: слаби, бел, мала, бавен, тажна, силно, тенки, вредна и тежок.

13. Образувајте **суперлатив** од придавките во следните реченици:

- а) Билјана носи чиста облека. *најчиста*
- б) Ме воодушеви стариот човек. *најстариот*
- в) Го облеков новиот фустан. *најновиот*
- г) Иван беше љубезно момче. *најљубезно*

д) Вчера прочитав убав расказ. *најубав*

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VI одделение за основно образование од Снежана Велкова и од Соња Јованова (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 108).

Оригинална вежба: Препишете ги речениците на тој начин што описните придавки ќе ги степенувате во двата степенa.

а) Билјана носи чиста облека.

б) Кошаркарот има чудно однесување.

в) Ме воодушеви стариот човек.

г) Го облеко новият фустан.

д) Таа покажа силен карактер.

ѓ) Го сметам за лош човек.

е) Вчера прочитав убав расказ.

ж) Почнав со лесна вежба.

6. Заокружете го **членуваниот број**:

а) седум б) сто в) четирите

Наменски составена вежба.

7. На линијата напишете ги броевите со **приближна бројност** од дадените броеви: **два-три, четири, пет-шест, деветнаесет, седум-осум, дванаесет, осум-деветстотини, триесет и шест.** *Два-три, пет-шест, седум-осум, осум-деветстотини.*

Вежбата е подготвена според вежба од Практикумот по морфологија на македонскиот литературен јазик од Татјана Гочкова-Стојановска (Гочкова-Стојановска, 2008, стр. 35).

Оригинална вежба: Наведете три примери на броеви што покажуваат приближна бројност:

8. Следните глаголи распределете ги во низата во која припаѓаат: **реди, роди, затвори, пали, падне, работи, оди, купи, појде, чита.**

свршени глаголи	<i>роди, затвори, падне, купи, појде.</i>
несвршени глаголи	<i>реди, пали, работи, оди, чита.</i>

Вежбата е подготвена според вежби од учебникот Македонски јазик за VI одделение за основно образование од Снежана Велкова и од Соња Јованова (101, 2009) и од Практикумот по морфологија на македонскиот литературен јазик од Татјана Гочкова-Стојановска (Гочкова-Стојановска, 2008, стр. 50).

Оригинални вежби од учебникот:

Трансформирајте ги свршените глаголи во несвршени!

изрече, погледна, скокна, запеа, научи, помина, изгреа

Трансформирајте ги несвршените глаголи во свршени!

јаде, мисли, гледа, раскажува, пишува, оди, прашува, дава, чека
--

Оригинални вежби од практикумот:

Вежба 18. (стр. 50)

а) Какви дејства означуваат несвршените глаголи:

б) Образувајте несвршени глаголи од наведените свршени глаголи:
стави, нарача, роди, затвори, падне, прости, купи, појде, донесе, погледне.

Вежба 19. (стр. 50)

а) Какви дејства означуваат свршените глаголи:

б) Образувајте свршени глаголи од наведените несвршени глаголи:
носи, чита, оди, работи, пали, реди, лета, мисли, се нервира, гради.

9. Заокружете го **свршениот глагол**:

а) мисли б) појде в) се нервира

Заокружете го **несвршениот глагол**:

а) стави б) нарача в) оди

Наменски составена вежба.

10. Напишете ја формата на глаголот и за другите две времиња.

минато определено време	сегашно време	идно време
<i>трчавме</i>	<i>трчаеме</i>	<i>ќе трчаеме</i>
<i>читавме</i>	<i>читаме</i>	<i>ќе читаме</i>
<i>гледавме</i>	<i>гледаме</i>	<i>ќе гледаме</i>
<i>пишувавме</i>	<i>пишуваме</i>	<i>ќе пишуваме</i>
<i>пеевме</i>	<i>пееме</i>	<i>ќе пееме</i>

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик се четврто одделение за деветгодишното основно образование од Љиљана Атанасова (Атанасова, 2009, стр. 155).

Оригинална вежба: Препиши ги следниве глаголи и покрај секој глагол напиши ја формата и за другите две времиња: трча, дојдоа, летавте, ќе играме, седнав, ќе читам, цртате, викнаа.

11. Глаголите од следниве реченици распределете ги во табелата:

- а) Цело време мислев како ќе патувам до Охрид.
- б) Нарачавме и јадење за да не чекаме премногу.
- в) Сонцето сирка од зад облаците, но повторно ќе се скрие.

минато определено време	<i>мислев, нарачавме.</i>
сегашно време	<i>чекаме, сирка.</i>
идно време	<i>ќе патувам, ќе се скрие.</i>

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за петто одделение за деветгодишното основно образование од Љубица Севдинска и од Весна Настоска (Севдинска, Настоска, 2010, стр. 83).

Оригинална вежба: Од следниве реченици глаголите ќе ги групирам според време: Цело време мислев како ќе го препливам Вардар.

Се влечкаш како да ќе одиш на свадба.

Сонцето сирна од зад облаците и повторно се скри.

минато време	сегашно време	идно време

12. Менувајте го глаголот **мисли** според барањата:

	3 лице еднина	3 лице множина
минато време	<i>мислеше</i>	<i>мислеа</i>
сегашно време	<i>мисли</i>	<i>мислат</i>
идно време	<i>ќе мисли</i>	<i>ќе мислат</i>

Наменски составена вежба.

4. Анализа на вежбите од анонимниот тест по Македонски јазик за VII одделение

Вежбите во тестот за седмо одделение се преземени целосно или делумно или, пак, се правени врз основа на вежби од следниве литературни извори: *Македонски јазик за VI одделение за основно образование* од Снежана Велкова и од Соња Јованова; *Практикумот по морфологија на македонскиот литературен јазик*⁴² од Татјана Гочкова-Стојановска; *Македонски јазик се четврто одделение за деветгодишното основно образование* од Љиљана Атанасова; *Македонски јазик за петто одделение за деветгодишното основно образование* од Љубица Севдинска и од Весна Настоска. Постојат и вежби кои се наменски составени и приспособени, од една страна, кон нашите истражувачки цели, а од друга страна, кон возраста и кон способноста на целната група ученици.

Првите пет вежби се преземени од учебникот *Македонски јазик за VI одделение за основно образование* од Снежана Велкова и од Соња Јованова. Во првата вежба (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 96) се бара да се распределат именките од дадените реченици

⁴² Гочкова-Стојановска, Т. 2008. *Практикум по морфологија на современиот македонски јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.

според родот на кој му припаѓаат. Оваа вежба се разликува од оригиналната во поглед на зададеното барање и на бројот на прикажаните реченици. Со неа тежнееме да утврдиме дали учениците успеваат да ги (пре)познаат именките во речениците, а потоа и да ги поделат според родот на кој му припаѓаат.

Втората вежба (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 98 – 99) е комбинација од две вежби од учебникот, а во неа се бара да се дадат множински форми од прикажаните именки (**земја, двор, пиле, леб, нога, скакулец, дете, цар, цвеќе, село, рака, оган, брат, човек, уво, број**). Со неа целиме да утврдиме дали учениците прават разлика кај различните наставки за добивање множински форми од именките од различните родови, како и дали внимаваат кај множинските форми кои се исклучоци во македонскиот јазик.

Во третата вежба (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 106) се бара да се дополнат соодветни придавки според барањата во речениците. Со незначителни промени на оригиналната вежба, преку неа целиме да увидеме дали учениците прават разлика кај различните видови придавки, особено при нивната употреба во реченица.

Четвртата вежба (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 108) се состои од образување компаратив и суперлатив од дадените придавки (**слаби, мала, вредни, бавен, брза, силно, тенко, тежок**). Вежбата е целосно преземена од учебникот, а со неа имаме за цел да го провериме знаењето кај тестирните ученици за граматичката категорија *степенување* кај придавките.

Во петтата вежба (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 108) се бара да се степенуваат придавките од речениците во суперлатив. Во оригиналната вежба се бара да се изменат придавките во двата степен. Со оваа вежба, исто како и во претходната го проверуваме знаењето за степенувањето на придавките во вториот степен, со таа разлика што учениците треба да ги (пре)познаат и придавките во речениците.

Шестата вежба е наменски составена, а во неа се бара да се заокружи членуваниот број од трите понудени броеви. Со вежбата имаме за цел да увидеме дали учениците го разликуваат членуваниот меѓу нечленуваните броеви.

Седмата вежба е правена врз основа на вежба од *Практикумот по морфологија на македонскиот литературен јазик* од Татјана Гочкова-Стојановска (Гочкова-Стојановска, 2008, стр. 35), со промени во барањето. Во вежбата се бара да се издвојат броевите со приближна бројност од дадените броеви (**два-три, четири, пет-шест, деветнаесет, седум-**

осум, дванаесет, осум-деветстотини, триесет и шест). Со оваа вежба вршме проверка на знаењата за бројноста (определена/ приближна) кај тестираните ученици.

Во осмата вежба се бара да се поделат дадените глаголи (**реди, роди, затвори, пали, падне, работи, оди, купи, појде, чита**) според видот (свршен/ несвршен). Вежбата е комбинирана од две различни вежби од два извора: учебникот *Македонски јазик за VI одделение за основно образование* од Снежана Велкова и од Соња Јованова (Велкова, Јовановска, 2009, стр. 101) и од *Практикумот по морфологија на македонскиот литературен јазик* од Татјана Гочкова-Стојановска (Гочкова-Стојановска, 2008, стр. 50). Со оваа вежба имаме за цел да провериме дали учениците можат да ги поделат глаголите според видот.

Деветтата вежба е наменски составена и ја сочинуваат две барања. Според првото барање треба да се заокружи свршениот глагол, а според второто –несвршениот од трите понудени. Со вежбата имаме за цел да увидеме дали учениците го разликуваат свршениотмеѓу несвршениите глаголи и обратно.

Десеттата вежба е правена врз основа на вежба од учебникот *Македонски јазик за четврто одделение за деветгодишното основно образование* од Љиљана Атанасова (Атанасова, 2009, стр. 155). Во вежбата, тестираните ученици ги допишуваат глаголските форми за минато определено, сегашно и за идно време од прикажаните глаголи. Со вежбата вршме проверка на знаењата кај учениците за граматичката категорија *време* кај глаголите.

Претпоследната вежба е подготвена според вежба од учебникот *Македонски јазик за петто одделение за деветгодишното основно образование* од Љубица Севдинска и од Весна Настоска (Севдинска, Настоска, 2010, стр. 83). Во вежбата се бара да се издвојат глаголите од дадените реченици и да се поделат според глаголското време. Со иста цел како и во претходната вежба, дополнително со вежбата проверуваме дали учениците ги (пре)познаваат глаголите во реченица.

Во последната, наменски составена вежба учениците го менуваа глаголот **мисли** во 3 лице еднина и множина во трите времиња: минато, сегашно и идно. Со вежбата имаме за цел да увидеме дали учениците ги усвоиле граматичките категории *лице, број* и *време* кај глаголите.

5. Анализа на одговорите и на јазичните грешки од вежбите во анонимниот тест по Македонски јазик за VII одделение

Од анализата на анонимниот тест по Македонски јазик за VII одделение се покажа дека располагаме со вкупно 382 тестови, од кои: 342 теста се на ученици-Македонци, 15 се на ученици-Турци⁴³, 13 се на ученици-Роми и 12 тестови се на ученици-Власи. При сумирањето на одговорите подготвивме и по два графикони за секоја вежба одделно кои ќе бидат дадени во третиот прилог (Прилог 3). Во врска со графиконското претставување на одговорите повторно ќе го споменеме следново: во првиот графикон, за секоја вежба ги вклучивме сите одговори на тестираните ученици (точните и неточните одговори, како и неодговорените прашања); анализата на одговорите е правена за секое барање по вежба одделно; во вториот графикон се опфатени националностите на тестираните ученици. Меѓутоа, ќе споменеме дека бројот на учениците кои се изјасниле како Турци, Роми, односно Власи е помал од бројот на учениците-Македонци; во некои графикони за националностите ги даваме само точните одговори во вежбата заради подобрата прегледност на графиконот (во случаи на вежби со повеќе барања по вежба, со оглед на тоа што графиконите опфаќаат два параметри – прв параметар – точни/неточни одговори и неодговорени прашања/втор параметар – националности, односно прв параметар – точно одговорани барања (две, три или повеќе) од вежба/втор параметар – националности).

Во графиконското претставување на одговорите се дадени сите одговори на тестираните ученици од различните националности. По прилогот за графиконите (Прилог 3) ќе направиме и анализа на најчестите јазични грешки по вежба одделно, а ќе се обидеме да дадеме и објаснување за некои од настанатите грешки кои се јавиле кај поголем број тестови.

Оттука произлегува следново:

Графиконскиот преглед е направен според овие параметри:

- Анализата е направена на 382 тестови;
- Земени се сите одговори на учениците – точните и неточните одговори, како и неодговорените прашања;

⁴³ Еден од нив следел настава на мајчиниот јазик до IV одделение слушајќи го предметот Македонски јазик двапати во неделата, при што преминал во V одделение во настава на македонски јазик.

- Анализата е направена на секоја вежба одделно;
- Анализата е направена на секое барање по вежба одделно; и
- Земени се и различните националности на тестираните ученици.

Прилог 3

ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД АНОНИМНИОТ ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА СЕДМО ОДДЕЛЕНИЕ СО ГРАФИКОНИ

1. Распределете ги именките од речениците според **родот** на кој му припаѓаат:

а) Лекарката беше љубезно пречекана на шалтерот;

б) Тој како личност предизвикуваше восхит;

в) Ете го селото во кое сум роден;

г) Купи масло и шеќер, но солта ја заборави;

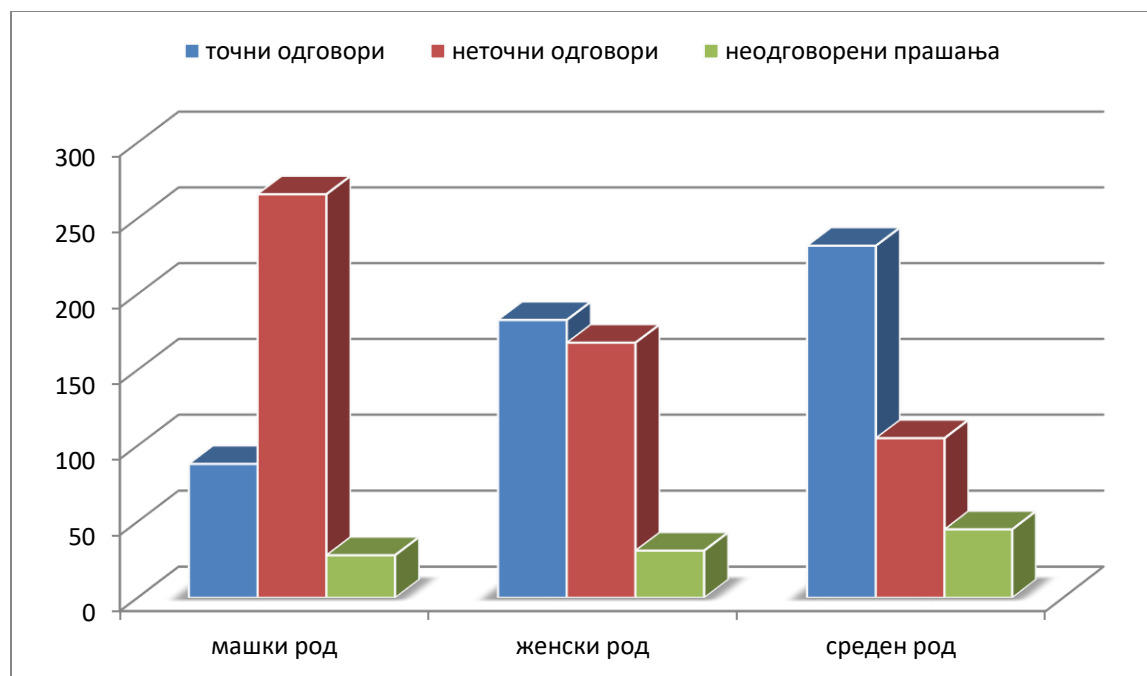
д) Ќ го позајмив пенкалото.

машки род: _____

женски род: _____

среден род: _____

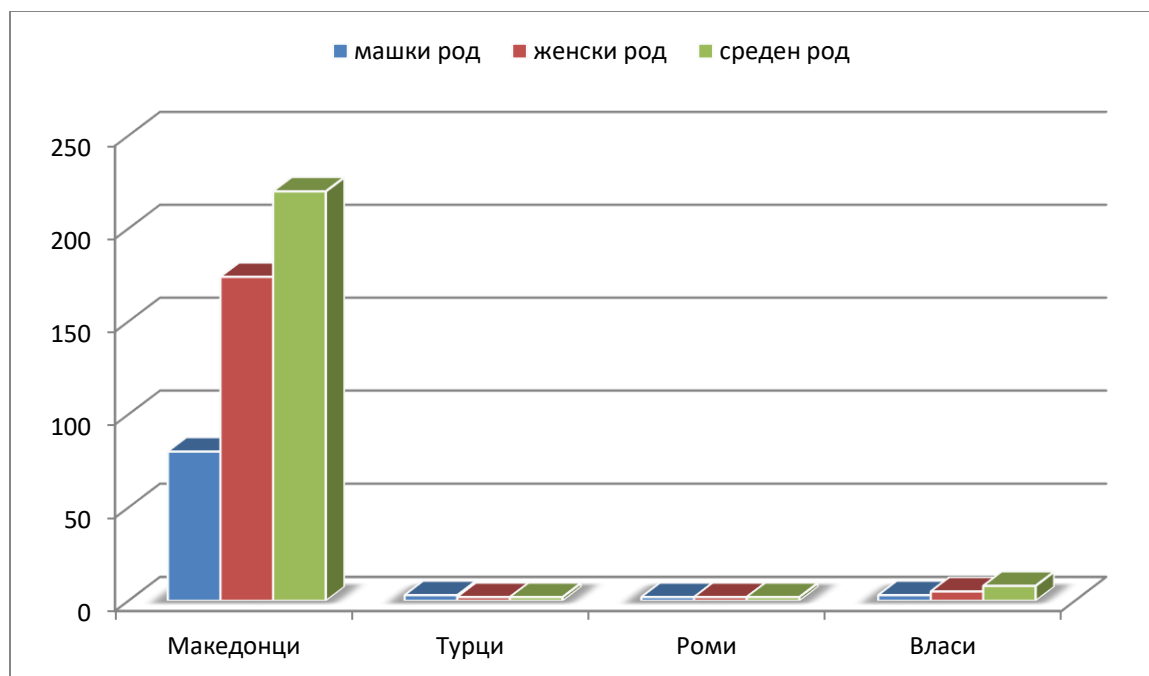
I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
машки род	88	266	28
женски род	183	168	31
среден род	232	105	45

II. Графикон⁴⁴ според националноста на учениците:

⁴⁴Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

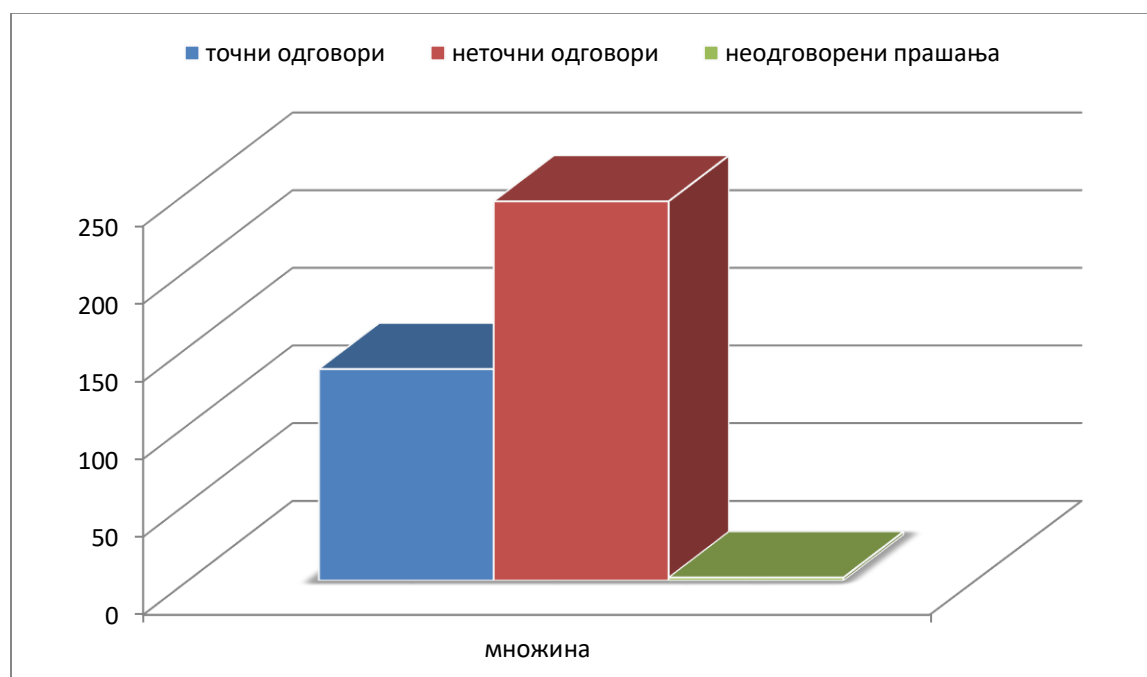
	машки род	женски род	среден род
Македонци	80	174	220
Турци	3	2	2
Роми	2	2	2
Власи	3	5	8

2. Направете **множина** од прикажаните именки:

именки	множина
земја	
двор	
пиле	
леб	
нога	
скакулец	
дете	
цар	
цвеќе	
село	

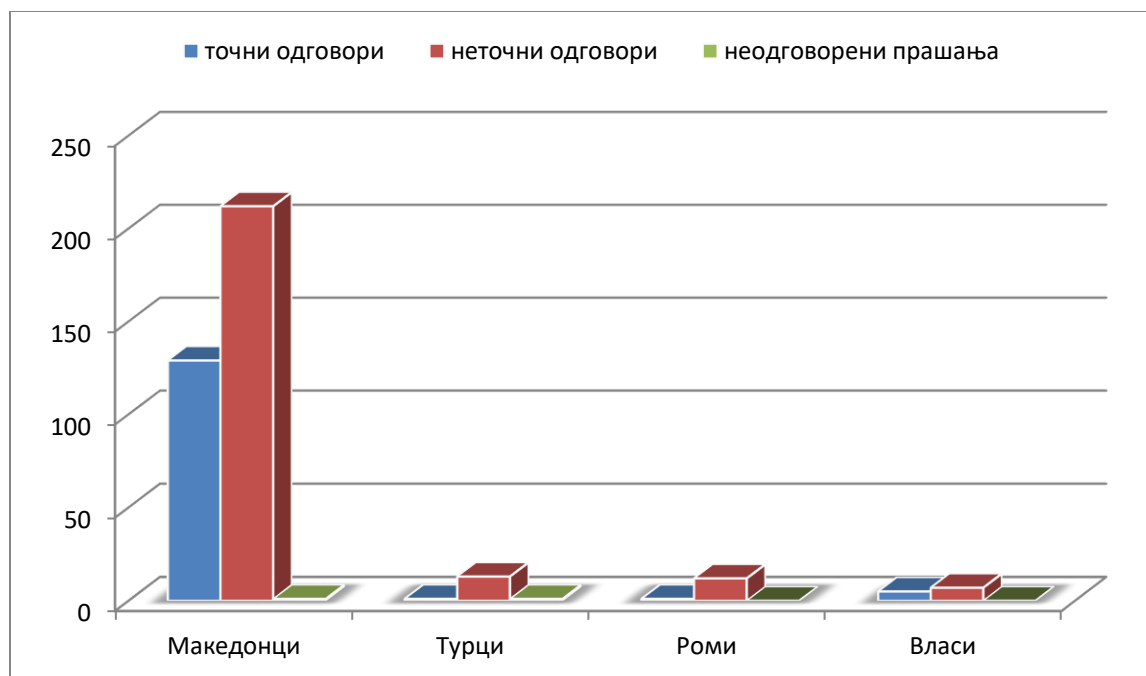
рака	
оган	
брат	
човек	
уво	
број	

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
множина	136	244	2

II. Графикон според националноста на учениците:

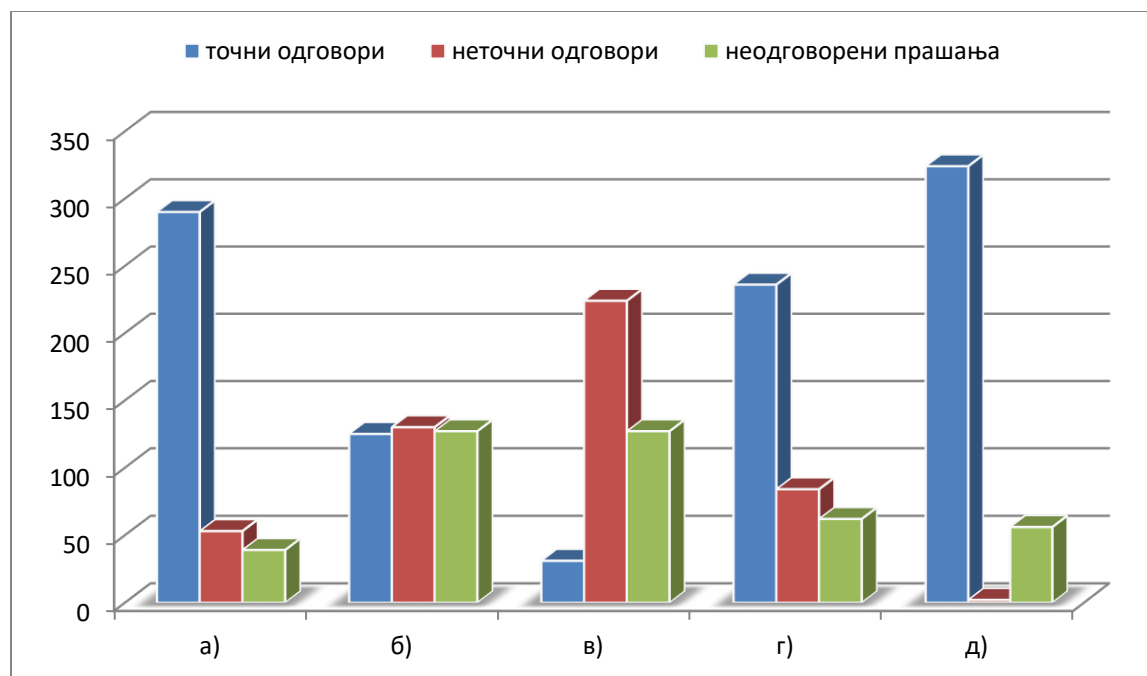

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	129	212	1
Турци	1	13	1
Роми	1	12	0
Власи	5	7	0

3. Допишете соодветни **придавки** во речениците според барањата:

- а) Вчера купивме _____ чаши. (со материјална односна придавка)
- б) Гледа _____ змија има во грамушката. (со заменска прашална придавка)
- в) Ова е добар _____ пријател. (со присвојнаодносна придавка)
- г) Се обидов да одам по _____ пат. (со бројна придавка)
- д) Горан е мирно, _____ дете. (со описна придавка)

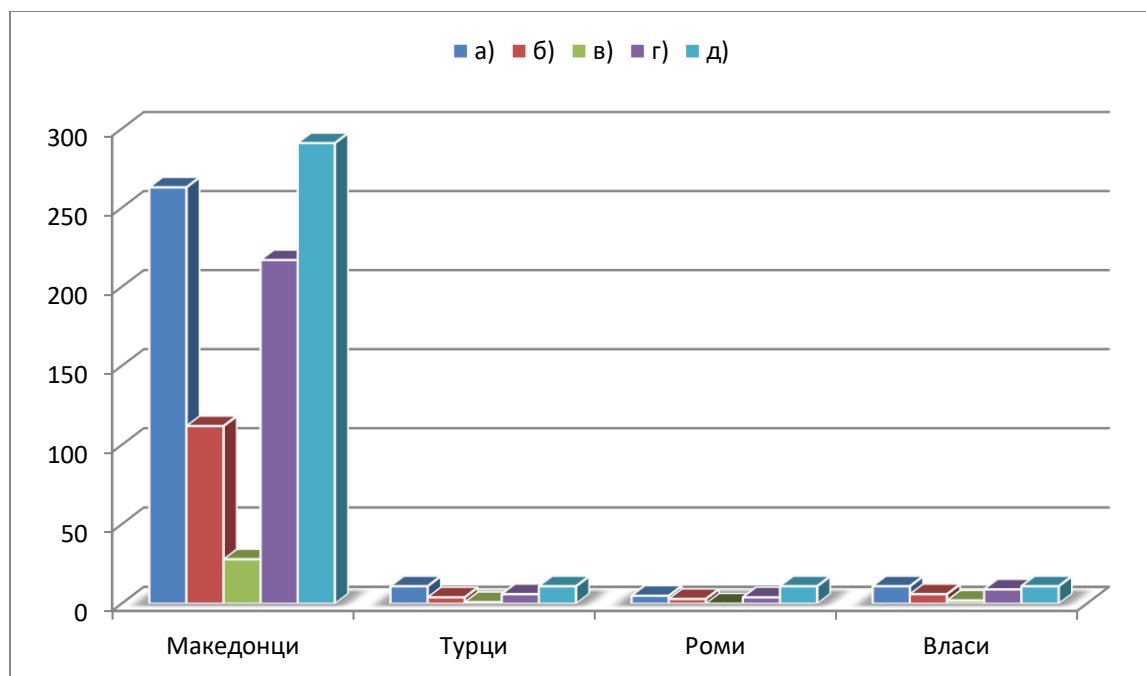
I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
а)	290	53	39
б)	125	130	127
в)	31	224	127
г)	236	84	62
д)	324	2	56

II. Графикон⁴⁵ според националноста на учениците:

⁴⁵Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

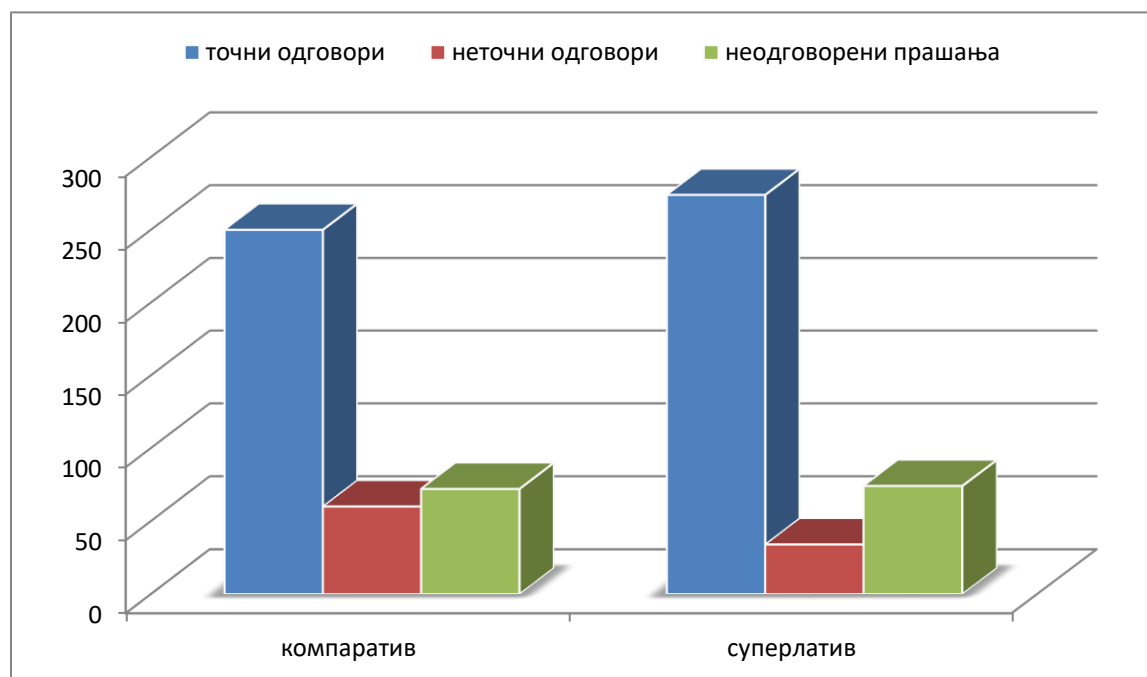

	а)	б)	в)	г)	д)
Македонци	263	112	28	217	291
Турци	11	4	1	6	11
Роми	5	3	0	4	11
Власи	11	6	2	9	11

4. Образувајте **компаратив** и **суперлатив** од прикажаните придавки:

придавки	компаратив	суперлатив
слаби		
мала		
вредни		
бавен		
брза		
силно		
тенко		
тежок		

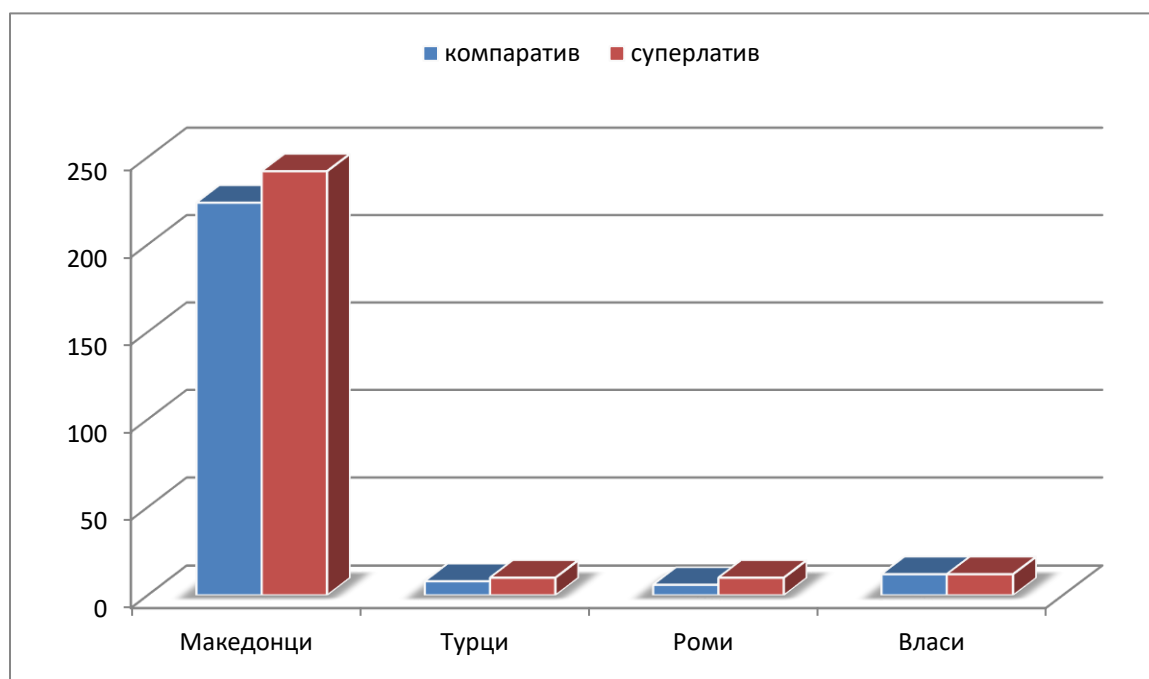
I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
компаратив	250	60	72
суперлатив	274	34	74

II. Графикон⁴⁶ според националноста на учениците:

⁴⁶Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

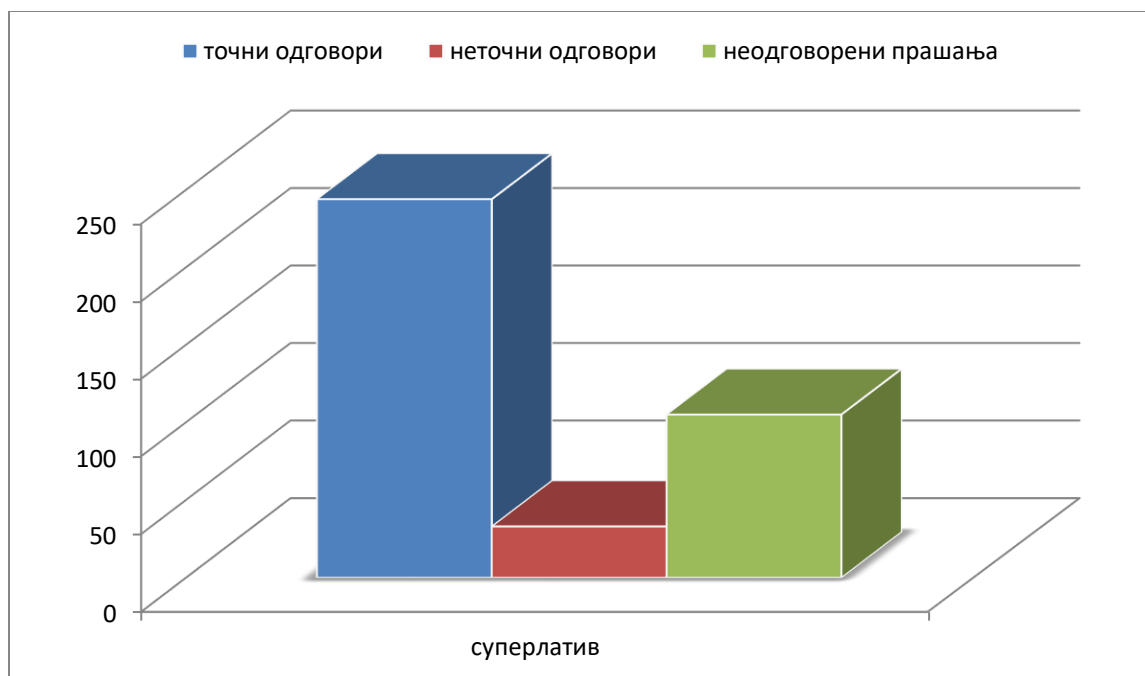

	компаратив	суперлатив
Македонци	224	242
Турци	8	10
Роми	6	10
Власи	12	12

5. Образувајте **суперлатив** од придавките во следните реченици:

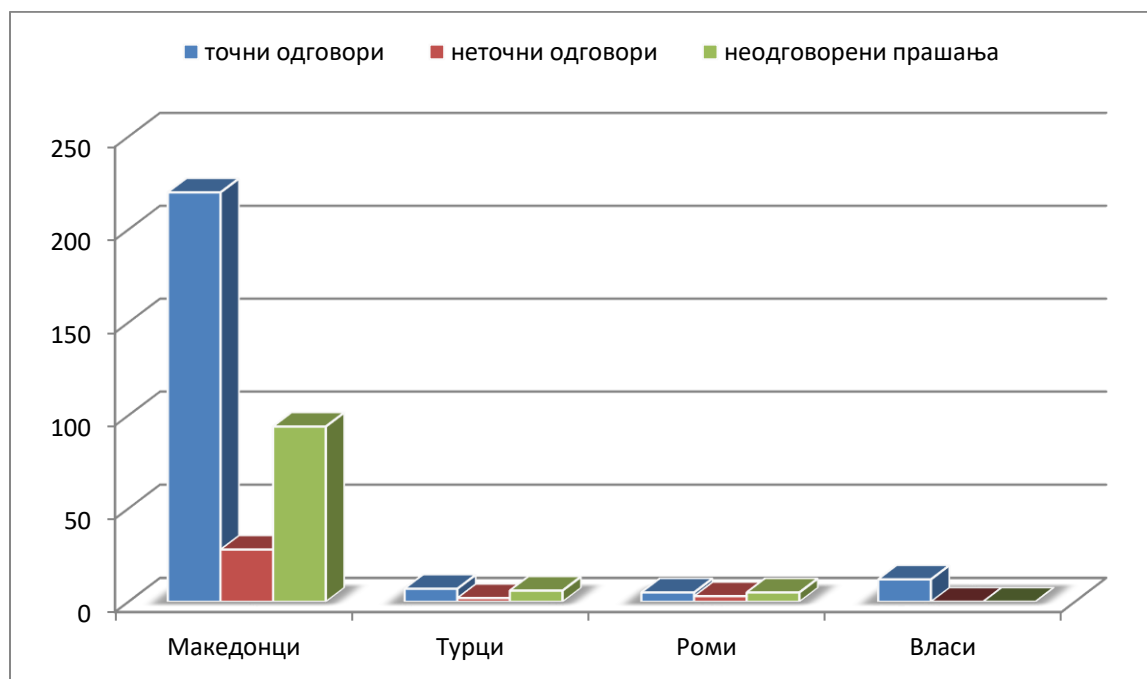
- а) Билјана носи чиста облека. _____
- б) Ме воодушеви стариот човек. _____
- в) Го облеков новиот фустан. _____
- г) Иван беше љубезно момче. _____
- д) Вчера прочитав убав расказ. _____

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
суперлатив	244	33	105

II. Графикон според националноста на учениците:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
--	----------------	------------------	----------------------

Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

Македонци	220	28	94
Турци	7	2	6
Роми	5	3	5
Власи	12	0	0

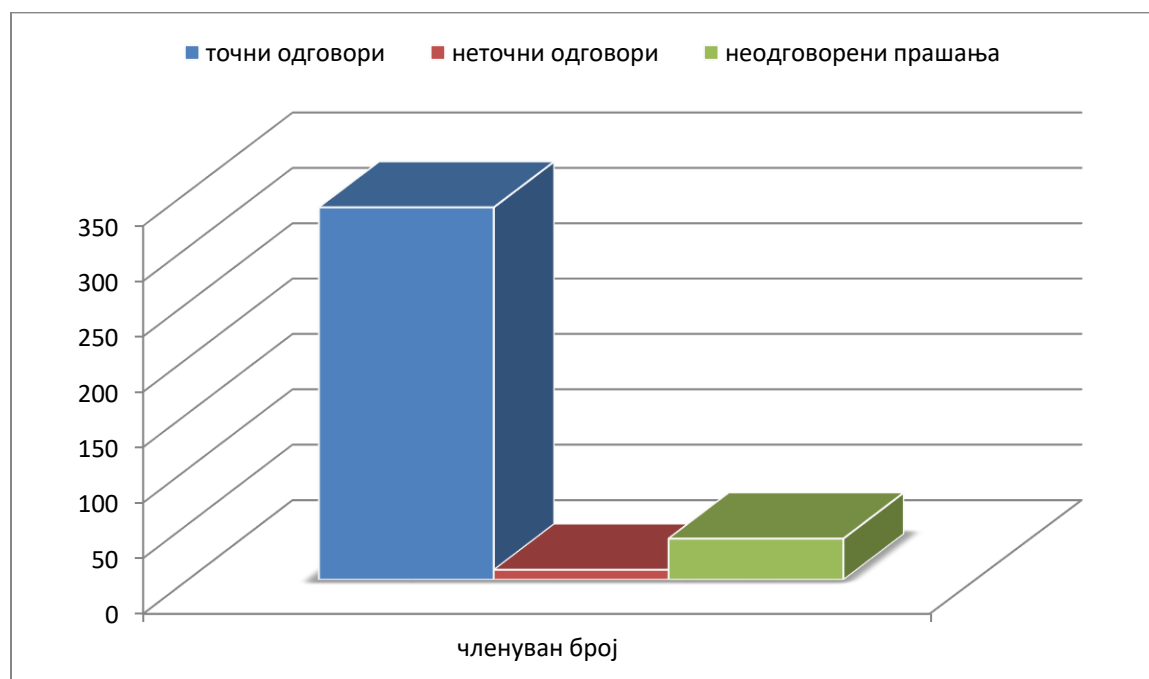
б. Заокружете го членуваниот број:

а) седум

б) сто

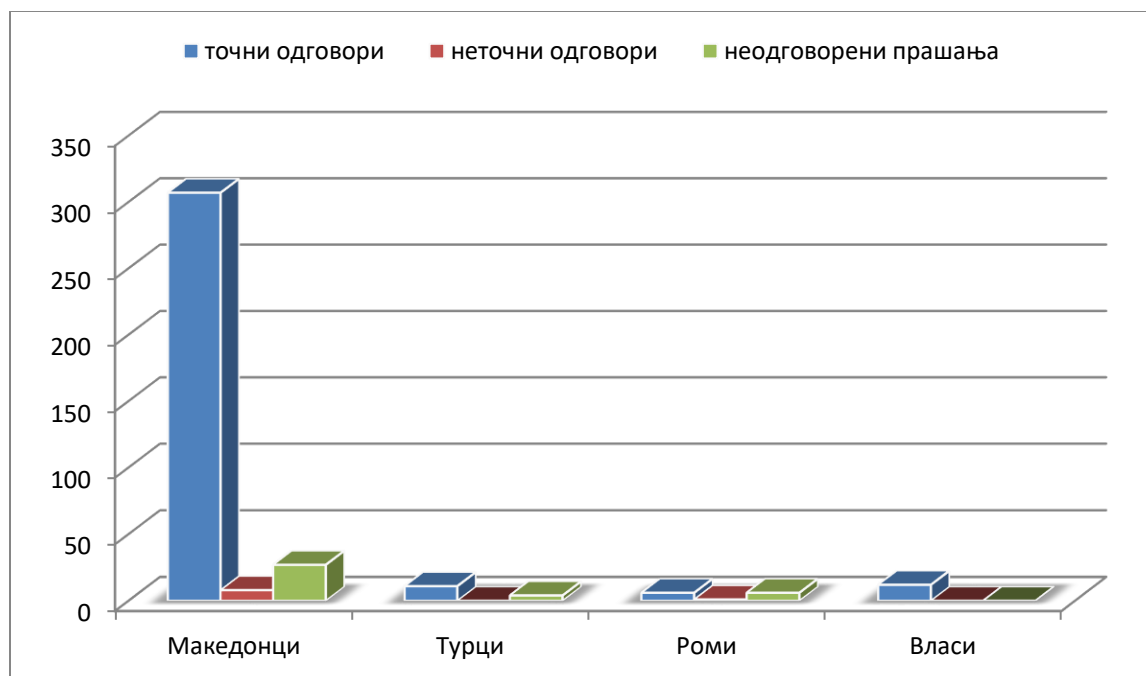
в) четирите

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
членуван број	336	9	37

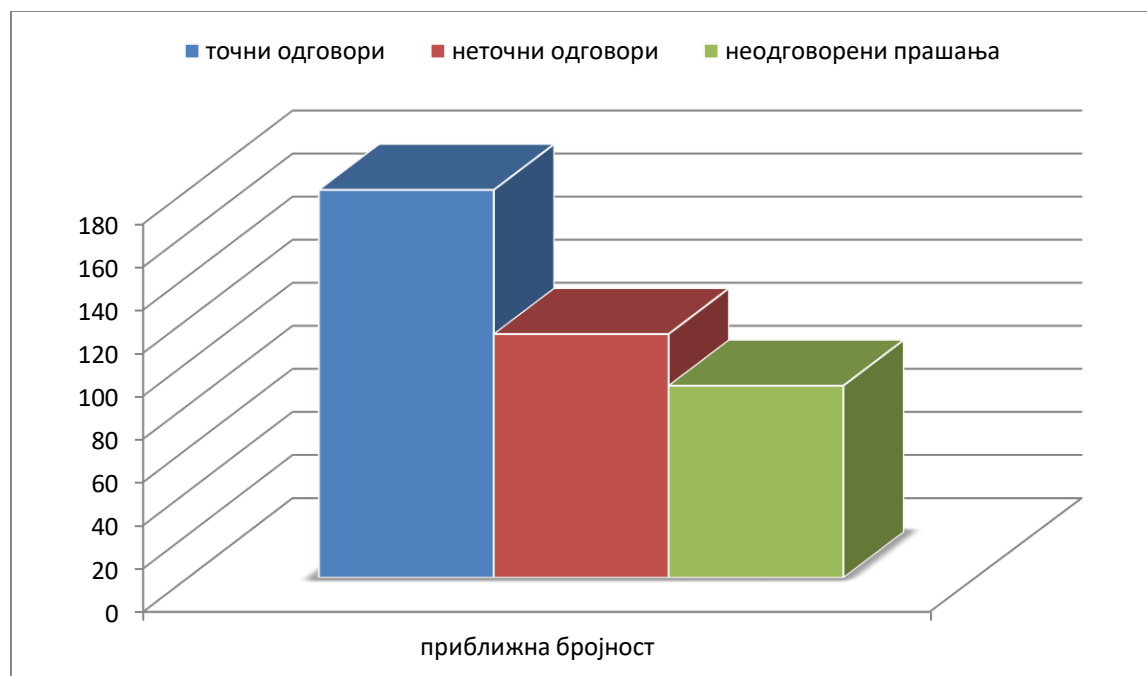
II. Графикон според националноста на учениците:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	307	8	27
Турци	11	0	4
Роми	6	1	6
Власи	12	0	0

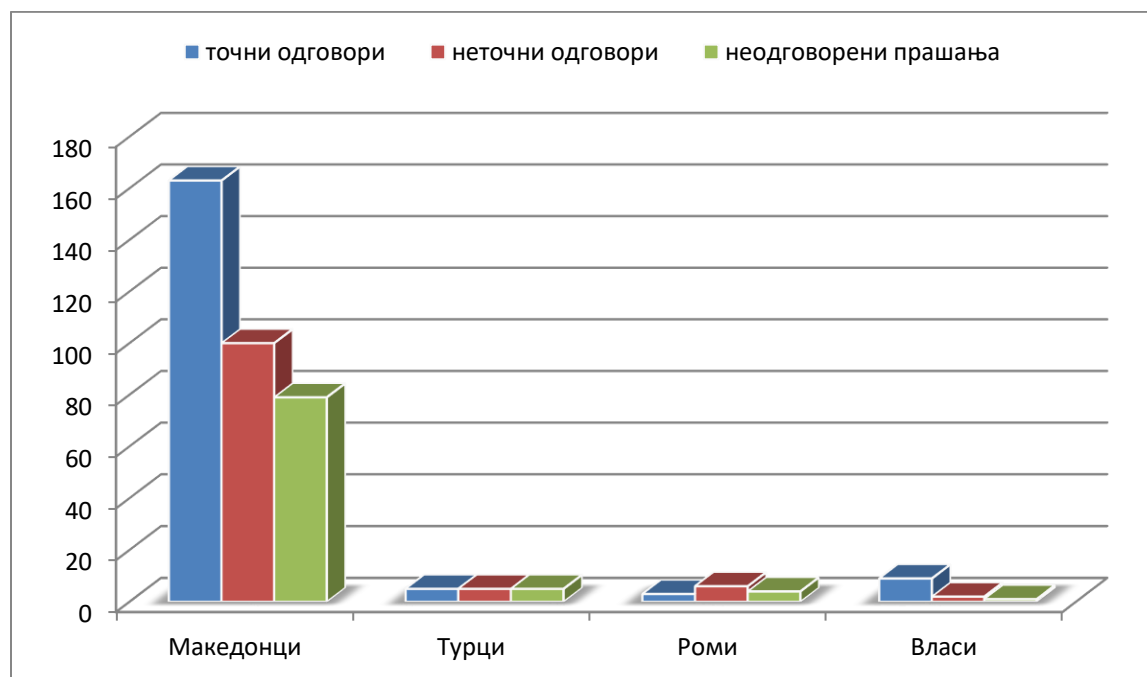
7. На линијата напишете ги броевите со **приближна бројност** од дадените броеви: **два-три, четири, пет-шест, деветнаесет, седум-осум, дванаесет, осум-деветстотини, триесет и шест.**
-
-

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
приближна бројност	180	113	89

II. Графикон според националноста на учениците:

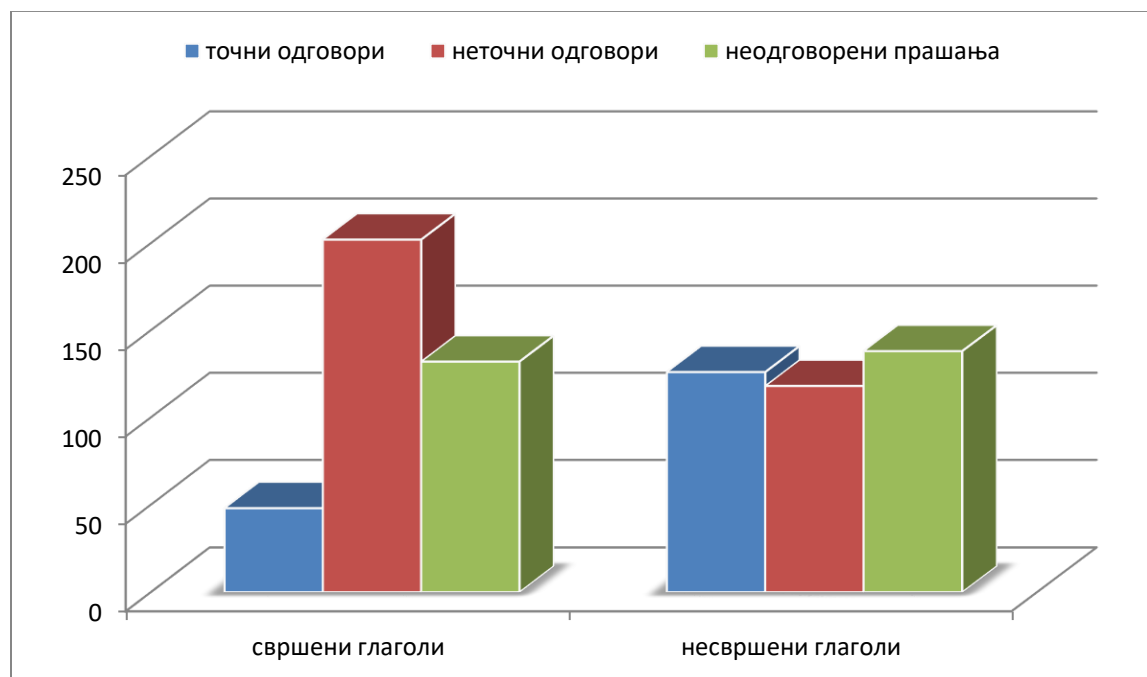
	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	163	100	79

Турци	5	5	5
Роми	3	6	4
Власи	9	2	1

8. Следните глаголи распределете ги во низата во која припаѓаат: **реди, роди, затвори, пали, падне, работи, оди, купи, појде, чита.**

свршени глаголи	
несвршени глаголи	

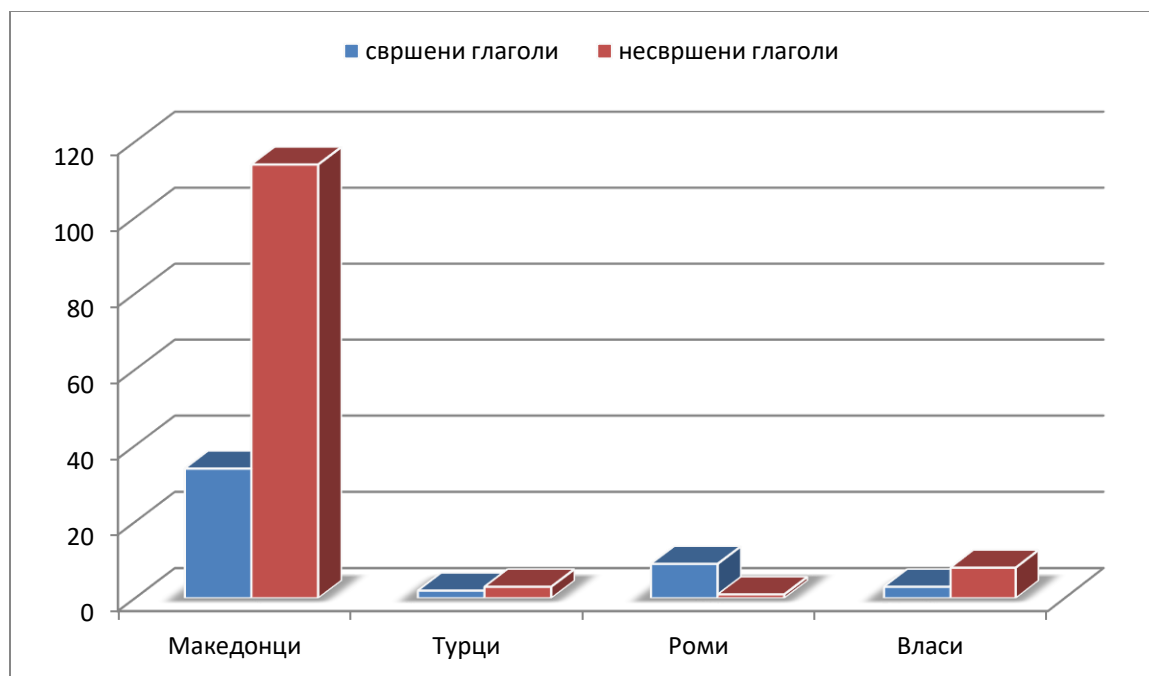
I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
свршени глаголи	48	202	132
несвршени глаголи	126	118	138

II. Графикон⁴⁷ според националноста на учениците:

⁴⁷Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

	свршени глаголи	несвршени глаголи
Македонци	34	114
Турци	2	3
Роми	9	1
Власи	3	8

9. Заокружете го **свршениот** глагол:

а) мисли

б) појде

в) се нервира

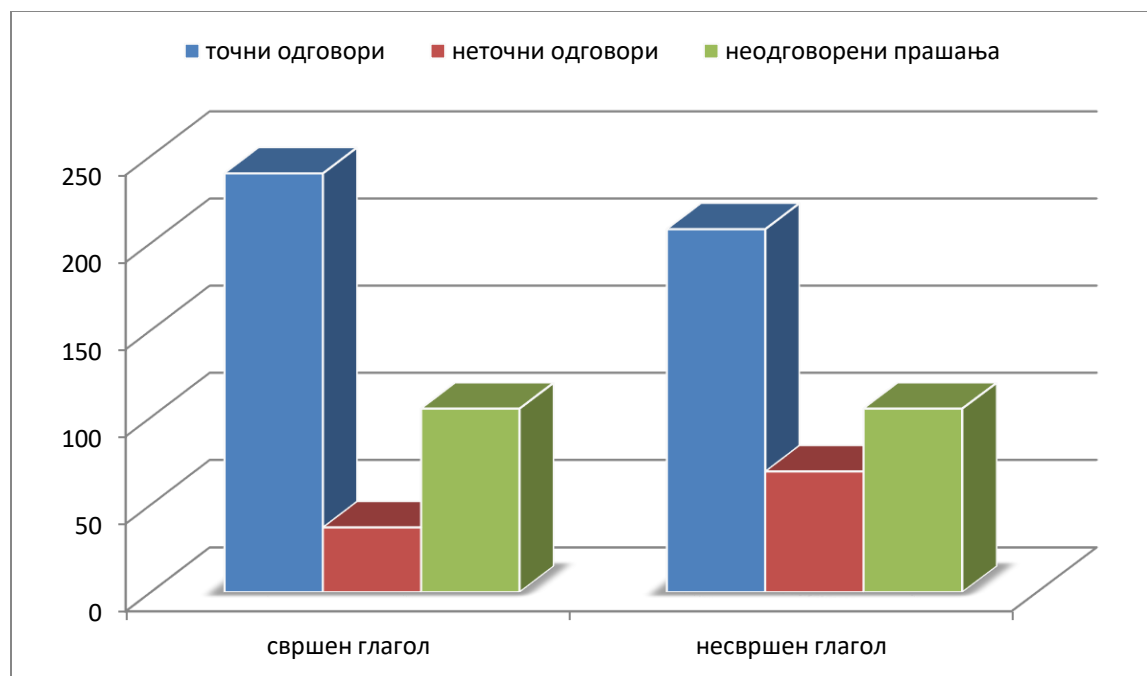
Заокружете го **несвршениот** глагол:

а) стави

б) нарача

в) оди

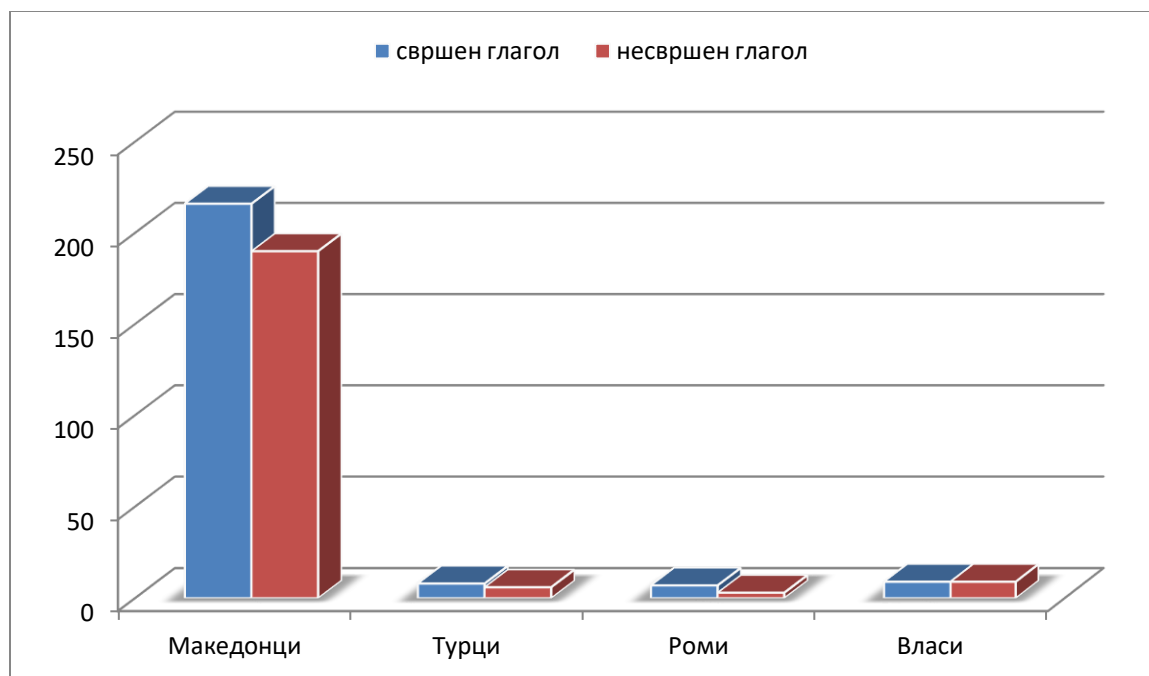
I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
свршен глагол	240	37	105
несвршен глагол	208	69	105

II. Графикон⁴⁸ според националноста на учениците:

⁴⁸Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

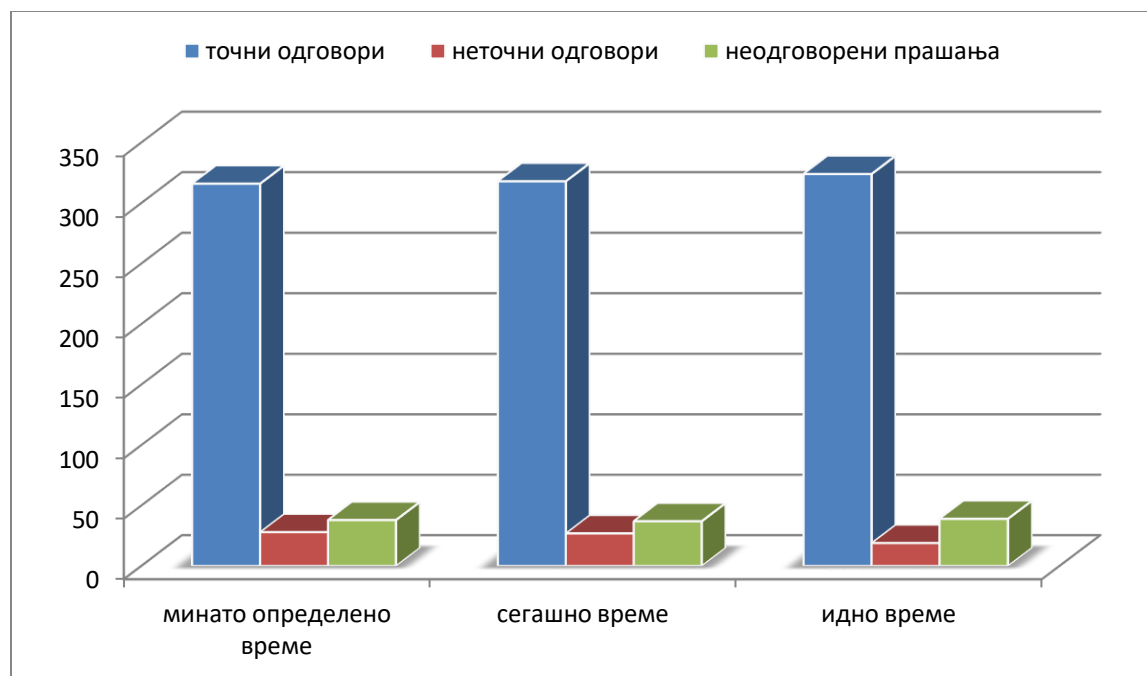

	свршен глагол	несвршен глагол
Македонци	216	190
Турци	8	6
Роми	7	3
Власи	9	9

10. Напишете ја формата на глаголот и за другите две времиња.

минато определено време	сегашно време	идно време
		ќе трчаме
читавме		
	гледаме	
		ќе пишуваме
пеевме		

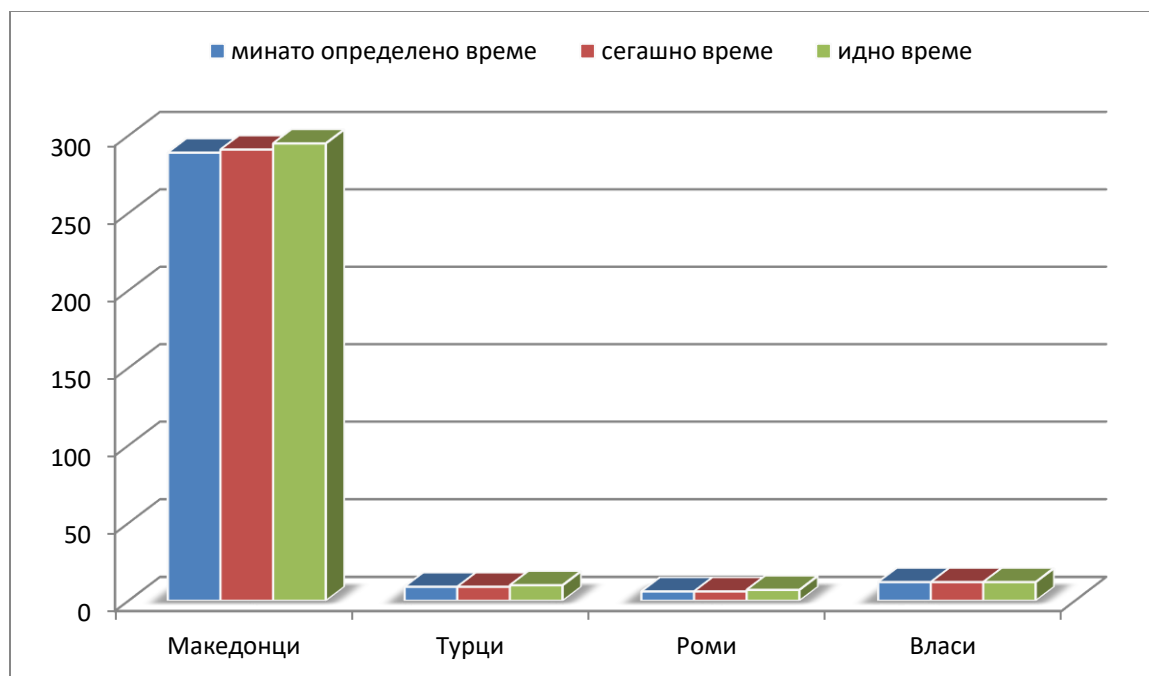
I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
минато определено време	316	28	38
сегашно време	318	27	37
идно време	324	19	39

II. Графикон⁴⁹ според националноста на учениците:

⁴⁹Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

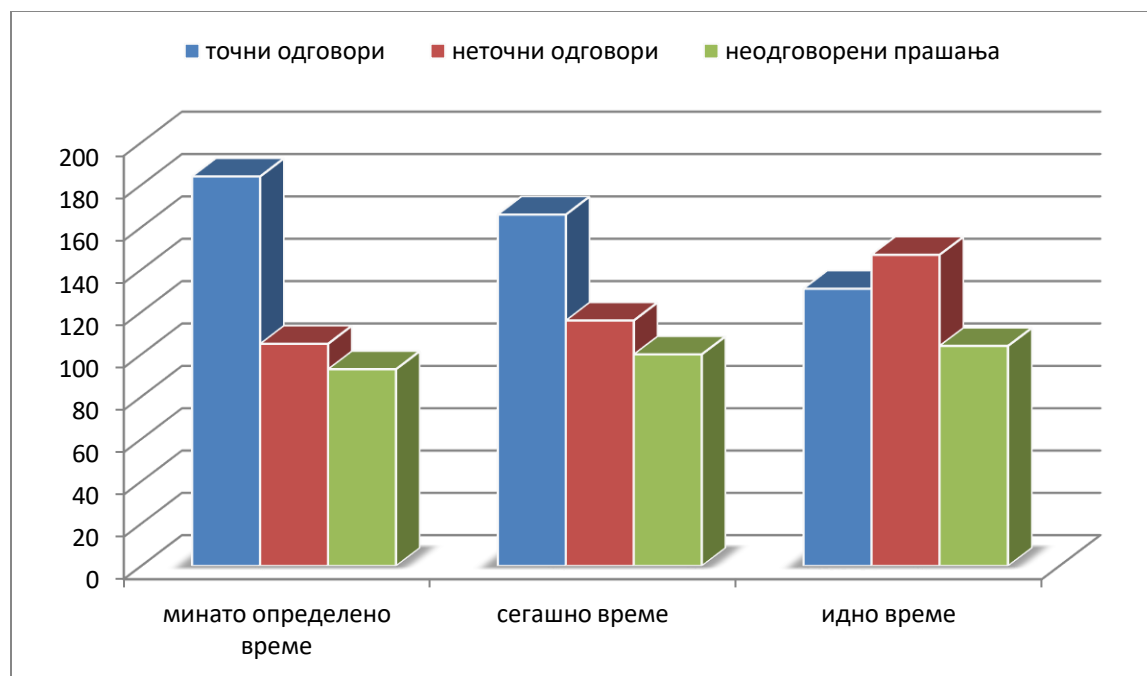
	минато определено време	сегашно време	идно време
Македонци	289	291	295
Турци	9	9	10
Роми	6	6	7
Власи	12	12	12

11. Глаголите од следниве реченици распределете ги во табелата:

- Цело време мислев како ќе патувам до Охрид.
- Нарачавме и јадење за да не чекаме премногу.
- Сонцето сирка од зад облаците, но повторно ќе се скрие.

минато определено време	
сегашно време	
идно време	

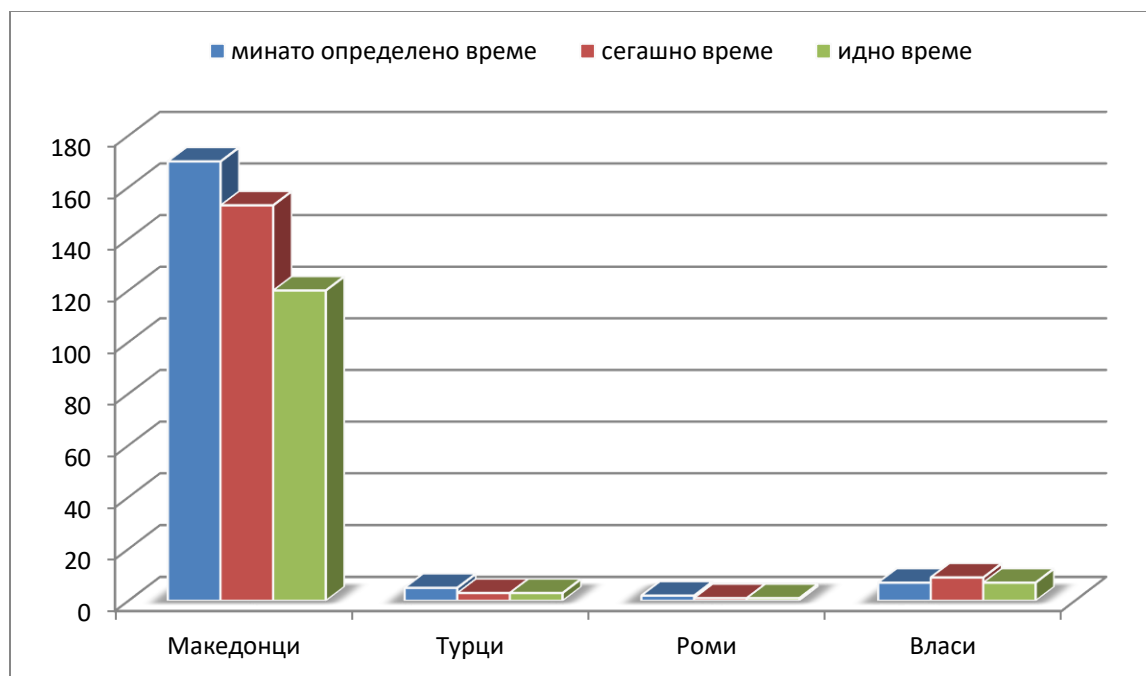
I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
минато определено време	184	105	93
сегашно време	166	116	100
идно време	131	147	104

II. Графикон⁵⁰ според националноста на учениците:

⁵⁰Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

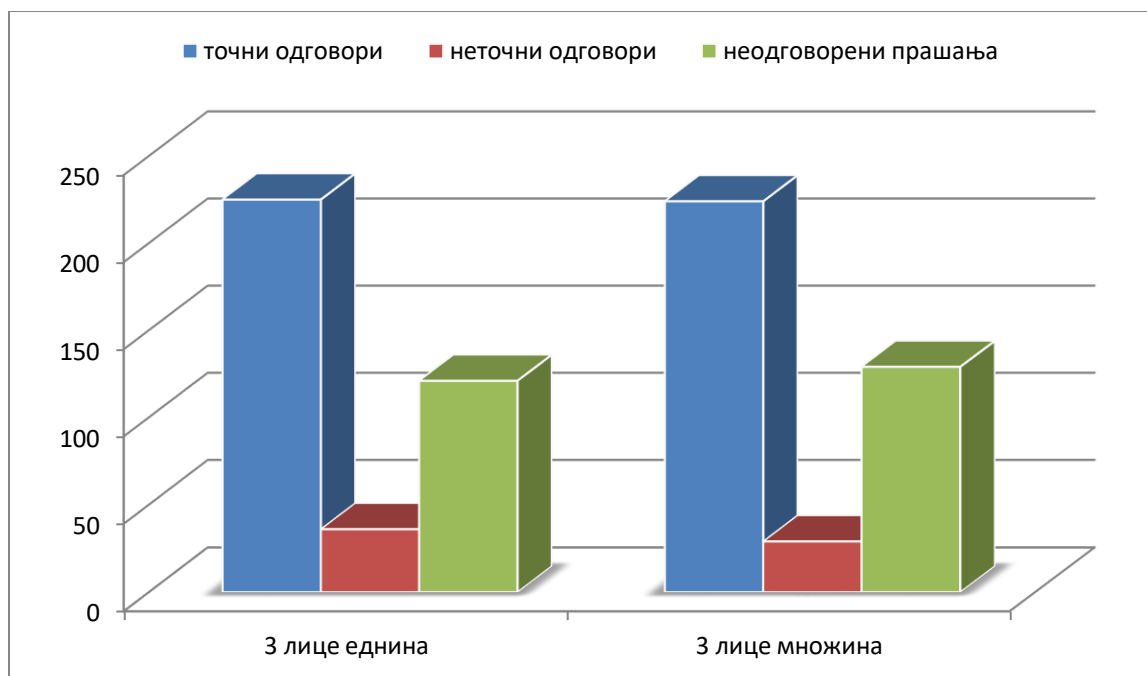
	минато определено време	сегашно време	идно време
Македонци	170	153	120
Турци	5	3	3
Роми	2	1	1
Власи	7	9	7

12. Менувајте го глаголот **мисли** според барањата:

	3 лице еднина	3 лице множина
минато определено време		
сегашно време		
идно време		

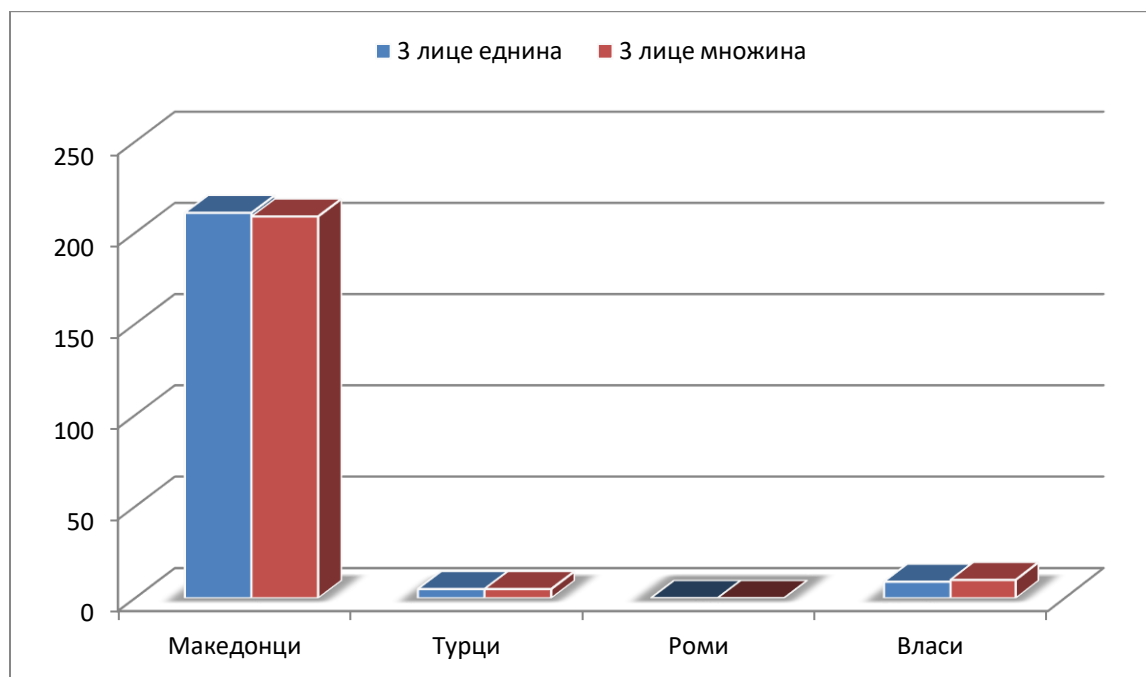
I. Графикон според дадените одговори:

Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
3 лице еднина	225	36	121
3 лице множина	224	29	129

II. Графикон⁵¹ според националноста на учениците:

	3 лице еднина	3 лице множина
Македонци	211	209
Турци	5	5
Роми	0	0
Власи	9	10

Од графиконското претставување визуелно можат да се видат точните и неточните одговори и neodговорените прашања дадени од учениците од седмо одделение во Штипско. Графиконите за секоја вежба одделно, а во нив, за секое барање од вежба одделно, можат да се видат во третиот прилог (Прилог 3). Од графиконите може да се издвои следново:

- Во првата вежба во која се бара да се распределат именките од речениците според родот на кој му припаѓаат, најголем број неточни одговори има кај именките од м.р. (266) кои се должат главно на испуштање на именката **восхит**, која во некои од тестовите беше определена и како именка од ж.р. Додека, најголем број точни одговори има кај именките од ср.р. (232). За

⁵¹Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

оваа вежба треба да се спомене дека личната замена **тој** (за м.р.) која се среќава во реченицата под б) *Тој како личност предизвикуваше восхит*, во некои тестовите е определена како именка од м.р. Како што е познато од *Граматиката* на Бл. Конески (Конески, 2004, стр. 215 - 216), именките од м.р. во најголем број завршуваат на консонант, односно немаат наставка во основната форма. Помал број завршуваат на вокалите *-а*, *-о* и *-е*. Според авторот (Конески, 2004, стр. 217), постои колебање во родот кај именките со завршок *-ст*, кој е доволно изразит белег за женскиот род. Колебањето е почесто кај именките од ж.р. што завршуваат на еден консонант (*плот – плотта*, *заповед – заповедта*). Во нашиот случај со именката *восхит* можеби се јавило родово колебање во одреден број тестови, иако, како што цитира Маленко (Маленко, 2012, стр. 122), именките што завршуваат на согласка главно се од м.р., нивниот род почнале да го примаат и именките од ж.р. на согласка;

- Во втората вежба во која се бара да се напишат множинските форми од дадените именки, притоа внимавајќи и на исклучоците ги добивме следниве резултати: 244 неточни одговори, 136 точни одговори и 2 неодговорени прашања. Од вежбата ќе ги издвоиме следниве неправилни множински форми напишани од тестираните ученици: множина од **брат** – *братови*, *братеви*, *братевци*; од **уво** – *уви*, *увоит*, *увиња*; од **оган** – *огни*, *огани*, па дури и *органи*; од **двор** – *дворци*, *двора*, *дворо*; од **рака/ нога** – *раки*, *раката/ ноги*, *ноган* (наспроти штипското *р'аци* – *н'ози* (сп. Маленко, 2012, стр. 121)); множина од **леб** – *леба* (за обична множина), *леби*. Во врска со наставката *-а* ќе споменеме дека се јавува како наставка-синоним или дури наставка-дублет на *-и*. Таа служи пред сè за образување на т.н. *избројана множина* (Чундева, *Македонски јазик*, 1987 – 1988, стр. 179). Цитирајќи го Конески, авторката споменува дека избројаната множина не изразува никакво посебно бројно значење, никаков посебен поим на множественоста, туку врши служба како и обичната множина, па тие една со друга се заменуваат...; од **земја** – *земји*; од **пиле** – *пилен*, *пили*; од **скакулец** – *скакулеци*. Во врска со множината од **скакулец** ќе ја цитираме Чундева

(Чундева, *Македонски јазик*, 1987 – 1988, стр. 177): „Наставката *-и* се спојува и со повеќесложни и со едносложни основи. Таа е алтернирачка, т.е. предизвикува гласовни промени во основата или во контактната зона меѓу морфемите што се спојуваат“. Од промените што ги споменува ќе го издвоиме редувањето на вокал со фонолошка нула во суфиксот *-ец*, но само ако основата завршува на консонант, а не на консонантска група: *младинец-младинци*, *скакулец-скакулци*, но: *подлец-подлеци*, *итрец-итреци*; понатаму, множина од *дете* – *детен*, *дети*; од *цар* – *цари*; од *цвеќе* – *цвеќен*, *цвеќи*; од *село* – *сели*, *селон*; најчести јазични грешки има кај множинската форма од именката **човек** – *човекти*, *човеци*; и кај именката **број**ги сретнавме неправилните множински форми: *бројна*, *брои*, *бројови*. Со оглед на тоа што се среќаваат во нашите примери, ќе споменеме дека множинските форми *огнови*, *браќа*, *луѓе* и др. се исклучоци од вообичаениот начин на образување множина кај именките од м.р. Овде ќе ги споменеме и посебните форми: *раце*, *нозе*, *деца* (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр.165). Во статијата „Рецепција на категоријата број во јазикот на малите деца“ Красимира Илиевска (Илиевска, *XXIII Научна дискусија*, 1997, стр. 13) споменува дека кога зборуваме за образувањето на множината во јазикот на децата се судираме со проблеми сврзани со линеарна примена на законот на аналогичност. При што ги дава примерите: *ноце* - *ноциња*, но и *нога* - *ногиња*, *раче* - *рачиња*, но и *рака* - *ракиња*, по аналогичност на *коњ* - *коњи*, се среќаваат *нож* - *ножи*, *вол* - *воли*, *око* - *оки*, *уво* - *уви*;

- Во третата вежба во која се бара да се допишат соодветни придавки според барањата во дадените реченици, најголем број неточни одговори се дадени кај присвојната односна придавка (224), а, пак, најголем број точни одговори се дадени кај описната придавка (324). Во оваа вежба забележавме мешање на присвојните односни придавки со заменските придавки со присвојно значење. Како што е познато од *Опитата граматика* (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 173), со односните придавки се означува признак на предметот што не произлегува од самиот него, туку од односот со некој друг предмет, во смисла на произлез,

- припадност, намена и сл. Во нив, најголем е бројот на материјалните и на присвојните придавки (*татков, бабин, братов*). Заменските придавки, пак, можат да бидат: присвојни (*мој, твој, наши*), количествени, квалитативни, прашални, општи, неопределени и одречни;
- Четвртата вежба се состои од степенување на дадените придавки во двата степен. Во тестот се дадени следниве одговори: кај компаратив 250 точни одговори и 60 неточни, кај суперлатив 274 точни одговори и 34 неточни. И кај двете барања има и неодговорени прашања. Да се потсетиме од *Граматиката* на Конески (Бл. Конески, 2004, стр. 307), при компаративот се претполагаат две противставени страни, додека суперлативот претполага споредување меѓу повеќе од два предмета, односно од две противставени страни. Во дел од тестовите на учениците-Турци се забележува пропустот во правилното пишување на степенуваните придавки, односно отсуствува слевањето на претставките **по-** и **нај-** со придавката што се степенува, впрочем како што има забележано и Попоска во магистерскиот труд „Јазичните грешки во усвојувањето на Македонскиот јазик кај учениците од турската националност во средното образование (врз материјал од скопските средни училишта)“. Од статијата „Степенување на придавките во македонскиот и во турскиот јазик“ на Марија Леонтиќ (Леонтиќ, *Годишен зборник*, 1999, стр. 65), дозвиваме дека компарацијата (компаративот) во турскиот јазик се прави со лексемата **daha**, а суперлативот со лексемата **en**. Од наведеното станува јасно дека двете лексеми се засебни зборови и немаат функција на претставки како во македонскиот јазик (**по-**, **нај-**), иако го носат истото значење, односно со нив се изразува споредба меѓу две или повеќе лица, предмети, појави чии признаци се карактеризираат со помал, еднаков или со поголем степен;
 - Во петтата вежба во која се бара да се образува суперлатив од придавките во прикажаните реченици, во 244 тестови вежбата е одговорена точно, додека во 33 неточно и во 105 вежбата не е одговорена;

- Шестата вежба се состои од заокружување на членуваниот број. Во оваа вежба ги добивме следниве одговори: 336 точни и 9 неточни, како и 37 neodговорени прашања;
- Во седмата вежба се бара да се издвојат броевите со приближна бројност од дадените броеви. Во оваа вежба ги добивме следниве одговори: 180 точни и 113 неточни, како и 89 neodговорени прашања. Приближната бројност се искажува обично така што ќе се сврзат (и ќе се изговорот со еден акцент), два „соседни“ броја (Конески, 2004, стр. 329);
- Осмата вежба се состои од распределување на дадените глаголи (**реди, роди, затвори, пали, падне, работи, оди, купи, појде, чита**) според видот (свршен/ несвршен). Од графиконот може да се забележи дека најголем број неточни одговори се дадени во низата за свршени глаголи (202), додека во низата за несвршени глаголи се дадени најголемиот број точни одговори (126). Големиот број неточни одговори кај свршените глаголи се должи на определување на глаголите **падне** и **појде** како несвршени глаголи. Според Велјановска, Дучевска, Танушевска и Тофоска (Велјановска, Дучевска, Танушевска, Тофоска, 2007, стр. 13), со суфиксот *-не* се образуваат свршени од несвршени глаголи, што го менува значењето на мотивирачкиот глагол. Оваа наставка или само го менува видот на глаголот, образувајќи форми што значат моментно извршување на дејството или, пак, привнесува и извесна нијанса во лексичкото значење на глаголот (Бл. Конески, 2004, стр. 390). Погоре го споменавме и свршениот глагол **појде**. Според Бл. Конески (Конески, 2004, стр. 388), во неколку глаголи пред наставката *-а* во несвршениот вид се јавуваат консонантите *ќ, ѓ, њ*, наспроти *т, д, н* во свршениот (пр. *Поаѓа - појде*). Според авторот (Конески, 2004, стр. 389), историски гледано промената во консонантите настанала во допир со гласот *ј*;
- Во деветтата вежба се дадени две барања, според кои треба да се заокружи свршениот, односно несвршениот глагол од трите понудени. Кај свршениот глагол имаме 240 точни одговори, а кај несвршениот имаме 208. Во ист број тестови (105) оваа вежба остана neodговорена;

- Во десеттата вежба се бара да се напише формата на глаголот и за останатите две времиња (било да се минато определено, сегашно и идно време). Најголем број точни одговори се дадени кај идното време (324), но и кај минатото определено и кај сегашното време се дадени приближно толку точни одговори (316; 318);
- Претпоследната вежба се состои од распределување на глаголите од речениците во табелата со трите барања (минато, сегашно и идно време). Според графиконот најголем број точни одговори има кај минатото време (184), а најголем број неточни одговори има кај идното време (147). Сметаме дека дел од погрешните одговори кај идното време се должат заради заменката **сево** примерот *Сонцето сирка од зад облаците, но повторно се скрие* која стои меѓу честичката **ќе** и глаголот и служи за образување на повратни глаголи. Според *Опитата граматика* (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 185), повратни се глаголите што одат со кратката повратна замена **се**: *се мијам, се облекувам*. Тие искажуваат дејство со ист вршител и подносител или, пак, станува збор за дејство што е во опфатот на вршителот;
- Во последната вежба се бара да се менува глаголот **мисли** според 3 лице еднина и множина, како и според минато определено, сегашно и идно време. Во оваа вежба според графиконот ги добивме следниве одговори: 225 точни одговори кај 3л.ед. и 224 кај 3л.мн., 36 неточни одговори кај 3л.ед. и 29 кај 3л.мн. и 121 неодговорено прашање кај 3л.ед. и 129 неодговорени прашања кај 3л.мн.

7.1.3.

ИСТРАЖУВАЊЕ СПРОВЕДЕНО ВО VIII ОДДЕЛЕНИЕ

1. Од наставните програми по предметот Македонски јазик за VIII одделение

Според наставните програми по предметот Македонски јазик преземени од Бирото за развој на образованието⁵², во однос на менливите зборови, учениците во VIII одделение главно го усвојуваат глаголскиот систем на македонскиот јазик, како што се на пример именките образувани од глаголи, придавките образувани од глаголи, но и простите глаголски форми.

Така, во програмското подрачје *Јазикод* наставната програма по Македонски јазик за VIII одделение⁵³, во однос на менливите зборови се среќаваме со следниве содржини:

- *именки*: образувани од глаголи;
- *глаголи*: безлични глаголи, нелични глаголски форми: л-форма; прости глаголски форми (временски), сегашно време, минато определено несвршено време, минато определено свршено време, заповеден начин;
- *придавки*: образувани од глаголи;

Во прилог е даден и извадок од наставната програма:

	Морфологија		
- Да ги препознава и правилно да ги употребува граматичките категории кај глаголите; - да разликува безлични, лични и нелични глаголски форми и правилно да ги употребува;	Безлични глаголи Нелични глаголски форми: л-форма, глаголска именка, глаголска придавка и глаголски прилог	Глаголски форми: безлични, лични и нелични	Вежби за препознавање на граматичките категории кај глаголите. Примери за препознавање безлични, лични и нелични глаголски форми Вежби со глаголи каде што ќе се менува формата на глаголот во различни безлични форми.
- да се запознава со неличните глаголски форми (л-формата, глаголската придавка, глаголската именка и глаголскиот прилог), да ги разликува и правилно да ги употребува.			
- Да ги разликува простите(временски, начински и нелични) и сложените глаголски форми; - да ги знае простите глаголски форми, правилно да ги употребува; - да прави разлика меѓу дејства во сегашноста во споредба со минати засведочени дејства (свршени и несвршени).	Прости глаголски форми (временски) Сегашно време Минато определено несвршено време Минато определено свршено време Заповеден начин	Граматичка категорија време Сегашно време (презент) Минато определено несвршено време (имперфект) Минато определено свршено време (аорист) Заповеден начин (императив)	Вежби од соодветно избрани текстови каде ќе се изврши трансформација на глаголи од сегашно во минато определено свршено и обратно. Самостоен избор на текстови каде се употребени прости глаголски форми (временски и начински). Составување текст каде што ќе се раскаже за минати засведочени дејства (свршени и несвршени).

⁵²<http://bro.gov.mk/?q=osnovno-obrazovanie>, пристапно на 31.1.2018 година.

⁵³<http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/VIII%20oddelenie/Microsoft%20Word%20-%20makedonski%20jazik.pdf>, пристапно на 31.1.2018 година.

2. Учебниците по Македонски јазик за VIII одделение

Како што е дадено на официјалната интернет-страница⁵⁴ за нарачка на учебници за предметите во основното и во средното образование, воспоставена од Министерството за образование и наука на Р Македонија, во осмо одделение по предметот Македонски јазик може да се работи според три учебника⁵⁵. Првиот понуден учебник е учебникот *Македонски јазик за VII одделение за основно образование*⁵⁶ од Снежана Велкова и од Соња Јовановска⁵⁷. Вториот учебник е учебникот *Македонски јазик за VII одделение за осумгодишно основно образование*⁵⁸ од Стојка Бојковска, Гордана Алексова, Димитар Пандев и од Косара Гочкова⁵⁹ и третиот учебник е учебникот *Македонски јазик за седмо одделение за осумгодишно основно образование*⁶⁰ од Томе Богдановски⁶¹.

На истата интернет-страница се понудени уште два учебника по Македонски јазик наменети за учениците од другите заедници во Македонија што не се мнозинство во земјата и на кои македонскиот јазик не им е мајчин, а, сепак, имаат можност да следат настава на мајчиниот јазик. Тоа се учебниците: *Македонски јазик за учениците од другите заедници* од Нада Николовска и од Милица Петрушевска и *Македонски јазик за учениците од другите заедници* од Косара Гочкова.

Поради ситуационите околности на терен во Штип и во Штипско не постојат „чисти“ паралелки во осмо одделение за учениците од другите заедници, оттука произлегува дека во наставата по Македонски јазик се работи со првите три учебника, од каде што преземавме дел од вежбите за составување на анонимниот тест по Македонски јазик за VIII одделение за кој ќе стане збор подолу.

⁵⁴<http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/>, пристапно на 31.1.2018 година.

⁵⁵Во моментот по предметот Македонски јазик за учениците на другите заедници за одредено одделение или година (VII, VIII) може да има по два или повеќе учебници. Причината ја наоѓаме во тоа што сè уште се актуелни учебници сработени според старите наставни програми, а се користат и учебниците сработени според (новите) наставните програми за деветгодишното основно образование. Учебниците се сработуваат откако наставните програми ќе бидат официјализирани (Алексова, 2009, стр. 33).

⁵⁶http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/makedonski_jazik_7_sv.pdf, пристапно на 31.1.2018 година.

⁵⁷ Велкова, Сн., Јовановска, С. *Македонски јазик за VII одделение за основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

⁵⁸http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/makedonski_jazik_7_sb.pdf, пристапно на 31.1.2018 година.

⁵⁹ Бојковска, Ст., Алексова, Г., Пандев, Д., Гочкова, К. 2009. *Македонски јазик за VII одделение за осумгодишно основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

⁶⁰http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/makedonski_jazik_7_tb.pdf, пристапно на 31.1.2018 година.

⁶¹ Богдановски, Т. *Македонски јазик за седмо одделение за осумгодишно основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

Овде накусо ќе направиме преглед на наставните теми поврзани со менливите зборови и со нивните граматички особености, а кои се предвидени да се усвојат во осмо одделение од споменатите три учебника по Македонски јазик.

Така, според учебникот *Македонски јазик за VII одделение за основно образование* од Снежана Велкова и од Соња Јовановска (Велкова, Јовановска, стр. 16), во делот *Морфологија* најпрвин се дадени белешки за потсетување за граматичките категории кај глаголите (*лице, број и време*), коишто е предвидено да се усвојат во седмото одделение, а потоа се преминува со запознавање со новата наставна содржина *безличните глаголи*. Учебникот е збогатен со примери и со вежби за безличните глаголи. Понатаму, авторките (Велкова, Јовановска, стр. 18) пишуваат за *неличните глаголски форми*, односно за *глаголската л-форма, глаголскиот прилог, глаголската именка* и за *глаголската придавка*. Во однос на *глаголската л-форма* (Велкова, Јовановска, стр. 18) се споменува дека формата разликува *род* и *број* и се образува од двата вида глаголи. За глаголскиот прилог (Велкова, Јовановска, стр. 20) се споменува дека е неменлива глаголска форма која се образува со наставката **-јќи** додадена на несвршени глаголи, а во реченица оди со глагол во лична глаголска форма и ист подмет. *Глаголската именка*, пак, според учебникот (Велкова, Јовановска, стр. 20) се образува со несвршени глаголи со наставката **-ње**, поретко и со наставката **-ние**. Во среден род, имаат еднина и множина и се членуваат. За *глаголската придавка* (Велкова, Јовановска, стр. 20) се споменува дека се однесува исто како и придавката од аспект на родот, бројот и на определеноста. Учебникот е збогатен со мноштво примери и вежби за новоусвоените знаења. Потоа, во учебникот (Велкова, Јовановска, стр. 21) се застапени *простите* и *сложените глаголски форми* каде што е наведено дека простите ги сочинуваат еден глаголски збор, а сложените ги сочинуваат честичка или помошен глагол и проста глаголска форма. Во учебникот авторките (Велкова, Јовановска, стр. 23) го разгледуваат *сегашното време (презент), минато определеното несвршено и свршено време (имперфект и аорист)*, разгледувајќи ги низ примери и проверувајќи го знаењето низ поголем број вежби. Во овој дел се споменуваат наставките за образување на глаголските форми и нивното значење и употреба. Авторките (Велкова, Јовановска, стр. 28) го прикажуваат и *заповедниот начин (императивот)*, пишувајќи за директната и за индиректната заповед и начинот на нивното образување. И *императивот* е поткрепен со мноштво вежби за проверка на знаењето.

Во вториот учебник *Македонски јазик за VII одделение за осумгодишно основно образование* од Стојка Бојковска, Гордана Алексова, Димитар Пандев и од Косара Гочкова, согласно и според наставната програма по Македонски јазик за осмо одделение се дадени истите граматички содржини што ги разгледуваме погоре по истиот редослед. Во учебникот (Бојковска, Алексова, Пандев и Гочкова, 2009, стр. 14) се споменува дека, најсложена зборовна група во македонскиот јазик се *глаголите*, коишто разликуваат повеќе граматички значења (граматички категории) и повеќе посебни форми. Авторите споменуваат дека разликуваме *лични* и *безлични глаголи* според категоријата *лице*, а потоа го поткрепуваат напишаното со поголем број примери и вежби. За *неличните глаголски форми* споменуваат дека тоа се глаголски форми што не се менуваат по лице (Бојковска, Алексова, Пандев и Гочкова, 2009, стр. 17). Неличните глаголски форми можат да се препознаат според карактеристичните наставки и карактеристичното значење со кое се доближуваат до другите зборовни групи. Понатаму се разгледани *глаголската л-форма*, *глаголскиот прилог*, *глаголската именка* и *глаголската придавка*, како и начинот на нивното образување. Во учебникот, авторите даваат голем број вежби за неличните глаголски форми. *Сегашното време* е опишано како проста глаголска форма, а неговите форми најчесто ги употребуваме при претставување настани што се одвиваат во моментот на зборувањето (Бојковска, Алексова, Пандев и Гочкова, 2009, стр. 21). Во учебникот, *имперфектот* и *аористот* се разгледани поединечно, а пристапот за препознавање на нивните глаголски форми се врши главно преку текстови. Потоа се дадени и примери и вежби за новоусвоените глаголски времиња. Во врска со образувањето на формите на *императивот* во учебникот се споменува дека тргнуваме од општиот дел (основата) на глаголот, како и од самогласката на основата на глаголот (Бојковска, Алексова, Пандев и Гочкова, 2009, стр. 31). И за него, како и за останатите споменати граматички особености се дадени голем број примери и вежби.

Третиот понуден учебник по Македонски јазик за осмо одделение е учебникот *Македонски јазик за седмо одделение за осумгодишно основно образование* од Томе Богдановски. Во него, како и во претходно споменатите два учебника најпрвин накусо се разгледани *безличните глаголски форми* за кои се дадени вежби и задачи (Богдановски, стр. 12). Од делот за *неличните глаголски форми*, пак, ќе издвоиме дека авторот (Богдановски, стр. 13) ги разгледува *глаголската л-форма*, *глаголскиот прилог*,

глаголската именка и глаголската придавка, посочувајќи со кои наставки се образуваат и кое е нивното значење како нелични глаголски форми. За *простите глаголски форми*, авторот (Богдановски, стр. 17) споменува дека се составени од еден глаголски збор во различни форми. При што ги наведува сите прости глаголски форми во македонскиот стандарден јазик, а потоа преминува кон разгледување на *сегашното време*. Покрај граматичкото објаснување за презентот, авторот (Богдановски, стр. 17) прикажува и вежба со која би се проверило новоусвоеното знаење. На истиот начин се претставени и *имперфектот* и *аористот*, каде што е дадена и текстуална вежба во која треба да се издвојат глаголските форми за споменатите глаголски времиња (Богдановски, стр. 18 – 19). За *императивот*, авторот (Богдановски, стр. 20) наведува: „кога со глаголот се изразува заповед, молба или наредба тогаш се употребуваат формите на *заповеден начин*“. Авторот ги разгледува директната и индиректната заповед нудејќи и примери за нивното образување.

3. Анонимен тест по Македонски јазик за VIII одделение

Анонимниот тест по Македонски јазик за VIII одделение го сочинуваат 12 вежби поврзани со граматичките особености кај менливите зборови кои треба да се усвојат во осмо одделение. Тестот е даден во прилог (Прилог 1).

Прилог 1

АНОНИМЕН ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА VIII ОДДЕЛЕНИЕ

Училиште _____

Одделение _____

Националност _____

Мајчин јазик _____

Слушам настава на македонски јазик од _____ одделение.

Датум _____

1. Заокружете ги глаголските л-форми во следниот извадок од „Итар Пејо“ од Стале

Попов:

„Пошол Пејо една сабота на Пазар во Прилеп со своите Мариовци и излегол в чаршија да се прошета и да ја разгледа. Се запрел пред една гостилница: вриеле тенџерињата со разни манџи. Му потекле слинки од убавата миризба, ама немал парички да влезе да повечера. Затоа си извадил од торбата едно парче лебец и отишол кај тенџерињата и почнал да си го топи лебецот на пареата што излегувала од нив, па така поомекнат почнал да си грицка од него.“

2. Заокружете ги глаголите и претворете ги во глаголски л-форми.

а) Гордана шиеше убаво. _____

б) Тие тргнаа кон нас. _____

в) Шетаа покрај кејот. _____

г) Снегот ги изненади сите. _____

д) Таа трчаше најбрзо. _____

ѓ) Борче ја купи книгата. _____

3. Заокружете ги глаголските придавки од следните примери:

а) Децата останаа замолчени, неми.

б) Раде е нешто замислен, нешто му трепери во душата.

в) Стојам така и гледам: отспроти, пред малечката куќичка, на камен, стои едно дете, налактено, замислено.

г) Томи беше воодушевен од предлогот и веднаш слезе од оградата.

д) Пипи и понатаму гледаше замислено пред себе, занасена со своите мисли.

4. Заокружете ги **глаголските именки** во следниот извадок „Марта“ од Горјан Петревски:

– Како помина в училиште, Марта? – праша мајката.

– Како и секој ден, мамо – рамнодушно ѝ одврати. – Ништо ново не се случува.

– А што треба да се случи?

– Толку е еднолично... Предавање и испрашување, оценки од еден до пет, знаење и незнаење... Така секој ден.

5. Образувајте **глаголски именки, глаголски придавки и глаголски прилози** од глаголите:

глаголи	глаголски именки	глаголски придавки	глаголски прилози
шепоти			
купува			
мие			
учи			

6. Напишете ја формата за **3 лице множина, сегашно време** од глаголите:

глаголи	3 лице множина, сегашно време
чита	
свири	
спије	

7. Заокружете ги глаголите во **сегашно време**:

а) Сега јадеме пица, а потоа ќе учиме.

б) Стефан доаѓа наваму, а Никола беше на тренинг, нема да дојде.

в) Слушав музика, сега гледам телевизија.

8. Заокружете ги формите за **минато определено несвршено време** во следните примери од „Спомени со Споменка“ од Горјан Петревски.

а) Деновите минуваа. И летото со нив. Него ми го исполнуваа писмата од Споменка. Ги добивав и враќав одговори. А и фудбалот. Игравме преку цело лето.

б) Долго разговаравме со новите другари.

в) Редовно ми испраќаа пари за интернатот.

9. Заокружете ги формите за **минато определено свршено време** во следните примери од „Спомени со Споменка“ од Горјан Петревски.

а) Неколку дена поминаа од разделбата со Споменка.

б) И ненадејно се потсетив и на оној далечен ден кога првпат заодев в училиште.

в) Набргу се најдов долу.

г) Една саботна вечер, со Душица и Ирена отидовме в град.

10. Образувајте форми за **заповеден начин** од прикажаните глаголи:

глаголи	заповеден начин
чува, качува, вика	
шије, крие, чуе	
сече, јаде, погледне	
плови, седи, објасни	
стои, спои, освои	

11. Образувајте **заповеден начин** од прикажаните глаголи:

глаголи	2 лице еднина	2 лице множина
стои		
пее		
трча		
јаде		
молчи		

12. Менувајте го глаголот **слуша** во форма за **3 лице еднина**:

	3 лице еднина
сегашно време	
минато определено несвршено време	
минато определено свршено време	
заповеден начин	
глаголска л-форма	
глаголска придавка	
глаголска именка	

Во вториот прилог (Прилог 2) ќе биде даден тестот со дополнети информации за изворот на вежбите (од која литература се преземени делумно или целосно или, пак, се правени врз основа на вежба), односно дали се наменски составени, како и бараните одговори за секое прашање по вежба одделно.

Прилог 2

АНОНИМЕН ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА VIII ОДДЕЛЕНИЕ

(Со точните одговори и со изворот на вежбите)

1. Заокружете ги глаголските л-форми во следниот извадок од „Итар Пејо“ од Стале Попов:

Пошол Пејо една сабота на Пазар во Прилеп со своите Мариовци и излегол в чаршија да се прошета и да ја разгледа. Се запрел пред една гостилница: вриеле тенџерињата со разни манџи. Му потекле слинки од убавата миризба, ама немал парички да влезе да повечера. Затоа си извадил од торбата едно парче лебец и отишол кај тенџерињата и почнал да си го топи лебецот на пареата што излегувала од нив, па така поомекнат почнал да си грицка од него.

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VII одделение за осумгодишно основно образование од Стојка Бојковска, Гордана Алексова, Димитар Пандев и од Косара Гочкова (Бојковска, Алексова, Пандев, Гочкова, 2009, стр. 17).

Оригинална вежба: Издвој ги глаголските л-форми во следниот извадок од „Итар Пејо“ од Стале Попов:

Пошол Пејо една сабота на Пазар во Прилеп со своите Мариовци и излегол в чаршија да се прошета и да ја разгледа. Се запрел пред една гостилница: вриеле тенџерињата со разни манџи. Му потекле слинки од убавата миризба, ама немал парички да влезе да повечера. Затоа си извадил од торбата едно парче лебец и отишол кај тенџерињата и почнал да си го топи лебецот на пареата што излегувала од нив, па така поомекнат почнал да си грицка од него.

2. Заокружете ги глаголите и претворете ги во **глаголски л-форми**.

- а) Гордана шиеше убаво. *шиела*
- б) Тие тргнаа кон нас. *тргнале*
- в) Шетаа покрај кејот. *шетале*
- г) Снегот ги изненади сите. *изненадил*
- д) Таа трчаше најбрзо. *трчала*
- ѓ) Борче ја купи книгата. *Купил*

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VII одделение заосновно образование од Снежана Велкова и од Соња Јовановска (Велкова, Јовановска, стр. 19).

Оригинална вежба: Претворете ги личните глаголски форми во речениците во л-глаголски форми.

- Гордана шиеше убаво.
- Тие тргнаа кон нас.
- Шетаа покрај кејот
- Снегот ги изненади сите.
- Таа трчаше најбрзо
- Борче ја купи книгата.

3. Заокружете ги **глаголските придавки** од следните примери:

- а) Децата останаа замолчени, неми.

б) Раде е нешто замислен, нешто му трепери во душата. (Б. Смаќовски, „Големи и мали“).

в) Стојам така и гледам: отспроти, пред малечката куќичка, на камен, стои едно дете, налактено, замислено.

г) Томи беше воодушевен од предлогот и веднаш слезе од оградата.

д) Пипи и понатаму гледаше замислено пред себе, занасена со своите мисли. (А. Линдгрен, „Пипи – долгиот чорап“).

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VII одделение за осумгодишно основно образование од Стојка Бојковска, Гордана Алексова, Димитар Пандев и од Косара Гочкова (Бојковска, Алексова, Пандев, Гочкова, 2009, стр. 18).

Оригинална вежба: Издвој ги глаголските придавки од следните примери:

1. а. *Децата останаа замолчени, неми.*

б. *Раде е нешто замислен, нешто му трепери во душата. (Б. Смаќовски, „Големи и мали“).*

в. *Стојам така и гледам: отспроти, пред малечката куќичка, на камен, стои едно дете, налактено, замислено.*

2. а. *Томи беше воодушевен од предлогот и веднаш слезе од оградата.*

б. *Пипи и понатаму гледаше замислено пред себе, занасена со своите мисли. (А. Линдгрен, „Пипи – долгиот чорап“).*

4. Заокружете ги **глаголските именки** во следниот извадок од „Марта“ од Горјан Петревски:

– Како помина в училиште, Марта? – праша мајката.

– Како и секој ден, мамо – рамнодушно ѝ одврати. – Ништо ново не се случува.

– А што треба да се случи?

– Толку е еднолично... Предавање и испрашување, оценки од еден до пет, знаење и незнаење... Така секој ден.

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VII одделение за осумгодишно основно образование од Стојка Бојковска, Гордана Алексова,

Димитар Пандев и од Косара Гочкова (Бојковска, Алексова, Пандев, Гочкова, 2009, стр. 19).

Оригинална вежба: Препознај ги глаголските именки во следниот дел од „Марта“ од Горјан Петревски:

– *Како помина в училиште, Марта? – праша мајката.*

– *Како и секој ден, мамо – рамнодушно ѝ одврати. – Ништо ново не се случува.*

– *А што треба да се случи?*

– *Толку е еднолично... Предавање и испрашување, оценки од еден до пет, знаење и незнаење... Така секој ден.*

5. Образувајте глаголски именки, глаголски придавки и глаголски прилози од глаголите:

глаголи	глаголски именки	глаголски придавки	глаголски прилози
шепоти	<i>шепотење</i>	<i>шепотен</i>	<i>шепотејќи</i>
купува	<i>купување</i>	<i>купуван</i>	<i>купувајќи</i>
мие	<i>миење</i>	<i>миен</i>	<i>миејќи</i>
учи	<i>учење</i>	<i>учен</i>	<i>учејќи</i>

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VII одделение заосновно образование од Снежана Велкова и од Соња Јовановска (Велкова, Јовановска, стр. 21)

Оригинална вежба: Образувајте глаголски именки, глаголски придавки и глаголски прилози од глаголите: шепоти, купува, учи, снима и седи.

(Пример: свони, свонење, свонето, свонејќи)

6. Напишете ја формата за **3 лице множина, сегашно време** од прикажаните глаголи:

глаголи	3 лице множина, сегашно време
чита	<i>читаат</i>
свири	<i>свират</i>
спије	<i>спијат</i>

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за седмо одделение осумгодишноосновно образование од Томе Богдановски (Богдановски, стр. 17).

Оригинална вежба: Следниве глаголи: читаат, свират и спијат, се дадени во трето лице множина. Определи ја формата за трето лице еднина и препознај ја групата на глаголот.

Пример: читаат – чита, глагол од **а**-група.

7. Заокружете ги глаголите во **сегашно време**:

а) Сега јадеме пица, а потоа ќе учиме.

б) Стефан доаѓа наваму, а Никола беше на тренинг, не верувам дека ќе дојде.

в) Слушав музика, сега гледам телевизија.

Наменски составена вежба.

8. Заокружете ги формите за **минато определено несвршено време** во следните примери од „Спомени со Споменка“ од Горјан Петревски.

а) Деновите минуваа. И летото со нив. Него ми го исполнуваа писмата од Споменка. Ги добивав и враќав одговори. А и фудбалот. Игравме преку цело лето.

б) Долго разговаравме со новите другари.

в) Редовно ми испраќаа пари за интернатот.

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VII одделение за осумгодишно основно образование од Стојка Бојковска, Гордана Алексова, Димитар Пандев и од Косара Гочкова (Бојковска, Алексова, Пандев, Гочкова, 2009, стр. 27).

Оригинална вежба: Препознај го одвивањето на дејствата искажано со минато определено несвршено време во следните примери од „Спомени со Споменка“ од Горјан Петревски. Со кои зборови дополнително е нагласено нивното времетраење:

а) Деновите минуваа. И летото со нив. Него ми го исполнуваа писмата од Споменка. Ги добивав и враќав одговори. А и фудбалот. Игравме преку цело лето.

б) Долго разговаравме со новите другари.

в) Редовно ми испраќаа пари за интернатот.

9. Заокружете ги формите за **минато определено свршено време** во следните примери од „Спомени со Споменка“ од Горјан Петревски.

- а) Неколку дена поминаа од разделбата со Споменка.
 б) И ненадејно се потсетив и на оној далечен ден кога првпат заодев в училиште.
 в) Набргу се најдов долу.
 г) Една саботна вечер, со Душица и Ирена отидовме в град.

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VII одделение заосумгодишно основно образование од Стојка Бојковска, Гордана Алексова, Димитар Пандев и од Косара Гочкова (Бојковска, Алексова, Пандев, Гочкова, 2009, стр. 29).

Оригинална вежба: Препознај ја заокруженоста на дејствата искажани со минато определено свршено време во следните примери од „Спомени со Споменка“ од Горјан Петревски.

Неколку дена поминаа од разделбата со Споменка.

Одеднаш се сепнав.

И ненадејно се потсетив и на оној далечен ден кога првпат заодев в училиште.

Набргу се најдов долу.

Една саботна вечер, со Душица и Ирена отидовме в град.

10. Образувајте форми за **заповеден начин** од прикажаните глаголи:

глаголи	заповеден начин
чува, качува, вика	чувај, качувај, викај
шие, крие, чуе	шиј, криј, чуј
сече, јаде, погледне	сечи, јади, погледни
плови, седи, објасни	плови, седи, објасни
стои, спои, освои	стој, спој, освој

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VII одделение заосумгодишно основно образование од Стојка Бојковска, Гордана Алексова, Димитар Пандев и од Косара Гочкова (Бојковска, Алексова, Пандев, Гочкова, 2009, стр. 31).

Оригинална вежба: Образувај ги формите за заповеден начин од следните глаголи од **а**-група: *чува, качува, сака, посака, вика*,
 од **е**-група (чиј општ дел завршува на самогласка): *шие, крие, бдее, ткае, чуе*,

од **е**-група (чиј општ дел завршува на согласка): *сече, јаде, стриже, погледне,*

од **и**-група (чиј општ дел завршува на согласка): *плови, седи, објасни,*

од **и**-група (чиј општ дел завршува на самогласка): *стои, спои, освои.*

11. Образувајте **заповеден начин** од прикажаните глаголи:

глаголи	2 лице еднина	2 лице множина
стои	<i>стој</i>	<i>стојте</i>
пее	<i>пеј</i>	<i>пејте</i>
трча	<i>трчај</i>	<i>трчајте</i>
јаде	<i>јади</i>	<i>јадете</i>
молчи	<i>молчи</i>	<i>молчете</i>

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за седмо одделение осумгодишноосновно образование од Томе Богдановски (Богдановски, стр. 20).

Оригинална вежба: Направи директна заповед за прво лице еднина и второ лице множина од следниве глаголи: пее, трча, вика, игра, зборува.

12. Менувајте го глаголот **слуша** во форма за **3 лице еднина**:

	3 лице еднина
сегашно време	<i>слуша</i>
минато определено несвршено време	<i>слушаше</i>
минато определено свршено време	<i>(до-, по-)слуша</i>
заповеден начин	<i>нека слуша, да слуша</i>
глаголска л-форма	<i>слушал</i>
глаголска придавка	<i>слушан</i>
глаголска именка	<i>слушање</i>

Вежбата е подготвена според вежба од Практикумот по морфологија на македонскиот литературен јазик од Татјана Гочкова-Стојановска (Гочкова-Стојановска, 2008, стр. 86).

Оригинална вежба: Менувајте го глаголот **сака** во форма за 3л. еднина:

	форма за 3 лице еднина
--	------------------------

сегашно време	
идно време	
минато определено несвршено време	
минато определено свршено време	
заповеден начин	
глаголска л-форма	
глаголска придавка	
глаголска именка	
глаголски прилог	
минато неопределено несвршено време	
предминато време	
идно прекажано време	
минато-идно време	
можен начин	
во има-конструкција	
во сум-конструкција	

4. Анализа на вежбите од анонимниот тест по Македонски јазик за VIII одделение

Од првиот прилог (Прилог 1) може да се забележи дека анонимниот тест по Македонски јазик за VIII одделение, како и сите други наменски составени тестови за одделенијата од предметната настава го сочинуваат 12 вежби кои се однесуваат на граматичките особености поврзани со менливите зборови, а кои се усвојуваат во осмото одделение. Станува збор за: *безличните глаголи, неличните глаголски форми: л-форма; простите глаголски форми, сегашното време, минатото определено несвршено време, минатото определено свршено време, заповедниот начин, глаголките именки и глаголските придавки.* Вежбите од тестот се преземени целосно или делумно од следнивелитературни извори: *Македонски јазик за VII одделение за основно образование* од Снежана Велкова и од Соња Јовановска, *Македонски јазик за VII одделение за*

осумгодишно основно образование од Стојка Бојковска, Гордана Алексова, Димитар Пандев и од Косара Гочкова, *Македонски јазик за седмо одделение за осумгодишно основно образование* од Томе Богдановски и *Практикумот по морфологија на македонскиот литературен јазик*⁶² од Татјана Гочкова-Стојановска. Треба да се спомене дека во тестот се среќаваат и наменски составени вежби кои се приспособени кон нашите истражувачки цели, а кои соодветствуваат на возраста и на способноста на тестираните ученици.

Така, првата вежба е правена врз основа на вежба од учебникот *Македонски јазик за VII одделение за осумгодишно основно образование* од Стојка Бојковска, Гордана Алексова, Димитар Пандев и од Косара Гочкова (Бојковска, Алекскова, Пандев, Гочкова, 2009, стр. 17), со мали измени во барањето. Во неа се бара да се заокружат глаголските л-форми од дадениот извадок од „Итар Пејо“ на Стале Попов, а со неа целиме да утврдиме дали учениците ги препознаваат глаголските л-форми во текст.

Втората вежба е правена врз основа на вежба од *Македонски јазик за VII одделение за основно образование* од Снежана Велкова и од Соња Јовановска (Велкова, Јовановска, стр. 19), со незначителни измени во барањето, а во неа се бара да се заокружат глаголите во речениците, а потоа да се изменат во глаголски л-форми. Со вежбата целиме да утврдиме дали учениците можат сами да образуваат глаголски л-форми.

Во третата вежба се бара да се заокружат глаголските придавки од дадените примери. Вежбата е подготвена според вежба од учебникот *Македонски јазик за VII одделение за осумгодишно основно образование* од Стојка Бојковска, Гордана Алексова, Димитар Пандев и од Косара Гочкова (Бојковска, Алекскова, Пандев, Гочкова, 2009, стр. 18). Со вежбата целиме да утврдиме дали учениците ги (пре)познаваат глаголските придавки во реченица.

Четвртата вежба е преземена од истиот учебник (Бојковска, Алекскова, Пандев, Гочкова, 2009, стр. 19) и е со слично барање како и третата вежба, но со таа разлика што во овој случај ги заокружуваат глаголските именки од дадените реченици. Со вежбата тежнееме да утврдиме дали учениците ги (пре)познаваат глаголските именки во реченица.

⁶² Гочкова-Стојановска, Т. 2008. *Практикум по морфологија на современиот македонски јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Во петтата вежба се бара да се образуваат глаголски именки, глаголски придавки и глаголски прилози од дадените глаголи (**шепоти, купува, мие, учи**). Вежбата е подготвена според вежба од учебникот *Македонски јазик за VII одделение за основно образование* од Снежана Велкова и од Соња Јовановска (Велкова, Јовановска, стр. 21). Со неа имаме за цел да ги провериме знаењата на учениците за глаголските именки, глаголските придавки и за глаголските прилози.

Шестата вежба се состои од образување глаголски форми во 3 лице множина, сегашно време од дадените глаголи (**чита, свири, спие**). Вежбата е подготвена според вежба од учебникот *Македонски јазик за седмо одделение за осумгодишно основно образование* од Томе Богдановски (Богдановски, стр. 17). Со неа имаме за цел да утврдиме дали учениците можат да ги издвојат посебните глаголски форми за едно лице (прво, второ или трето, еднина или множина, во одредено глаголско време).

Во седмата, наменски составена вежба се бара да се заокружат формите за сегашно време од дадените примери. Со вежбата имаме за цел да утврдиме дали учениците ги (пре)познаваат овие форми во реченици.

Осмата вежба се состои од заокружување на формите за минато определено несвршено време од дадените примери. Вежбата е подготвена според вежба од учебникот *Македонски јазик за VII одделение за осумгодишно основно образование* од Стојка Бојковска, Гордана Алексова, Димитар Пандев и од Косара Гочкова (Бојковска, Алексова, Пандев, Гочкова, 2009, стр. 27). Со неа имаме за цел да утврдиме дали учениците ги (пре)познаваат овие глаголски форми во реченици.

Од истиот учебник (Бојковска, Алексова, Пандев, Гочкова, 2009, стр. 29) со исто барање, но овој пат за минато определено свршено време е составена и деветтата вежба. И со неа имаме за цел да утврдиме дали учениците ги (пре)познаваат глаголските форми за МОСВ во дадените реченици.

Десеттата вежба се состои од образување форми на заповеден начин од прикажаните глаголи (**чува, качува, вика; шие, крие, чуе; сече, јаде, погледне; плови, седи, објасни; стои, спои, освои**). Вежбата е подготвена според вежба од учебникот *Македонски јазик за VII одделение за осумгодишно основно образование* од Стојка Бојковска, Гордана Алексова, Димитар Пандев и од Косара Гочкова (Бојковска,

Алекскова, Пандев, Гочкова, 2009, стр. 31). Со оваа вежба вршине проверка на знаењата на тестираните ученици за заповедниот начин.

Со слично барање е и единаесеттата вежба, овој пат формите (**стои, пее, трча, јаде, молчи**) на заповедниот начин ги пишуваат во еднина и во множина. Вежбата е подготвена според вежба од учебникот *Македонски јазик за седмо одделение за осумгодишно основно образование* од Томе Богдановски (Богдановски, стр. 20).

Во последната вежба се бара да се менува глаголот **слуша** во форма за 3 лице еднина и во форми за зададените барања. Вежбата е подготвена според вежба од *Практикумот по морфологија на македонскиот литературен јазик* од Татјана Гочкова-Стојановска (Гочкова-Стојановска, 2008, стр. 86). Со неа се тестираат знаењата за сите граматички особености поврзани со менливите зборови, а штосе предвидени да се усвојат во осмо одделение.

5. Анализа на одговорите и на јазичните грешки од вежбите во анонимниот тест по Македонски јазик за VIII одделение

Од анализата на анонимниот тест по Македонски јазик за VIII одделение се покажа дека располагаме со вкупно 369 тестови, од кои: 340 теста се на ученици-Македонци, 16 се на ученици-Турци⁶³, 7 се на ученици-Роми, 5 тестови се на ученици-Власи и еден тест е на ученик-Србин. При сумирањето на одговорите подготвивме и по два графикони за секоја вежба одделно кои ќе бидат дадени во третиот прилог (Прилог 3). За графиконското претставување на одговорите потсетуваме: За секоја вежба од тестот се даваат по два графикони; во првиот графикон ги вклучивме сите одговори на учениците и точните и неточните одговори, како и неодговорените прашања; анализата на одговорите е правена за секое барање по вежба одделно; во вториот графикон се опфатени националностите на тестираните ученици, притоа треба да се води сметка дека бројот на учениците-припадницина другите заедници е значително помал од бројот на учениците-Македонци; треба да се има предвид дека во некои графикони за националностите ги даваме само точните одговори заради подобрата прегледност на графиконот (во случаи на вежби со

⁶³Пет од нив следеле настава на мајчиниот јазик до IV одделение слушајќи го предметот Македонски јазик двапати во неделата, при што преминале во V одделение во настава на македонски јазик.

повеќе барања по вежба, со оглед на тоа што графиконите опфаќаат два параметри – прв параметар – точни/неточни одговори и неодговорени прашања/втор параметар – националности, односно прв параметар – точно одговорани барања (две, три или повеќе) од вежба/втор параметар – националности).

Иако во графиконското прикажување ги опфативме сите одговори на учениците (точни и неточни одговори и неодговорени прашања), водејќи сметка и за националностите, по прилогот со графикони ќе направиме и анализа на најчестите јазични грешки од вежба одделно.

Накусо да сумираме:

Графиконскиот преглед е направен според овие параметри:

- Анализата е направена на 369 тестови;
- Земени се сите одговори на учениците – точните и неточните одговори, како и неодговорените прашања;
- Анализата е направена на секоја вежба одделно;
- Анализата е направена на секое барање по вежба одделно; и
- Земени се и различните националности на тестираните ученици.

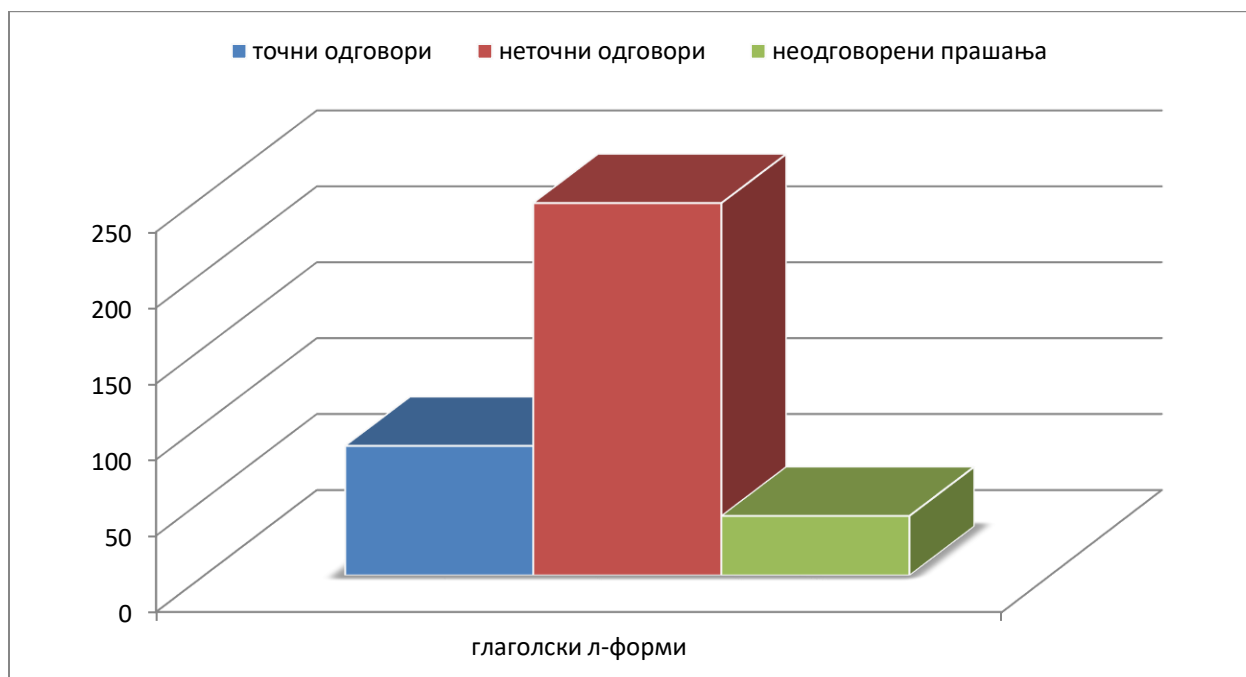
Прилог 3

ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД АНОНИМНИОТ ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА ОСМО ОДДЕЛЕНИЕ СО ГРАФИКОНИ

1. Заокружете ги глаголските л-форми во следниот извадок од „Итар Пејо“ од Стале Попов:

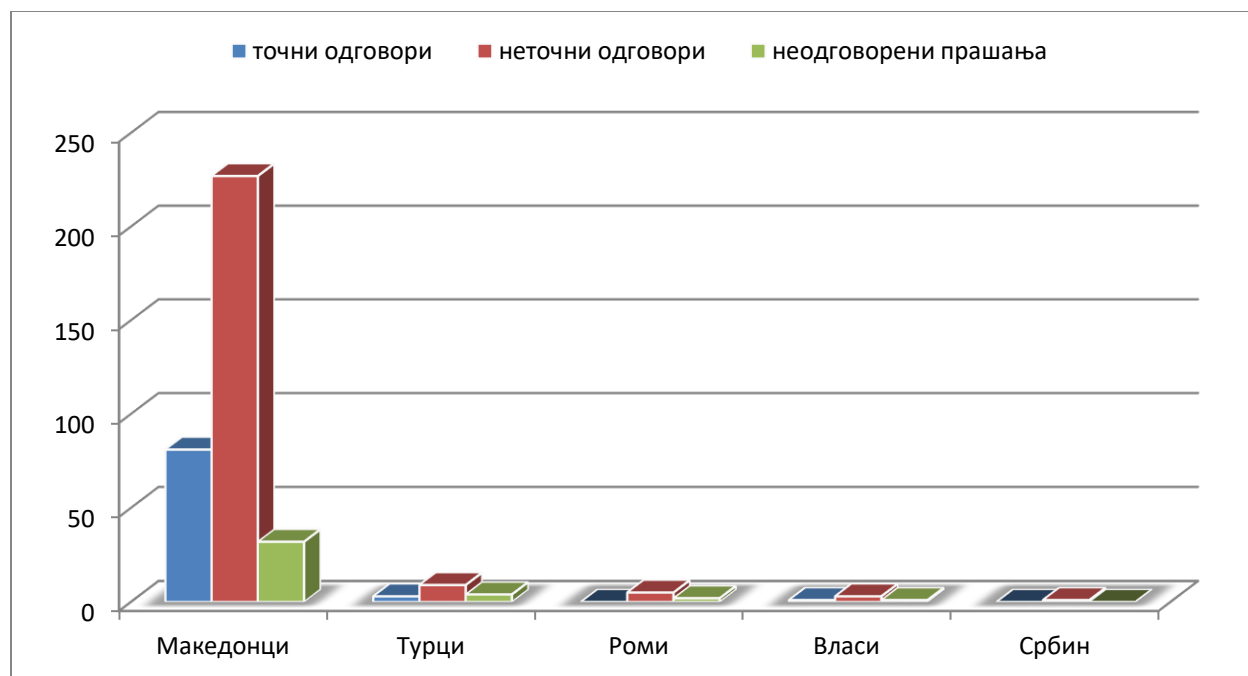
„Пошол Пејо една сабота на Пазар во Прилеп со своите Мариовци и излегол в чаршија да се прошета и да ја разгледа. Се запрел пред една гостилница: вриеле тенџерињата со разни манџи. Му потекле слинки од убавата миризба, ама немал парички да влезе да повечера. Затоа си извадил од торбата едно парче лебец и отишол кај тенџерињата и почнал да си го топи лебецот на пареата што излегувала од нив, па така поомекнат почнал да си грицка од него.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
глаголски л-форми	85	245	39

II. Графикон според националноста на учениците:

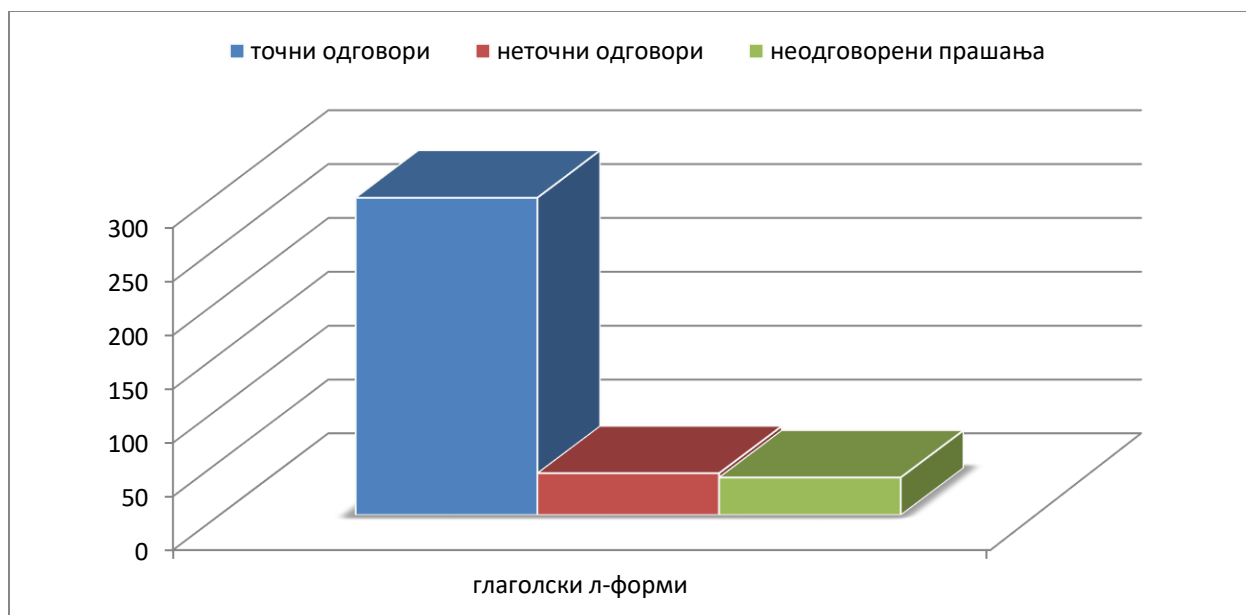

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	81	227	32
Турци	3	9	4
Роми	0	5	2
Власи	1	3	1
Србин	0	1	0

2. Заокружете ги глаголите и претворете ги во **глаголски л-форми**.

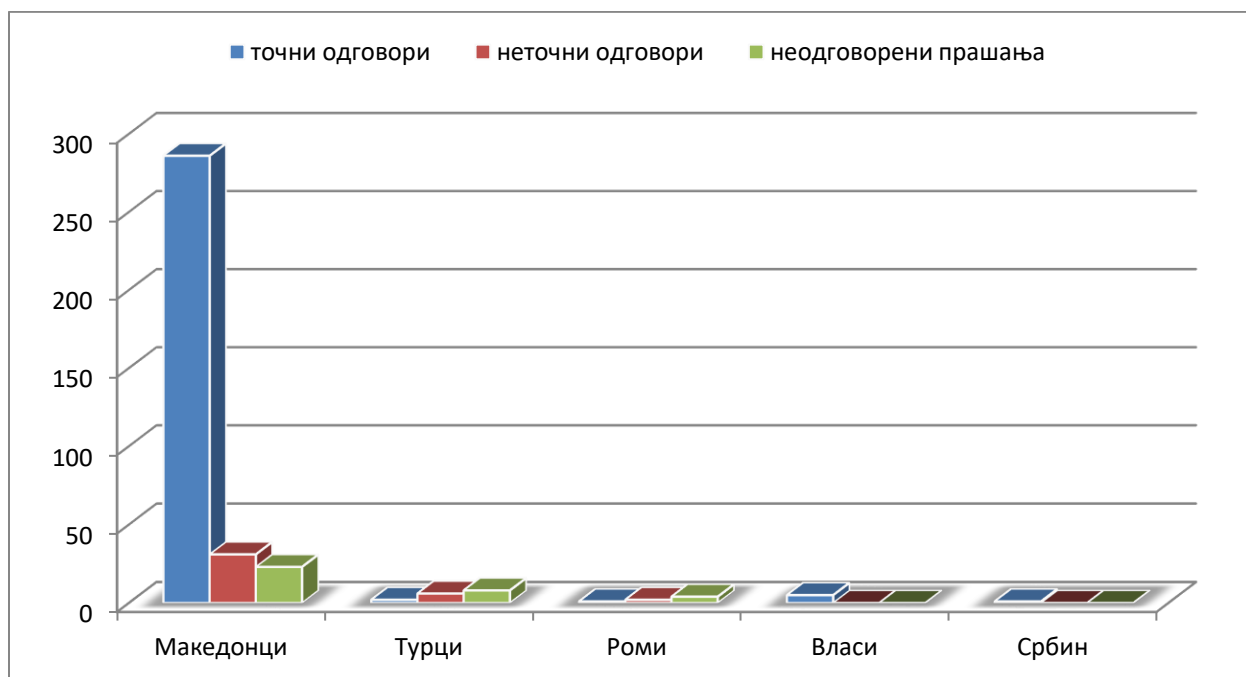
- а) Гордана шиеше убаво. _____
- б) Тие тргнаа кон нас. _____
- в) Шетаа покрај кејот. _____
- г) Снегот ги изненади сите. _____
- д) Таа трчаше најбрзо. _____
- ѓ) Борче ја купи книгата. _____

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
глаголски л-форми	295	39	35

II. Графикон според националноста на учениците:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	286	31	23
Турци	2	6	8

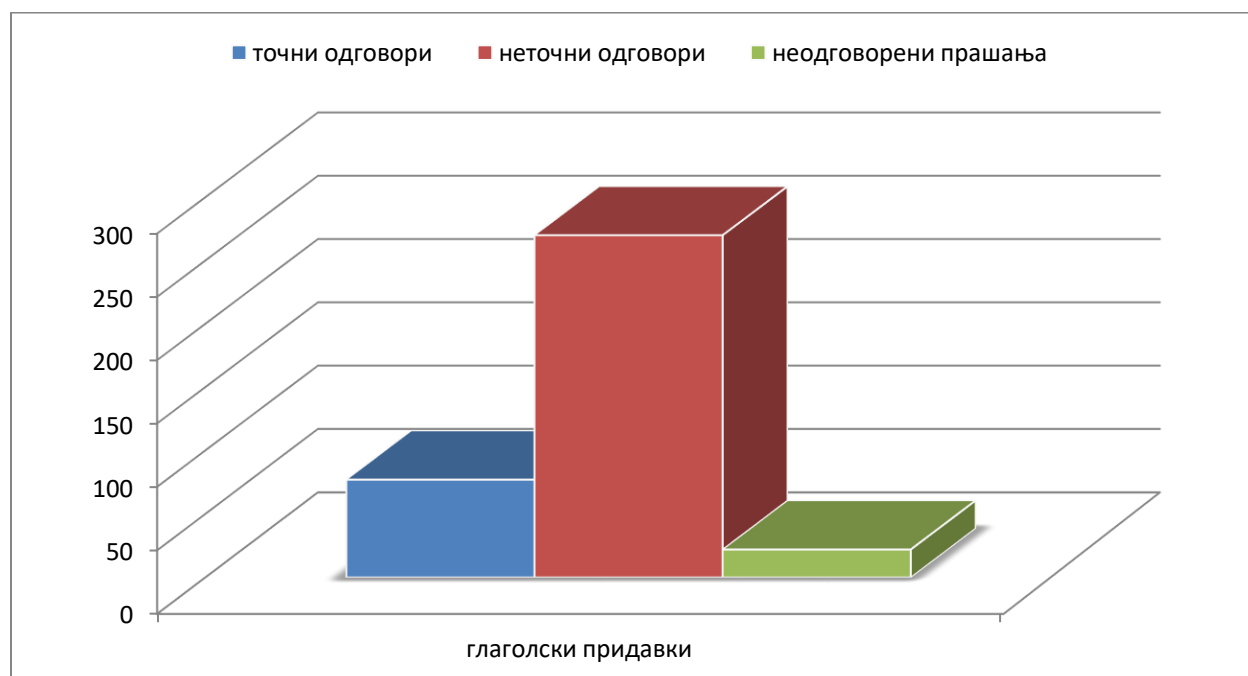
Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

Роми	1	2	4
Власи	5	0	0
Србин	1	0	0

3. Заокружете ги глаголските придавки од следните примери:

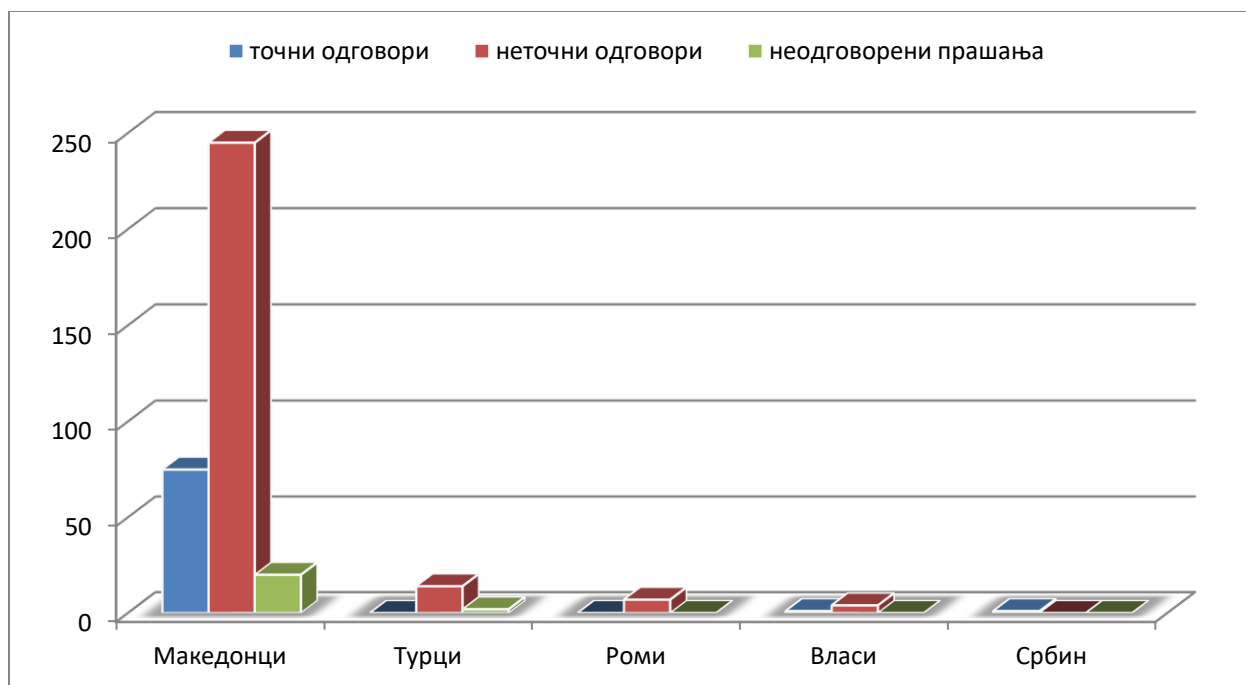
- а) Децата останаа замолчени, неми.
- б) Раде е нешто замислен, нешто му трепери во душата.
- в) Стојам така и гледам: отспроти, пред малечката куќичка, на камен, стои едно дете, налактено, замислено.
- г) Томи беше воодушевен од предлогот и веднаш слезе од оградата.
- д) Пипи и понатаму гледаше замислено пред себе, занасена со своите мисли.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
глаголски придавки	77	270	22

II. Графикон според националноста на учениците:

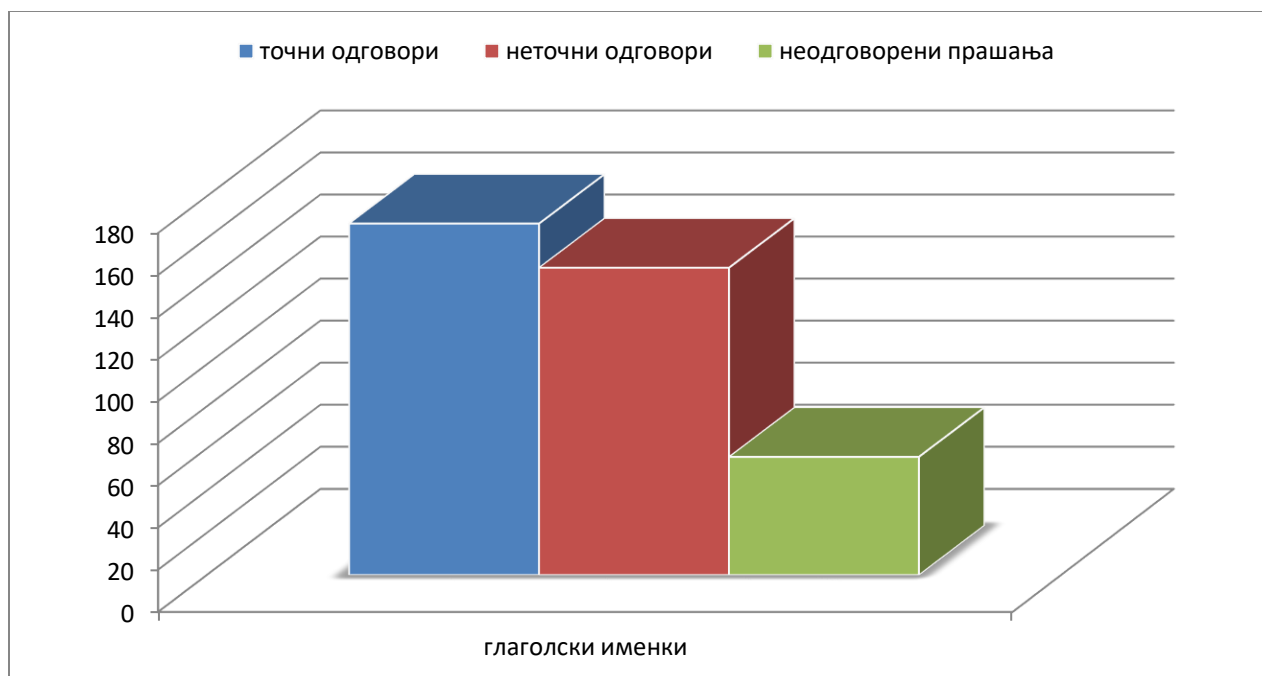

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	75	245	20
Турци	0	14	2
Роми	0	7	0
Власи	1	4	0
Србин	1	0	0

4. Заокружете ги **глаголските именки** во следниот извадок „Марта“ од Горјан Петревски:

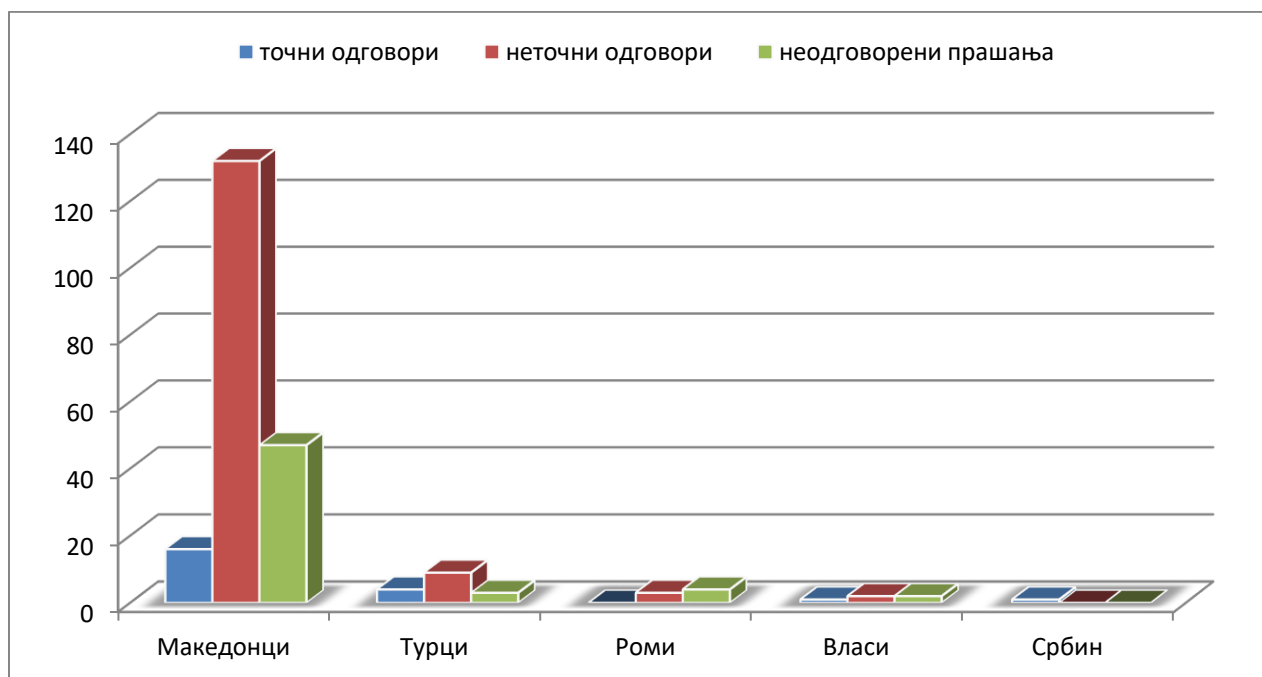
- Како помина в училиште, Марта? – праша мајката.
- Како и секој ден, мамо – рамнодушно ѝ одврати. – Ништо ново не се случува.
- А што треба да се случи?
- Толку е еднолично... Предавање и испрашување, оценки од еден до пет, знаење и незнаење... Така секој ден.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
глаголски именки	167	146	56

II. Графикон според националноста на учениците:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	16	132	47

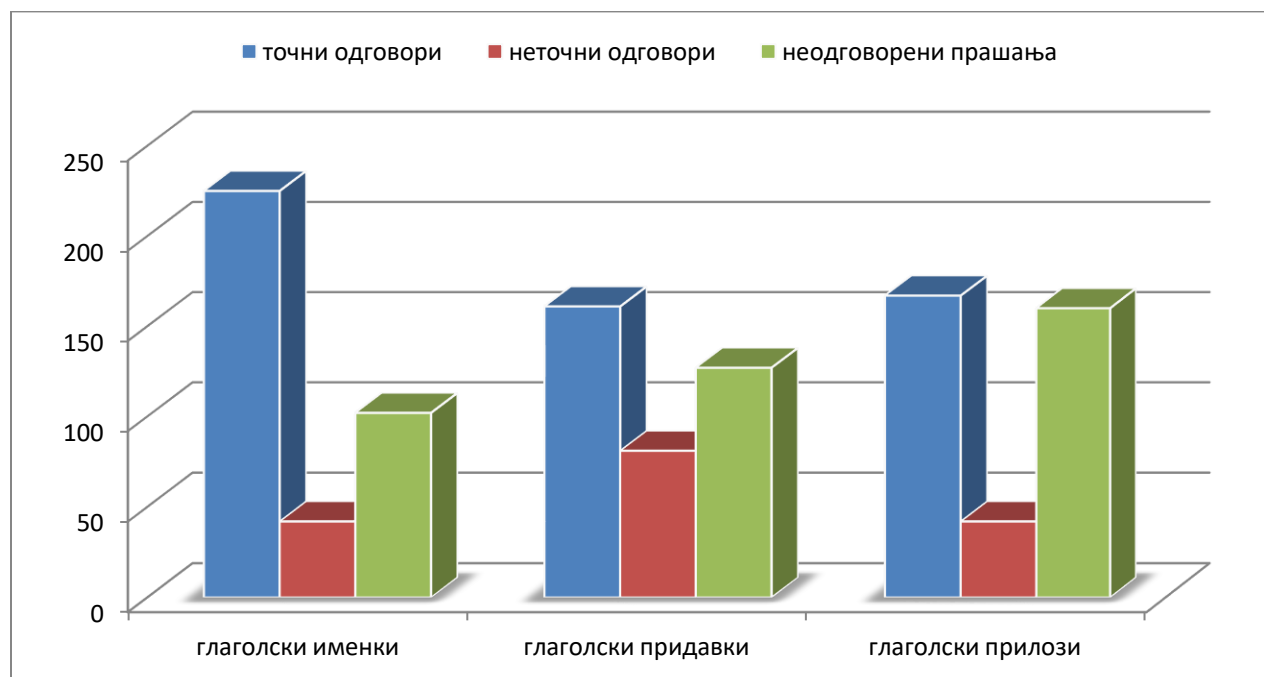
Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

Турци	4	9	3
Роми	0	3	4
Власи	1	2	2
Србин	1	0	0

5. Образувајте глаголски именки, глаголски придавки и глаголски прилози од глаголите:

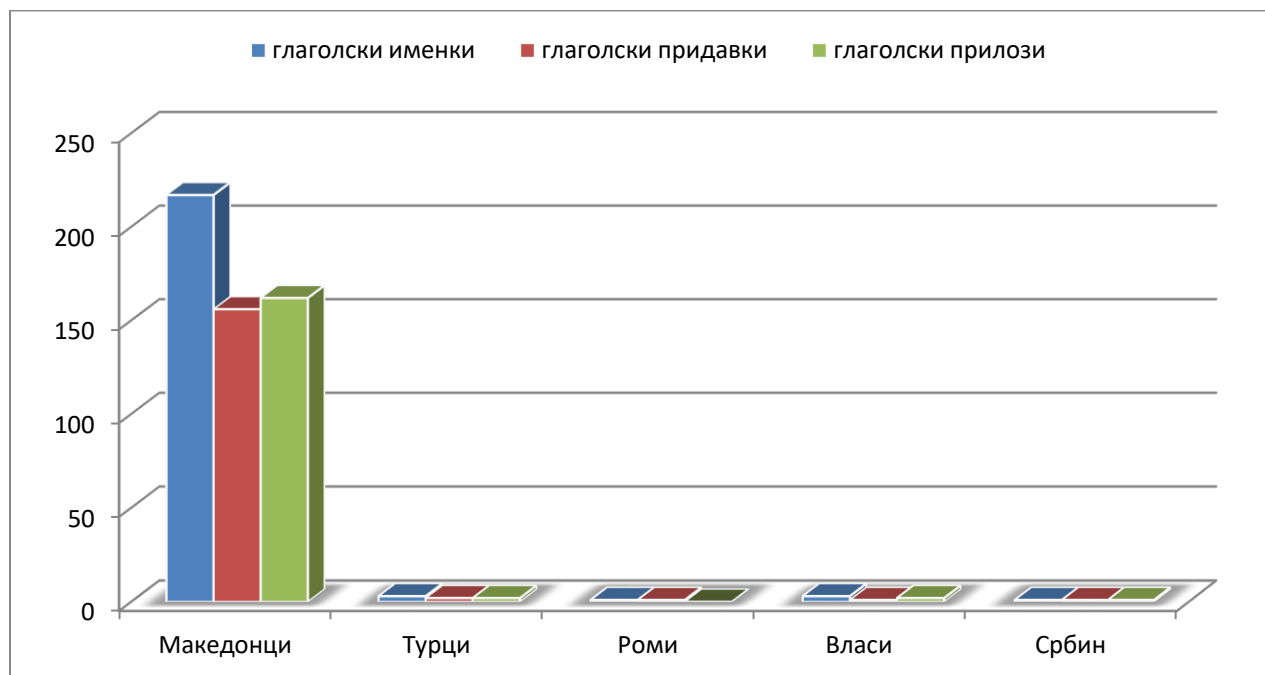
глаголи	глаголски именки	глаголски придавки	глаголски прилози
шепоти			
купува			
мие			
учи			

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
глаголски именки	225	42	102
глаголски придавки	161	81	127
глаголски прилози	167	42	160

II. Графикон⁶⁴ според националноста на учениците:

	глаголски именки	глаголски придавки	глаголски прилози
Македонци	217	156	162
Турци	3	2	2
Роми	1	1	0
Власи	3	1	2
Србин	1	1	1

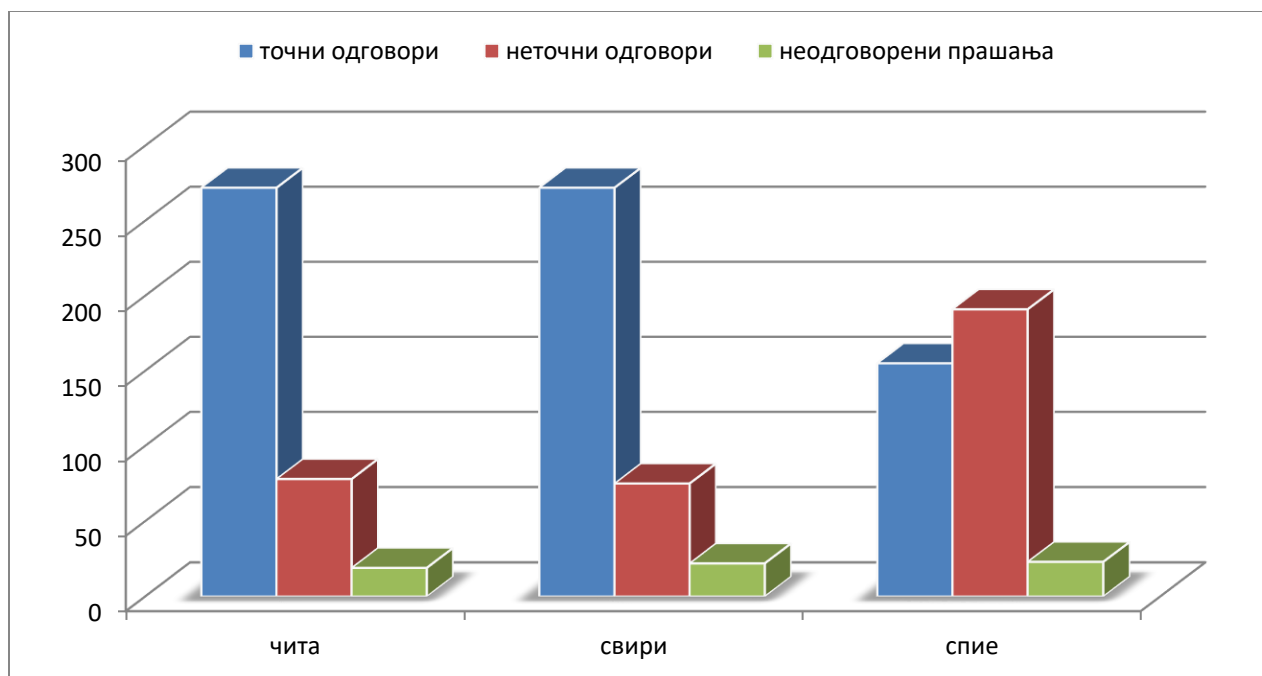
6. Напишете ја формата за **3 лице множина, сегашно време** од глаголите:

глаголи	3 лице множина, сегашно време
чита	
свири	
спије	

I. Графикон според дадените одговори:

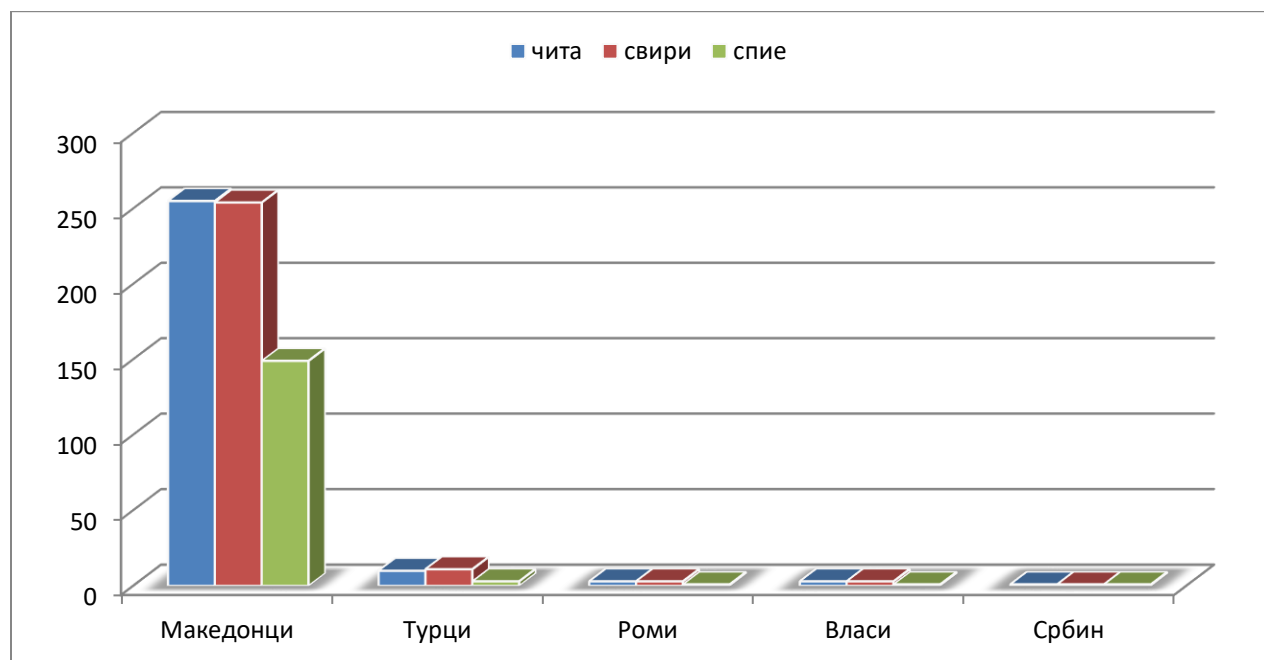
⁶⁴Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
чита	272	78	19
свири	272	75	22
спие	155	191	23

II. Графикон⁶⁵ според националноста на учениците:

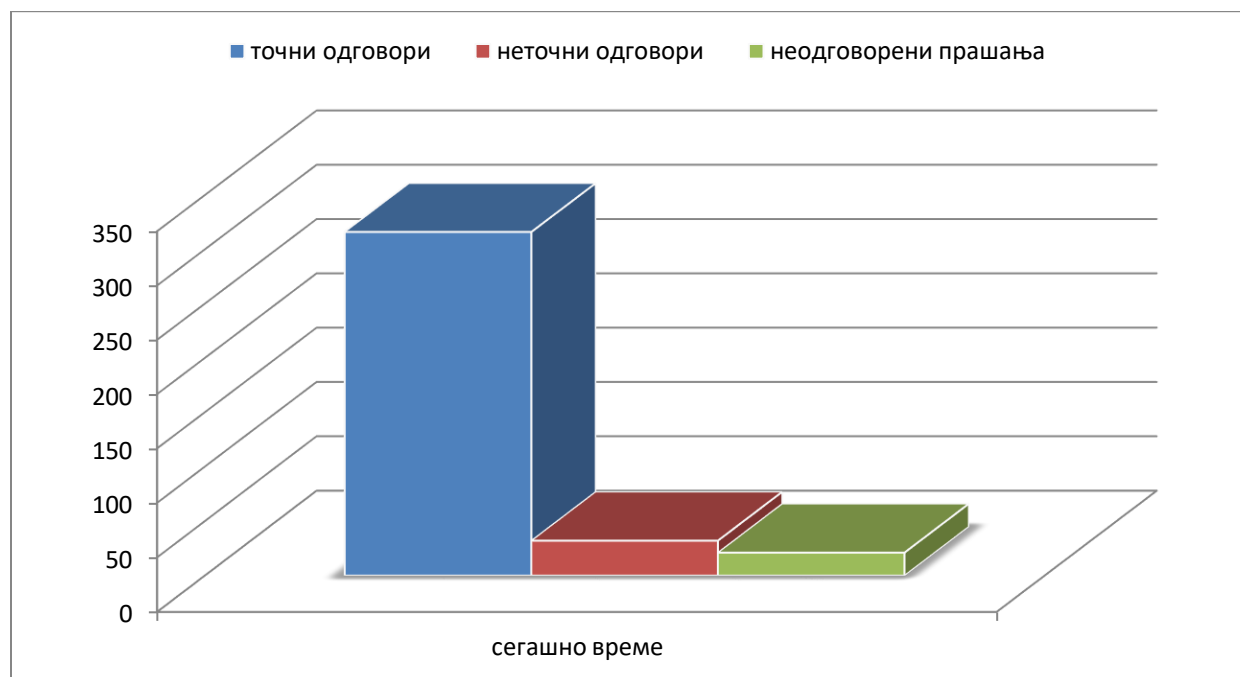
	чита	свири	спие
Македонци	255	254	149
Турци	10	11	3
Роми	3	3	1
Власи	3	3	1
Србин	1	1	1

7. Заокружете ги глаголите во **сегашно време**:

- а) Сега јадеме пица, а потоа ќе учиме.
- б) Стефан доаѓа наваму, а Никола беше на тренинг, нема да дојде.
- в) Слушав музика, сега гледам телевизија.

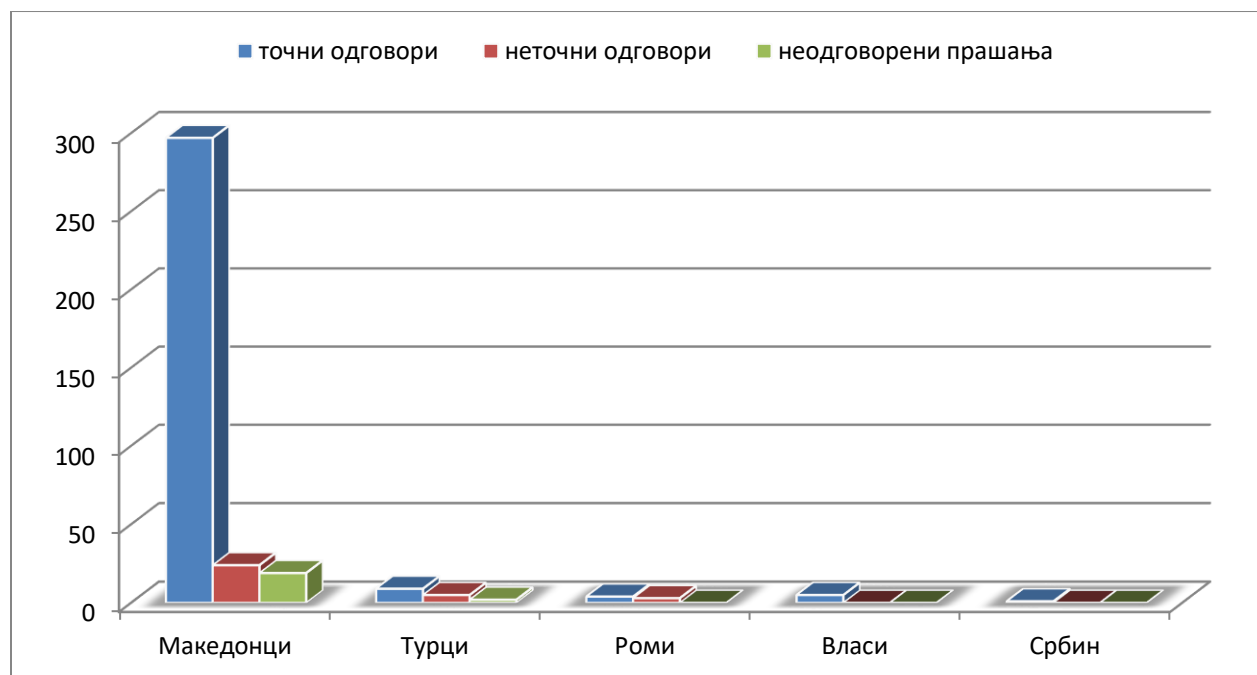
⁶⁵ Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
сегашно време	316	32	21

II. Графикон според националноста на учениците:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	316	32	21
Турци	~15	~10	~10
Роми	~10	~10	~10
Власи	~10	~10	~10
Србин	~10	~10	~10

Македонци	297	24	19
Турци	9	5	2
Роми	4	3	0
Власи	5	0	0
Србин	1	0	0

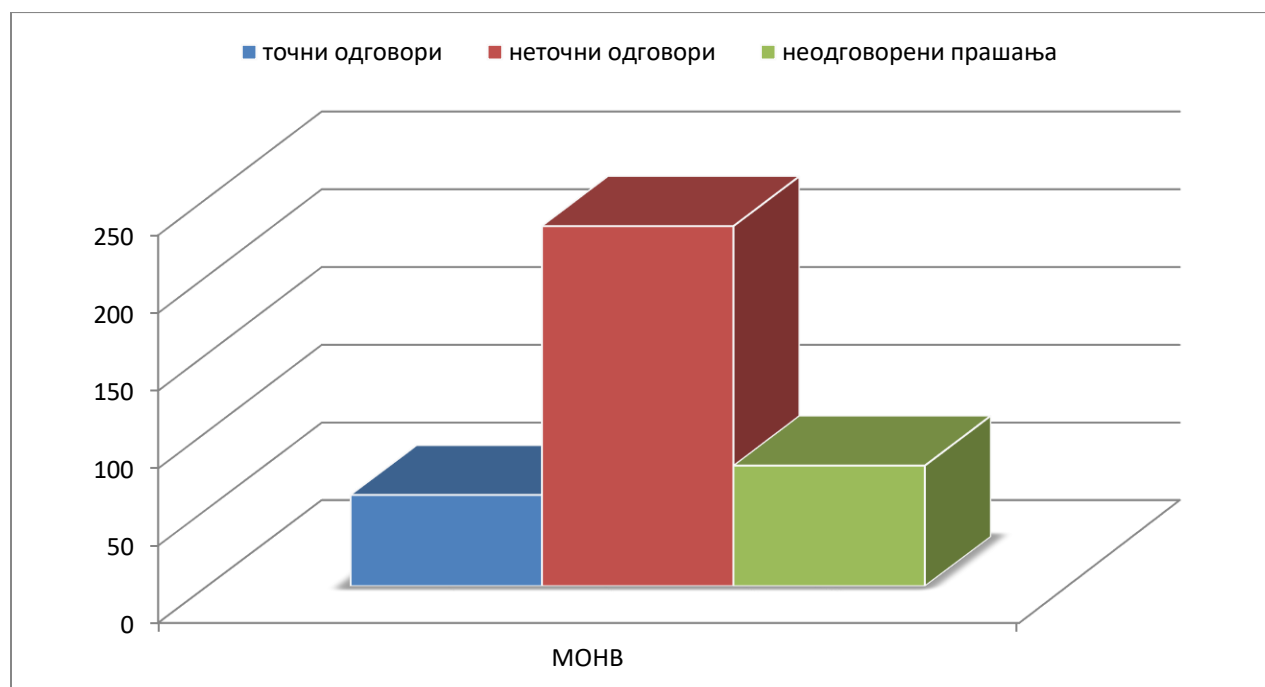
8. Заокружете ги формите за **минато определено несвршено време** во следните примери од „Спомени со Споменка“ од Горјан Петревски.

а) Деновите минуваа. И летото со нив. Него ми го исполнуваа писмата од Споменка. Ги добивав и враќав одговори. А и фудбалот. Игравме преку цело лето.

б) Долго разговаравме со новите другари.

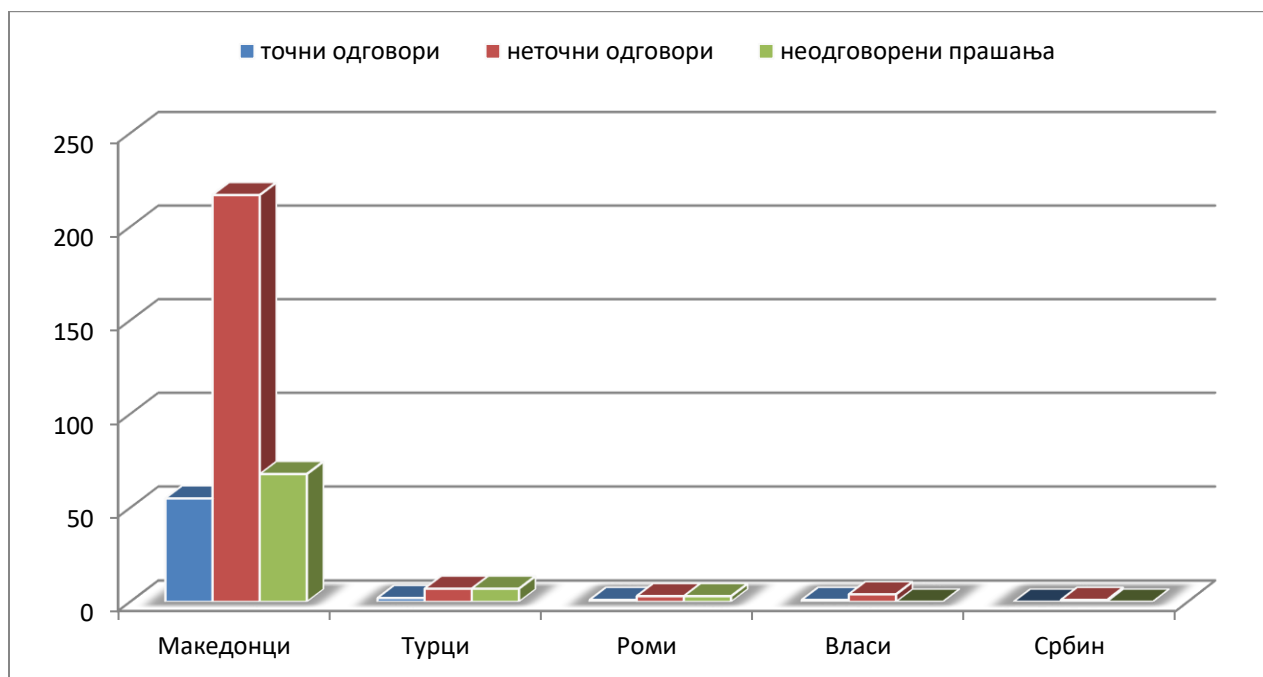
в) Редовно ми испраќаа пари за интернатот.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
МОНВ	59	232	78

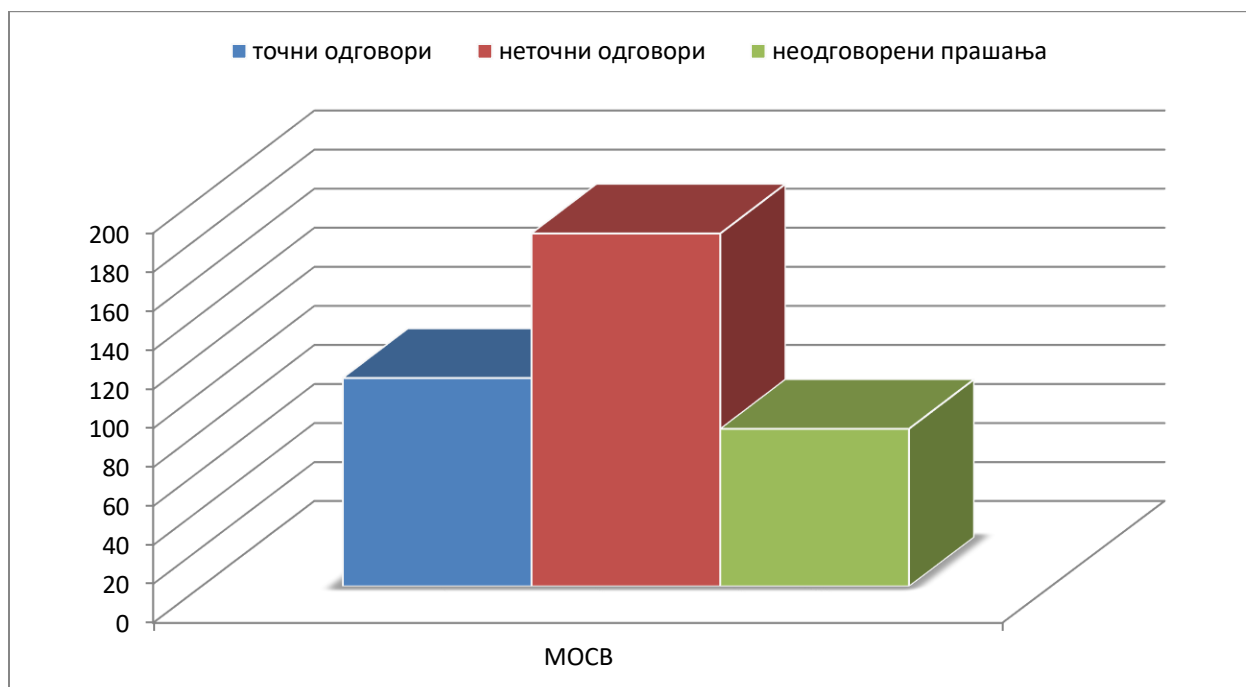
II. Графикон според националноста на учениците:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	55	217	68
Турци	2	7	7
Роми	1	3	3
Власи	1	4	0
Србин	0	1	0

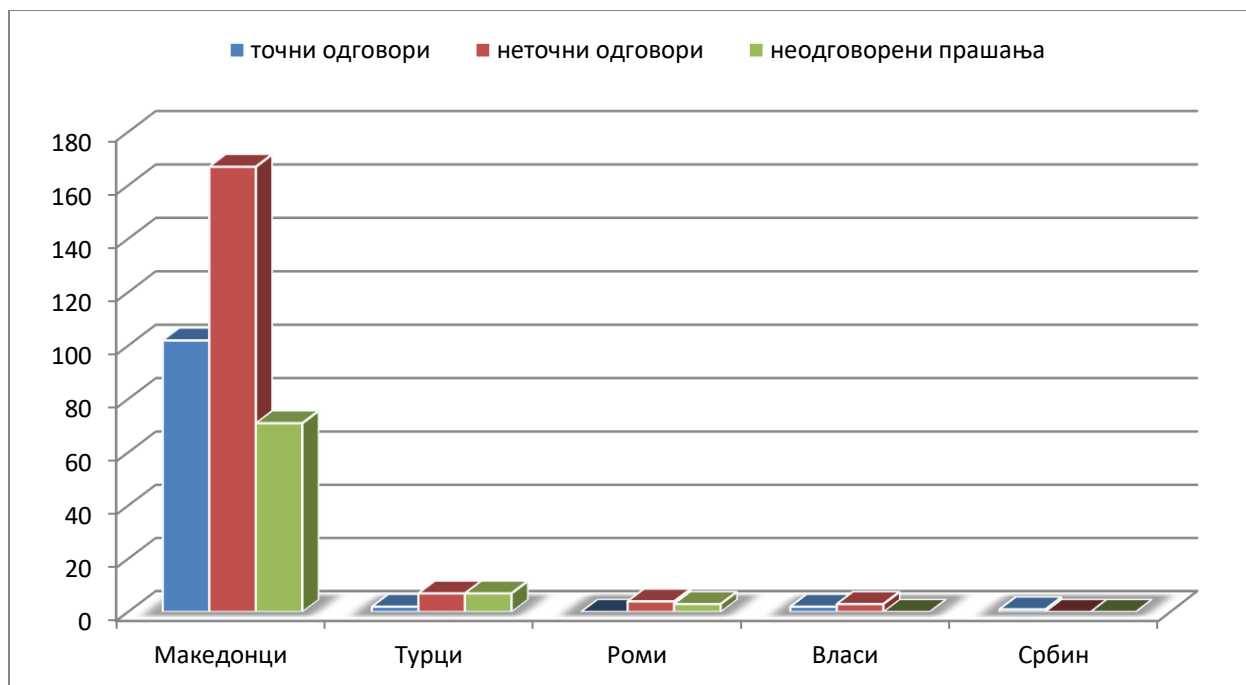
9. Заокружете ги формите за **минато определено свршено време** во следните примери од „Спомени со Споменка“ од Горјан Петревски.
- Неколку дена поминаа од разделбата со Споменка.
 - И ненадејно се потсетив и на оној далечен ден кога првпат заодев в училиште.
 - Набргу се најдов долу.
 - Една саботна вечер, со Душица и Ирена отидовме в град.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
МОСВ	107	181	81

II. Графикон според националноста на учениците:

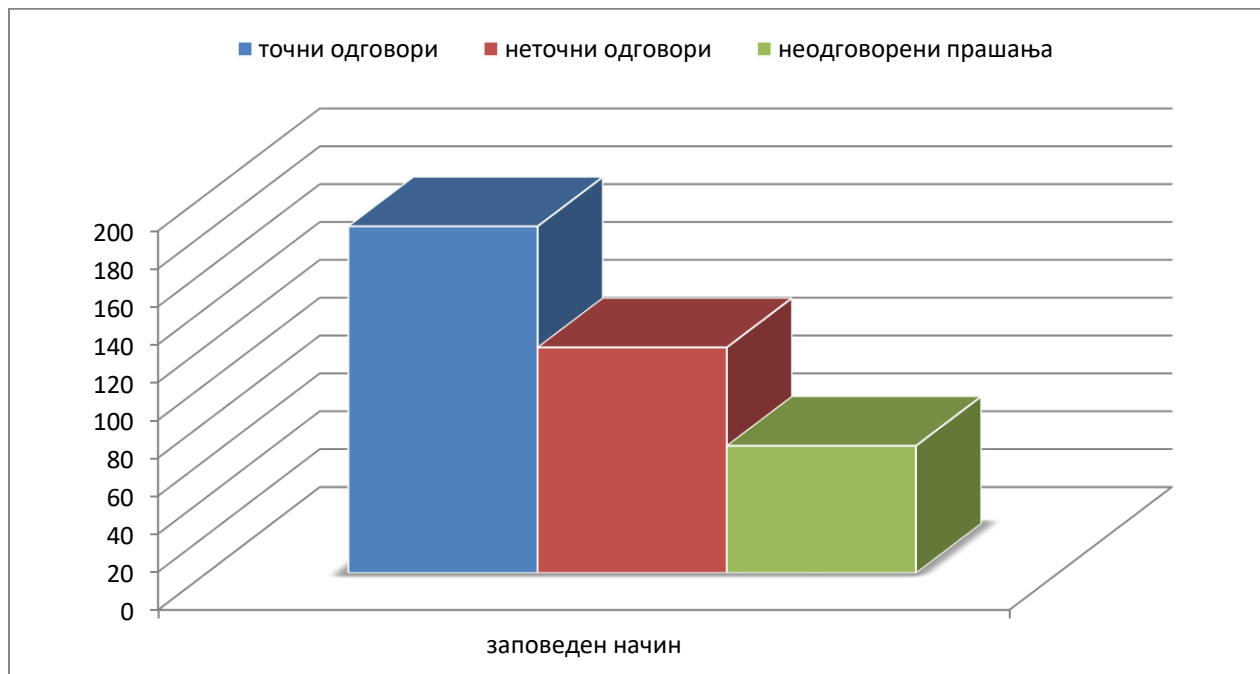
Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	102	167	71
Турци	2	7	7
Роми	0	4	3
Власи	2	3	0
Србин	1	0	0

10. Образувајте форми за **заповеден начин** од прикажаните глаголи:

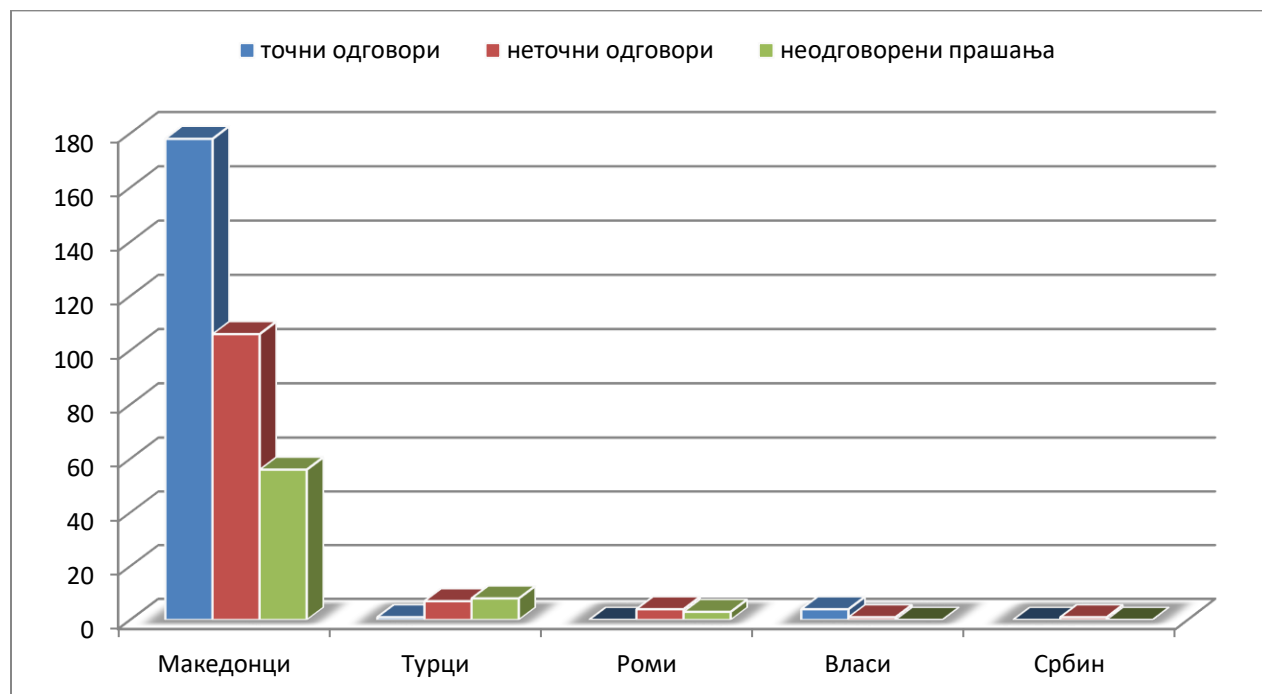
глаголи	заповеден начин
чува, качува, вика	
шие, крие, чуе	
сече, јаде, погледне	
плови, седи, објасни	
стои, спои, освои	

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
заповеден начин	183	119	67

II. Графикон според националноста на учениците:

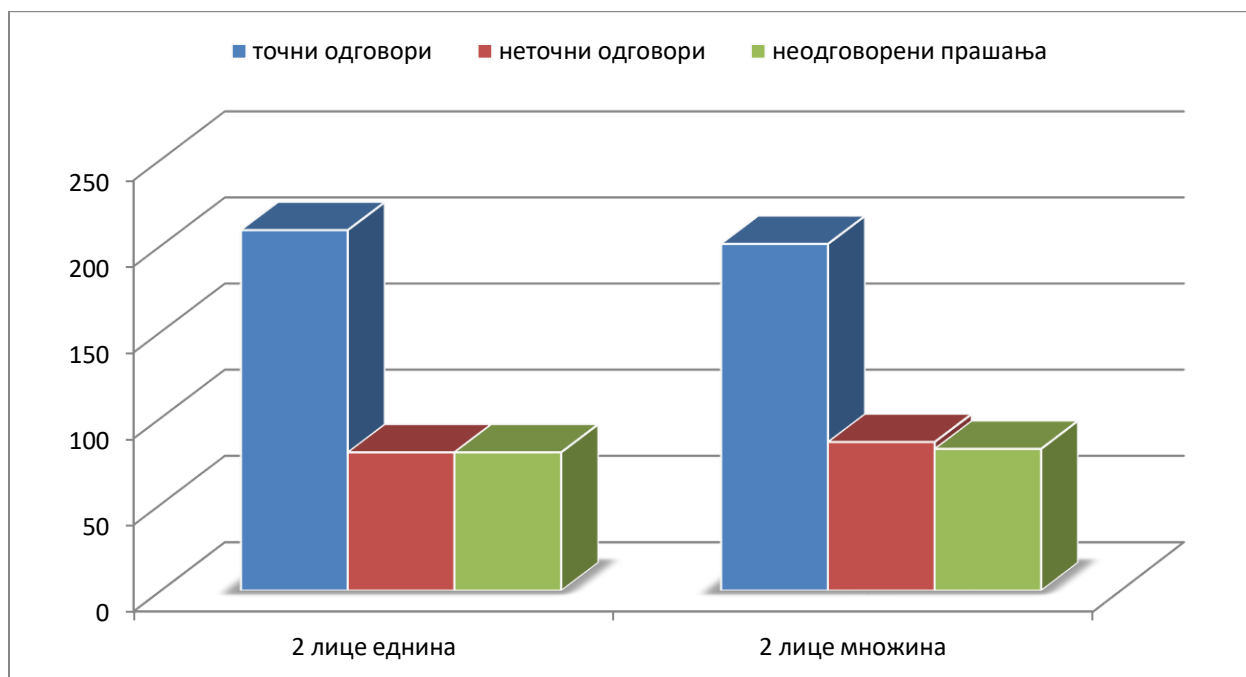

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	178	106	56
Турци	1	7	8
Роми	0	4	3
Власи	4	1	0
Србин	0	1	0

11. образувајте заповеден начин од прикажаните глаголи:

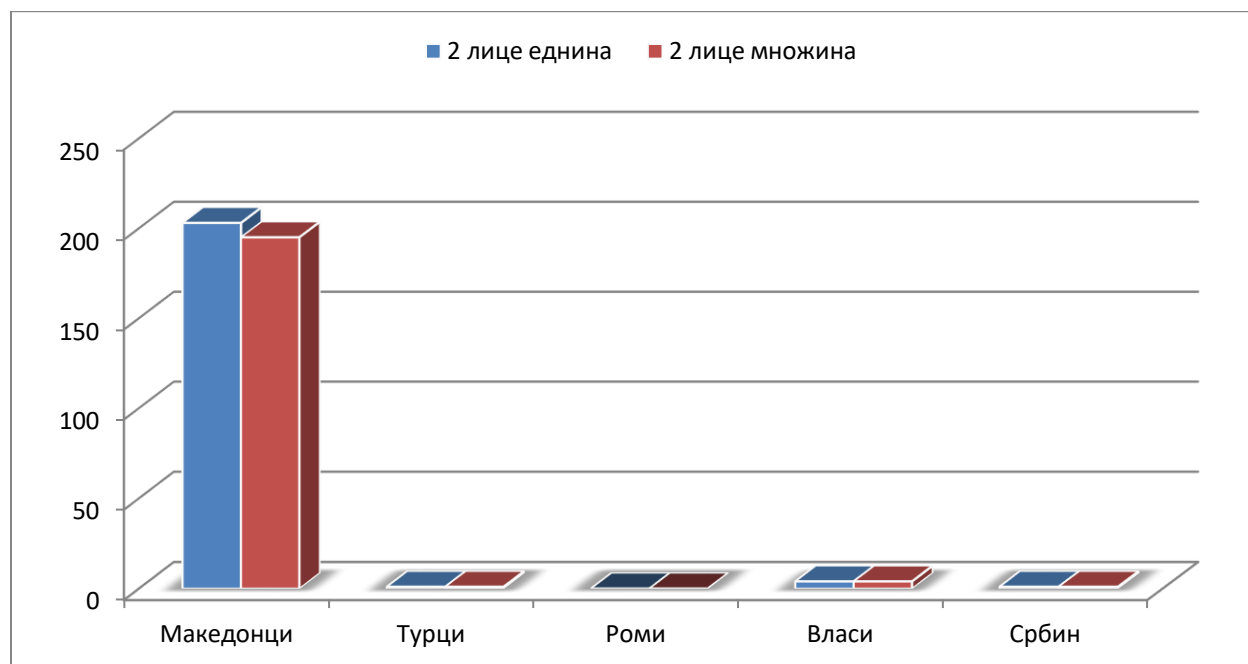
глаголи	2 лице еднина	2 лице множина
стои		
пее		
трча		
јаде		
молчи		

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
2 лице еднина	209	80	80
2 лице множина	201	86	82

II. Графикон⁶⁶ според националноста на учениците:

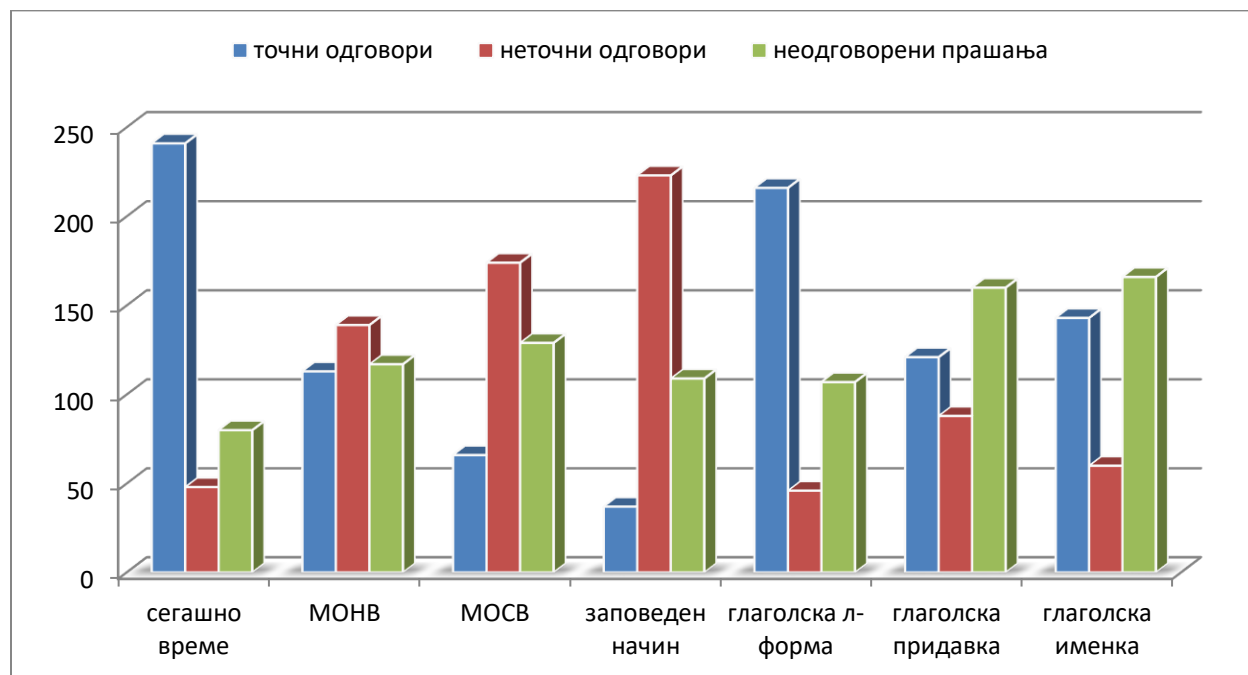
	2 лице еднина	2 лице множина
Македонци	203	195
Турци	1	1
Роми	0	0
Власи	4	4
Србин	1	1

12. Менувајте го глаголот **слуша** во форма за **3 лице еднина**:

	3 лице еднина
сегашно време	
минато определено несвршено време	
минато определено свршено време	
заповеден начин	
глаголска л-форма	
глаголска придавка	
глаголска именка	

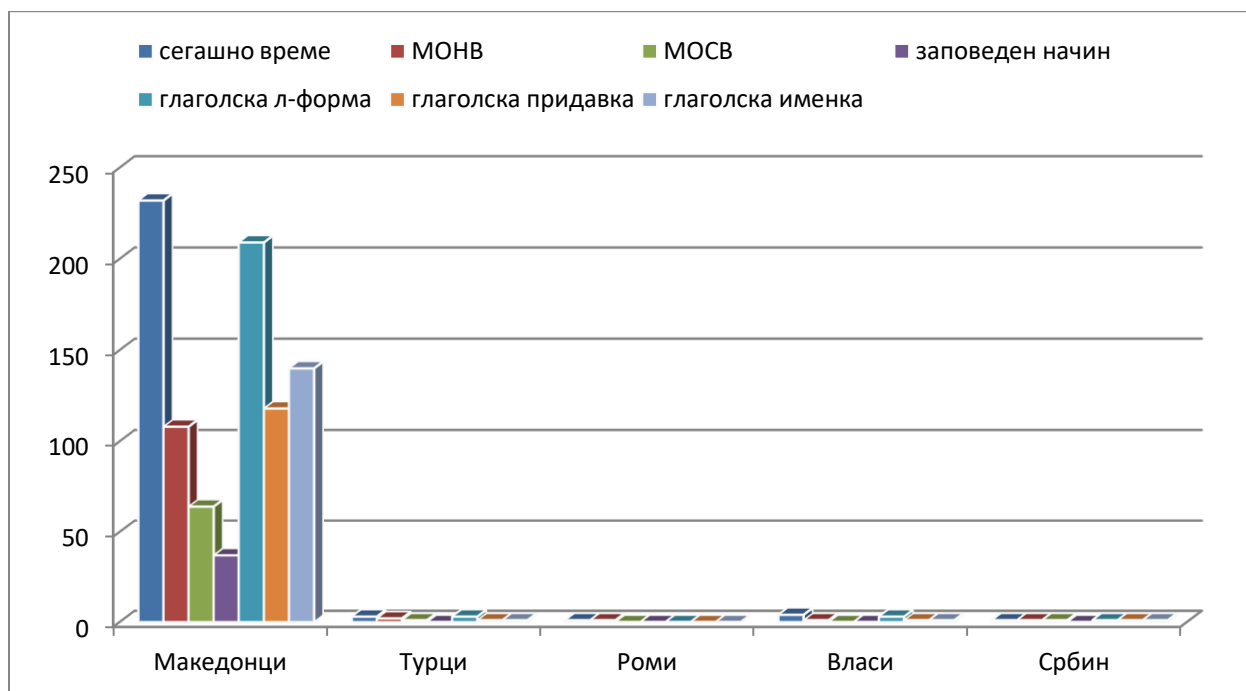
⁶⁶ Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
сегашно време	241	48	80
МОНВ	113	139	117
МОСВ	66	174	129
заповеден начин	37	223	109
глаголска л-форма	216	46	107
глаголска придавка	121	88	160
глаголска именка	143	60	166

II. Графикон⁶⁷ според националноста на учениците:

	сегашно време	МОНВ	МОСВ	заповеден начин	глаголска л-форма	глаголска придавка	глаголска именка
Македонци	232	108	64	37	209	118	140
Турци	3	2	1	0	3	1	1
Роми	1	1	0	0	0	0	0
Власи	4	1	0	0	3	1	1
Србин	1	1	1	0	1	1	1

Преку графиконското претставување визуелно можат да се видат точните и неточните одговори и неодговорените прашања дадени од учениците од осмо одделение во Штипско. Графиконите за секоја вежба одделно, а во нив, за секое барање од вежба одделно, можат да се видат во третиот прилог (Прилог 3). Од графиконите може да се издвои следново:

- Во првата вежба во која се бара да се заокружат глаголските л-форми во дадениот текст на Стале Попов, 245 ученици вежбата ја одговориле неточно, 85 точно, а 39 не ја одговориле. Најголем број од неточните одговори се

⁶⁷ Замејќи ја предвид прегледноста на графиконот по националност, ги прикажуваме само точните одговори.

- однесува на испуштање на дел од глаголските л-форми, како што е, на пример, глаголот *немал* во текстот, а во некои случаи и заради заокружување зборови од другите зборовни групи со завршок на гласот *-л*. Како што е познато, глаголската л-форма и во штипскиот говор се образува од наставките за еднина: *-л, -ла, -ло* и за множина *-ле* (Маленко, 2012, стр. 186);
- Во втората вежба, учениците ги заокружуваа глаголите од речениците и ги претвораа во глаголски л-форми. Оваа вежба е точно одговорена во 295 тестови, неточно во 39. Како што е познато од *Опитата граматика* (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски. 2008, стр. 197) со л-формите се градат сложени глаголски форми: минато неопределено време, предминато време, идно прекажано време и можен начин;
 - Третата вежба се состои од заокружување на глаголските придавки од дадените реченици. Според графиконот во 270 тестови вежбата е одговорена неточно, а во 77 точно. Најголем број од неточните одговори во оваа вежба настанале заради испуштање на глаголската придавка *налактено*. Треба да се спомене и дека во одреден број тестови учениците ја заокружувале и придавката *малечката* од ИГ **малечката** куќичка. Во *Штипскиот говор* (Маленко, 2012, стр. 188), се споменува дека глаголската придавка завршува на *-н, -на, -но* и *-не*, односно се јавуваат вокалите *а* и *е* и се распределуваат според аористниот модел: *Шом превр'ива н'осле оно се одл'ене од кал'упите как'о сап'ун залеп'ен*. Од *Граматиката* на Бл. Конески (Конески, 2004, стр. 434) е познато дека во стандардниот јазик наставките за образување на глаголската придавка се: *-н, -на, -но, -ни; -т, -та, -то, ти*. Вторава наставка се придава кај глаголите со општ дел на *н, њ* (*станат, бањат*);
 - Во четвртата вежба, пак, се бара да се заокружат глаголските именки од дадените реченици. Во 167 тестови вежбата е точно одговорена, а во 146 неточно. Во народниот јазик обично глаголската именка побудува претстава за одвивање на едно дејство. Притоа глаголските именки се јавуваат многу често во употребата, заменувајќи лични форми: *месење, пелење, ткаење, куќа гледање, сето остана на Митра* (Бл. Конески, 2004, стр. 450);

- Во петтата вежба се бара да се образуваат глаголски именки, глаголски придавки и глаголски прилози од дадените глаголи (**шепоти, купува, мие, учи**). Најголем број точни одговори (225) се дадени кај глаголските именки, а најголем број неточни одговори (81) се дадени кај глаголските придавки. Во однос на глаголските прилози ќе споменеме дека во 160 тестови барањето е оставено неодговорено. Овде ќе споменеме дека глаголскиот прилог се образува од несвршени глаголи со наставката *-јќи*. Таа се додава на основниот вокал **а** (во а-група) и **е** (во другите две групи) (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 199). Според Конески (Бл. Конески, 2004, стр. 447), пак, формата *бидејќи*, образувана од свршен глагол, има сепак несвршено видово значење. Но таа се употребува денеска обично како сврзник, додека во значење на глаголски прилог ретко да дојде;
- Шестата вежба се состои од образување форми за 3 лице множина сегашно време од глаголите **чита, свире, спие**. Кај првите два глаголи имаме еднаков број точни одговори (272), а кај глаголот **спие** имаме 191 неточен одговор кои, главно, се должат на испуштање на гласот *-ј* при негова промена во 3 лице множина кога треба да гласи **спијат**. Според *Граматиката* на македонскиот јазик личната наставка за трето лице множина (**-ат**) кај глаголите од **е-** и **и-**група не се додава на основниот вокал, туку на општиот дел на глаголот (пр. **спи-**) (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 189). Според *Правописот*, пак, *-ј* се пишува во самогласни групи во кои втората самогласка е **а**: Меѓу самогласките **и** и **а**: *змија, кријам, кријач, материја, материјал, пијам, пијач, пијачка; Илија, Марија, Македонија* (*Правопис*, 2017, стр. 11);
- Во седмата вежба се бара да се заокружат глаголите во сегашно време од понудените реченици. Во 312 тестови вежбата е одговорена точно, а во 32 е одговорена неточно;
- Во осмата вежба, пак, ги заокружуваа глаголите за МОНВ од дадените примери. Во 232 теста, вежбата е неточно одговорена, а во 59 точно. Во штипскиот говор личните наставки за имперфект се: еднина *1л. -о/ше, 2л. -ше, 3л. -ше*; за множина *1л. -ме, 2л. -те, 3л. -а/-е* (Маленко, 2012, стр. 182).

Според авторката, штипската дијалектна територија покажува специфичност по однос на имперфектната форма во прво лице еднина. Оваа посебност произлегува од губењето на старото *x* во оваа форма. Ова *x* не се заменило со друга фонема, туку настанало удвојување на основниот вокал на имперфектната основа;

- И деветтата вежба е со исто барање, во неа ги заокружуваа глаголите за МОСВ од дадените примери. Оваа вежба во 181 тест е неточно одговорена и во 107 е точно одговорена. Во однос на аористот ќе споменеме дека во стандардниот јазик, како што е познато од *Опитата граматика* (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 192), аористните форми се добиваат со наставките: за еднина 1л. -в, 2л. -ѓ, 3л. -ѓ, а за множина 1л. -вме, 2л. -вте, 3л. -а/-ја, додека во штипскиот говор се среќаваат наставките: за еднина 1л. -, 2л. -, 3л. -, а за множина 1л. -ме, 2л. -те, 3л. -а/-ја;
- Во десеттата вежба се бара да се образуваат форми за заповеден начин од прикажаните глаголи (**чува, качува, вика; шие, крие, чуе; сече, јаде, погледне; плови, седи, објасни; стои, спои, освои**). Во 183 теста, вежбата е точно одговорена, а во 119 неточно. Дел од неточните одговори се однесуваат на пишување на формите *стои, спои, освои* наместо *стој, спој, освој* за заповеден начин. Според Маленко (Маленко, 2012, стр. 184), заповедниот начин во штипскиот говор се образува со додавање на наставката *-j* на глаголите со општ дел на вокал, додека глаголите со општ дел на консонант образуваат заповедна форма со вокалот *-и*. Според тоа *-j* ја добиваат глаголите од **а-** и од **е-**група. Глаголите од **е-**група со завршок на општиот дел на консонант прават заповедна форма со *-и*. Во штипскиот говор интересни се формите *ми, ни*, но и *миј, ниј*, како и *ој* од *оди* со испуштање на консонантот **-д-**, впрочем како што се добиени и формите *глеј, дај, јај*;
- Единаесеттата вежба е со слично барање. Во неа учениците ги менуваа глаголите **стои, пее, трча, јаде, молчи** во заповеден начин и во 2 лице еднина и множина. Најголем број точни одговори (209) се дадени кај 2 лице еднина, а кај 2 лице множина бројот на точни одговори изнесува 201. И кај двете барања има приближно ист број неточни одговори (80; 86).

Множинските наставки се образуваат со наставката *-ите/-јте* во штипскиот говор. Првата наставка ја добиваат глаголите со завршок консонант, а втората наставка ја добиваат глаголите од **а-** и од **е-**група (Маленко, 2012, стр. 185);

- Во последната вежба учениците го менуваа глаголот **слуша** според дадените барања (сите граматички содржини за менливите зборови кои се учат во осмо одд., а кои се наша истражувачка цел) и во 3 лице еднина. Според графиконот, кај сегашното време има најмногу точни одговори (241), а најмногу неточни одговори (223) има кај заповедниот начин. Најголем број од неточните одговори кај заповедниот начин се должат на пишување на формите за 2 лице еднина, наместо 3 лице еднина, па наместо *нека/ да слуша*, пишувале *слушај*. Маленко (Маленко, 2012, стр. 185), за првото и за третото лице заповеден начин во штипскиот говор споменува дека се образуваат со поврзување на сегашното време и *да* и *нека*. Според авторите на *Опитата граматика* (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветановски, 2008, стр. 194), конструкциите со честичките *да* и *нека* и формите на сегашното време со своето значење на **индиректна заповед** или како повик за заедничко вршење на дејството се блиски до заповедниот начин, но тие не се заповедни форми. Најчесто неодговорено барање во вежбата е глаголската именка во 166 тестови.

7.1.4.

ИСТРАЖУВАЊЕ СПРОВЕДЕНО ВО IX ОДДЕЛЕНИЕ

1. Од наставните програми по предметот Македонски јазик за IX одделение

Во овој дел од трудот ќе посветиме внимание за глаголскиот систем во IX одделение како последно одделение од основното образование, а и како едно од одделенијата во кое го спроведовме истражувањето во монографијата. Според наставната програма по предметот Македонски јазик за деветто одделение учениците како продлабочување, односно продолжување на знаењата стекнати во осмото одделение главно го усвојуваат глаголскиот систем на македонскиот јазик.

Така, според наставната програма по Македонски јазик за IX одделение⁶⁸ во програмското подрачје *Јазик*, во однос на менливите зборови, учениците се среќаваат со следниве содржини:

- *глаголи*: сложени глаголски форми, минато неопределено свршено и несвршено време (перфект), идно време (футур), можен начин.

Во прилог е даден и извадок од наставната програма:

	Морфологија		
- Да ги разликува сложените глаголски форми (минато неопределено свршено и несвршено време (перфект), идно време (футур), можен начин, сум-конструкции има-конструкции); - да ги знае сложените глаголски форми, правилно да ги употребува; - да прави разлика меѓу простите и сложените глаголски форми.	Сложени глаголски форми Минато неопределено свршено и несвршено време (перфект) Идно време (футур) Можен начин	Минато неопределено свршено и несвршено време (перфект) Идно време (футур) Сум-конструкции Има-конструкции Можен начин	Вежби од соодветно избрани текстови каде ќе се изврши трансформација на глаголи во сите сложени глаголски форми. Самостоен избор на ученикот на текстови каде се употребени сложени глаголски форми.

2. Учебникот по Македонски јазик за IX одделение

Според официјалната интернет-страница⁶⁹ за нарачка на учебници за предметите во основното и во средното образование, воспоставена од Министерството за образование и наука на Р Македонија, во деветто одделение по предметот Македонски јазик се работи според еден учебник (в. Прилог 4, стр. 209). Станува збор за учебникот *Македонски јазик за VIII одделение*⁷⁰ од Снежана Велкова и од Соња Јовановска⁷¹. На страницата е даден уште еден учебник наменет за паралелки составени од ученици-припадници на другите

⁶⁸http://bro.gov.mk/docs/makedonski_jazik.pdf, пристапно на 2.2.2018 година.

⁶⁹<http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/>, пристапно на 2.2.2018 година.

⁷⁰http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/Makedonski_8_velkova.pdf, пристапно на 2.2.2018 година.

⁷¹ Велкова, С., Јовановска, С. 2010. *Македонски јазик за VIII одделение*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

заедници што следат настава на наставен јазик кој не е македонски. Тоа е учебникот *Македонски јазик за учениците од другите заедници* од Бојко Киранџиски, Војо Велјановски и од Раско Лозаноски, но со оглед на тоа што во Штипско нема такви паралелки при нашето истражување се служевме само со првиот учебник.

Во прилог ќе дадеме кус преглед за граматичките содржини кои се однесуваат на глаголскиот систем предвиден да се усвои во деветтото одделение според учебникот *Македонски јазик за VIII одделение* од Снежана Велкова и од Соња Јовановска.

Така, во делот *Морфологија* авторките (Велкова, Јовановска, 2010, стр. 16) најпрвин пишуваат за *минато неопределено свршено неслвршено време*, при што даваат кусо потсетување за видот кај глаголите. Според авторките, со минатото неопределено време, свршено и неслвршено се изразуваат минати дејства без точно да се определи моментот на нивното одвивање. Исто така, се споменува дека МНСВ и МННВ се образуваат со *помошниот глагол сум* во *сегашно време* и *л-формата* од менуваниот глагол *свршили неслвршен*. Содржината е збогатена и со вежби за проверување на новоусвоеното знаење, а дел од нив ги употребивме и за составување на анонимниот тест по Македонски јазик за IX одделение што ни послужи при истражувањето по овој повод и за кој ќе стане збор подолу.

Од аспект на *идното време* авторките споменуваат дека „глаголските форми кои означуваат дејства кои се вршат или ќе се извршат по моментот на зборувањето се викаат идно време“ (Велкова, Јовановска, 2010, стр. 18). Во учебникот се споменува дека идното време се образува со честичката *ќе* и со *сегашно време од глаголот* кој може да биде *свршен* или *несвршен*. И во овој дел од учебникот се среќаваат поголем број вежби за идното време.

Потоа, според учебникот (Велкова, Јовановска, 2010, стр. 20), учениците се запознаваат со сложените глаголски форми (глаголски конструкции со *сум* и со *има*). И во овој дел од учебникот се застапени податоци за начинот на образување на сложените глаголски форми, како и вежби за проверување на знаењата од новата содржина.

Од аспект на *возможен начин* во учебникот се споменува дека се изразува со *претполагано, можно* или со *посакувано дејство* (Велкова, Јовановска, 2010 стр. 21). Според авторките (Велкова, Јовановска, 2010 стр. 22), тој се образува со честичката *би* и

глаголската л-форма од свршениот или од несвршениот глагол. Содржината ја завршуваат со вежби за можниот начин.

3. Анонимен тест по Македонски јазик за IX одделение

За нашето истражување/тестирање подготвивме анонимен тест по Македонски јазик за IX одделение што го прикажуваме во првиот прилог даден подолу (Прилог 1). Тестот е составен од 12 вежби поврзани со глаголскиот систем на македонскиот јазик кој е предвиден да се усвои во деветтото одделение.

Прилог 1

АНОНИМЕН ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА IX ОДДЕЛЕНИЕ

Училиште _____

Одделение _____

Националност _____

Мајчин јазик _____

Слушам настава на македонски јазик од _____ одделение.

Датум _____

1. Следните глаголи поделете ги во низата **свршени** или низата **несвршени глаголи**:
гледа, мисли, избрише, запише, скокне, лета, потрча, зборува.

свршени _____

несвршени _____

2. Заокружете го **несвршениот глагол**:

а) посака

б) сонува

в) пожали

3. Заокружете го **свршениот глагол**:

а) јави

б) ниже

в) замолува

4. Пополнете ја табелата:

минато неопределено свршено време	
а-група: засака	
еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.
и-група: изоди	
еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.
е-група: испие	
еднина	множина

1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.

5. Пополнете ја табелата:

минато неопределено несвршено време	
а-група: сака	
еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.
и-група: оди	
еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.
е-група: пие	
еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.

6. Напишете ги глаголите онаму каде што припаѓаат: **одиграл, би слушал, ќе изедам, сечел, ќе гледам, би кажал, засакал, ископал, би однесол, пишувал, ќе одам, раскажувал.**

минато неопределено свршено време	
минато неопределено несвршено време	
можен начин	
идно време	

7. Глаголите во заградата употребете ги во **минато неопределено време**:

- а) Тој често _____ (слуша) цез-музика.
 б) Често _____ (зборува, 1 лице множина) за тебе во последно време.
 в) Дали _____ (помине, 2 лице множина) оттаму.
 г) Тој _____ (дојде) од далеку за да го посети својот роден крај.
 д) Тие не _____ (се плаши) од вистината, туку од тоа што ќе се случуваше потоа.

8. Менувајте го глаголот **сака** во форма за **3 лице еднина**:

минато неопределено свршено време	
минато неопределено несвршено време	
можен начин	
идно време	

9. Менувајте ги глаголите во форма за **можен начин**:

а) За **2 лице еднина**: прати, сотре, чита, ужива, телефонира.

б) За **2 лице множина**: слуша, јаде, танцува, собира, мириса.

10. Менувајте го глаголот **испее** во форма за **можен начин**:

еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.

11. Во следниот стих, заокружете ги глаголските форми употребени во **идно време**:

Жалај, моме, да жалиме
 како ќе се поделиме,
 како ќе се поделиме
 јас од тебе, ти од мене.
 Јас ќе одам надалеку

надалеку преку Вардар,
преку Вардар на туѓина
да спечалам жолти лири.

Народна песна

12. Дадените реченици се во минато неопределено време. Трансформирајте ги во **идно време**.

а) Јас сум го гледал филмот „Титаник“.

б) Гостите доцнеле еден час.

в) Сме тренирале цело попладне.

г) Мартин ја прочитал книгата.

Во вториот прилог (Прилог 2) ќе биде даден тестот со дополнети информации за изворот на вежбите (од која литература се преземени делумно или целосно или, пак, се правени врз основа на вежба), односно дали се наменски составени, како и бараните одговори за секое прашање по вежба одделно.

Прилог 2

АНОНИМЕН ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА IX ОДДЕЛЕНИЕ

(Со точните одговори и со изворот на вежбите)

1. Следните глаголи поделете ги во низата **свршени** или низата **несвршени глаголи**:
гледа, мисли, избрише, запише, скокне, лета, потрча, зборува.

свршени: *избрише, запише, скокне, потрча.*

несвршени: *гледа, мисли, лета, зборува.*

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VIII одделение од Снежана Велкова и од Соња Јованова (2010, стр.16).

Оригинална вежба: Кои глаголи во низата се свршени, а кои се несвршени? гледа, мисли, избриша, гледаше, запиша, скокна, лета.

2. Заокружете го **несвршениот глагол**:

а) посака б) сонува в) пожали

Наменски составена вежба.

3. Заокружете го **свршениот глагол**:

а) јави б) ниже в) замолува

Наменски составена вежба.

4. Пополнете ја табелата:

минато неопределено свршено време	
а-група: засака	
еднина	множина
<i>1л. сум засакал</i>	<i>1л. сме засакале</i>
<i>2л. си засакал</i>	<i>2л. сте засакале</i>
<i>3л. закал</i>	<i>3л. засакале</i>
и-група: изодел	
еднина	множина
<i>1л. сум изодел</i>	<i>1л. сме изоделе</i>
<i>2л. си изодел</i>	<i>2л. сте изоделе</i>
<i>3л. изодел</i>	<i>3л. изоделе</i>
е-група: испие	
еднина	множина
<i>1л. сум испил</i>	<i>1л. сме испиле</i>
<i>2л. си испил</i>	<i>2л. сте испиле</i>
<i>3л. испил</i>	<i>3л. испиле</i>

Вежбата е подготвена според вежба од Практикумот по морфологија на современиот македонски јазик од Татјана Гочкова-Стојановска (2008, стр. 73).

Оригинална вежба: Упатството останува исто.

5. Пополнете ја табелата:

минато неопределено несвршено време	
а-група: сака	
еднина	множина
<i>1л. сум сакал</i>	<i>1л. сме сакале</i>
<i>2л. си сакал</i>	<i>2л. сте сакале</i>
<i>3л. сакал</i>	<i>3л. сакале</i>
и-група: оди	
еднина	множина
<i>1л. сум одел</i>	<i>1л. сме оделе</i>
<i>2л. си одел</i>	<i>2л. сте оделе</i>
<i>3л. одел</i>	<i>3л. оделе</i>
е-група: пие	
еднина	множина
<i>1л. сум пиел</i>	<i>1л. сме пиеле</i>
<i>2л. си пиел</i>	<i>2л. сте пиеле</i>
<i>3л. пиел</i>	<i>3л. пиеле</i>

Вежбата е подготвена според вежба од Практикумот по морфологија на современиот македонски јазик од Татјана Гочкова-Стојановска (2008, стр. 74).

Оригинална вежба: Во состав на претходната вежба.

6. Напишете ги глаголите онаму каде што припаѓаат: **одиграл, би слушал, ќе изедам, сечел, ќе гледам, би кажал, засакал, ископал, би однесол, пишувал, ќе одам, раскажувал.**

Минато неопределено свршено време	<i>одиграл, засакал, ископал.</i>
Минато неопределено несвршено време	<i>сечел, пишувал, раскажувал.</i>
Можен начин	<i>би слушал, би кажал, би однесол.</i>

Идно време	<i>ќе изедам, ќе гледам, ќе одам.</i>
-------------------	---------------------------------------

Наменски составена вежба.

7. Глаголите во заградата употребете ги во **минато неопределено време**:

- а) Тој често *слушал* (**слуша**) цез-музика.
- б) Често *сме зборувале* (**зборува**, 1 лице множина) за тебе во последно време.
- в) Дали *сте поминале* (**помине**, 2 лице множина) оттаму.
- г) Тој *дошол* (**дојде**) од далеку за да го посети својот роден крај.
- д) Тие не *се плашеле* (**се плаши**) од вистината, туку од тоа што ќе се случуваше потоа.

Вежбата е препишана од Практикумот по морфологија на современиот македонски јазик од Татјана Гочкова-Стојановска (2008, стр. 76).

Оригинална вежба: Упатството останува исто, барањата во вежбата се намалени.

8. Менувајте го глаголот **сака** во форма за **3 лице еднина**:

Минато неопределено свршено време	<i>засакал</i>
Минато неопределено несвршено време	<i>сакал</i>
Можен начин	<i>би сакал</i>
Идно време	<i>ќе сака</i>

Вежбата е подготвена според вежба од Практикумот по морфологија на современиот македонски јазик од Татјана Гочкова-Стојановска (2008, стр. 86).

Оригинална вежба: Упатството останува исто, барањата во вежбата се намалени врз основа на потребите на нашето истражување.

9. Менувајте ги глаголите во форма за **можен начин**:

- а) За **2 лице еднина**: **прати, сотре, чита, ужива, телефонира.**
Би пратил, би сотрел, би читал, би уживал, би телефонирал.
- б) За **2 лице множина**: **слуша, јаде, танцува, собира, мириса.**
Би слушале, би јаделе, би танцувале, би собирале, би мирисале.

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VIII одделение од Снежана Велкова и од Соња Јованова (2010, стр.22).

Оригинална вежба: Напиши по една реченица со глаголите: носи, испеа, мие и најде, но да го користиш можниот начин.

10. Менувајте го глаголот **испее** во форма за **можен начин**:

еднина	множина
1л. би испеал	1л. би испеале
2л. би испеал	2л. би испеале
3л. би испеал/а/о	3л. би испеале

Вежбата е подготвена според вежба од Практикумот по морфологија на современиот македонски јазик од Татјана Гочкова-Стојановска (2008, стр. 84).

Оригинална вежба: Пополнете ги празните места во табелата (во табелата се дадени глаголите: *сака, пресече и испее*).

11. Во следниот стих, заокружете ги глаголските форми употребени во **идно време**:

Жалај, моме, да жалиме
како ќе се поделиме,
како ќе се поделиме
јас од тебе, ти од мене.
Јас ќе одам надалеку
надалеку преку Вардар,
преку Вардар на туѓина
да спечалам жолти лири.

Народна песна

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VIII одделение од Снежана Велкова и од Соња Јованова (2010, стр.19).

Оригинална вежба: Од стиховиве кои следат, препиши ги глаголските форми употребени во идно време (при што се дадени две народни песни).

12. Дадените реченици се во минато неопределено време. Трансформирајте ги во **идно време**.

а) Јас сум го гледал филмот „Титаник“.

Ќе го гледам филмот „Титаник“.

б) Гостите доцнеле еден час.

Гостите ќе доцнат еден час.

в) Сме тренирале цело попладне.

Ќе тренираме цело попладне.

г) Мартин ја прочитал книгата.

Мартин ќе ја прочита книгата.

Вежбата е подготвена според вежба од учебникот Македонски јазик за VIII одделение од Снежана Велкова и од Соња Јованова (2010, стр.19).

Оригинална вежба: Глаголските форми во реченициве се во минато неопределено време. Препиши ги на тој начин што ќе ги трансформираш во идно време (речениците се следниве: Јас сум ја заборавил лектирата; Гостите доцнеле еден час; Сме тренирале цело попладне; Ти си ја кажал тајната).

4. Анализа на вежбите од анонимниот тест по Македонски јазик за IX одделение

Анонимниот тест по Македонски јазик за IX одделение го прикажуваме во првиот прилог (Прилог 1), а овде ќе споменеме дека 12 вежби што го сочинуваат тестот се преземени од следниве литературни извори: учебникот за IX одделение⁷² и *Практикумот по морфологија на современиот македонски јазик*⁷³ од Татјана Гочкова-Стојановска, а, при потреба, составивме и наменски вежби. Вежбите во тестот се приспособени и кон возраста и кон интелектуалната способност на учениците вклучени во тестирањето.

⁷² Сн. Велкова, С. Јовановска (2010) *Македонски јазик за VIII одделение*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/Makedonski_8_velkova.pdf (пристапно на 12.12.2016 година). Треба да се спомене дека според одлука на Министерството за образование и наука на Р Македонија, во наставата по предметот Македонски јазик за IX одделение се користи само споменатиот учебник. Информацијата е потврдена за Штип и за Штипско од страна на Одделението за образование при општина Штип, преку официјален документ даден во прилог (Прилог 4) на овој дел од дисертацијата.

⁷³ Гочкова-Стојановска, Т. 2008. *Практикум по морфологија на современиот македонски јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Така, во првата вежба која е приспособена врз основа на вежба од учебникот *Македонски јазик за VIII одделение* од Велкова и од Јовановска (Велкова, Јовановска 2010, стр.16), се бара да се распределат дадените глаголи (**гледа, мисли, избрише, запише, скокне, лета, потрча, зборува**) во низата за свршени или за несвршени глаголи. Со оваа вежба имаме за цел да ги провериме знаењата на учениците за видот кај глаголите.

Со истата цел како и првата вежба, во втората и во третата, наменски составена вежба се бара да се заокружи точниот глагол, несвршен, односно, свршен.

Во четвртата и во петтата вежба, коишто се преземени од *Практикумот по морфологија на современиот македонски јазик* од Т. Гочкова-Стојановска (Гочкова-Стојановска, 2008, стр. 73-74), се бара да се изменат дадените глаголи од секоја група одделно (*a-, u- и e-*група), во минато неопределено свршено, односно, несвршено време. Овде имаме за цел да го провериме знаењето на учениците за перфектот.

Шестата вежба е наменски составена, а во неа се бара да се распределат дадените глаголски форми (**одиграл, би слушал, ќе изедам, сечел, ќе гледам, би кажал, засакал, ископал, би однесол, пишувал, ќе одам, раскажувал**) во: минато неопределено свршено, односно, несвршено време, можен начин и идно време. Како што може да се забележи, вежбата е посложена – со повеќе барања, а со неа ги проверуваме знаењата за наведените глаголски обележја на македонскиот јазик.

Седмата вежба е подготвена според вежба од *Практикумот по морфологија* (Гочкова-Стојановска, 2008, стр. 76), а во неа се бара да се изменат глаголите од заградите во дадените реченици во минато неопределено време. Независно од видот на дадениот глагол, со вежбата имаме за цел да провериме дали учениците соодветно го употребуваат помошниот глагол **сум**, како и **л-**формата од глаголот.

Осмата вежба повторно е подготвена според вежба од *Практикумот* (Гочкова-Стојановска, 2008, стр. 86), а во неа се бара глаголот **сака** да се измени во форма за 3 лице еднина, за минато неопределено свршено, односно, несвршено време, можен начин и за идно време. Во овој случај, целиме да провериме дали учениците соодветно ги применуваат различните глаголски форми на еден ист глагол.

Следната вежба е подготвена според вежба од актуелниот учебник по *Македонски јазик за IX одделение* (Велкова, Јовановска 2010, стр.22), а во неа се бара да се изменат дадените глаголи (**прати, сотре, чита, ужива, телефонира; слуша, јаде, танцува, собира,**

мириса) во 2 лице еднина и множина, можен начин. Нашата цел со вежбата е да ги провериме знаењата на учениците за можниот начин, секако преку употребата на честичката *би*.

Десеттата вежба е составена со истата цел како и претходната вежба и е подготвена според вежба од Практикумот (Гочкова-Стојановска, 2008, стр. 84). Во неа се бара глаголот **испее** да се измени во трите лица, еднина и множина, можен начин.

Претпоследната вежба е сработена според учебникот *Македонски јазик за VIII одделение* (Велкова, Јовановска, 2010, стр.19), а во неа се бара да се означат глаголските форми употребени во идно време во дадениот стих. Со оваа вежба имаме за цел да видиме дали учениците ги препознаваат глаголските форми за идно време дадени во текст.

И во последната вежба подготвена според истиот учебник (Велкова, Јовановска, 2010, стр.19) се бара да се изменат дадените реченици од минато неопределено во идно време. Целта за применувањето на оваа вежба е да видиме дали учениците можат да го променат глаголското време на прикажани реченици.

Како што може да се забележи од објаснувањето за вежбите, со нив, главно, се проверуваат знаењата кај тестираната група ученици за глаголскиот систем на македонскиот јазик кој се усвојува во IX одделение по предметот Македонски јазик.

Исто така, од разгледувањето на сите досега споменати учебници заклучивме дека е застапен принципот на научност и на последователност, односно новите граматички содржини се разгледуваат преку прикажување на научните факти по теркот на наставните програми по предметот Македонски јазик за одделенијата од предметната настава. Секоја граматичка појава е разгледана и објаснета преку реченици и примери, а во повеќето случаи се дадени и дефиниции, притоа оставајќи слобода на наставникот да ги разгледа граматичките појави и низ примери по слободен избор. Повеќето учебници изобилуваат со мноштво вежби, кои, како што споменавме, дел ни послужија при истражувањето за дисертацијава. Вежбите, како што може да се забележи, се интересни, во нив се застапени содржини од секојдневието – од реалните говорни ситуации, односно во нив е застапен комуникативниот пристап/ приод.

5. Анализа на одговорите и на јазичните грешки од вежбите во анонимниот тест по Македонски јазик за IX одделение

Преку анализата на одговорите дадени во анонимниот тест по Македонски јазик за IX одделение се покажа дека располагаме со вкупно 380 тестови, од кои: 342 теста се на ученици-Македонци, 16 се на ученици-Турци⁷⁴, 11 се на ученици-Роми, 10 тестови се на ученици-Власи и еден тест е на ученик-Албанец. Да потсетиме за последен пат, при подготовката на графиконското претставување на одговорите од секоја вежба одделно кое ќе биде дадено во третиот прилог (Прилог 3), внимававме и на следново: За секоја вежба од тестот се даваат по два графикони; во првиот графикон ги вклучивме сите одговори на учениците и точните и неточните одговори, како и неодговорените прашања; анализата на одговорите е правена за секое барање по вежба одделно; во вториот графикон се опфатени националностите на тестираните ученици, меѓутоа ќе споменеме дека бројот на учениците кои се изјасниле како Турци, Роми, односно Власи е помал од бројот на учениците-Македонци; треба да се има предвид дека во некои графикони за националностите ги даваме само точните одговори заради подобрата прегледност на графиконот (во случаи на вежби со повеќе барања по вежба, со оглед на тоа што графиконите опфаќаат два параметри – прв параметар – точни/неточни одговори и неодговорени прашања/втор параметар – националности, односно прв параметар – точно одговорани барања (две, три или повеќе) од вежба/втор параметар – националности).

Иако во графиконското прикажување ги опфативме сите одговори на учениците (точни и неточни одговори и неодговорени прашања), водејќи сметка и за националностите, по прилогот со графикони ќе направиме и анализа на најчестите јазични грешки од вежба одделно.

Да заклучиме:

Графиконскиот преглед е направен според овие параметри:

- Анализата е направена на 380 тестови;
- Земени се сите одговори на учениците – точните и неточните одговори, како и неодговорените прашања;

⁷⁴ Двајца од нив следеле настава на мајчиниот јазик до IV одделение слушајќи го предметот Македонски јазик двапати во неделата, при што преминале во V одделение во настава на македонски јазик.

- Анализата е направена на секоја вежба одделно;
- Анализата е направена на секое барање по вежба одделно; и
- Земени се и различните националности на тестираните ученици.

Прилог 3

ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД АНОНИМНИОТ ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА ДЕВЕТТО ОДДЕЛЕНИЕ СО ГРАФИКОНИ

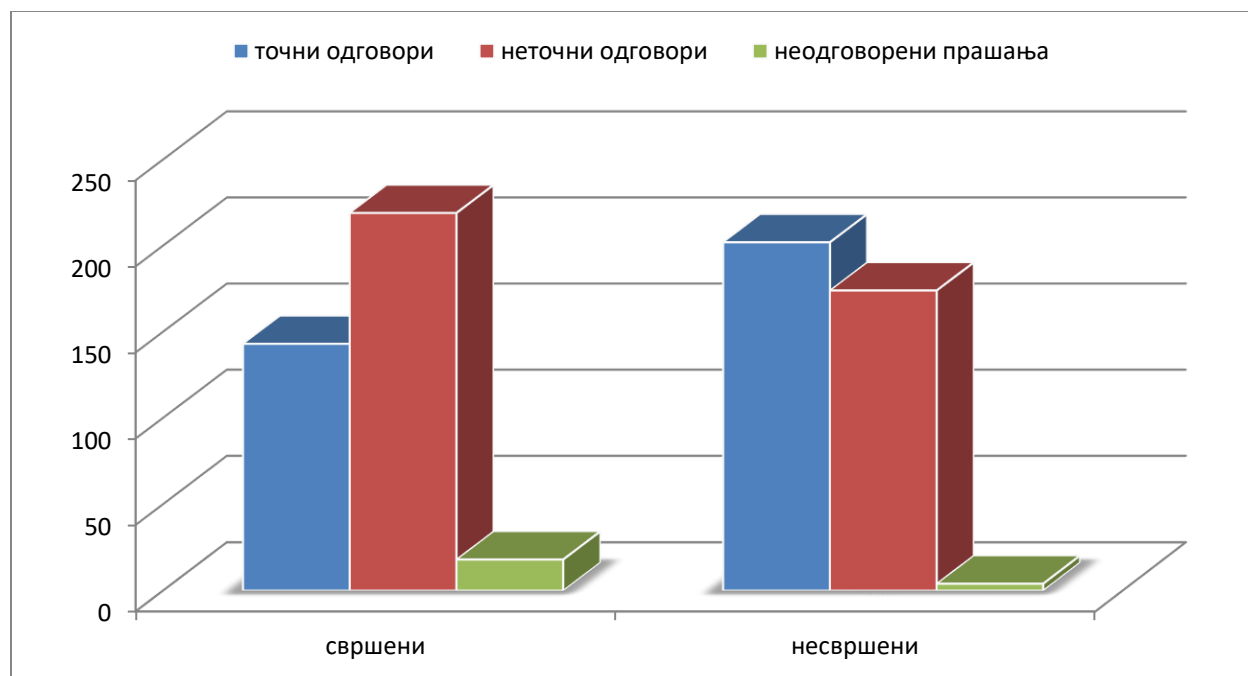
1. Следните глаголи поделете ги во низата **свршени** или низата **несвршени** глаголи:
гледа, мисли, избрише, запише, скокне, лета, потрча, зборува.

свршени _____

несвршени _____

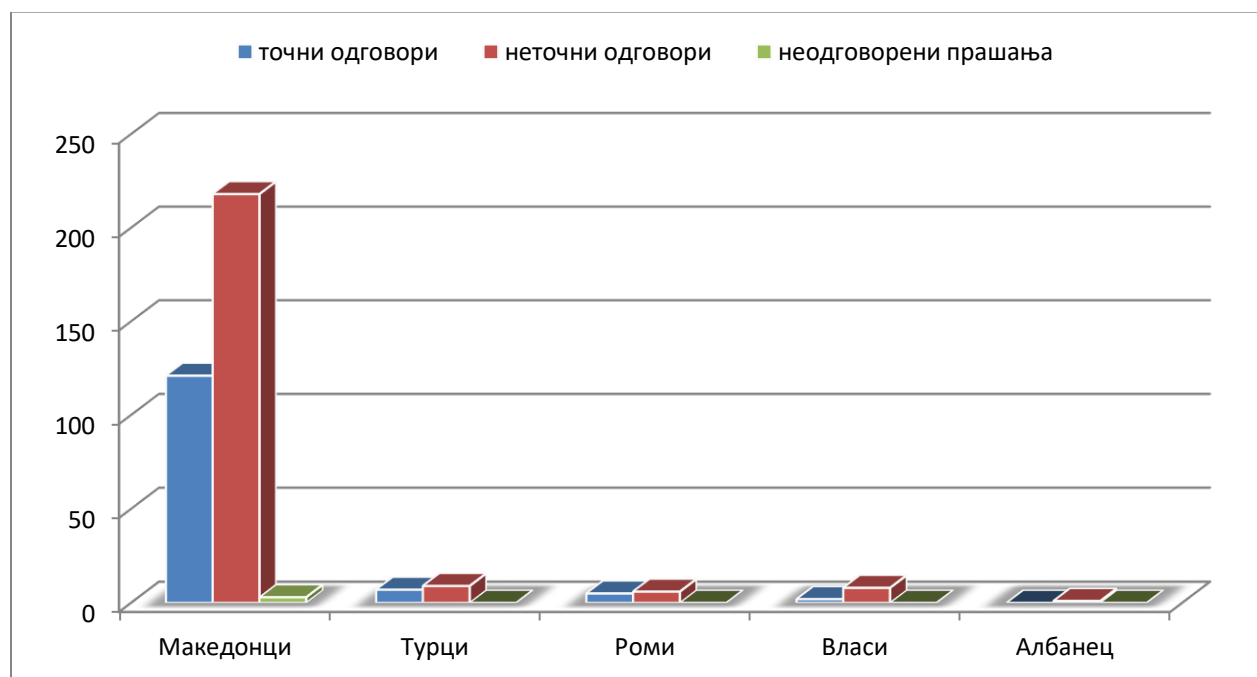
I. Графикон според дадените одговори:

Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
свршени	143	219	18
несвршени	202	174	4

II. Графикон според националноста на учениците:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	130	230	10
Турци	10	15	5
Роми	10	10	5
Власи	5	10	5
Албанец	5	5	5

Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

Македонци	121	218	3
Турци	7	9	0
Роми	5	6	0
Власи	2	8	0
Албанец	0	1	0

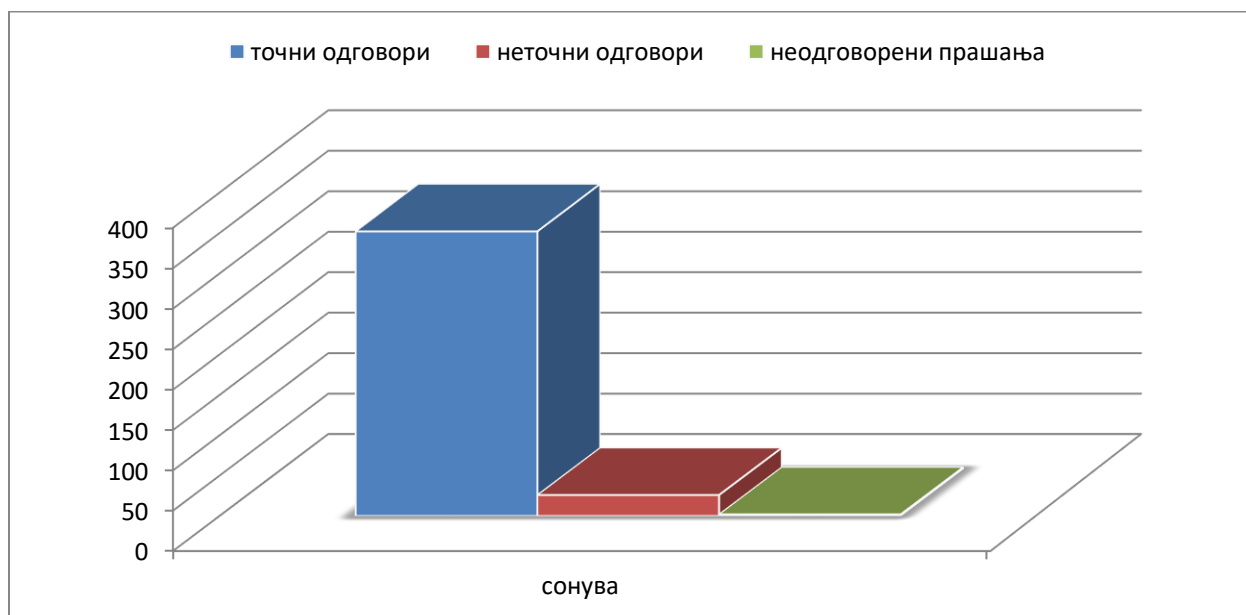
2. Заокружете го **несвршениот глагол**:

а) посака

б) сонува

в) пожали

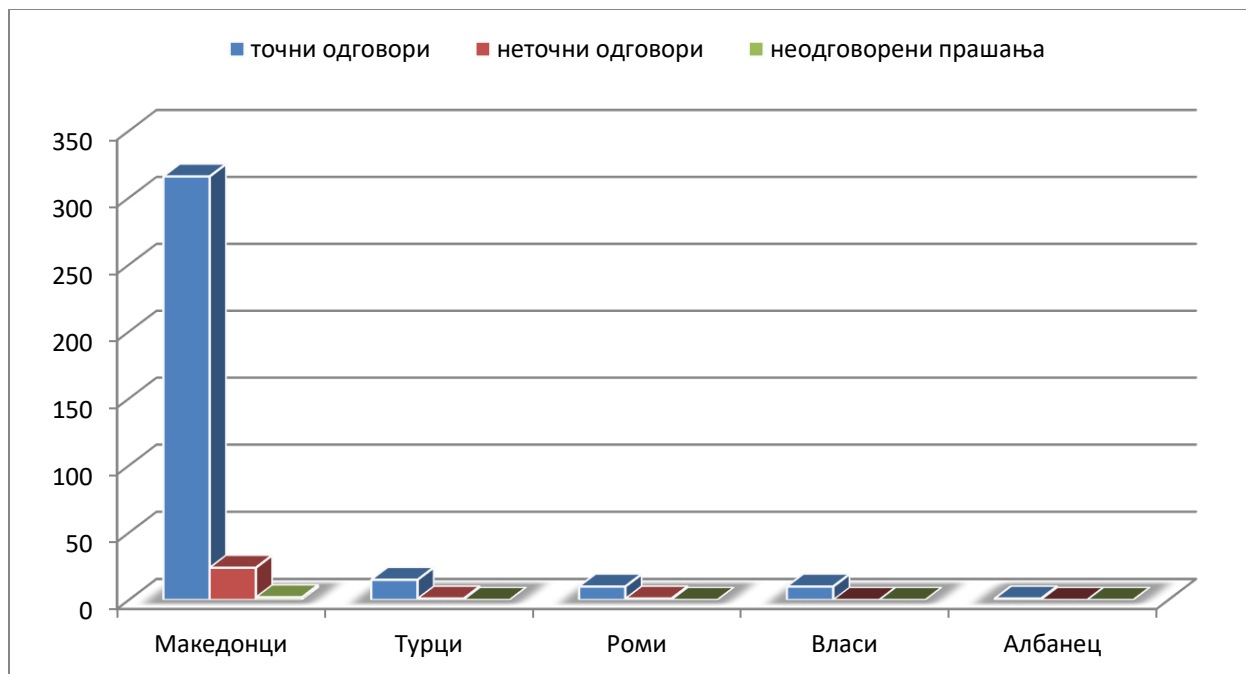
I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
сонува	352	26	2

II. Графикон според националноста на учениците:

Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	316	24	2
Турци	15	1	0
Роми	10	1	0
Власи	10	0	0
Албанец	1	0	0

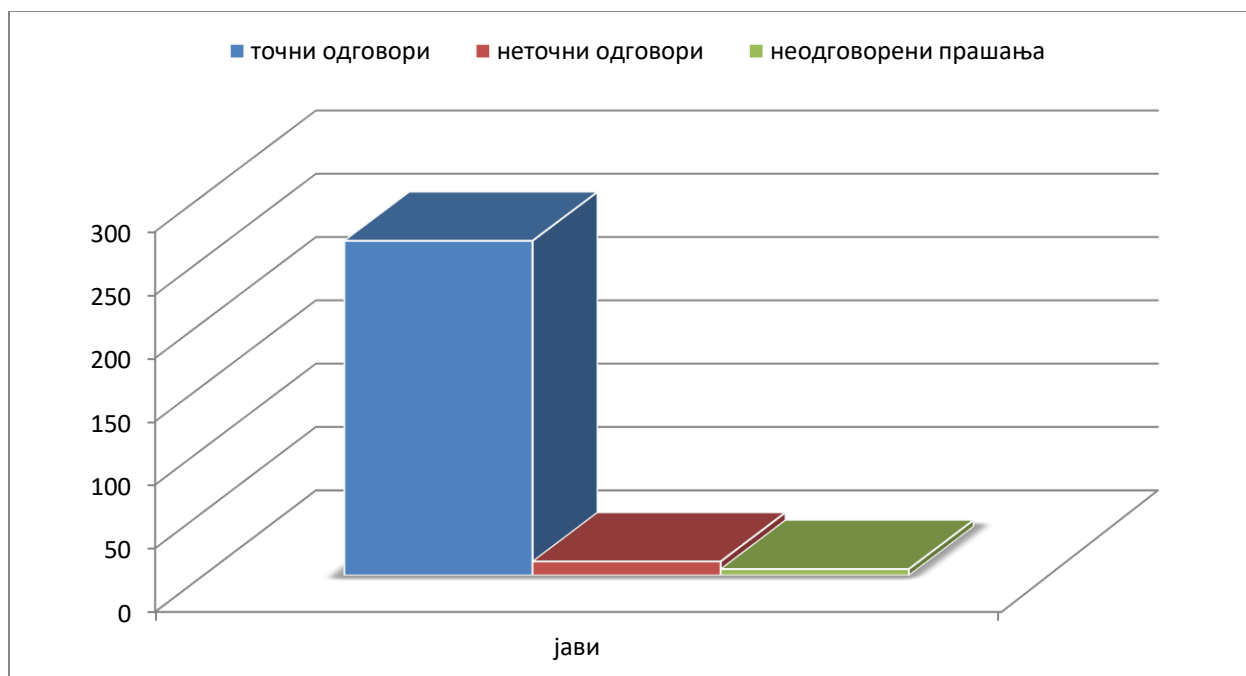
3. Заокружете го **свршениот** глагол:

а) јави

б) ниже

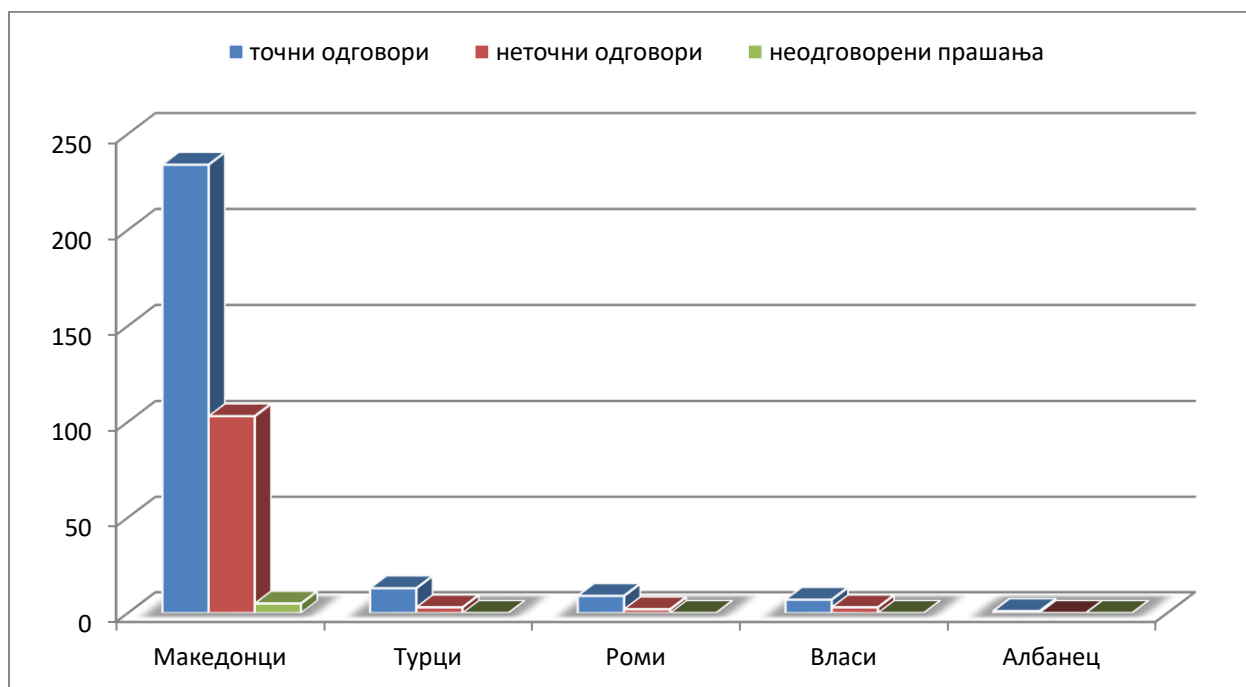
в) замолува

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
јави	264	11	5

II. Графикон според националноста на учениците:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
--	----------------	------------------	----------------------

Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

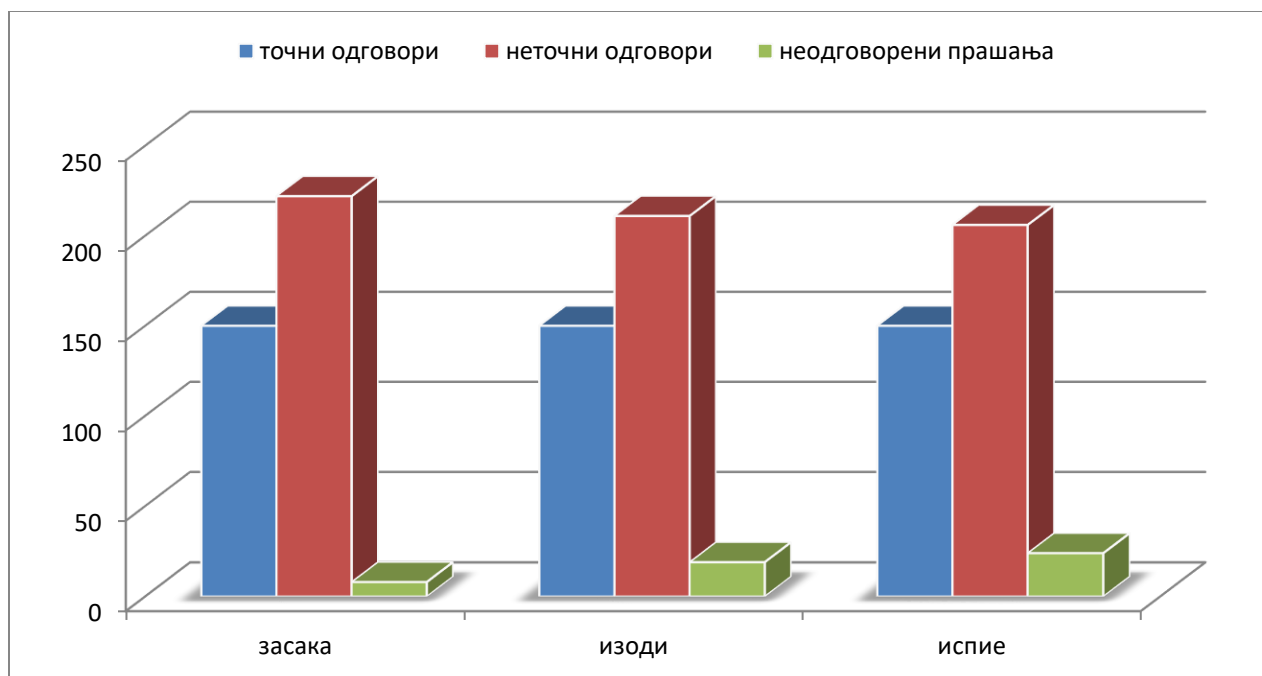
Македонци	234	103	5
Турци	13	3	0
Роми	9	2	0
Власи	7	3	0
Албанец	1	0	0

4. Пополнете ја табелата:

минато неопределено свршено време	
а-група: засака	
еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.
и-група: изоди	
еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.
е-група: испие	
еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.

I. Графикон според дадените одговори:

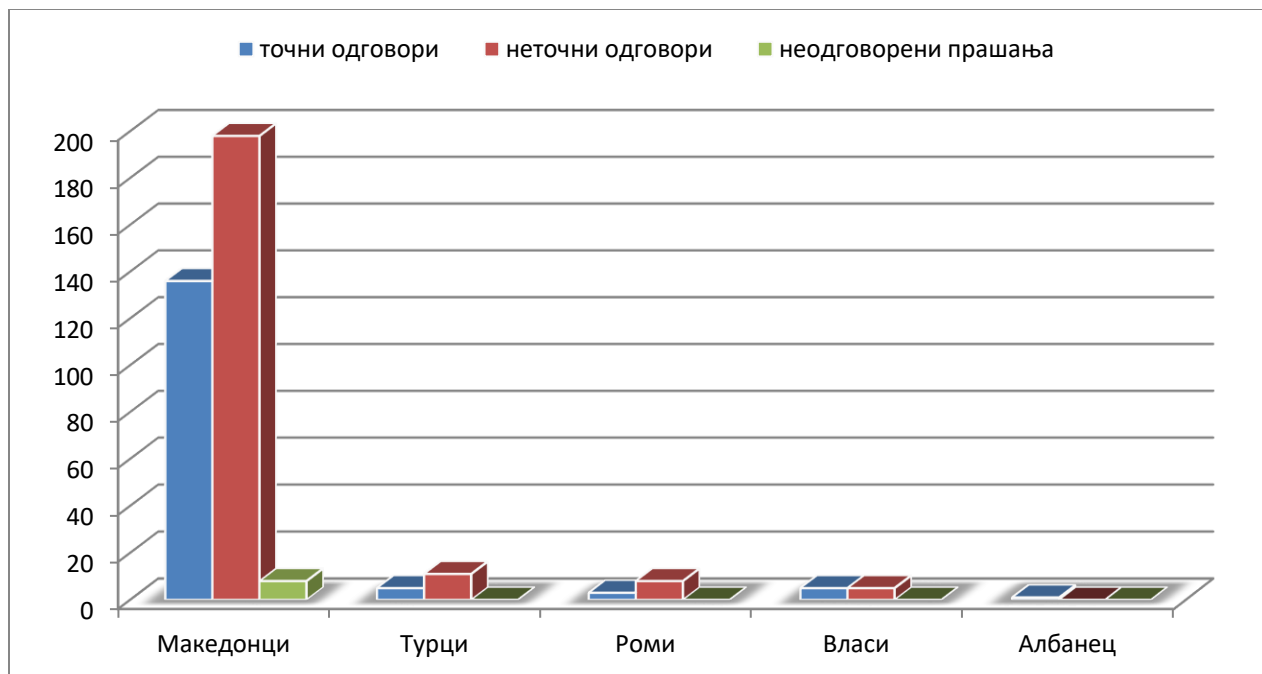
Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
засака	150	222	8
изоди	150	211	19
испиe	150	206	24

II. Графикон според националноста на учениците:

Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

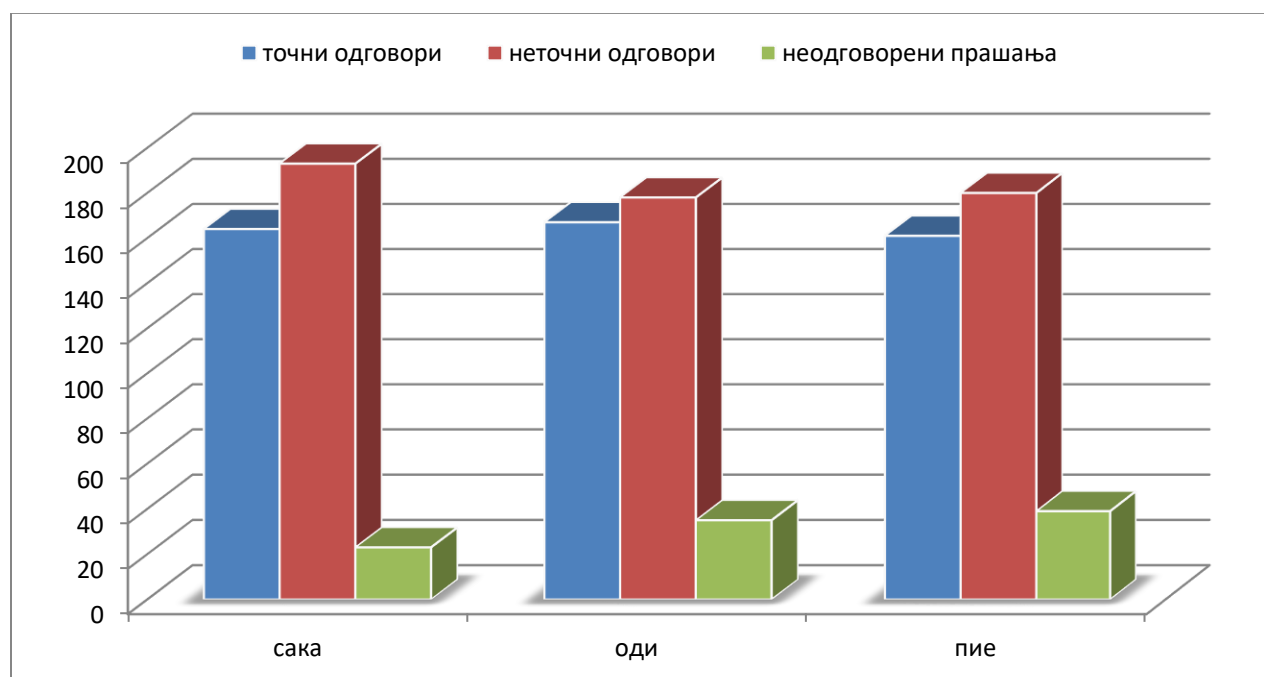
	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	136	198	8
Турци	5	11	0
Роми	3	8	0
Власи	5	5	0
Албанец	1	0	0

5. Пополнете ја табелата:

минато неопределено несвршено време	
а-група: сака	
еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.
и-група: оди	
еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.

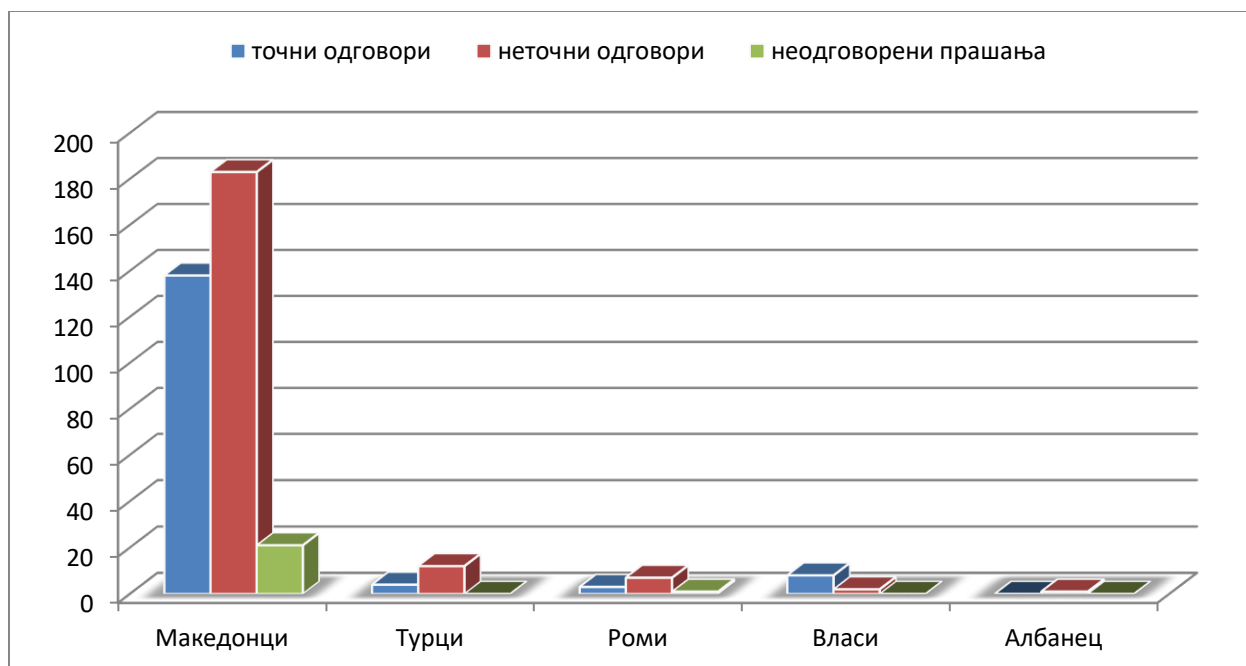
3л.	3л.
е-група: пие	
еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
сака	164	193	23
оди	167	178	35
пие	161	180	39

II. Графикон според националноста на учениците:

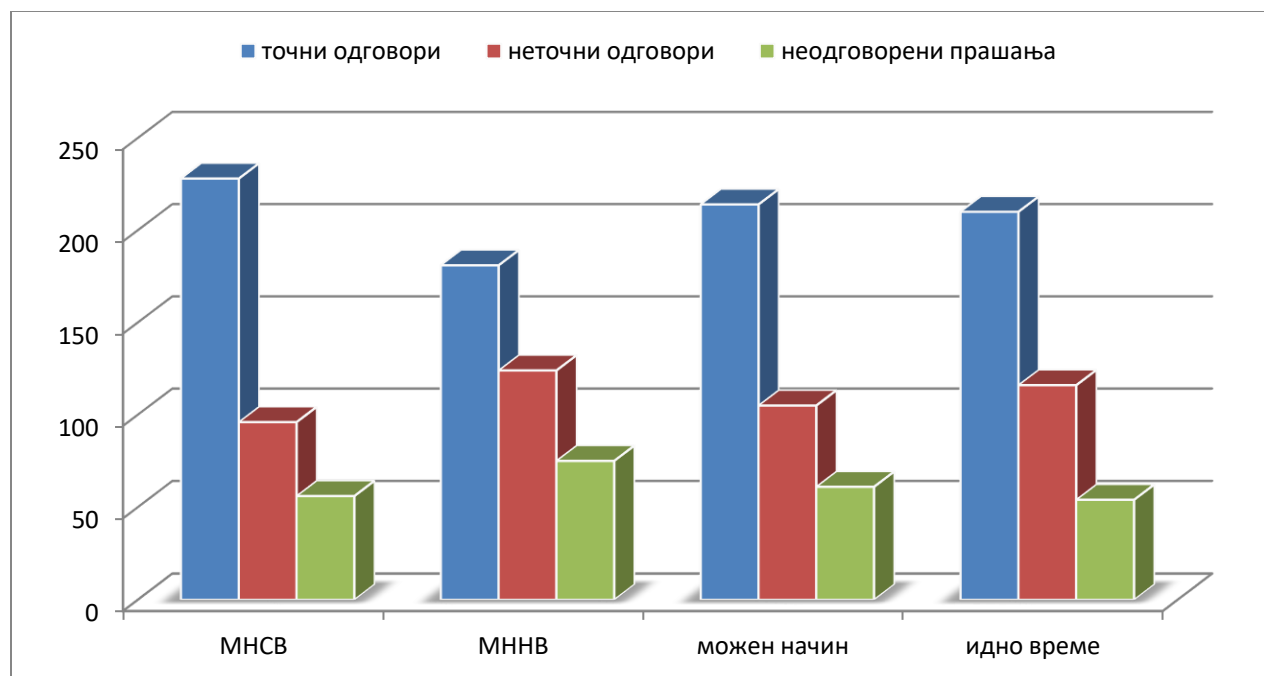
	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	138	183	21
Турци	4	12	0
Роми	3	7	1
Власи	8	2	0
Албанец	0	1	0

6. Напишете ги глаголите онаму каде што припаѓаат: **одиграл, би слушал, ќе изедам, сечел, ќе гледам, би кажал, засакал, ископал, би однесол, пишувај, ќе одам, раскажувал.**

Минато неопределено свршено време	
Минато неопределено несвршено време	
Можен начин	
Идно време	

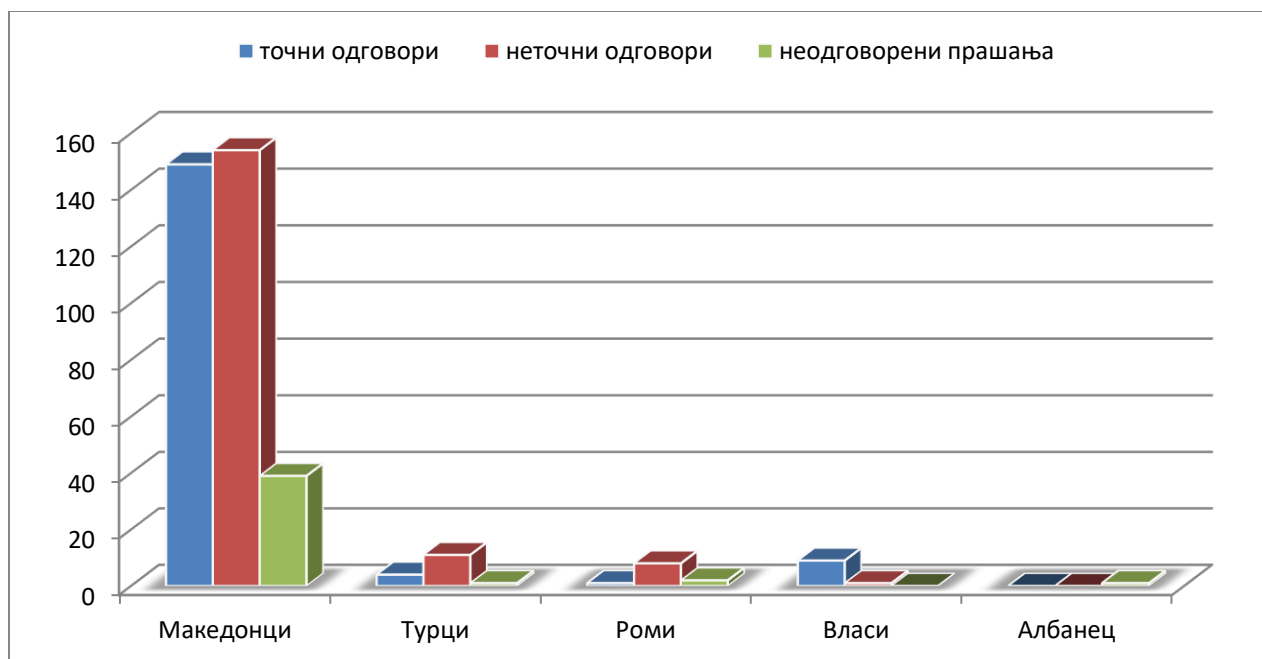
I. Графикон според дадените одговори:

Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
МНСВ	228	96	56
МННВ	181	124	75
можен начин	214	105	61
идно време	210	116	54

II. Графикон според националноста на учениците:

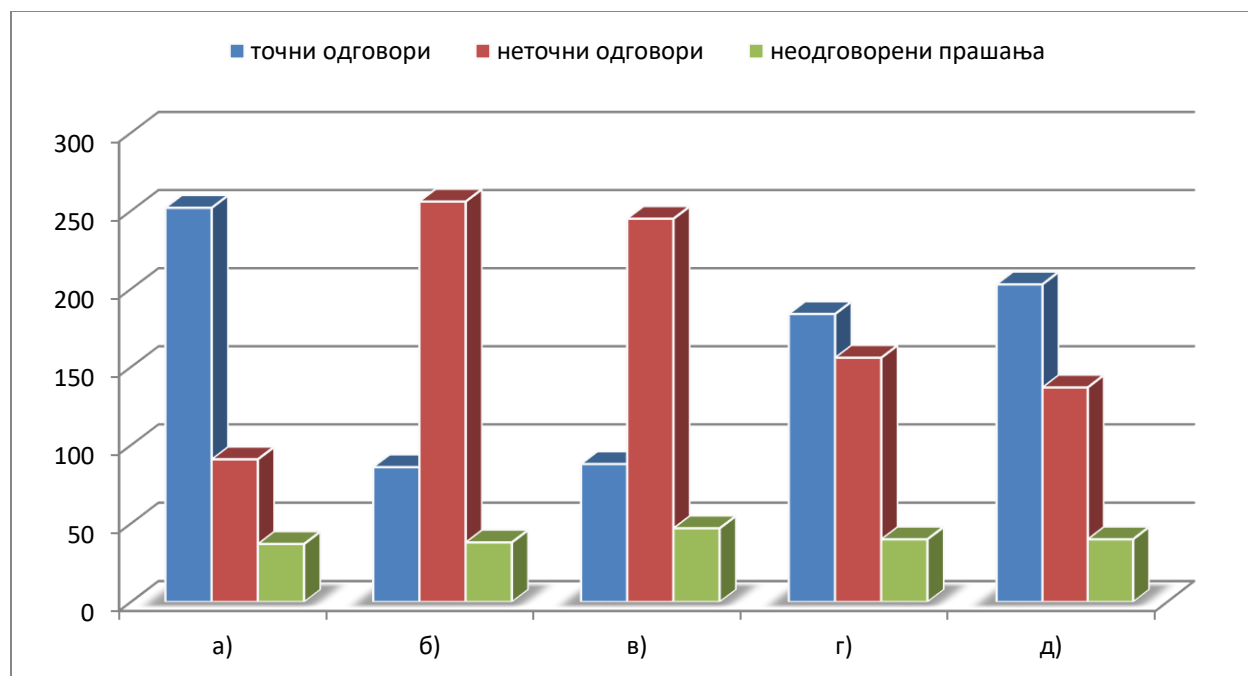
	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	149	154	39
Турци	4	11	1
Роми	1	8	2
Власи	9	1	0
Албанец	0	0	1

7. Глаголите во заградата употребете ги во **минато неопределено време**:

- а) Тој често _____ (**слуша**) џез-музика.
- б) Често _____ (**зборува**, 1 лице множина) за тебе во последно време.
- в) Дали _____ (**помине**, 2 лице множина) оттаму.
- г) Тој _____ (**дојде**) од далеку за да го посети својот роден крај.
- д) Тие не _____ (**се плаши**) од вистината, туку од тоа што ќе се случуваше

потоа.

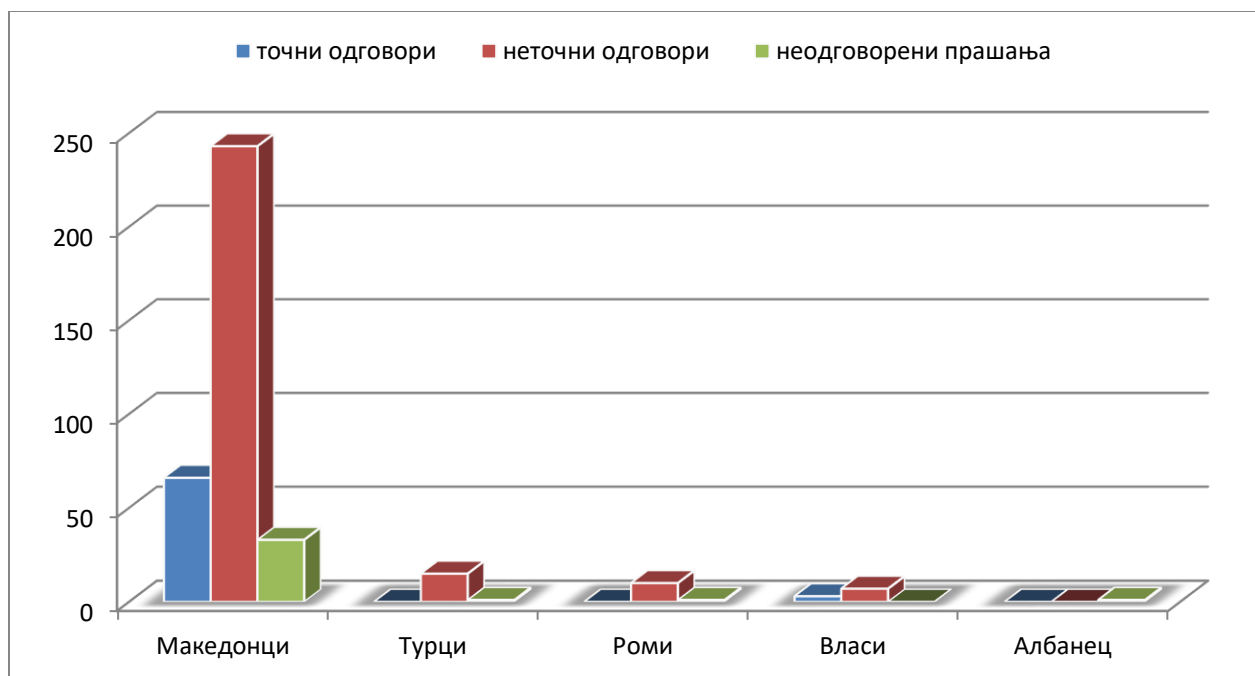
I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
а)	252	91	37
б)	86	256	38
в)	88	245	47
г)	184	156	40
д)	203	137	40

II. Графикон според националноста на учениците:

Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

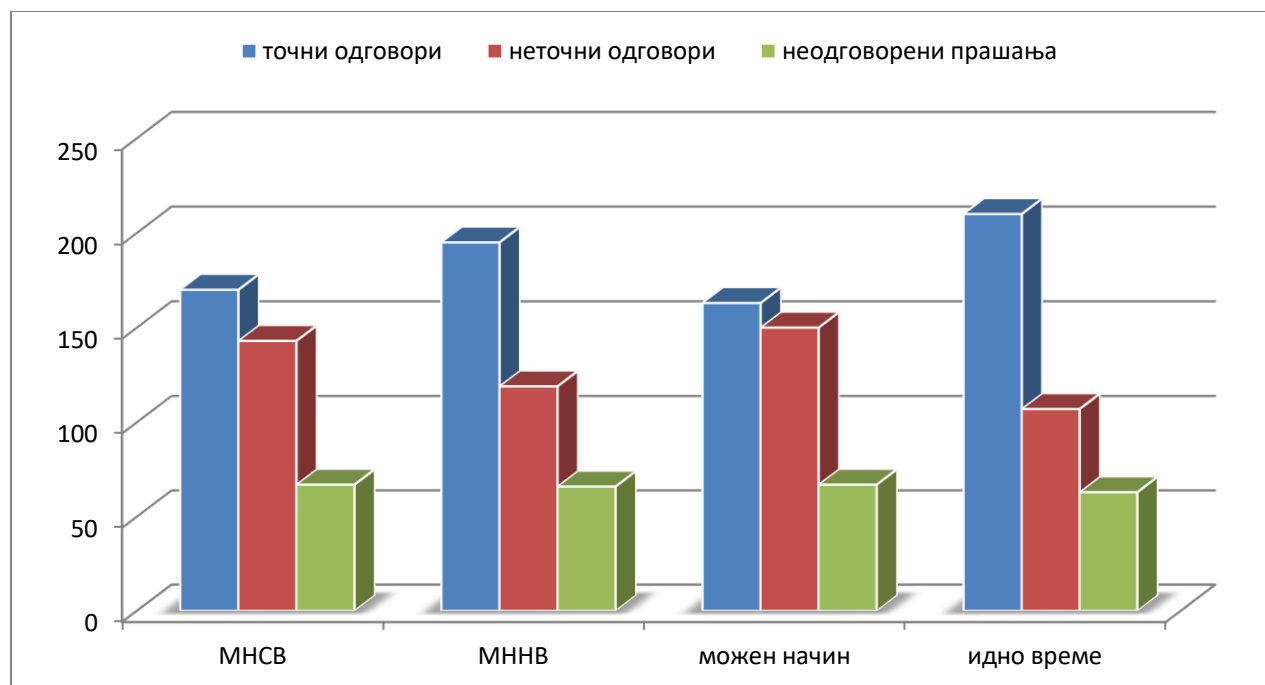
	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	66	243	33
Турци	0	15	1
Роми	0	10	1
Власи	3	7	0
Албанец	0	0	1

8. Менувајте го глаголот **сака** во форма за **3 лице еднина**:

Минато неопределено свршено време	
Минато неопределено несвршено време	
Можен начин	
Идно време	

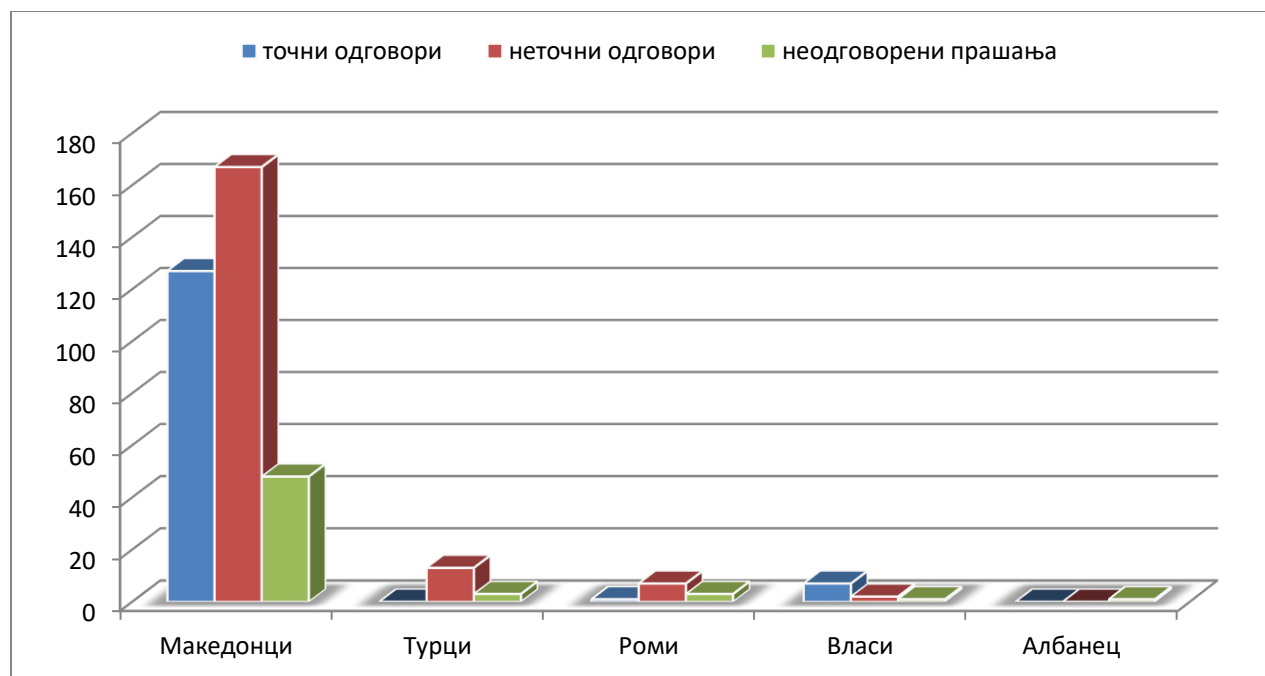
I. **Графикон според дадените одговори:**

Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
МНСВ	170	143	67
МННВ	195	119	66
можен начин	163	150	67
идно време	210	107	63

II. Графикон според националноста на учениците:

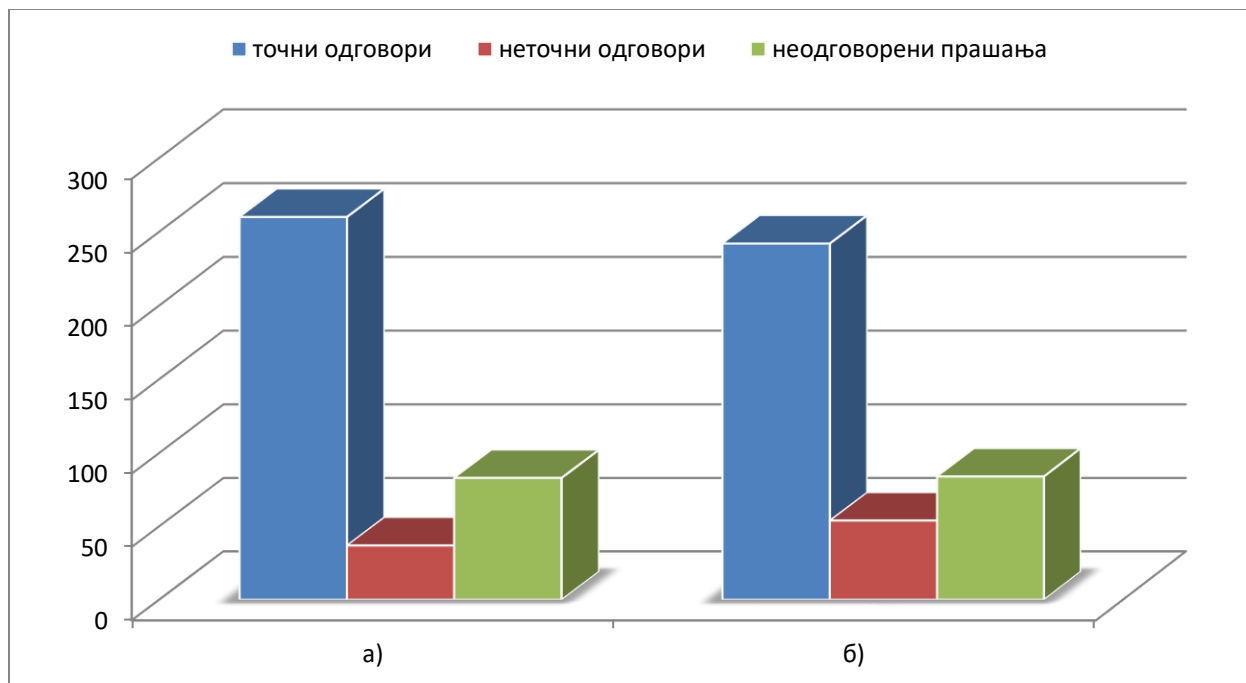
	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	127	167	48
Турци	0	13	3
Роми	1	7	3
Власи	7	2	1
Албанец	0	0	1

9. Менувајте ги глаголите во форма за **можен начин**:

а) За 2 лице еднина: **прати, сотре, чита, ужива, телефонира.**

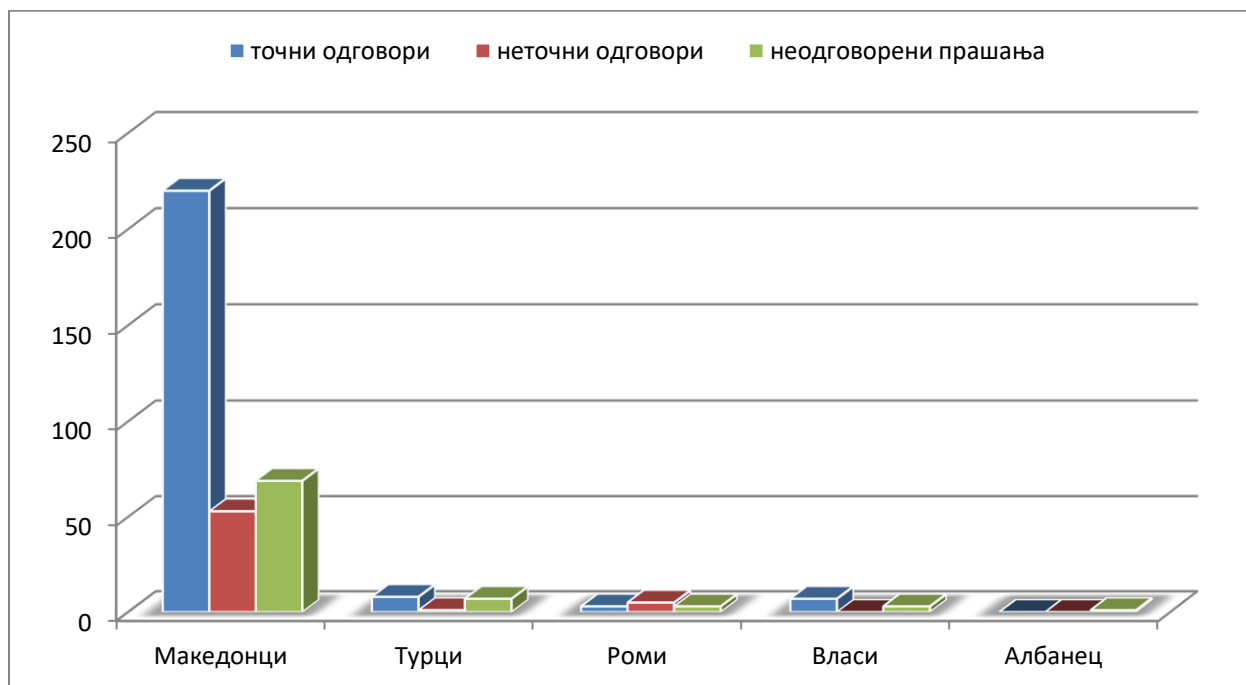
б) За 2 лице множина: **слуша, јаде, танцува, собира, мириса.**

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
а)	260	37	83
б)	242	54	84

II. Графикон според националноста на учениците:

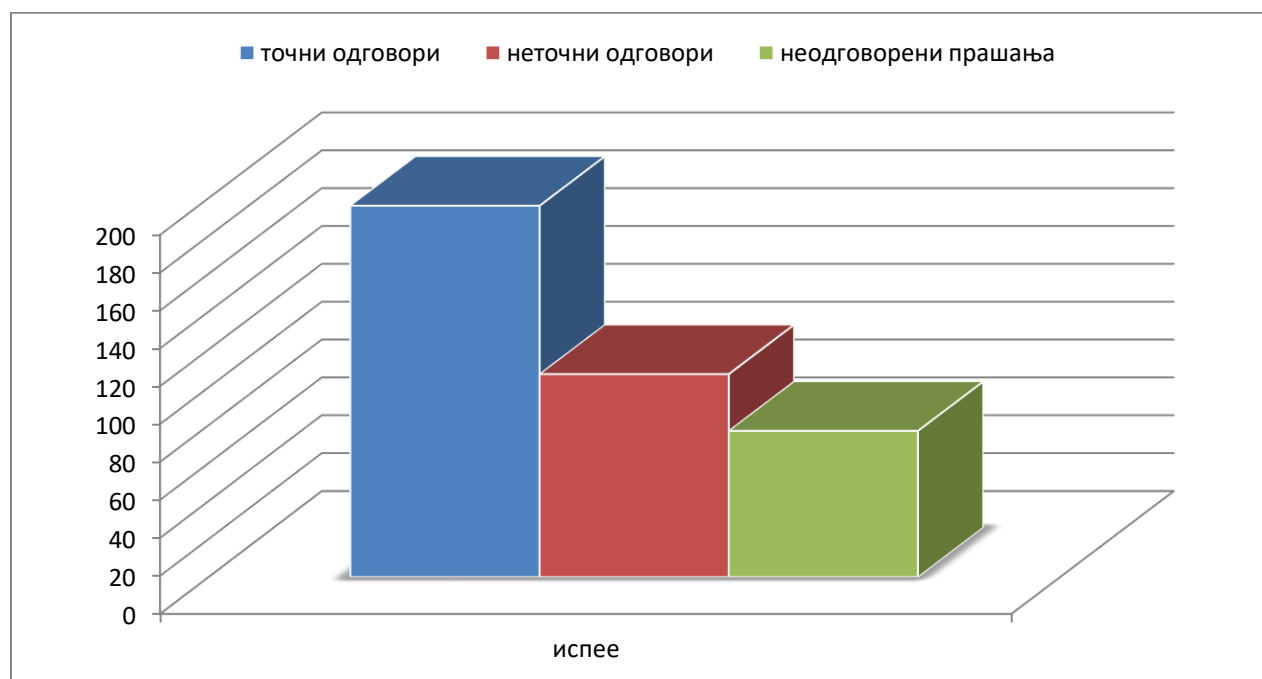
Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	220	53	69
Турци	8	1	7
Роми	3	5	3
Власи	7	0	3
Албанец	0	0	1

10. Менувајте го глаголот **испее** во форма за **можен начин**:

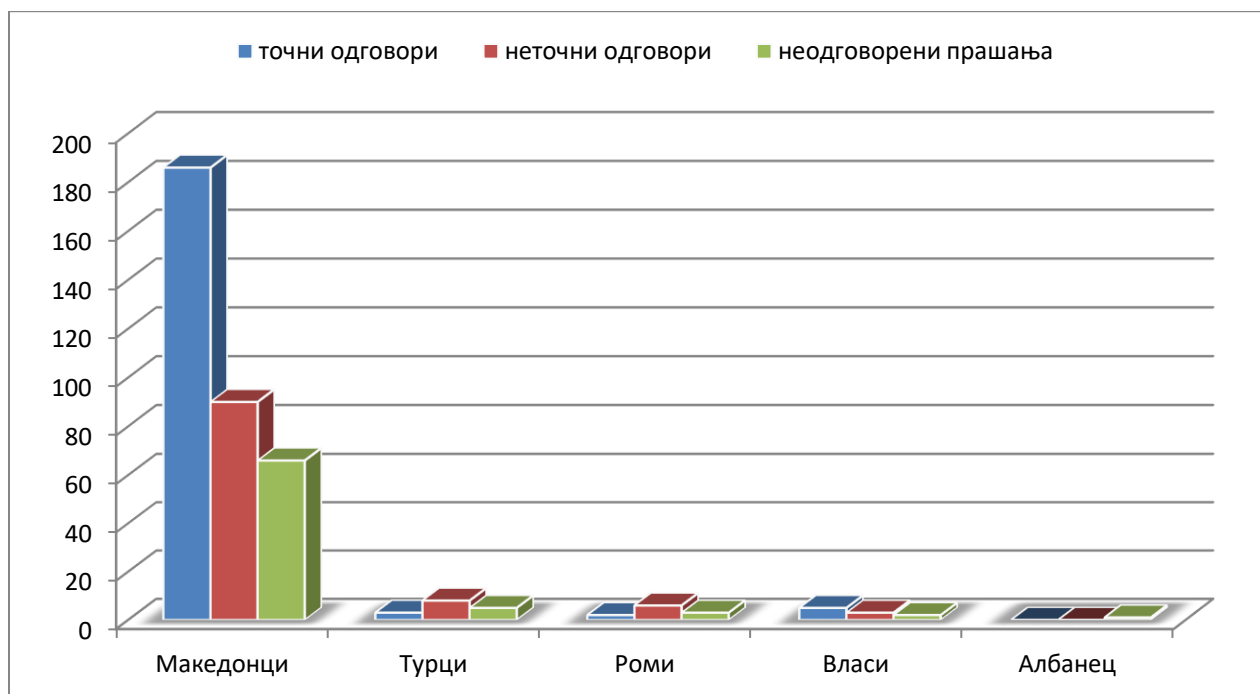
еднина	множина
1л.	1л.
2л.	2л.
3л.	3л.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
испее	196	107	77

II. Графикон според националноста на учениците:

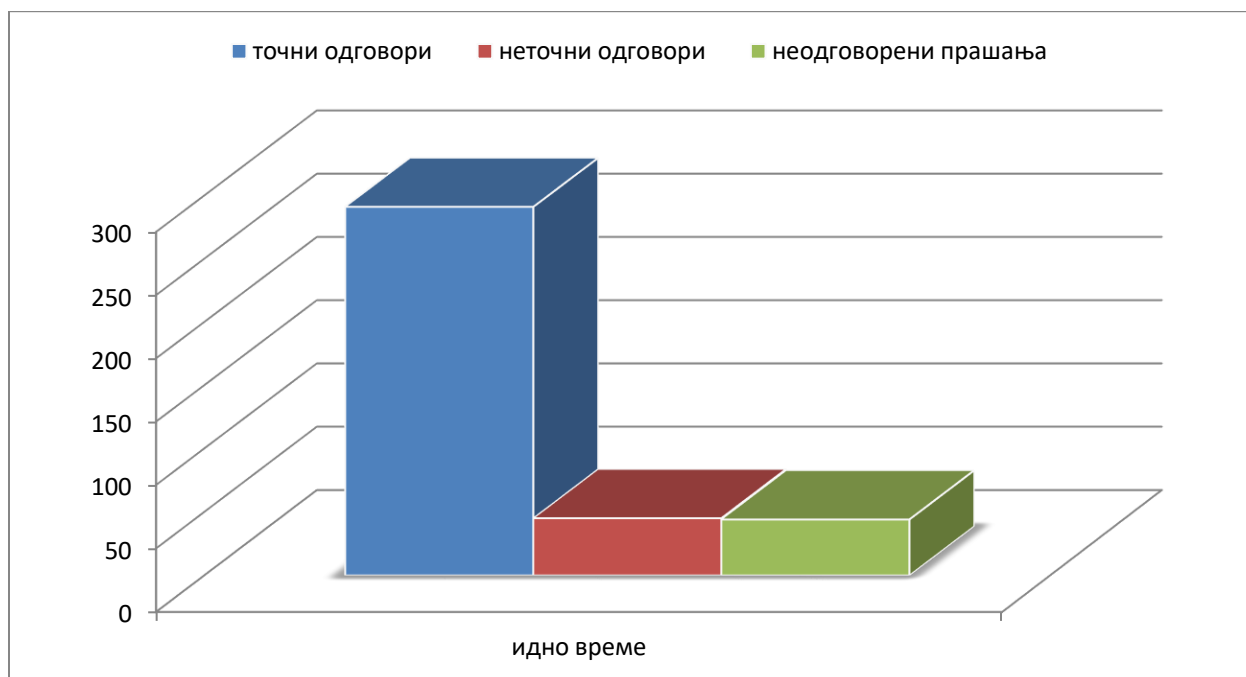
	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	186	90	66
Турци	3	8	5
Роми	2	6	3
Власи	5	3	2
Албанец	0	0	1

11. Во следниот стих, заокружете ги глаголските форми употребени во **идно време**:

Жалај, моме, да жалиме
 како ќе се поделиме,
 како ќе се поделиме
 јас од тебе, ти од мене.
 Јас ќе одам надалеку
 надалеку преку Вардар,
 преку Вардар на туѓина
 да спечалам жолти лири.

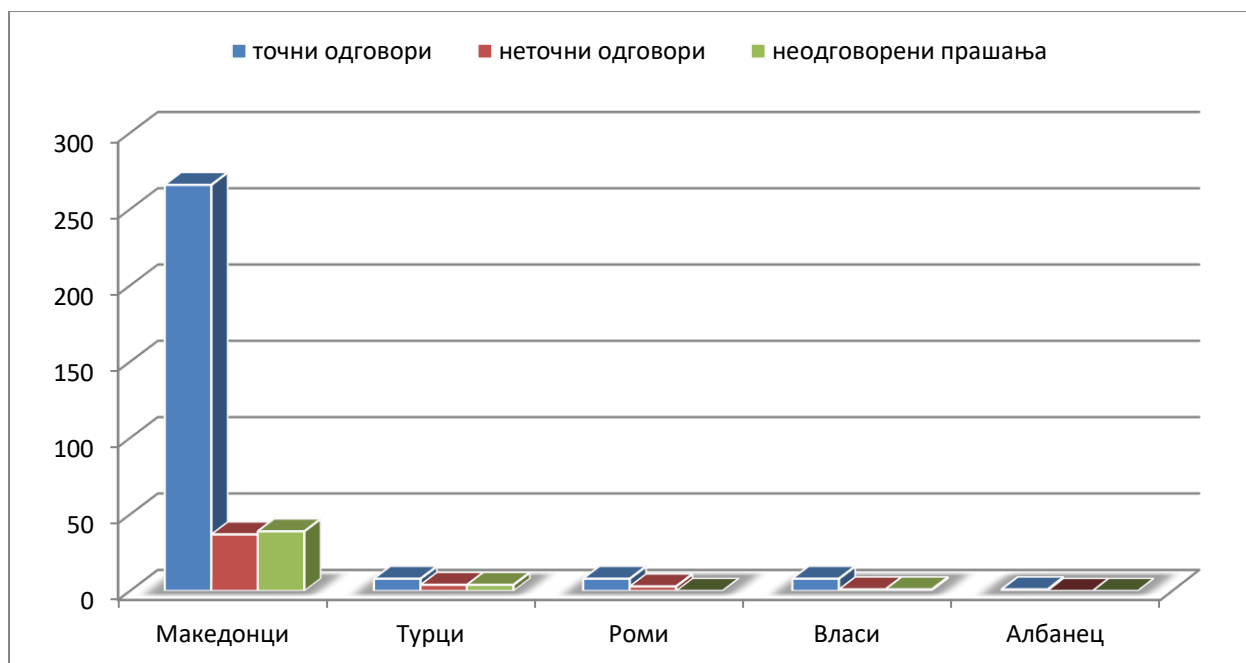
Народна песна

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
идно време	291	45	44

II. Графикон според националноста на учениците:

Јазичните грешки по морфологија кај учениците во основното образование во Штипско

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	266	37	39
Турци	8	4	4
Роми	8	3	0
Власи	8	1	1
Албанец	1	0	0

12. Дадените реченици се во минато неопределено време. Трансформирајте ги во **идно време**.

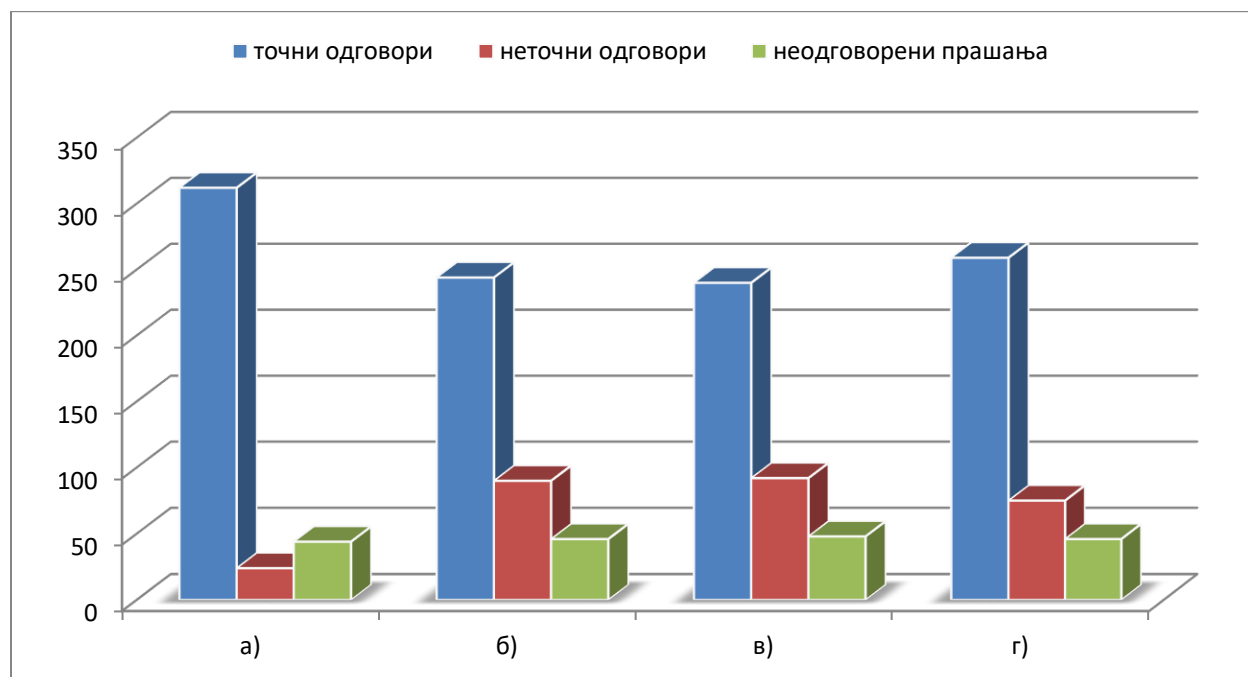
а) Јас сум го гледал филмот „Титаник“.

б) Гостите доцнеле еден час.

в) Сме тренирале цело попладне.

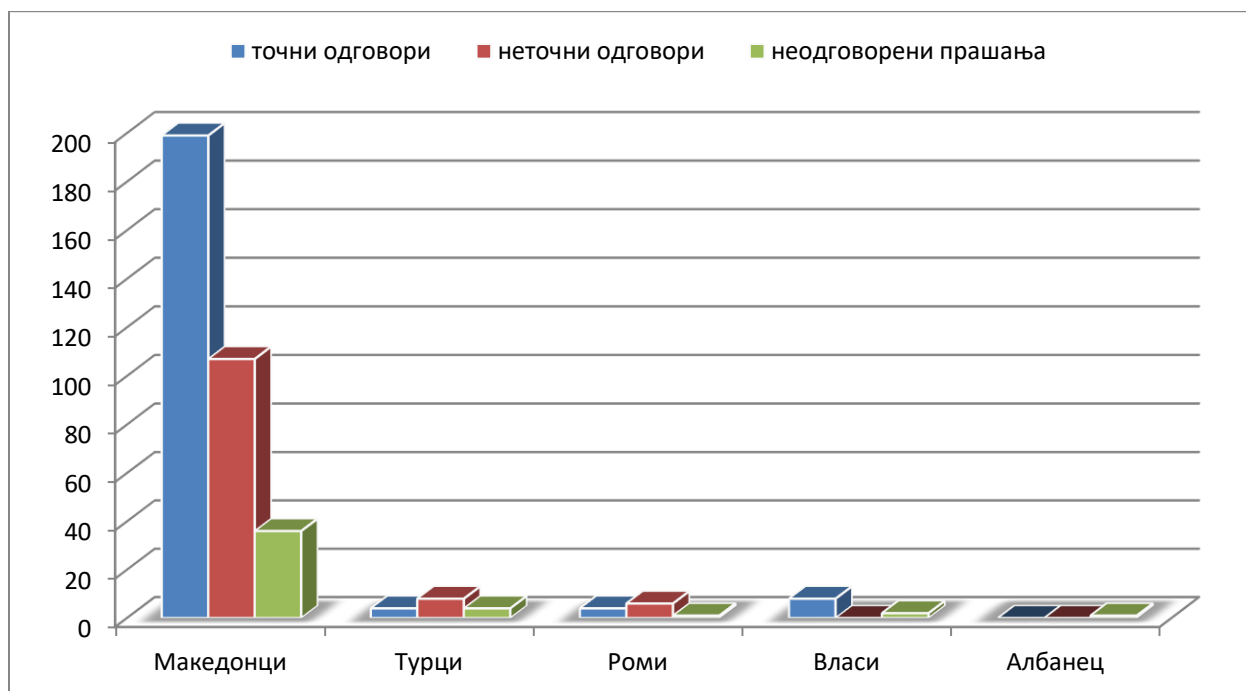
г) Мартин ја прочитал книгата.

I. Графикон според дадените одговори:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
а)	312	24	44
б)	244	90	46
в)	240	92	48
г)	259	75	46

II. Графикон според националноста на учениците:

	точни одговори	неточни одговори	неодговорени прашања
Македонци	199	107	36
Турци	4	8	4
Роми	4	6	1
Власи	8	0	2
Албанец	0	0	1

Од графиконското претставување визуелно можат да се видат точните и неточните одговори и неодговорените прашања дадени од учениците од IX одделение во Штипско. Графиконите за секоја вежба одделно, а во нив, за секое барање од вежба одделно, можат да се видат во третиот прилог (Прилог 3). Од графиконите може да се издвои следново:

- Во првата вежба, во која се бара да се распределат глаголите во низата свршени или низата несвршени глаголи, најголем број неточни одговори (219) се среќаваат кај свршените глаголи. Дел од овие неточни одговори настанале заради определувањето на глаголот **скокне** како несвршен глагол. Во Прирачникот, Велјановска, Дучевска, Танушевска и Тофоска

(Велјановска, Дучевска, Танушевска, Тофоска, 2007, стр. 13), наведуваат дека со суфиксот *-не* се образуваат свршени од несвршени глаголи, при што доаѓа до модификација на значењето на мотивирачкиот глагол. Според авторките, овој суфикс ги воведува следниве основни значења: а) моментално извршување на дејството означено со основниот глагол или неговиот почетен момент; б) извршување на дејството во мала мера. Од друга страна, најголем број ученици (202), одговориле точно при определувањето на несвршените глаголи;

- Од графиконскиот преглед на втората и на третата вежба во кои се бара да се заокружи несвршениот, односно, свршениот глагол од понудените три, може да се констатира дека 352 ученици одговориле точно кај несвршениот глагол (**сонува**), наспроти 264 ученици кои одговориле точно кај свршениот глагол (**јави**).
- Во четвртата вежба во која се бара да се изменат понудените три глаголи во минато неопределено свршено време, има ист број (150) точни одговори кај трите глаголи (**засака**, **изоди** и **испие**), а најголем број неточни одговори (222) се среќаваат кај глаголот **засака**. Најголемиот број неточни одговори во вежбата се дадени зашто во дел од тестовите глаголите се менувани во минато определено време. Во други тестови, пак, во истата вежба се среќава двојство кај глаголот **изодил**: *сум изодел, си изодел, изодел*, но и *сум изодил, си изодил, изодил*. Во однос на двојството кај глаголот **оди**, Бл. Конески (Конески, 2004, стр. 371) во својата *Граматика* го споменува следново: формата *одив* носи една нијанса на целосно опфаќање на глаголското дејство, тоа што придонесува и за извесно изгладување на реалната повторливост на дејството, содржана логички во дополнението *три дена* од примерот: *Јас одив три дена на нива*. Целосното опфаќање на дејството, значи, се налага над неговата стварна периодичност. Понатаму, авторот (Конески, 2004, стр. 371) продолжува: формата *одев* во реченицата: *Јас одев три дена на нива*, го претставува дејството во неговото одвивање и затоа, по извесен начин, поради повторливоста содржана во определбата, како да

значи и извесно сумирање на повеќе дејства: *одев нежни – одев вчера – одев денеска = одев три дена*;

- Од петтиот графикон може да се види дека во вежбата во која се бара да се изменат понудените три глаголи во минато неопределено несвршено време, има 164 точни одговори кај **сака**, 167 кај **оди** и 161 кај **пие**, понатаму, 193 неточни одговори кај **сака**, 178 кај **оди** и 180 кај **пие** и 23 неодговорени прашања кај **сака**, 35 кај **оди** и 39 кај **пие**. Во *Штипскиот говор* (Маленко, 2012, стр. 189) се споменува дека употребата на глаголот *сум* во 3л. еднина и множина не е редовна, туку почесто отсуствува кај перфектот. Кај него се среќаваат овие наставки: за еднина *1л. сум/сам -л, 2л. си -л, 3л. /е/ -л*, а за множина *1л. сме -ле, 2л. сте -ле, 3л./са/ -ле*. Употребата на перфектот и во штипскиот говор е иста како и во другите наши говори, поточно за прекажување, за констатација, за претпоставени дејства и сл. (Маленко, 2012, стр. 189);
- Додека од шестиот графикон може да се види дека во вежбата во која се бара понудените глаголски форми да се распределат во *минато неопределено свршено/ несвршено време, можен начин и идно време*, 228 ученици дале точни одговори кај МНСВ, 181 кај МННВ, 214 кај *возможиот начин* и 210 кај *идното време*, а најголем број ученици (124) дале неточни одговори кај *минатото неопределено несвршено време*.
- Од графиконското претставување на седмата вежба во која се бара глаголите во заградите да се изменат во *минато неопределено време*, може да се забележи дека 256 ученици одговориле неточно на барањето кај глаголот **зборува** и 245 ученици дале неточни одговори кај глаголот **помине**. Големиот број неточни одговори кај овие две барања се должи на испуштањето на помошниот глагол **сум**. Овде ќе го споменеме мислењето на Павлова во магистерскиот труд „Усвојување на минатото определено и минатото неопределено време во Македонскиот јазик како странски“, каде означува дека кај МНВ најкарактеристични се грешките настанати при неправилно додавање или испуштање на **сум**. Станува јасно дека оваа појава е забележана и при учење на македонскиот јазик од страна на ученици на

кои јазикот не им е мајчин. Кај глаголот **слуша** повеќето (252) одговориле точно на барањето. Од вежбата ќе го издвоиме примерот: *Тој _____ (дојде) од далеку за да го посети својот роден крај*, во кој, голем број ученици наместо **дошол**, ја пишувале глаголска форма **дојдел**, за која сметаме дека се работи за дијалектно влијание. Според Маленко (Маленко, 2012, стр. 186), кога станува збор за глаголската л-форма во штипскиот говор, кај глаголот *дојде* се среќаваат двојни форми. Така, се среќаваат формите *д'ошл*, *дош'ел*, покрај *д'ошол*. Согласно кон напишаното, во штипскиот говор се среќаваат и формите *нашал*, *најдел* и сл. Во однос на употребата во реченица се izdelуваат несвршените л-форми од свршените глаголи (*дојдел*, *кажал*). Тие не се самојстојни – одат само со некои сврзници и честички (**ако**, **да**, **ќе** и др.): *ако дојдел*, *да дојдел*, *ќе дојдел*. Не може да се каже: *Тој дојдел* (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 196), како што среќаваме во некои од тестовите;

- Со слични одговори како во шестата вежба и во осмата вежба во која се бара да се измени глаголот **сака** во *3 лице еднина во минато неопределено свршено*, односно, *несвршено време*, *можен начин* и *идно време*, 163 ученици дале точни одговори кај *возмојниот начин*, а 210 кај *идното време*, наспроти најголемиот број (150) ученици кои, пак, дале неточни одговори кај *возмојниот начин*. Треба уште да се спомене дека 195 ученици одговориле точно кај МННВ, а 170 кај МНСВ. Кај *возмојниот начин* често се среќаваат примерите со формата *мош* (како што споменуваме, *мош* има функција на скратена верзија од модалниот глагол *можеби* во штипскиот говор, каде се јавува и безвучување кај корелативниот пар **ж-ш**, а скратувањето настанува како резултат на економијата во говорот) или, пак, со модалниот глагол *можеби*;
- Од деветтиот графикон може да се види дека во вежбата во која се бара понудените глаголи да се изменат во форми за *можен начин*, за (прво барање) *еднина* и за (второ барање) *множина*, бројот на точните одговори изнесува 260 за *еднина* и 242 за *множина*, на неточните одговори изнесува

37 за *еднина* и 54 за *множина* и бројот на неодговорените прашања изнесува 83 за *еднина* и 84 за *множина*;

- Во десеттата вежба во која се бара да се измени глаголот **испее** во форми за *можен начин* – *еднина* и *множина*, 196 ученици одговориле точно на барањето, додека бројот на неточните одговори изнесува 107, а на неодговорените прашања 77;
- Во единаесеттата вежба во која се бара да се заокружат глаголските форми за *идно време* во дадениот стих, точно одговориле 291 ученик. Неточните одговори (45), пак, кај оваа вежба се поврзани и со заокружувањето на да-конструкциите од стихот и тоа: *да жалиме* и *да спечалам*.
- И од последниот графикон може да се види дека во вежбата во која се бара дадените реченици од *минато неопределено време* да се трансформираат во *идно време*, најголем број точни одговори (312) има кај првата реченица (*Јас сум го гледал филмот „Титаник“ – Јас ќе го гледам филмот „Титаник“*), наспроти најголемиот број неточни одговори (92) кај третата реченица (*Сме тренирале цело попладне – Ќе тренираме цело попладне*). Во некои тестови се забележува форма за *идно прекажано време* во втората реченица, па, наместо *Гостите доцнеле еден час – Гостите ќе доцнат еден час*, учениците пишувале: *Гостите ќе доцнеле еден час*. Истата појава е забележана и кај следните две барања (реченици) во вежбата (*Сме тренирале цело попладне; Мартин ја прочитал книгата*), при што имаме: *Ќе сме тренирале цело попладне* и *Мартин ќе ја прочитал книгата*. Но, оваа појава е поретко забележана во првата реченица (*Јас сум го гледал филмот „Титаник“*). Според Граматиката на Конески (Конески, 2004, стр. 496), во состав на идното прекажано време покрај *ќе* влегуваат и формите за минато неопределено време од глаголот. Авторот (Конески, 2004, стр. 497) наведува дека со идното прекажано време се прикажуваат дејства што му одговараат како на идно време така и на минато-идно време. Конески продолжува: како прекажано ова време се јавува во сите оние употреби што ни се веќе познати кај идно и минато-идно време. Л. Минова-Ѓуркова (Минова-Ѓуркова, 2005, стр. 16), пак, во својата статија се повикува на

ставовите на Кирил Конески во однос на употребата на минатото-идно време за изразување претпоставка која Конески ја објаснува со „транспозиција кога минатото-идно време се употребува наместо минато определено“. Ова значење, според Минова-Ѓуркова е регистрирано од Конески и кај идното прекажано време, при што ги дава примерите: *Не ќе имал повеќе од дванаесет години; Некои оружја ќе да носел.*

Прилог 4

MCS
СЕРТИФИКАТ
ISO 9001:2008

ОПШТИНА ШТИП

До
-м-р Марија Гркова

Општина Штип
30-9050/2
09-12-2016

Предмет: Одговор на барање број 30-9050/1 од 25.11.2016

Почитувана м-р Марија Гркова,

Врз основа на Ваш допис бр. 30-9050/1 од 25.11.2016, Ви ги доставуваме бараните податоци:

1. Во основните општински училишта во IX одделение се користи само еден учебник по македонски јазик од авторите: Снежана Велкова и Соња Јовановска.
2. На страната на МОН (<http://ucebnici.mon.gov.mk>) за нарачка на учебници за IX одделение е понуден само овој учебник за учениците од македонското говорно подрачје. На страната на МОН е понуден и еден учебник по македонски јазик за учениците од другите заедници и тоа од следните автори: Бојко Киранциски, Војо Вељановски и Раско Лозановски.
3. Не ни е познато дали овие учебници се користат во другите општини, но веројатноста е голема дека е така, бидејќи на страната на МОН не се понудени други учебници.

Со почит,

Раководител на одделение за образование

Изработил:

Соња Николова

ЗАКЛУЧНИ БЕЛЕШКИ

Во монографијава направивме обид да ги разгледаме јазичните грешки поврзани со менливите зборови, а кои се направени од страна на учениците во предметната настава (во шесто, седмо, осмо и во деветто одделение) во Штипско.

Појавата на зборовните групи во лингвистичката литература датира уште од времето на претсократовците кога *деловите на говорот* (зборовните групи) биле разгледувани како најразвиен дел на **морфологијата**, која, пак, ја развивале како дел од *филозофијата на јазикот*.

Следејќи го хронолошкиот тек на разгледувањето на зборовните групи во литературата за јазикот, направивме краток преглед на дефинициите поврзани со *морфологијата, зборовните групи, оттука менливите зборови и граматичките категории*.

Со оглед на тоа што нашата целна група се учениците во предметната настава, во оваа тема ги разгледавме и следниве поднаслови: *Местото на граматиката во наставата по Македонски јазик; Морфологијата во методиките на наставата по Македонски јазик во основното образование; Значењето на наставата по Македонски јазик во основното образование и Краток осврт кон наставните методи применети во наставата по Македонски јазик во основното образование*.

Имајќи предвид дека за истражувањето во монографијава работиме со наставната форма **тест** и се служевме со четирите анонимните тестови по Македонски јазик за сите одделенија од предметната настава одделно, направивме обид да го прикажеме *тестот* од научната рамка. Со него, како што е познато, се врши проверка и вреднување на степенот и на квалитетот на усвоените знаења кај учениците по сите наставни предмети, вклучувајќи го и предметот Македонски јазик.

Во оваа тема, истражувањето, како што наведовме, го започнавме преку подготовката на анонимните тестови по Македонски јазик за VI, VII, VIII и заIX одделение, коишто, потоа, беа спроведени во основните училишта во Штипско на ден 11.12.2017 година. Со тестирањето опфативме вкупно 1513 ученика, а меѓу нив имаше и ученици од другите националности кои се малцинства во државава (Турци, Роми, Власи, Срби, Албанци), од кои, посебно ќе ги споменеме учениците од турската националност

кои следеле настава на мајчин, турски јазик до IV одд., а потоа преминале во настава на немајчин, македонски јазик.

За анонимните тестови уште ќе споменеме дека се составени од 12 вежби поврзани со менливите зборови што се учат и се усвојуваат во одделенијата од предметната настава. Вежбите, како што споменавме, се преземени главно од актуелните учебници по Македонски јазик и од *Практикумот по морфологија на македонскиот литературен јазик* од Гочкова-Стојановска или, пак, се наменски составени и приспособена кон нашата истражувачка цел. Сите вежби во тестовите се приспособени и кон возраста и кон нивото интелектуална способност на тестираната целна група.

Истражувачкиот дел за темава е поделен според одделенијата од предметната настава, каде што ги разгледуваме наставните програми по Македонски јазик, актуелните учебници по Македонски јазик, вежбите од анонимниот тест по Македонски јазик за одделението што го прикажуваме, точните и неточните одговори и неодговорените прашања на тестираната целна група, графичонски и табеларен приказ на секој одговор од барање по вежба одделно, графичонски и табеларен приказ за одговорите по националности, како и обидот да дадеме објаснување за најчестите јазични грешки поврзани со менливите зборови.

Треба да се има предвид дека при учењето јазик, кој било јазик и независно од тоа дали станува збор за мајчин, немајчин или странски, правењето јазични грешки од страна на тој што учи е сосема нормална и очекувана појава. За тоа како да се постапи при правење јазични грешки, во *Заедничката европска референтна рамка за јазици* (ЗЕРР, 2012, стр. 151) е наведено дека наставникот треба да направи корекција на направената грешка веднаш по нејзината појава, со цел ученикот којшто ја направил грешката да биде свесен за грешењето и да не ја повтори во иднина; учениците треба системски да се поттикнуваат веднаш меѓусебно да се поправаат, за да ги искоренат грешките; сите системски грешки треба да бидат регистрирани, анализирани, објаснети и да се поправаат во соодветен момент, но, без, притоа, да го попречат јазичното општење.

Во овој труд направивме обид да ги регистрираме, анализираме и објаснеме јазичните грешки забележани во четирите анонимни тестови по Македонски јазик, коишто

се наменски составени за истражувањето по овој повод, а се наменети за учениците од предметната настава во Штипско.

Во заклучните белешки решивме да ги прикажеме најчестите јазични грешки поврзани со менливите зборови за секоја зборовна група одделно, почнувајќи со *именките*. На тој начин, ќе направиме мала дистинкција во претставувањето на грешките од истражувачкиот дел во дисертацијава, каде што се дадени според секое тестирано одделение од предметната настава одделно, почнувајќи со шесто.

1. Во однос на **именките**, во одделенијата од предметната настава според наставните програми по Македонски јазик, учениците се запознаваат со: *општи, сопствени* (како повторување) и *збирни именки; именки кои именуваат глаголски дејства (глаголски именки); определеност кај именкитеи граматички категории кај именките (род и број)*. Во однос, пак, на јазичните грешки поврзани со граматичките категории кај именките, ќе ги споменеме следните јазични грешки поврзани со **бројот**: како множинска форма на дадените именки ги забележавме формите: **брат** – *братови, братеви, братевци*; **уво** – *уви, увоит, увиња*; **оган** – *огни, огани*; **двор** – *дворци, двора, дворо*; **рака/ нога** – *раки, раката/ ноги, ноган* (наспроти штипското *р'аци – н'ози* (сп. Маленко, 2012, стр. 121)); **леб** – *леба* (за обична множина), *леби*; **земја** – *земји*; **пиле** – *пилен, пили*; **скакулец** – *скакулеци*; **дете** – *детен, дети*; **цар** – *цари*; **цвеќе** – *цвеќен, цвеќи*; **село** – *сели, селон*; **број** – *бројна, брои, бројови*; **човек** – *човекти, човеци*. Како што е познато, множинските форми *огнови, браќа, луѓе* и др. во македонскиот јазик се исклучоци од вообичаениот начин на образување множина кај именките од м.р.; Од јазичните грешки поврзани со **родот**, ќе го споменеме определувањето на именката *восхит* како именка од ж.р.; **Глаголската именкатрчање** во одреден број тестови ја определија како глагол. Конески (Конески, 2004, стр. 271) наведува дека првичното значење на именките изведени од глаголи е обележувањето на глаголскиот процес, но ова не се изразува во еднаков степен кај сите случаи, туку зависи од самата наставка; Во одреден број тестови, во текст ја (пре)познаваат глаголската именка, но во барање да се измени дадениот глагол во глаголска именка, се јавиле јазични грешки или барањето воопшто не е одговорено. Кај **определеноста на именките** и

кај **видовите именки** не забележавме јазични грешки кои се повторуваат во поголем број тестови.

2. Во предметната настава, во однос на **придавките**, учениците се запознаваат со: *заменски, односни придавки: материјални придавки; описни, односни, бројни и заменски (повторување); граматички категории кај придавките; степенување кај придавките и придавки образувани од глаголи.* Од аспект на најчестите јазични грешки поврзани со набројаните граматички содржини од наставата по Македонски јазик, а кои ги издвојуваме од анонимните тестови по Македонски јазик за одделенијата од предметната настава, ќе ги споменеме следниве: ја испуштаат **глаголската придавкана** *налактено*; се јави мешање на **присвојните односни придавки со заменските придавки** со присвојно значење. Со односните придавки се означува признак на предметот што не произлегува од самиот него, туку од односот со некој друг предмет, во смисла на произлез, припадност, намена и сл. (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 173); забележавме и определување на придавката *малечката* од ИГ – *малечката куќичка*, како глаголска придавка; кај **бројната придавка** забележавме пишување на броевите **еден, два, три...**, наместо **прв, втор, трет...**; Според *Граматиката на македонскиот јазик* од Бл. Конески (Конески, 2004, стр. 304), обично во училишната граматика бројните придавки се разгледуваат во составот на групата на броевите. Меѓутоа, тие и по својата форма и по службата што ја вршат наоѓаат прво место меѓу придавките. Во бројните придавки спаѓаат прво оние придавки што го покажуваат односот на предметите по ред (Конески, 2004, стр. 304). Во однос на придавките уште ќе ги споменеме јазичните грешки забележани во дел од тестовите на учениците-Турци, каде што е направен пропустот во правилното пишување на степенуваните придавки – отсуствува слевање на претставките **по-** и **нај-** со придавката што се степенува. Во турскиот јазик, како што наведовме, компарацијата се прави со лексемата **daha**, а суперлативот со лексемата **en**. Од наведеното, станува јасно дека двете лексеми се засебни зборови и немаат функција на претставки како во македонскиот јазик (**по-**, **нај-**), иако го носат истото значење, односно со нив се изразува споредба меѓу две или повеќе

лица, предмети, појави чии признаци се карактеризираат со помал, еднаков или со поголем степен (Леонтиќ, *Годишен зборник*, 1999, стр. 65).

3. Учениците во предметната настава се запознаваат со *личните* и со *показните* **заменки**. Од тестовите ќе ја издвоиме следнава јазична грешка која се однесува на **показните заменки**—забележавме заокружување на **заменската придавка со присвојно значење** *наш*, од примерот: *нашето одделение*, како показна замена. Според Конески (Конески, 2004, стр. 342), поправилно е показните заменки да влегуваат во групата на заменките заради следниве карактеристики: тие покажуваат и некои формални разлики: среден род на *а*: *тоа*, множина на *е*: *тие*. Не се членуваат, бидејќи во нивното значење се содржува посочувањето на предметот. Постои и поголема врска со личните заменки: формите за 3 л. од личната замена *тој, таа, тоа, тие*, се, зависно од службата, и форми показни. Овде уште ќе ја споменеме и вежбата⁷⁵ за определување на родот на именките каде што забележавме дека личната замена **тој** во одреден број тестови ја определуваа како именка од м.р.

4. Во однос на **броевите**, во предметната настава учениците се запознаваат со следниве содржини: *граматички категории кај броевите, бројни форми за лица, приближна бројност*. Во однос, пак, на бројноста, се покажа дека кај приближната бројност се дадени повеќе неточни одговори, отколку кај определената. Со нив, како што знаеме, се изразува количество кое може да биде точно избројано (*пет, сто, двесте*) или, пак, приближно (*два-тринаесет, стотина*) (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 175).

5. Во предметната настава, во основното образование, од аспект на **глаголите** се учат следниве содржини: *граматичка категорија начин: исказен, заповеден и можен начин; граматички категории кај глаголите (вид, лице, број и време); безлични глаголи, нелични глаголски форми: л-форма; прости глаголски форми (временски), сегашно време, минато определено несвршено време, минато определено свршено време, заповеден начин; сложени глаголски форми, минато неопределено свршено и несвршено време (перфект), идно време (футур), можен начин*. Со оглед на тоа што во VI одделение, во однос на глаголите, учениците се

⁷⁵ Првата вежба од Анонимниот тест по Македонски јазик за VII одделение.

запознаваат со **глаголскиот начин**, најпрвин ќе ги прикажеме најчестите јазични грешки поврзани со него. Кај **можниот начин** често се среќаваат примерите со *мош ќе* (*мош* има функција на скратена верзија од модалниот глагол *можеби* во штипскиот говор, каде се јавува и обезвучување кај корелативниот пар **ж-ш**). Кај **заповедниот начин**, пак, се среќаваме со поголем број јазични грешки. Така, во одреден број тестови беа напишани формите *стои, спои, освои* кои треба да гласат *стој, спој, освој* во заповеден начин. Сепак, најголем број грешки се направени со користење на формата *слушај* за 2 лице еднина, каде барањето е за 3 лице еднина (*нека/ да слуша*). Кај **видот на глаголите** забележавме определување на свршени глаголи како несвршени (*падне, појде, скокне*), но и обратно (*замолува, сечел* – како свршени). Од **неличните глаголски форми** ќе го споменеме примерот со **глаголската л-форма** каде често се среќава испуштање на примерот *немал* при заокружување на глаголските л-форми во текст. Од друга страна, кај **сложените глаголски форми** се јавуваат најчести јазични грешки. Така, при промената на глагол во глаголска форма за **перфект** често се среќава испуштање на помошниот глагол *сумили*, пак, неправилно го додаваат во 3л ед. и мн. Според Маленко (Маленко, 2012, стр. 189), употребата на *сум* во третото лице е нередовна појава во штипскиот говор, почесто отсуствува. Исто така, одреден дел од учениците наместо перфект ги пишуваат формите за **аорист** и за **имперфект**. Понатаму, при промената на глаголот *дојде* во перфект ја пишуваат формата *дојд'ел* наместо *д'ошол*, за која сметаме дека се работи за дијалектно влијание. Според Маленко (Маленко, 2012, стр. 186), кога станува збор за глаголската л-форма во штипскиот говор, кај глаголот *дојде* се среќаваат двојни форми. Во однос на употребата во реченица се izdelуваат несвршените л-форми од свршените глаголи (*дојдел, кажал*). Тие не се самојстојни – одат само со некои сврзници и честички (**ако, да, ќе** и др.): *ако дојдел, да дојдел, ќе дојдел*. Не може да се каже: *Тој дојдел* (Бојковска, Минова-Гуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 196), како што среќаваме во некои од тестовите. Од вежбите за **идното време** ги споменуваме примерите каде наместо форми за идно време се среќава заокружување на да-конструкции (*да жалиме, да спечалам*). Се јавува и промена на реченици во идно-прекажано, наместо во идно време (*Ќе сме тренирале цело попладне; Мартин ќе ја прочитал книгата*). Во

тестовите забележавме и испуштање на глаголска форма во идно време, веројатно поради присуството на заменката **сево** примерот *Сонцето сирка од зад облаците, но повторно ќе се скрие* која стои меѓу честичката **ќе** и глаголот и, како што е познато, служи за образување на повратни глаголи. Од правописна гледна точка го издвојуваме глаголот **спие** изменет **воспијат** каде се јави испуштање на гласот - *j*(при негова промена во 3 лице множина). Познато е дека личната наставка за трето лице множина (**-ат**) кај глаголите од **е-** и **и-**група не се додава на основниот вокал, туку на општиот дел на глаголот (пр. **спи-**) (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008, стр. 189). Според *Правописот*, -*j* се пишува во самогласни групи, на пример, меѓу самогласките **и** и **а**: *змија, кријам, кријач, материја* (*Правопис*, 2017, стр. 11).

Во заклучокот уште ќе ги издвоиме следниве белешки: при учењето на менливите зборови во македонскиот јазик, било како мајчин или како немајчин, (во дисертацијаваги разгледуваме и одговорите на тестираните ученици на кои македонскиот јазик не им е мајчин), се јавуваат одредени јазични грешки кај сите зборовни групи од менливите зборови. Така, најмногу јазични грешки се јавија кај МНВ (перфект) преку несоодветната употреба или преку испуштањето на помошниот глагол **сум,а**, исто така, забележавме и употребување на аористот **и/** или на имперфектот, наместо на перфектот. Погolem број јазични грешки се јавија при образувањето множински форми од дадените именки, особено кај именките што се исклучоци (од аспект на образување множина) во македонскиот јазик, како што се *брат – браќа, човек – луѓе, уво – уши* и сл. Непосредно е влијанието и на дијалектниот говор на учениците во дадените одговори, па наместо *дошол*, пишуваа *дојдел*, во примерот: *Тој _____ (дојде) од далеку за да го посети својот роден крај*, глагол кој не може да стои во реченица без сврзници или честички. Се јави и формата *мош* како скратеница на модалниот глагол *можеби* и, секако и други јазични грешки.Оттука произлегува дека се јавуваат јазични грешки (на ниво на морфологијата) кај сите зборовни групи од менливи зборови, а што се направени од страна на учениците во предметната настава во Штипско.

Кон сето ова ќе наведеме и:

1. Кога станува збор за зборовната група **именки**, треба да се посвети внимание на завршокот на именките при определувањето на родот, бидејќи нема по еден одделен завршок за секој род одделно. Треба да се посвети поголемо внимание и при образувањето множински форми од именките, особено од именките што се исклучоци во македонскиот јазик и кај кои се покажа дека се јавуваат најголем број јазични грешки. Секако треба да се применуваат и вежби со комбинирање на родот и на бројот, во поголем број, така што тоа би довело до помал степен на мешање на наставките. Во тестовите, иако не најдовме јазични грешки кај определувањето на именките, со оглед на тоа што специфичност на штипскиот говор, односно на источните дијалекти е губењето на финалното *-т* од членската морфема *-от*, треба да се внимава да се усвои, како и членските наставки со кои се изразува просторност. При учењето на глаголските именките, треба да се применуваат повеќе вежби што очекуваме да резултира учениците да прават разлика меѓу глаголите и глаголските именки;
2. За полесно усвојување на видовите **придавки** треба да се применуваат повеќе вежби за усвојување на придавките што би требало да доведе до помал степен на нивно мешање, како на пример односните со заменските придавки со присвојно значење како што забележавме во некои тестови. Исто така, треба да се внимава и кај бројните придавки, за да не настане мешање со броевите, бидејќи и по формата и по службата наоѓаат место кај придавките. Во однос на степенувањето на придавките од правописен аспект треба да се укаже на слеаното пишување на претставките *по-* и *нај-* со придавките што се степенуваат;
3. И кај **заменките** треба да се применуваат поголем број вежби, особено при усвојувањето на показните заменки, кои, како што знаеме, поправилно е да влегуваат во групата на заменките, а што би довело до помал степен на мешање на показните заменки со заменските придавки како што беше забележано во некои тестови. Но и за да не дојде до мешање на личните заменки за 3 лице и показните заменки без просторно определување;

4. За полесно усвојување на **броевите** во предметната настава е потребно да бидат застапени повеќе вежби кај видовите бројност, особено кај приближната бројност каде што се појавија повеќе грешки;
5. Кај **глаголите** како најсложена зборовна група во македонскиот јазик која се одликува со повеќе граматички категории забележавме и поголем број јазични грешки. Така, во однос на глаголскиот начин кој е предвиден да се усвои во предметната настава, треба да се задаваат вежби со можниот и со заповедниот начин, со цел да се усвојат правилата за нивното образување, особено кај заповедниот начин, кај глаголите од *e-* и од *и-* група (со општ дел на вокал) кај кои тој се образува со наставките *-j* за еднина и *-jme* за множина. Особено треба да се внимава и кај заповедните форми за 3 лице. Од аспект на видот на глаголите, треба да се задаваат вежби со кои би се правело динстинкција меѓу свршените и несвршените глаголи, што би довело до помал степен на нивно мешање. Кај сложените глаголски форми забележавме најголем број јазични грешки. Така, треба да се внимава при испуштањето, односно при неправилното употребување на помошниот глагол **сум**; да се внимава при мешањето на глаголските времиња, како што се употребување на аористот и на имперфектот наместо перфектот; треба, колку што е можно да се намали дијалектното влијание при употребата на одредени глаголски форми, како што е *дојдел* без сврзници и честички во реченица, наместо *дошол*. Од правописен аспект треба да се внимава и на употребата на гласот *-j* меѓу самогласките *и* и *а*, особено кај глаголите од *e-* и од *и-* група каде наставката **-ат** за 3л. мн. не се додава на основниот вокал, туку на општиот дел на глаголот во сегашно време.

За крај, од прикажаното станува јасно дека со темава се отвораат нови можности за понатамошни истражувања кои би дале слика за развојот на јазикот на учениците во предметната настава, преку изолирање на јазичните грешки, како и начини и обиди со кои би се спречиле евентуалните, но и би се коригирале појавените јазични грешки.

Користена и консултирана литература

Алексова, Г. 1993. „За примена на лингвостилистичкиот метод во наставата по македонски јазик“. *Прв научен собир на млади македонисти*. Скопје.

Алексова, Г. Бушовска, З., Ванева, М., Даниловска, М., Димова, В., Илијас, Ј., Јаќимова, Г., Јовановска, Ј., Кадриу, В., Лазарова-Николовска, А., Марковска, З., Никодиновска, Р., Николовска, А., Николовска, В., Николовска, Н., Панева, Б., Стаменкоска, И., Стефаноски, М., Сулејмани, Б., Тоска, В., Трајкова, М. 2011. *Прирачник за наставата по немајчин јазик за наставниците во основното, средното и високото образование*. Скопје: Британски совет.

Алексова, Г. 2012. „Традиционалната наспрема современата настава по втор јазик – јазична вештина слушање“. *Годишен зборник XXXVIII*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Атанасова, Љ. 2009. *Македонски јазик за четврто одделение за деветгодишното основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

Барјамовиќ, М. 2013. *Моделирање процеса учења у настави морфологије српскога језика*– Докторска дисертација изработена под менторство на проф. д-р Љиљана Петровачки. Нови Сад.

Биро за развој на образованието при Министерството за образование и наука на РМ <http://bro.gov.mk/index.php?q=osnovno-obrazovanie>.

Блумова
Таксономија –
<http://hemija.pmf.ukim.edu.mk/materials/download/44bf9927f35d59c2b15dc0f133042c45>,
6.3.2018 год.

Богдановски. Т. *Македонски јазик за седмо одделение осумгодишно основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

Бојковска, Ст. 2000. „Наставникот – фактор во изградувањето на јазичната култура кај ученикот“. *Македонскиот јазик во јавното општење: зборник на трудови од соборот, одржан на 18-19 февруари 1999*. Скопје.

Бојковска, Ст. 2001. „Прашањето – еден од елементите во дидактичката комуникација на часот по македонски јазик“. *Литературен збор 3-4*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Бојковска, Ст. 2005. „Активна настава – да или не?“. *Литературен збор 1-3*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Бојковска, Ст. 2005. „Како да се подготвам за наставен час во современа училишница или: како да научувам?“. *Литературен збор 4-6*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Бојковска, Ст. 2007. „Образовниот систем во Република Македонија (традиција, современи состојби и стратегии)“. *Предавања на XXXIX меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*. Скопје.

Бојковска, Ст., Минова-Ѓуркова, Л., Пандев, Д., Цветковски, Ж. 2008. *Општа граматика на македонскиот јазик*. Скопје: Просветно дело.

Бојковска, Ст., Пандев, Д., Алексова, Г., Гочкова, К. 2009. *Македонски јазик за VII одделение за осумгодишно основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

Боцевска, Љ. 2010. „Глаголскиот вид и наставата по македонски јазик за учениците/ студентите со албански наставен јазик“. *Шести научен собир на млади македонисти*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Брдарски, Д. 1952. „Грешки во писмените задачи“. *Македонски јазик – Билтен на Катедрата за јужнословенски јазици при Филозофскиот факултет во Скопје*. Скопје.

Велјановски, В. 1993. *Наставата по граматика во основното училиште – прирачник за наставници од II до VIII одделение*. Скопје: Матица македонска.

Велјановска, К., Дучевска, А., Танушевска, Л., Сташа – Станислава, Т. 2007. „Преглед на видските форми на почестите глаголи во македонскиот јазик“. *Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Велкова, Сн., Јовановска, С. 2009. *Македонски јазик за VI одделение за основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

Велкова, Сн., Јовановска, С. 2010. *Македонски јазик за VIII одделение*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

Велкова, Сн., Јовановска, С. 2011. *Учебник по македонски јазик за VI одделение*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

Велкова, Сн., Јовановска, С. *Македонски јазик за VII одделение за основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

Видоески, Б. 1999. *Дијалектите на македонскиот јазик (том III)*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

Владова, Ј. 1998. „Наставата по македонски јазик и литература како основа во промените на воспитно-образовниот систем на Република Македонија“. *Општествената транзиција и образованието*. Скопје.

Гајдова, У., Лаброска, В. 2000. „Ареалите на членската морфема кај именките од машки род во еднина што завршуваат на консонант (според картотеката на МДА)“. *XXVI научна дискусија на XXXII МСМЈЛК*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Гогоска, Л. 1993. *Фактори за успех во учењето – книга за наставници, родители, ученици и студенти*. Скопје: 2 Август.

Гогоска, Л. 1995. *Дидактика*. Скопје: Свезда.

Гочкова-Стјановска, Т., Минова-Ѓуркова, Л., Пановска-Димкова, И. 2005. *Македонскиот јазик како странски: Примена на техниките за тестирање според европски стандарди*. Скопје: 2-ри Август С – Штип.

Гочкова-Стојановска, Т. 2006. „Наставата по македонски јазик како странски од аспект на техниките за тестирање“. *Литературен збор*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Гочкова-Стојановска, Т. 2008. *Практикум по морфологија на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Давчева, М. „Оценување на напредокот и постигнувањата на учениците“. *Списание за напредно воспитание и образование – Воспитни крстопати*. Скопје.

Диздаревиќ-Делчева, Ј. 2000. *Методика на наставата по македонски јазик од I до IV одделение низ развојот на основното воспитание и образование во Македонија* – необјавена докторска дисертација изработена под менторство на Камчева-Лакинска, Б., Скопје.

Дикро, О., Тодоров, Ц. 1987. *Енциклопедиски речник на науките за јазикот 2*. Прев. проф. д-р Атанас Вангелов, Скопје: Детска Радост.

Дикро, О., Тодоров, Ц. 1994. *Енциклопедиски речник на науките за јазикот 1*. Прев. проф. д-р Атанас Вангелов, Скопје: Детска Радост.

Димитрова, М. 2008. „Содржинско-јазична анализа на учебниците по македонски јазик како немајчин во реформираното гимназиско образование“. *Петти научен собир на млади македонисти*. Скопје.

Димковска, Б., Цветковиќ, С. *Македонски јазик за VI одделение основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

Заедничка европска референтна рамка за јазици: учење, настава и оценување. 2012. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Илиевска, Кр. 1996. „Рецепција на категоријата род во јазикот на малите деца“. *Јубилеен годишен зборник, XXII*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Илиевска, Кр. 1997. „Рецепција на категоријата број во јазикот на малите деца (во македонскиот и во другите словенски јазици)“. *XXIII научна дискусија на XXIX МСМЈЛК*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Јанева, Марија. 1992/ 93. „Предавање и изучување граматика“. *Годишен зборник XVIII – XIX*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Јанкулоски, П. 1977. „Два + именка од м.р. во македонската литература“. *Македонски јазик XXVIII*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Јованова-Митковска, Сн. „Постапки и инструменти за собирање на податоци – Тестирање и тестови на знаење“. <http://eprints.ugd.edu.mk/6596/1/Postapki%20i%20instrumenti%20za%20sobiranje%20na%20podatoci-testiranje.pdf>, пристапно на 19.4.2018.

Камчева-Лакинска, Б. 1996. *Самостојната работа на ученикот со учебник и друг печатен текст во наставата на основното училиште (второ дополнето издание)*. Кавадарци: Даскал Камче.

Каранфиловски, М. 2000. „Јазикот во образованието“. *Зборник на трудови од собирот Македонскиот јазик во јавното општење одржан на 18 – 19 февруари 1999*. Скопје.

Клајн, Т. Ц. Б. 2015. *Психолошко тестирање*. Прев. Ивана Илковска. Скопје: Арс студио.

Колишевска, С., Зојческа, П. 1980. „Местото на мајчиниот јазик во наставата по странски јазици во основното училиште“. *Литературен збор III, година XXVII*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Конески, Бл. 2004. *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно дело.

Конески, К. 1983. „Адаптација на туѓите именки на самогласка (-о, -е, -а, -у) во српскохрватскиот и македонскиот литературен јазик“. *Литературен збор V, година XXX*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Корубин, Бл. 1952. „Некои особености во творењето на придавки од именки“. *Македонски јазик – Билтен на Катедрата за јужнословенски јазици при Филозофскиот факултет во Скопје*. Скопје.

Корубин, Бл. 1972. „За множинските форми на именките во македонскиот јазик“. *Литературен збор*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Левајовска, С. „Македонски јазик јазична писменост – дневна подготовка“. *Списание за напредно воспитание и образование – Воспитни крстопати*. Скопје.

Леонтиќ, М. 1999. „Степенувањето на придавките во македонскиот и во турскиот јазик“. *Годишен зборник, книга 25*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Леонтиќ, М. 2013. „Македонскиот јазик во образовниот процес кај турската националност во Македонија“. *Годишен зборник*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет.

Литвинко Ф.М. «Методика преподавания русского языка: достижения и перспективы». Минск.

Литневская, Е. И., Багрянцева, В. А. 2006. *Методика преподавания русского языка в средней школе*. Москва: Академический проект.

Лозаноски, Р. 2004. „Тестот како форма за проверување и вреднување на знаењата кај учениците“. *Литературен збор 1 – 3*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Лозаноски, Р. 2009. „Тестот како форма за проверување на знаењата кај учениците“. *Литературен збор 5 – 6*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Маленко, Билјана. 2012. *Штипскиот говор*. Скопје: Институт за Македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Марков, Б. 1977. „Обележувањето лице од машки и женски пол со иста флексија“. *Литературен збор*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Марков, Б. 1991. „Обележувањето и граматичкиот род на европеизмите во современите словенски јазици“. *Годишен зборник XVII*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Минова-Ѓуркова, Л. 2005. „Две особеност на македонскиот глаголски систем“. Актуелните состојби во македонскиот јазик – одржан на 16 март 2004. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Минова-Ѓуркова, Л. 1985/86. „За врската меѓу завршокот на именката и нејзиното вклопување во јазичниот систем“. *Годишен зборник XI – XII*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Минова-Ѓуркова, Л. 2000. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Магор.

Мирчев, К. 1963. *Историческа граматика на българския език, второ издание*. София: Държавно издателство „Наука и изкуство“.

Митева, Д. 2004. „Погрешно толкување на некои „јазични грешки“ во македонскиот јазик“. Актуелните состојби во македонскиот јазик – одржан на 16 март 2004. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Митева, Д. 2002. *Типови јазични грешки*. Скопје: Приватно издание.
<http://eprints.ugd.edu.mk/6596/1/Postapki%20i%20instrumenti%20za%20sobiranje%20na%20podatoci-testiranje.pdf>, пристапно на 10.2.2017 година.

Мишковски, Д., Бачанов, П., Велјановски, В. 1991. *Наставата по македонски јазик во основното училиште: прирачник за наставниците IV – VIII одд*. Скопје: Наша книга.

Мишевска Томиќ, О. 1973. „Присвојните модификатори и определеноста. Контрастивна анализа на англискиот, македонскиот и српскохрватскиот јазик –

резиме“*Годишен зборник XXIV-XXV*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Најческа-Сидровска, М. 1977. „Дативот односно неговите синтаксички еквиваленти како определба на именката со современиот руски, српскохрватски, македонски и бугарски јазик“*Литературен збор I, година XXIV*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Накев, С. 1981. „Грамматика во наставата по странски (руски) јазик“*Годишен зборник VIII*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Николовска, Е., Николовски, А. 1983.*Методика на наставата по македонски јазик во основното училиште*. Скопје: Студентски збор.

Николовски, А. 2000. „Македонскиот јазик во говорот на децата, учениците и наставниците во предучилишното и во основното воспитание и образование“*Зборник на трудови од собирот Македонскиот јазик во јавното општење одржан на 18 – 19 февруари 1999*. Скопје.

Октај, А. 2008. *Вовед во морфологија на турскиот јазик*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Панзова, В. 2003.*Науката како занает*. Скопје: Филозофски факултет.

Панзова, В. 2011.*Прирачник за изработка на студентски трудови – второ издание*. Скопје: Филозофски факултет.

Паноска, Р. 1994.*Методика на наставата по македонски јазик*. Скопје: Просветно дело.

Петковска, Бл. 2010. „Македонскиот стандарден јазик како средство и содржина во одделенската настава“*Меѓународен македонистички собир*. Скопје.

Петрова-Џамбазова, Сн. 2009. „За конкурентноста на еден вид збороред кај именската група (ИГ) во разговорниот јазик (под влијание на балканскиот јазичен контекст)“*Зборник на трудови од научниот собир Балкански јазичен светоглед*. Скопје.

Петроска-Бешка, В. 1993. *Изработка и примена на објективни тестови на знаење – прирачник*. Скопје: Малинска.

Петроска-Бешка, В. 1999. *Анкетирање – што, зошто, кој, како*. Скопје: Филозофски факултет.

Петроска-Бешка, В. 2007. *Оценување со тестови на знаење*. Скопје: Филозофски факултет.

Петроска-Бешка, В. 2016. *Основи на психолошко тестирање, второ издание*. Скопје: Филозофски факултет.

Поварницина, М. 1992. „Кон категоријата определеност/ неопределеност кај сопствените имиња во македонскиот литературен јазик во споредба со рускиот (месни имиња)“. *XVIII научна дискусија на МСМЈЛК*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Поповска, Б. 2008. „Јазикот и програмските содржини на учебниците по македонски јазик за седмо и за осмо одделение“. *Петти научен собир на млади македонисти*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Поповска, С. 2016. *Јазичните грешки во усвојувањето на македонскиот јазик кај учениците од турската националност во средното образование* (врз материјал од скопските средни училишта) – необјавен магистерски труд.

Попоска, Б. 2008. „Јазикот и програмските содржини на учебниците по македонски јазик за седмо и за осмо одделение“. *Петти научен собир на млади македонисти*. Скопје.

Попоска, С. 2016. „Јазичните грешки во усвојувањето на Македонскиот јазик кај учениците од турската националност во средното образование (врз материјал од скопските средни училишта)“ – необјавен магистерски труд.

Попоски, К. 1996. *Современи сфаќања за проверувањето и оценувањето на постигнувањата на учениците*. Скопје: Министерство за култура.

Правопис на македонскиот јазик, второ издание. 2017. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Саздов, С. 1998. „Тестовите по македонски јазик за завршните испити во основното образование како повод за некои граматички размислувања“. *Литературен збор 3-4*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Саздов, С. 2007. „За граматичката категорија род во македонскиот и во англискиот јазик“. *Годишен зборник XXXIII*. Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Севдинска, Љ., Настоска, В. 2010. *Македонски јазик за петто одделение за деветгодишното основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука.

Силјаноски, В. 1980. „За родот на именките во македонскиот јазик и во некои други јазици“ *„Литературен збор VI, година XXVII“*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Синадиновска, О. 2000. *Практикум за методика на наставата по македонски јазик во одделенската настава на основното училиште*. Скопје, Просветно дело.

Софрониевски, В. 2012. *Дескриптивна грчка фонетика и морфологија на име*. Скопје, Филозофски факултет.

Станојовска, Н. „Тестовите на знаење како средство за оценување на учениците“ *„Списание за напредно воспитание и образование – Воспитни крстопати“*. Скопје.

Станојовска, Н. „Примена на објективни тестови на знаења“ *„Списание за напредно воспитание и образование – Воспитни крстопати“*. Скопје.

Станојчиќ, Ж., Поповиќ, Љ. 2004. *Граматика српског језика*. Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.

Стефанова, П. „Възможности на методиката на обучението по съвременни езици за овладяване на български език като втори от деца с друг първи език“ <http://ebox.nbu.bg/rng16/pdf/stefanovap.pdf>.

Стоянов, Ст. 1983. *Граматика на съвременния български книжовен език*. София, Издателство на българската академия на науките.

Стојановски, З. 2004. „Фактори кои влијаат врз оценувањето на знаењето на учениците“ *„30 години Институт за психологија – зборник“*. Скопје.

Тантуровска, Лидија. 2009. „Македонскиот јазик и неговото приклучување во европското семејство“ *„Зборник во чест на проф. д-р Лилјана Минова-Ѓуркова по повод 70 години од раѓањето“*. Скопје: Универзитет „Килир и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици.

Тантуровска, Л. 2009а. „За глаголските форми во законодавно-правниот потстил“ *„XXXV научна конференција на XLI меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура“*. Скопје.

Тантуровска, Л. 2009б. „За некои јазични појави во македонскиот јазик во балканистички контекст“ *„Балкански јазичен светоглед (Зборник на трудови од научениот собир одржан на 15 и на 16 април 2009)“*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Тантуровска, Л. 2010. „(Не)оправданоста на дијалектните форми надвор од нивната сфера на употреба“. *Македонски јазик, LXI, ИМЈ „Крсте Мисирков“*. Скопје.

Тантуровска, Лидија. 2010а. „Македонскиот јазик низ општествените промени“ Меѓународно списание „Филолошки студии“, Македонија, Россия, Slovenija, Hrvatska, електронска верзија). <http://philologicalstudies.org/dokumenti/2010/vol11/1/R%20d-r%20Lidija%20Tanturovska.pdf>.

Тантуровска, Л. 2011. „За граматичката категорија лице“. *Меѓународен научен симпозиум Блаже Конески и македонскиот јазик, литература и култура*. Скопје.

Тантуровска, Л. 2013. „Предлогот на по глаголската именка“. *XXXIX научна конференција, на XLV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*. Скопје.

Тантуровска, Л. 2013а. *Јазиченбележник*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Ташева, Л., 2016. *Вреднување на знаењата по предметот Македонски јазик кај учениците во основното образование* – необјавен магистерски труд изработен под менторство на Бојковска, Ст. Скопје.

Ташова, В. 2012. „Стилистичката маркираност на категоријата лице“. *Литературен збор IV-VI*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Угринова, Р. 1952. „Број со именка“. *Македонски јазик – Билтен на Катедрата за јужнословенски јазици при Филозофскиот факултет во Скопје*. Скопје.

Хас, М. 1998. „Неколку карактерни особености на унгарскиот јазик во огледало на морфолошките категории“. *Годишен зборник кн. 24*. Скопје: : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Црвенковска, Е. 1986. „Родот на именката СОТОНА“. *Литературен збор I*. Скопје: Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Чундева, Н. 1987/88. „За множинските форми кај именките од машки род“. *Македонски јазик XXXVIII – XXXIX*. Скопје, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Шабанова, М. 2008. „Прекажувањето – важно обележје на глаголскиот систем во македонскиот и во турскиот јазик“. *Петти научен собир на млади македонисти*. Скопје.

Шабанова, М. 2010. „Употреба на сегашното време во македонскиот и во турскиот јазик“. Шести научен собир на млади македонисти. Скопје.

Латиница:

Afrin, S. 2014. “Teaching Methods and Approaches in ESL Classrooms in Dhaka. A Comparative Study between English and Bangla Medium Schools”. Teaching Methods and Approaches in ESL Classrooms. Bangladesh: BRAC University

Bežen, A. 2006. “Stjepko Težak – utemeljitelj znanstvene metodike hrvatskoga jezika i filma”. *Metodika*.

Bogojević, D. 2009. *NAŠA ŠKOLA Nastava maternjeg jezika i književnosti*. Crna Gora: Zavod za školstvo.

De Saussure, F. 1977. *Opšta lingvistika*. Beograd, Nolit.

Gortan, V., Gorski, O., Pauš, P. 1971. *Latinska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Ivić, M. 1975. *Pravci u lingvistici*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Jelaska, Z. 2005. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Kristal, D. 1985. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Prev. Ivan Klajn I Boris Hlevec. Beograd: Nolit.

Kowalewski, J. 2013. “Od A do C – problemy z metodą komunikacyjną w nauczaniu języka polskiego jako obcego Poza polską. Program kulturowy jako Alternatywa dla podejścia zadaniowego”. *Acta Universitatis Lodzianae Kształcenie polonistyczne cudzoziemców* 20.

Madsen, H. S. 1983. *Techniques in testing*. Oxford: Oxford University Press.

Metodika nastave hrvatskog jezika, I

file:///C:/Users/Marija/Desktop/kupdf.com_metodika-nastave-hrvatskog-jezika-i.pdf.

Mindoljević, N. *Hrvatski jezik* (скрипта). Zagreb.

Minović, M. 1974. *Uvod u nauku o jeziku*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.

Pelikan, M. *Metode i postupci u nastavi hrvatskoga jezika*, diplomski rad, 2013.

Quang Đê, T. 2014. “Les méthodes d’enseignement-apprentissage du français, langue étrangère, hier et aujourd’hui”. Conférence donnée à la Maison de la Francophonie de HCM-ville, 2006.

Richards C., Jack, Theodore Rodgers S. 2001. *Approaches and Methods in Language Teaching. Second Edition*. USA: Cambridge University Press.

Rikard, S. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb, Matica Hrvatska.

Ritgerð til B.A. 2010. *Unterrichtsmethoden beim Hörverstehen Im Fach Deutsch*. Hugvísindasvið Háskóla Íslands.

Samardžić, T., Miličević, M. 2009. *Uvod u opštu lingvistiku, Gramatičke kategorije i gramatički odnosi*,

http://www.fil.bg.ac.rs/katedre/opstaling/materijali/UOL/UOL1_gramaticke_kategorije_2011.pdf.

Slovenský jazyk – gramatika (скрипта).

Voráčová, J. *Méthodes d'enseignement en FLE, FOS – Diplomová práce*. Západočeská univerzita v Plzni Fakulta filozofická.

Základná škola Jána Hollého s materskou školou Madunice (скрипта).

Hrvatski pravopis i gramatika, Pravopis gramatika jezik(скрипта).

Čirgić, A., Pranjković, I., Silić, J. 2012. *Gramatika crnogorskoga jezika*. Podgorica.

Škiljan, D. 1980. *Pogled u lingvistiku*. Zagreb: Školska knjiga.